

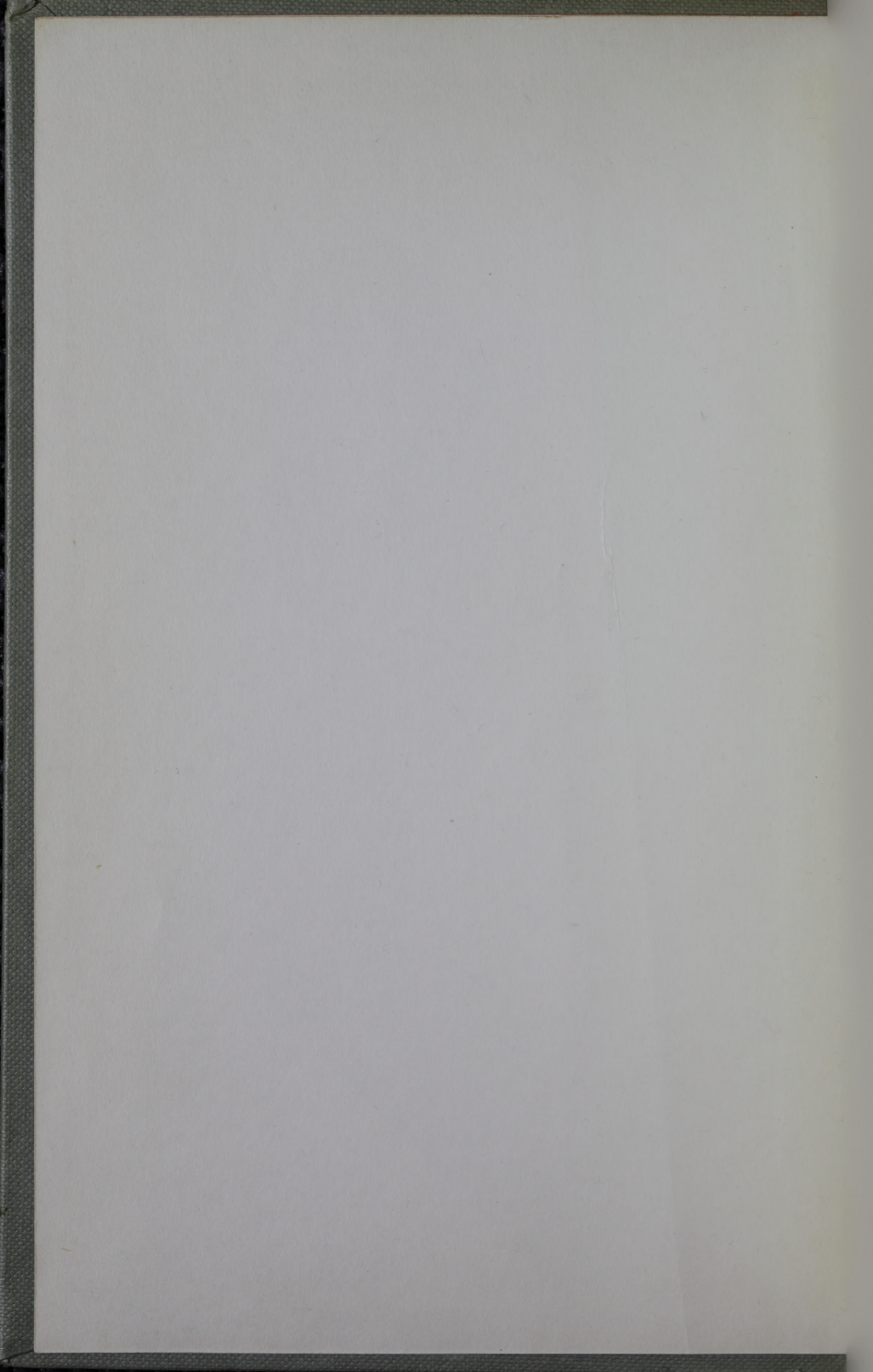
B

90(1)195

German, G.

90-6.928

B

Uldis Gērmānis — Jukums Vācietis
PA AIZPUTINĀTĀM PĒDĀM

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

B
9(L)195

Uldis Gērmānis —
Jukums Vācietis

B

PA AIZPUTINĀTĀM PĒDĀM

Pulkveža J. Vācieša apcerējums

LATVIEŠU STRĒLNIEKU VĒSTURISKĀ NOZĪME

U. Gērmaņa

raksti par latviešu strēlniekiem

un pulkvedi J. Vācieti,

kommentāri un

redakcija

DAUGAVA
1956

Pal. fards, zried.

Vāku zīmējis
Niklāvs Strunke

LATVIJAS VALSTS
BIBLIOTEKA

90—

6.928a

PRINTED IN SWEDEN
TRYCKERI AKTIEBOLAGET THULE
STOCKHOLM 1956

S A T U R S

Redaktora priekšvārds	7
U. Ģērmanis, Pa aizputinātām pēdām	11
U. Ģērmanis, Pulkvedis Jukums Vācietis ..	26
J. Vācietis, Latviešu strēlnieku vēsturiskā nozīme, I daļa	49

Pielikumi

Vācieša ievads pirmizdevumam	301
Pirmizdevuma priekšvārds	308
J. Vācieša apcerējuma Latviešu strēlnieku vēsturiska nozīme II daļa	319
Piezīmes	333
Avoti un literātūra	356

TABLE

CONTENTS

1	Introduction
11	1. General description of the area
24	2. General description of the fauna
49	3. Faunal composition of the area
50	4. Faunal composition of the area
50	5. Faunal composition of the area
50	6. Faunal composition of the area
50	7. Faunal composition of the area
50	8. Faunal composition of the area
50	9. Faunal composition of the area
50	10. Faunal composition of the area
50	11. Faunal composition of the area
50	12. Faunal composition of the area
50	13. Faunal composition of the area
50	14. Faunal composition of the area
50	15. Faunal composition of the area
50	16. Faunal composition of the area
50	17. Faunal composition of the area
50	18. Faunal composition of the area
50	19. Faunal composition of the area
50	20. Faunal composition of the area
50	21. Faunal composition of the area
50	22. Faunal composition of the area
50	23. Faunal composition of the area
50	24. Faunal composition of the area
50	25. Faunal composition of the area
50	26. Faunal composition of the area
50	27. Faunal composition of the area
50	28. Faunal composition of the area
50	29. Faunal composition of the area
50	30. Faunal composition of the area
50	31. Faunal composition of the area
50	32. Faunal composition of the area
50	33. Faunal composition of the area
50	34. Faunal composition of the area
50	35. Faunal composition of the area
50	36. Faunal composition of the area
50	37. Faunal composition of the area
50	38. Faunal composition of the area
50	39. Faunal composition of the area
50	40. Faunal composition of the area
50	41. Faunal composition of the area
50	42. Faunal composition of the area
50	43. Faunal composition of the area
50	44. Faunal composition of the area
50	45. Faunal composition of the area
50	46. Faunal composition of the area
50	47. Faunal composition of the area
50	48. Faunal composition of the area
50	49. Faunal composition of the area
50	50. Faunal composition of the area

TABLE

CONTENTS

REDAKTORA PRIEKŠVārDS

Nebūs lieki paskaidrot tos apsvērumus, kas pamudināja publicēt pulkveža J. Vācieša grāmatu „Latviešu strēlnieku vēsturiskā nozīme”.

Minētais darbs tika sarakstīts īsi pēc Krievijas pilsoņu kara beigām un iznāca Pleskavā 1922. gadā (otra daļa 1924.g.). Tam bija lemts kļūt par aizliegtu grāmatu divkāršā nozīmē. Padomju Savienībā tā krita nežēlastībā un, jādomā, tika iznīcināta Staļina vadītā vēstures viltošanas periodā. Iespējams, ka atsevišķi eksemplāri kaut kur uzglabājušies, bet par to mums ziņu nav.

Latvijas neatkarības laikā, atskaitot nedaudzas personas, šī grāmata plašākām lasītāju aprindām nebija pieejama.

Tā kā šis J. Vācieša darbs ir interesanta liecība par ļoti svarīgu laikmetu, tad latviešu vēsturnieku un sabiedrības interesēs ir paglābt no iznīcības šo reto un gandrīz jau zudušo grāmatu.

Lai to varētu izmantot turpmākiem pētījumiem un diskusijām, tās I daļa (plašākā un pilnīgākā) tiek publicēta negrozītā veidā un bez jebkādiem izlaidumiem vai labojumiem. Vienīgā atšķirība no pirmiespieduma ir tā, ka vecās pareizrakstības vietā lietota jaunā un oriģināla priekšvārds un ievads pievienoti beigās. Komunistu partijas manāmi saīsinātā un cenzētā II daļa sniegta atreferējumā. Nozīmīgākās vietas citētas vārdiski.

Ievērojot grāmatas dzīvo un spraigo stāstījumu, tā bez tam saistīs arī lasītāju, kas ar vēstures jautājumiem citādi

nenodarbojas. Tādēļ arī piezīmēs norādīts uz latviešu literatūras darbiem, kas atspoguļo aprakstītos notikumus, laikmeta izjūtas un personas. Saprotamu iemeslu dēļ minēti trimdas izdevumi. Pārējām piezīmēm ir vairāk lietisks raksturs — tās satur paskaidrojumus un norādījumus uz avotiem un vēstures literatūru.

Šī izdevuma sākumā pievienoti divi nelieli apcerējumi. Pirmajā mēģināts norādīt uz jautājumiem, kas saistās ar latviešu strēlnieku un mūsu neatkarības cīņu vēsturi, otrā — dot īsu pulkveža J. Vācieša dzīves aprakstu, kā arī viņa publicētā darba raksturojumu.

Kā pievienotajām piezīmēm, tā arī abiem minētajiem apcerējumiem ir daudz nepilnību, jo bija jāapmierinās ar tiem materiāliem, kas bija pieejami, sagatavojot šo darbu izdošanai. Tāpēc arī man šai ziņā nav nekādu pretenziju — tas jāsaprot kā mēģinājums un ierosinājums.

Es tomēr ceru, ka arī šādā veidā tiks paglābti no iznīcības daži materiāli, laika biedru liecības un atmiņas, tāpat kā iedzīvinātas pārrunas un domu izmaiņa par interesantiem un joprojām aktuāliem vēstures notikumiem. Cik dīvaini tas arī būtu, emigrācijai šai ziņā ir varbūt pat savas priekšrocības.

Par to, ka šī grāmata un komentāri vispār varēja iznākt, es esmu lielu pateicību parādā savu tautiešu nesavtīgajai palīdzībai un atbalstam.

Man ir ārkārtīgs gandarījums konstatēt to atsaucību un pretimnākšanu, ko esmu saņēmis no visiem, pie kā esmu griezies, vienalga kādam politiskam nogrupējumam un kādai paaudzei viņi piederējuši. Tas ir pamudinājums man turpmākam darbam un skaists apliecinājums tai vienprātībai, kas savā dziļākā būtībā mūs visus neapšaubāmi vieno.

To tautiešu skaits, kas ar padomjiem, norādījumiem un ierosinājumiem atbalstījuši manu darbu, ir plašs — viņu vidū ir mani akadēmiskie skolotāji, latviešu vecie strēlnieki, politiķi un kultūras darbinieki, latviešu vēsturnieki Amerikas Savienotajās Valstīs, mani studiju un kaŗa biedri un

„Daugavas” apgāda vadītāji. Es lūdzu viņus visus pieņemt manu dziļāko un sirsnīgāko pateicību.

Un beidzot — es griežos pie tiem latviešiem brīvajā pasaulē, kuŗu rīcībā ir materiāli (dokumenti, grāmatas, laikraksti, foto attēli, vēstules u.c.) par mūsu strēlnieku gaitām Krievijas pilsoņu karā, jeb kam ir personīga pieredze un saskare ar tā laika notikumiem, ar lūgumu sniegt man savu atbalstu, norādījumus un atmiņas turpmākajam darbam (adresējot c/o Daugava, Ätravägen 15, Johanneshov, Sweden). Arī šķietami sīkām detaļām, fragmentiem un atsevišķiem norādījumiem var būt liela un neaizstājama nozīme.

*Stokholmā,
1956. gadā.*

*Uldis Ģērmanis
fil. mag. et mag. hist.*

Faint, illegible text at the top of the page, possibly a header or introductory paragraph.

Second block of faint, illegible text, appearing as several lines of a paragraph.

Third block of faint, illegible text, continuing the main body of the document.

Final block of faint, illegible text at the bottom of the page, possibly a conclusion or footer.

PA AIZPUTINĀTĀM PĒDĀM

*Ai, kas vairs stums
Pasauli citādās sliedēs,
Un kam vairs norautās galvas
Pļavās kā pūrenes ziedēs?*

A. Čaks, Asinsbalss

Mūsu vēstures pētīšana līdz pat šī gadsimteņa sākumam atradās sveštautiešu rokās. Pirmie latviešu akadēmiķi bija mācītāji un ārsti, tad juristi un inženieri. Vajadzēja paiet ilgam laikam, pirms latvieši dabūja attiecīgi izglītotus vēsturniekus. Nav jābrīnās tāpēc, ka mums tik daudz vēl kas darāms.

Ne mazumu krietna darba ir veikusi mūsu vēsturnieku vecākā paaudze. Daudzus no viņu objektīvajiem atzinumiem bijuši spiesti pieņemt arī cittautieši. Pietiek salīdzināt kaut vai agrākās baltvācu vēstures grāmatas ar prof. R. Vitrama 1953. gadā izdoto „Baltijas vēsturi”, lai saprastu, kāda pārmaiņa notikusi.

Dabīgi, ka arī kļūdas ir pielaistas, pārspilējumi izdarīti, jo sevišķi izcīnot polemiskas cīņas ar citu tautu un nacionālu grupu vēsturniekiem.

Gribas ticēt, ka vēstures zinātne rietumu pasaulē visumā tomēr iet virzienā uz lielāku patiesību un objektīvāku notikumu vērtēšanu. Zināms garants tam ir domu brīvība un atklātā kritika.

Citādi tas ir aiz dzelzs priekškara, kur pēdējā gadsimta

ceturksnī norisinājusies laikam gan lielākā un organizētākā vēstures viltošana, kādu mēs līdz šim pazīstam. Tā nav apmierinājusies tikai ar nepareizu un patvaļīgu faktu iztulkošanu, noklusēšanu un nepatiesībām, bet gājusi daudz tālāk — centusies iznīcināt un viltot arī sev nevēlamus vēstures avotus. Tādā kārtā aiziet zudumā arī daudz mūsu vēsturei svarīgu materiālu.

Varbūt to var saukt par likteņa ironiju, bet attiecībā uz kādu pasaules un latviešu tautas vēsturē ārkārtīgi nozīmīgu laikmetu mūsu vēsturnieki līdz šim grībot negrībot tikpat kā akceptējuši Staļina vēstures viltošanu. Akceptējuši tādā ziņā, ka — atskaitot dažas kautrīgi izteiktas frazes — par šiem notikumiem klusējuši.

Es labi atceros, kā savos ģimnazista gados Rīgā velti pūlējās latviešu vēstures grāmatās atrast ziņas par mūsu strēlnieku gaitām pēc Rīgas krišanas 1917. gada septembrī. Latviešu veco strēlnieku vēsture it kā izbeidzās ar Ziemassvētku kaujām. Pēc tam daži miglaini teikumi par to, ka daļa no viņiem pakļāvusies lielinieku aģitācijai un aizgājusi uz Krieviju. Un ar to strēlnieku vārds tad arī tikpat kā pazūd.

No otras puses gadījās saklausīt vecākās paaudzes sarunās dažreiz izmestus vārdus par to, kā „latvieši toreiz pārvaldīja Krieviju”, dažus gandrīz neticamus cīņu epizodus, bet reti kaut ko vairāk.

No saviem skolotājiem parasti nācās saņemt izvairīgas atbildes — par to nevēlējās runāt. Tas esot sarežģīts un reizē arī bēdīgs jautājums. Kaut ko vēl piebilda par maldu ceļos aizgājušiem un tautai zudušiem dēliem. —

Bet aizliegtais vienmēr ir interesantāks par atļauto, un pazudušie dēli bieži vien šķiet miļāki par labajiem un taisnīgajiem. Neticami likās arī, ka pēc varenā uzliesmojuma kaujās pie Rīgas tālāk vairs nav nekā. Prāts nerimās. Un klausīnot, un taujājot, pamazām veidojās ainas un notikumi, kas savā varenībā un baigumā pārspēja visu, kas bija lasīts latviešu vēstures grāmatās.

Kaut arī daudz kas šķita neskaidrs un pretrunīgs, pieķēru sevi slepenā grēkā — es klusībā lepojos ar šiem tautai zudu-

šiem dēliem. Vai viņi nebija tie, kas atrieba tautai nodarītās pārestības un kaunu? Vai viņi nepacēla latviešu kaņotāju slavu līdz tam vēl neredzētiem augstumiem? Kādēļ nedrīkst par viņiem runāt? Kāpēc citas tautas ar tādu dedzību raksta par saviem cīnītājiem? Vai vācieši joprojām ar apbrīnu nerunā par Vācu ordeņa bruņiniekiem, skandinavi par vikingu sirojumiem, spāņi un portugāļi par saviem teiksmainajiem, kaut arī nežēlīgajiem konkvistadoriem? Vai latviešu strēlnieku rīcībai un gaitām nebija daudz vairāk attaisnojumu (ja tādi vajadzīgi) kā minēto svešautiešu kaņotāju izdarībām, un vai strēlnieku varonība nepārspēj pēdējos?

Vai tā nebija asinsbalss, kas nedeva mieru un neskaitāmas reizes uzdeva jautājumu: Kā tas notika? —

Uzsākot vēstures studijas Latvijas Universitātē, man kādā studentu organizācijā bija jāsaprāt referāts par brīvu tematu — obligāts uzdevums ikvienam jaunam organizācijas loceklim. Referātā es izteicu savas domas un šaubas strēlnieku vēstures līdzšinējā vērtēšanā. To neatrada par vēlamu publiski nolasīt, bet to pieņēma un ļāva tam iet no rokas rokā. Un savādi — izrādījās, ka biju izteicis tikai to pašu, ko citi mani draugi bija jutuši un domājuši. Bet atklāti diskutēt un rakstīt par to nezin kāpēc nepieklājās.

Tikai diviem dzejniekiem trīsdesmitajos gados radās pietiekami drosmes izteikt to, par ko zinātnieki klusēja. Viņu darbi ieguva lielu atsaucību un radīja atbalsi lasītājos, sevišķi jaunākajā paaudzē. Bet dzeja nav vēsture, un dzejniekiem jau daudz ko piedod.

Nav man pa spēkam pašreiz rast atbildi visām tām problēmām, kas saistās ar latviešu strēlnieku gaitām pēc oktobra revolūcijas. Šī raksta nolūks nav arī dot pārskatu par notikumiem, kas saistās ar tām, jo tas tikpat būtu ļoti nepilnīgs. Es gribu mēģināt tikai īsumā norādīt, kā šie notikumi līdz šim vērtēti un formulēti.

*

Mūsu vidusskolās visvairāk lietotajā Latvijas vēstures mācības grāmatā strēlnieku gaitas un to nozīme Krievijas pilsoņu karā atzīmētas ar vienu teikumu: „Kad Latviju ieņē-

ma vācieši, viņi bija aizgājuši uz Krieviju, kur sekmīgi piedalījās pilsoņu karā, aizstāvot lieliniekus.”¹ Vai brīnums, ka daļa ģimnazistu gribēja dzirdēt un zināt ko vairāk par šo „sekmīgo piedalīšanos pilsoņu karā”, un kā tā iespaidoja Latvijas likteņus.

Bet neatkarības laikā neiznāca neviens pētījums vai avotu publikācija minētajā jautājumā (tāpat kā mēs netikām pie neviena plašāka darba par Latvijas vēsturi vispār). Un taču tikai dažus mēnešus pēc lielinieku izdzīšanas no Rīgas Kārlis Skalbe bija atklāti izteicis šādus vārdus: „Mūsu māte ir revolūcija. Latvija ir revolūcijā dzimusi: nebūtu revolūcijas, nebūtu Latvijas. Tāpēc mēs nevaram vēlēties, lai revolūcija Krievijā noliec galvu reakcijas priekšā...”² Skalbe pats Latvijā bija pārdzīvojis šo laikmetu un skatījies lielinieku terrora upuņus — ne jau aiz simpatijām pret boļševismu viņš bija rakstījis šīs rindas. Dažus gadus vēlāk (1926. g.) viņš izteica līdzīgu domu un aicinājumu: „Vai starp viņu (t. i. strēlnieku) pirmo un otro darbības posmu nav liela pretruna? Tā tikai izliekas... Ja Krievijā uzvarētu muižniecība ar caru, tad arī mēs neglābtu savu brīvību... Krāsim atmiņas par mūsu strēlniekiem, pacelsim tās visur, kur iemītas mūsu varoņu pēdas, Daugavas krastos vai tālā Krievijā.”³ Kas attiecas uz Skalbes aicinājuma otru daļu, tad tā latviešu vēsturniekos neatrada atbalsi. Tas ir konstatējums, ne nosodījums — uzdevumu un problēmu jau tāpat bija bez gala, un minētais daudzējādā ziņā nelikās sevišķi pievilcīgs.⁴ Starp citu Latvijas pirmajos gados baltvācieši ārzemēs bija vairākkārt cēlušī brēku par „latviešu boļševismu”.

Arī Latvijā netrūka bargu soģu, kas nevēlējās par šiem strēlniekiem ne dzirdēt, ne runāt.⁵ Ka vēstures uzdevums nav ne nosodīt, ne slavēt, bet noskaidrot vēsturisko patiesību, tas bija it kā aizmirsts.

Taču tas ir vienīgais ceļš šajā zinātnes nozarē, kā iegūt cieņu un atzinību arī no citu tautu puses.

Kā atklāts izaicinājums šai klusumā tāpēc bija J. Medeņa dzeju krājums „Tecila”, kas iznāca 1933. gadā Rīgā.⁶ Rak-

¹ Piezīmes skat. pielikumos

stot šo darbu, autors pirms tam bija studējis materiālus par strēlnieku cīņām Krievijā. Varena tragisma un pātosā pilnos pantos viņš ar „Tecilu” kā pirmais uzcēla pieminekli viņu leģendārajām cīņām.

„Tecila” satur savā ziņā noslēgtu balāžu ciklu, kas rakstīts nevien, lai glorificētu un pievienotu latviešu tautas panteonam t. s. latviešu sarkanos strēlniekus, bet arī lai rastu atbildi un izskaidrojumu tā laika notikumiem un to nozīmei pasaules vēstures mērogā:

*Un kad kādu rītu juti, stāvu taisni liecot krasi,
Ka no vingrās rokas raidī citā gaitā zemes asi...⁷*

Pretēji tam, kas agrāk par latviešu strēlnieku cīņām bija parādījies mūsu literatūrā, Medenim viņu kaujas Rīgas frontē ir tikai ievadījums strēlnieku tālākajam liktenīgajam gājienam.⁸

Pēc vizionāras ieskaņas („Kaujas vakars”, „Komēta”) strēlnieku ciklu tieši ievada balādes „Kaņaceļš” un „Aizbraucēji”. Pēdējā raksturots izšķirīgais lūzums strēlnieku gaitās:

*Balsis: — Mosties, kaņa draudze! Gaŗā ņaubu nakts ir galā,
Skaties: Mūsu soļu gaida pilsēts rīta debess malā!*

Par cikla noslēgumu un vēsturiski politisku sintezi var uzskatīt „Veterānu sarunu”, kur cēsinieks reprezentē Latvijas atbrīvotājus, bet zemgalietis sarkanos strēlniekus. Doma ir tā pati, ko K. Skalbe izteica 1919. gada septembrī — piedaloties krievu kontrrevolūcijas armiju sagravē, strēlnieki izdarīja pakalpojumu brīvajai Latvijai, kas pretējā gadījumā būtu atkal iekļauta „nedalāmajā” Krievijā:

Zemgalietis:

*Mans kumelš paņāca un ķēra lodes straujas
To pašu nezvēru, ko kāvi tu pie Gaujas.
Ne tevi apturēt — es citu lēmu sev,
Kas nāca pēcgālā par slavu man un tev.*

Balādē „Leģenda” dzejnieks sniedz visa strēlnieku laikmeta kopsavilkumu, izceļot tā varenību, baigumu un dziļo traģismu. To ievada patētiskās rindas:

*Tu, svētā brīvība, tavs skrējieni slavai pretī
Caur kauju dārdiem drošs!*

un tā beidzas ar kluso izskaņu:

*Tos garus draudzīgos, kas dzīvi grima veļos,
Tad vārdā piesaukdams,
Tu seju pagriezī — kas zina, kādos ceļos,
Pie ēnām aiziedams.*

Šī Medeņa balāžu cikla analīze ir interesants uzdevums nevien literatūras kritiķiem, bet arī vēsturniekiem.

Lai nu kā — „Tecila” saņēma Kultūras fonda godalgu un pacēla J. Medeni latviešu dzejnieku pirmajās rindās.

Trīs gadus vēlāk latviešu literatūra un līdz ar to latviešu vecie strēlnieki saņēma jaunu darbu, kam, šķiet, lemts dzīvot tikpat ilgi, cik latviešu tautai. 1936. gadā iznāca A.Čaka poēmu krājums „Mūžības skartie”.

Autors jaunībā kā sanitārs bija līdz ar sarkanajiem strēlniekiem izsirojis Krieviju. Latvijā viņš rūpīgi vāca visas iespējamās ziņas par viņu gaitām, intervēja šo cīņu veterānus, studēja strēlnieku biedrības arhīvu, starp citu arī pulkv. J. Vācieša grāmatu.

Čaks tad arī radīja plašāko darbu, kāds vien latviešu dzejā atrodams par strēlnieku laikmetu — sākot no viņu pirmajām izlūku cīņām un triecieniem Rīgas frontē, līdz tam, kad daļa sarkano strēlnieku izlauž sev ceļu atpakaļ uz Latviju.

Ja visumā Čaka strēlnieku cīņu un likteņa vērtējums pieslienas iepriekš minētajam K. Skalbes uzskatam un J. Medeņa „Tecilā” izteiktajām domām, tad autoram tomēr izdevies to nostādīt jaunā un oriģinālā plāksnē un uzspiest tam savas lielās dzejas mākslas neatdarināmo zīmogu.

Pretstatā Medeņa dārdoši skanīgajam pantam, Čaka grāmatai iet cauri kāda klusa, bet intensīva smeldze, kas tik raksturīga visiem šī dzejnieka darbiem. Ar visu to viņš neklūst sentimentāls. Daudzās vietās Čaks gandrīz dokumentāri tēlo notikumu norisi.

Galvenais — viņš strēlnieku liktenīgo laikmetu tik cieši sakausējis ar savu personīgo pārdzīvojumu, ka autors, šķiet, visur atrodas notikumu tuvumā un pats tieši seko to gaitai.

Strēlnieku cīņas un upuři Čakam un viņa dzejai kļūst par glābiņu no apsikuma, ko viņš brīnišķīgi notēlo „Lūzumā”:

*Mācies līdz ar viņiem stāvēt
Uzvarai un baismai pretī,
Un nekad vairs kails un netīrs
Nebūsi tu visos mūžos*

— — — — —

*Ej.
Tur tu glābsi savu dzeju.*

— — — — —

Es jau eju, eju, eju...⁹

Līdzīgi antīkās pasaules dzejniekiem, arī Čaks, sākot savu monumentālo darbu, griežas pie augstākām varām:

*Sirds — mana vāts.
Mūžība, nāc,
Nāc uz manu balsi atkal.¹⁰*

Kad mūza dzejnieku izvadījusi cauri visām strēlnieku cīņām, kuŗu nozīmi viņš tāpat kā J. Medenis skata pasaules mērogā:

*Viņus, soļojam pasaules klaidā,
Visas tautas un dzīvības redz.*

— — — — —

*Viņu briesmās un sūrumā ilgā
Rītos ļodzas pus pasaules.¹¹*

arī Čaks sava darba izskaņā liek ieskanēties klusai rezignācijai.

Taču strēlnieku laikmets ir nevien spēka un iedvesmes avots viņam pašam un viņa dzejai, tāds tas pēc Čaka domām paliks vienmēr arī latviešu tautai:

*Tie ir — strēlnieki, kuŗu vairs nava
Un kuŗu nebūs otrreiz vairs.
Tikai viņu mūžīgā slava
Tautu sargās kā karogs kairs.*¹²

1940. 1939. gadā dzejnieks par šo darbu saņēma A. Brigaderes prēmiju.

Zīmīgi, ka abas spēcīgākās dzeju grāmatas 1930-tajos gados bija — par latviešu vecajiem strēlniekiem.

Daudziem no tās paaudzes, kas uzauga brīvās Latvijas laikā, abi minētie darbi tad arī kļuva par to ilgi meklēto avotu, no kuŗa atkal un atkal varēja smelties ticību, mīlestību un lepnumu uz savu tautu. Nekas nu reiz tā nesaviļņo cilvēku kā varonība, savienota ar liktenīgu traģismu. Tur abi šie elementi bija apvienoti līdz tam nepiedzīvotā spraiģumā. Šīs grāmatas lasīja un pārlasīja, bieži ar asarām acīs.

Šo dzejnieku darbi bija savā ziņā izaicinājums vēsturniekiem teikt arī savu vārdu šinī jautājumā. Jādāmā, ka tas agrāk vai vēlāk arī Latvijā būtu noticis. Bet drīz sākās otrais pasaules karš.

*

Emigrācijā iznākuši vairāki darbi par Latvijas vēsturi un tās atsevišķiem posmiem. Tur arī dažkārt isumā (bet tomēr plašāk kā neatkarības laikmetā) norādīts uz strēlnieku lomu Krievijas pilsoņu karā.

1947. gadā Vācijā izdeva J. Goldmaņa un E. Medņa rediģēto rakstu krājumu par latviešu vecajiem strēlniekiem — „Zvaigžņu pulku atmirdza”. Tur vesela rinda autoru (M. Baumanis, J. Goldmanis, A. Kroms, A. Leiše, V. Maizītis, E. Sināts, P. Sudrabs, A. Zīle) pieskaņas sarkano strēlnieku jautājumam. Viņi norāda uz strēlnieku grūto situāciju krie-

vu armijas sabrukuma laikā pēc 1917. gada februāra revolūcijas: nevēlēšanos krist vācu gūstā¹³, sarūgtinājumu pret vecās armijas vadību, lielinieku vilinošos solījumus (starp citu — vienīgi Ļeņins solīja neaprobežotu pašnoteikšanos visām Krievijas apspiestajām tautām) — viss tas pamudināja daļu strēlnieku pieslēties jaunajai varai. Tomēr sarkano strēlnieku vairums nekļuva komunisti. Daļa no tiem pat ar varu izlauza sev ceļu atpakaļ uz Latviju, kad bija satriekti pēdējie Viskrievijas atjaunotāju spēki. Piedaloties kontrrevolūcijas sagrāvē, tie izdarīja neatsveramu pakalpojumu brīvībai Latvijai (un tās kaimiņu valstīm), par kuŗu ne dzirdēt negribēja sabiedroto balstītie baltie ģenerāļi.¹⁴

Visumā līdzīgas domas atrodam arī otrā J. Goldmaņa un E. Medņa izdotajā rakstu krājumā — „Latviešu strēlnieki mūžības gaismā”, kas iznāca 1953. gadā Amerikas Savien. Valstīs.¹⁵

Abās minētajās strēlnieku grāmatās, blakus vispārējiem vērtējumiem, atrodam vairākus interesantus epizodus un liecības par sarkano strēlnieku gaitām. Neviens autors tomēr nav mēģinājis tuvāk un dziļāk izsekot šiem notikumiem.

Prof. A. Švābes vadītajā „Latvju enciklopēdijā” lasām: „Cīnīdamies pret monarchijas atjaunošanu ‚lielā nedalāmā Krievijā’, šie strēlnieki izdarīja vienreizēju pakalpojumu latviešu tautai un līdz ar to viņas kaimiņiem igauņiem un lietuvjiem.”¹⁶

Glūži līdzīgs uzskats izteikts arī A. Švābes 1950. gadā iznākušajā „A Story of Latvia”.¹⁷

Br. Kalniņa zviedru valodā izdotajā darbā „Baltijas valstu brīvības cīņa” teikts sekojošais: „Lielais vairums latviešu kaŗavīru nebija nekādi komunisti, bet tie nevēlējas atgriezties vāciešu okupētajā tēvzemē. Tā viņi cīnījās plašajā Krievijā pret monarchistiem un baltkrievu ģenerāļiem un palīdzēja sakaut krievu kontrrevolūciju. Tādējādi viņi tālumā — pie Volgas, Urāliem un Ukrainā — netieši darbojās savas zemes interesēs, jo carisma atjaunošana par jaunu būtu iznīcinājusi latviešu tautas tikko iegūto brīvību.”¹⁸

1948. gadā Stokholmā iznāca prof. A. Spekkes (prof. N.

N.) „Latvijas vēsture”, kur aprakstīts kāds epizods, sarkanajiem strēlniekiem atgriezoties uz Latviju¹⁹, un kopsavilkumā teikts (286. lp.): „Varam tikai brīnīties, kā šī mazā saujiņa²⁰ ir varējusi turēt kādu laiku savās rokās revolūcijas likteņus, iedvešot pāniskas bailes pretiniekiem un dodot tik nesamērīgi lielu revolūcijas vadoņu skaitu (virspavēlnieks Vācietis, ģenerāļi Alksnis, Eidemanis, tāpat Rudzutaks, Mežlauks, Stučka u. t. joprojām).”

A. Spekkes vēstures pārstrādātajā versijā angļu valodā atrodam šādu formulējumu: „Tādā kārtā pilsoņu kara laikā viņi (strēlnieki) cīnījās kopā ar sarkano armiju pret visiem tiem spēkiem, kas centās restaurēt veco Krieviju. Tā ir neapstrīdama patiesība, ka vienīgi sadragājot krievu imperiju (pat Krievijas liberālā valdība nevēlējās neko dzirdēt par Latvijas autonomiju, kur nu vēl par neatkarīgu Latviju), radās priekšnoteikumi, kas deva iespēju pakļautajām tautām cīnīties un iegūt politisku neatkarību. Bet neatkarīga valsts ir augstākais sasniegums ikvienas tautas vēsturē.”²¹

Prof. A. Spekkes jaunākajā (1955. g.) vēsturiska rakstura darbā par sarkanajiem strēlniekiem teikts: „Mazākā strēlnieku daļa, kas kļuva sarkana, nonāca jauno Kremļa vadoņu tiešā kalpībā. Bet ar laiku izcēlās nesaskaņas, kā vienmēr revolūciju laikā, un Trockis, lai atbrīvotos no šiem bezkautīgajiem (insolent) latviešu ‚pretoriāņiem’, ietrica tos cīņā pret ģen. Vrangela spēkiem Krimā. Dzīvi palikušie, pēc ne mazums dažādu piedzīvojumu, atgriezās un kļuva par labiem republikas pavalstniekiem.”²²

Minētie citāti no emigrācijas vēstures literatūras, lai arī svārstīgi un vispārīgi tverti, tomēr jāuzskata par progresu, salīdzinot ar agrākajiem darbiem.

Šķiet, ka nav tālu laiks, kad varam cerēt uz plašākiem vai šaurākiem speciāliem pētījumiem par šo mums tik nozīmīgo laikmetu.

*

Ne mazāk interesanti ir vērot, kādas pēdas strēlnieku laiki atstājuši Pad. Savienības historiografijā.

Ir zināms, ka pirmajos pēcrevolūcijas gados viņus cildi-

nāja kā revolūcijas avangardu, gleznas ar viņu kauju attēliem greznoja sarkanās armijas klubus²³, Kremlī atradās strēlnieku mūzejs²⁴ u. tml.

Tad, Staļina varai nostiprinoties, jaunais diktators sāka sistematiski iznīcināt visu, kas runāja pretī viņa personīgajai nozīmei revolūcijas uzvaras izcīnīšanā. Latviešu sarkano strēlnieku vārdu gandrīz pilnīgi izdzēsa no pilsoņu kara vēstures. Iznīcināts (ap 1935. g.) tika arī latviešu grāmatu apgāds „Prometejs” Maskavā, un 1936.—38. gada lielajās tīrīšanās krita visi izcilākie latviešu komunisti un sarkanās armijas komandieri, starp citu ne mazāk kā pieci latviešu ģenerāļi: Alksnis (gaisa flotes virspavēlnieks), Apse, Boķis, Ozoliņš un Miezis.²⁵

Pirms iespaidīgās latviešu kolonijas likvidēšanas „Prometeja” apgāds bija tomēr paguvis izdot vairākas dokumentu publikācijas un apcerējumus par strēlnieku darbību pilsoņu karā. Liekas, viena no pēdējām šāda satura grāmatām ir „Prometeja” 1934. gadā Maskavā izdotā „Latviešu revolūcionārais strēlnieks”, kas satur pavēles, ziņojumus, kauju aprakstus, atmiņas un bez tam — interesantu ilustratīvu materiālu. Izvilkumus no šī darba Vācijā publicējis K. Strūga,²⁶ un arī tās nedaudzās rindas lielā mērā parāda nevien strēlnieku ārkārtīgi izšķirīgo nozīmi pilsoņu karā, bet liecina arī par viņu patriotisko nostāju un cik grūti boļševikiem nācās ar to cīnīties (tikai 6% no strēlniekiem bija kompartijas biedri).

Kad strēlnieki atklāj viņiem slēpto ziņu par miera līgumu ar Latviju, viņu rindās tūlīt sākas nemiers: daļa no tiem atskās turpināt cīnīties sarkanarmijas sastāvā, prasot, lai latviešiem ļauj atgriezties dzimtenē. Raksturīga ir šāda vieta minētajā grāmatā: „No citām armijas daļām Latdivīzija atšķīrās tai ziņā, ka viņai bija savs īpašs ‚Latvijas jautājums’, kuŗš paasinājās sakarā ar ievadītām miera sarunām starp Pad. Krieviju un Latviju... No pareiza ‚Latvijas jautājuma’ apgaismošanas atkarājās divīzijas kaujas spējas...”²⁷

Tikpat nepatīkami, kā Staļinam bija atcerēties latviešu sarkano strēlnieku nopelnus revolūcijas karos, tikpat nevē-

lami tas ir pārējiem krievu šovīnistiskajiem boļševikiem. Arī Trockim ar šiem lepnajiem un grūti boļševizējamiem pulkiem bija daudz nepatikšanu. Lielāku objektivitāti no tās puses vēsturniekam grūti sagaidīt.

Atliek lēns un neatlaidīgs detektīva darbs, lai varētu atrakt mūsu strēlnieku aizputinātās pēdas. Pamazām aiziet aizsaulē viens pēc otra šī laikmeta kauju dalībnieki un aculiecinieki, pazūd un iznīcināti tiek dažādi materiāli — arvienu grūtāks un nepilnīgāks kļūst pētīšanas darbs.

*

Bet ko tagadējie latviešu komunisti drīkst rakstīt par latviešu strēlniekiem?

Partijas sekretārs J. Kalnbērziņš grāmatā „Padomju Latvijas desmit gadi” tikai ar vienu frazi piemin „vecākās paudzes slavenās tradīcijas, kuŗa pašai dziedzīgi cīnījās par padomju varu Lielās Oktobŗa sociālistiskās revolūcijas periodā un pilsoņu kuŗa frontēs” (67. lp.).

Pad. Latvijas pašreizējā autoritāte vēstures jautājumos, Dr. hist. J. Zutis 1954. gadā raksta šādi: „No Oktobŗa revolūcijas un pēc tam visās pilsoņu kuŗa frontēs kopīgi ar krievu strādniekiem un zemniekiem kāvās latviešu strēlnieku pulki. Latvieša kuŗa dēls J. F. Fabriciuss ieguva slavu kā izcils pulkvedis pilsoņu kuŗā. Kopīgā cīņā pret kopējiem ienaidniekiem nostiprinājās latviešu proletāriāta vēsturiskā draudzība ar krievu proletāriātu. Veltīgi izrādījās visi latviešu pilsonisko nacionālistu mēģinājumi sēt nacionālu naidu un sašķelt šo kuŗas savienību.”²⁸

Tik daudz un šādā veidā acīm redzot ir oficiāli atļauts rakstīt. Taču no visiem ievērojamiem strēlnieku komandieriem drīkst pieminēt tikai maz pazīstamo Fabriciusu.

Ka sistēmiskā vēstures viltošana nav tomēr spējusi izdzēst padomju iedzīvotājos atmiņas par strēlnieku legendārajām kuŗām un to nozīmi, liecina daži fakti.

Kāds krievu dzejnieks A. Surkovs 1944. gadā veltījis viņiem šādus pantus:

*Latvija mūs zelta druvām gaidīja,
Mākoņiem, kas baltām buķēm skrien.
Šinīs birztaļās kā zēni skrāidīja
Vecie latvju strēlnieki nudien.*

*Šeit tiem modās kalpu gaitā grūtajā
Cīnītāju nevaldāmā spīts,
No šīs zemes Oktobris tos sūtīja
Slavas ceļā, leģendām kas vīts.*²⁹

Kāds bij. vācu komūnists Dr. J. Šolmers, kas vairākus gadus pavadījis Pad. Savienības cietumos un spaidu darbu nometnēs, 1954. gadā raksta: „Padomju Savienībā cirkulē šāds sakāmvārds: Ļeņins izdarīja revolūciju, balstoties uz žīdu galvām, krievu muļķību un latviešu zobenu. Trocka latviešu teiksmainās sarkanās divīzijas varonība ir drusku sāpīga tiem latviešiem, kas šodien atrodas Vorkutas nometnē...”³⁰

Var piekrist Šolmeram, kas gan pats līdz 1946./47. gadam bija pārliecināts komūnists, ka mums latviešiem šis jautājums ir dziļi traģisks.

Turpretī nav ne mazākā iemesla par to kaunēties un to noklusēt, jo tas no otras puses ir latviešu spēka un drosmes lielākais ekspansijas laikmets.³¹ Nedrīkst aizmirst, ka vēstures notikumi jāskata tā laikmeta gaismā, kurā tie norisinājušies. Tikai tad tie kļūst saprotami.

Pareizi un objektīvi apgaismot šo laikmetu nozīmē parādīt brīvajai pasaulei tos spēkus, kuŗus pareizi izlietojot, sabiedrotie 1918.—1920. gadā neapšaubāmi būtu varējuši likvidēt boļševismu Krievijā — tie bija Krievijas apspiesto tautu centieni pēc brīvības un lielākas sociālas taisnības. Tos izprast un pareizi novērtēt toreiz sabiedrotajiem nebija pa spēkam.³²

Vienīgi Ļeņins skaidri un vienkārši saskatīja šo krievu imperijas Achileja papēdi un nāca ar efektīvo lozungu: „Cara Krievija ir tautu cietums. Brīvību visām Krievijas tautām!”

Sabiedrotie turpretī velti šķieda laiku un līdzekļus³³, balstot korumpēto lielkrievu reakciju. Atzīsim, ka arī viņu stāvoklis nebija viegls, notikumu norise un spēku attīstība Austrumeiropā grūti pārskatāma un izprotama (ko toreiz zināja par latviešiem, igauņiem, lietuviešiem, ukraiņiem u. c.?). Ja arī sabiedroto starpā bija vīri, kas skaidrāk nojauta nacionālo spēku nozīmi — maršals Fošs, angļu ģen. Gofs (Gough) — tad viņu plāni tomēr neatrada piekrišanu vadītājās aprindās.

Ka boļševiku vadoņu nolūks nebija, lai krievu pakļautās tautas pārvērstu savas zemes par demokratiskām valstīm, par to neviens nešaubās.

Neatkarīgās Latvijas tapšana bija grūts un sarežģīts, bet arī ārkārtīgi interesants process, kuŗa laimīgo atrisinājumu 1918.—20. gados tomēr nevar iedomāties bez reakcionāro spēku satriekšanas Krievijā. Tāpēc mums ir tik svarīgi noskaidrot latviešu sarkano strēlnieku gaitas. Tas skaŗ nevien Latvijas, bet arī pasaules vēstures problēmas.

Ka varēja būt cits, brīvajai pasaulei daudz vēlamāks atrisinājums, tas toreiz (1918.—20. g.) neatkarājās no mums, bet galvenā kārtā no rietumu sabiedroto politiskās tālredzības un Austrumeiropas apstākļu izpratnes un pazīšanas. Latviešu kuŗa pulku un jauno Baltijas valstu militārā un politiskā nozīme minētā laikmeta dažādo spēku spēlē lieku reizi rāda, ka „mazs” un „liels” ir dažkārt ļoti relatīvi jēdzieni.

Vajadzēja izdarīt atkārtotas kļūdas otrā pasaules kuŗā, lai rietumu valstis beidzot stātos pie nopietnākām Austrumeiropas jautājumu studijām. Par šo pārmaiņu liecina daudzie „Austrumeiropas institūti” un lielais publikāciju skaits par attiecīgajām problēmām, kas parādījies rietumos pēdējā laikā. Bet arī tagad neskaidrība daudzējādā ziņā ir ievērojama.

Revolūcijas un brīvības kuŗu rezultātā latviešu tauta sasniedza savu vēsturisko mērķu augstāko piepildījumu — savu valsti. Tauta pacēlās no vēstures tumsas un piedzīvoja savu lielāko uzplaukuma laikmetu. Šos faktus nekāda vara pasaulē vairs nespēj izdzēst.

Ka par tik lielu ieguvumu toreiz bija dārgi jāsamaksā un jāmaksā vēl joprojām, lai tas mūs neskumdina. Daudz tautu eksistē un aiziet bojā, nekad nesasniedzot valstisku patstāvību.

Bez tam mēs varam būt lepni, ka mūsu valsti (pretēji dažādiem izplatītiem mītiem) mums neviens netika dāvinājis, bet tā bija jāizcīna grūtās militārās un diplomātiskās cīņās. Šo cīņu sekas ietekmēja un joprojām ietekmē pasaules vēstures gaitu. Pret Austrumeiropas tautu nacionālās brīvības centieniem sabruka visi restaurācijas mēģinājumi vecajā Krievijā.

Staļinam otrā pasaules kara rezultātā savukārt izdevās pārvērst Pad. Savienību par vēl lielāku tautu cietumu³⁴ kā cara laikā, bet līdz ar to tā pārņēma mantojumā vienu no vecās Krievijas lielākajām vājībām. Šis apstāklis vēl līdz šim nav pietiekami skaidri parādīts rietumu pasaulei. Tādēļ, pēc manām domām, 1918.—20. gadu notikumu analīzei ir tik liela un joprojām aktuāla nozīme.

Vai brīvā pasaule spēs mācīties no kļūdām, kas izdarītas abos pasaules kaŗos? Katrā ziņā nav ne patiesības, ne mūsu interesēs tās slēpt.

PULKVEDIS JUKUMS VĀCIETIS

*Tu savā gloriņā un postā ej.
Caur mežiem, granātu un ložu sapļosītiem,
Ved tevi kaņaceļš pret asiņainiem rītiem.*

J. Medenis, Kaņaceļš.

Pulkvedis Jukums Vācietis — vai tas mums patīk, vai nē — ir vienīgais latviešu kaņavīrs, kas pieder pasaules vēstures tipu galerijai.

Ar to nav teikts, ka viņš būtu pats spējīgākais, varonīgākais un izcilākais mūsu virsnieku starpā. To gluži vienkārši nosaka tā loma, ko viņam liktenīgā kārtā nācās spēlēt vienā no vēstures nozīmīgākajiem laikmetiem — Krievijas revolūcijas un pilsoņu kaņā laikā, it īpaši 1917.—1919. gadā.

Neviens, kas nopietnāk studē minēto laikmetu, nevar viņu neievērot, un Vācieša vārdu arī atrodam plaši pazīstamos darbos, kas publicēti rietumu pasaulē³⁵.

Turpretim joprojām trūkst jebkādu pētījumu vai apcerējumu par šo interesanto personību, jā — trūkst pat cik necik plašāku biografisku datu.

Līdz šim nav mēģināts tuvāk noskaidrot pulkveža Vācieša rīcības motīvus, nolūkus un nozīmi drāmatiskajos 1917.—19. gadu notikumos.

Vienīgais līdz šim zināmais iespaiddarbs ar dažām ļoti nepilnīgām biografiskām ziņām par Vācieti ir Lielā padomju

enciklopēdija.³⁶ To pašu saīsinātā veidā atrodam Mazajā padomju enciklopēdijā.³⁷ No Lielās pad. enciklopēdijas šī informācija pārņemta arī Latvju enciklopēdijā.³⁸

Tāču ņemot palīgā Vācieša laika biedru atmiņas un liecības, atsevišķus norādījumus vēstures literatūrā un viņa paša sarakstītos darbus, iespējams rekonstruēt plašāku, kaut arī joprojām ļoti nepilnīgu ainu par šī latviešu pulkveža spraiģiem notikumiem bagāto dzīvi.

Pulkvedis Jukums Vācietis ir dzimis Kurzemē, 1873. gadā (diēna un mēnesis nav zināmi) kā kalpa dēls³⁹.

Par viņa bērnību un pirmajiem skolas gadiem pagaidām ziņu trūkst.

1897. gadā viņš beidzis Viļņas kaŗa skolu un 1909. gadā Kaŗa Akadēmiju.

Pasaules kaŗam sākoties, Vācietis ir pulkvedis leitnants 102. kājnieku pulkā⁴⁰. Tā kā 1923. gadā Maskavā iznāca viņa stratēģiskais apcerējums „Kaŗa darbība Austrumprūsijā 1914. gada jūlijā, augustā un septembŗa sākumā”, tad var secināt, ka viņš pats būs piedalījies minētajās kaujās.

No 1915. gada novembŗa Vācietis ir 5. Zemgales latviešu strēlnieku bataljona un no 1916. gada novembŗa 5. Zemgales pulka komandieris. Šīs vienības kodols bija I Daugavgrīvas zemessargu bataljons, ko ar 1915. g. 11. novembŗa pavēli (Nr. 160) Daugavgrīvas cietokšņa garnizonam pārformēja par 5. Zemgales latviešu strēlnieku bataljonu⁴¹. Zemgāliešu devīze bija: „Esiet kā vīri!”

Bataljona pirmā kaujas saskare ar ienaidnieku ir 1916. gada marta un jūlija operācijas. Tās Vācietis plašāk aprakstījis savā grāmatā, izceldams, kā viņš centies izvairīties no liekiem cilvēku upuriem⁴².

Uz šo periodu attiecas arī kāds epizods, kas raksturīgs šim garīgi spraigajam virsniekam. Ceļā uz Smārdes iecirkņa fronti plkv. Vācietis 1916. g. 17. jūlijā pavēl saviem kaŗavīriem sapulcēties vecajā Piņķu muižas dievnamā un tur notur savu slaveno dievkalpojumu. To apdzejojis A. Čaks poēmā „Spreidķis Piņķu baznīcā”, liekot pulkveža mutē šādus vārdus:

— Zemgalieši, lūkojat šo gleznu,
Svēto gleznu velvu iedobumā —

— — — — —
Kristus tur virs ūdeņiem kā smiltīm
Iet un negrimst, tāpēc ka viņš tic sev,
Savam garam, darbam, ko viņš dara.
Ticiet jūs, un arī nenogrimsiet,
Neatsliksiet nebūtībā otrreiz,
Kur jau bijāt simtiem, simtiem gadu.⁴³

Šai sakarā dabīgi paceļas jautājums par plkv. Vācieša attiecībām ar saviem kareivjiem, viņa ietekmi un izturēšanos. Laika biedru un aculiecinieku spriedumi par to galvenos vilcienos ir ļoti saskanīgi.

Vācietis bijis pamaza auguma, plecīgs, atstājis simpatisku iespaidu. J. Bokalders piezīmē: „Ārēji viņš atgādināja Napoleonu.”

Red. A. Kroders izsakās: „Vācietis bija īsts kaņavīrs, atradās ļoti tuvās attiecībās ar saviem strēlniekiem, gādīgs. Pusi no sava laika pavadīja tieši strēlnieku vidū, relatīvi maz uzturējās savā stābā. Nevienu pulka komandieri strēlnieki nebija tā iemīļojuši kā viņu. Fr. Briedi, piemēram, apbrīnāja, bet Vācieti mīlēja.”⁴⁴

Līdzīgi Vācieti tēlo arī glezn. N. Strunke: „Vācieti viņa pulks nesa uz rokām. Viņš nevien ļoti rūpējās par padotajiem, bet arī ārkārtīgi taupīja savu pulku.”⁴⁵

Tas, protams, nenozīmē, ka citu latviešu pulku komandieri būtu mazāk centušies taupīt savus kaņavīrus. Taču Vācietis, acīm redzot, to ļoti noteikti licis manīt. Savā grāmatā viņš arī paskaidro — latviešu spēki jātaupa nākotnes uzdevumiem.

Plkv. K. Lobe atceras, ka 5. Zemgales pulka virsnieki uzskatījuši Vācieti par garīgā ziņā izcilāko II latviešu strēlnieku brigādē.⁴⁶ Pēc J. Goldmaņa un N. Strunkes domām Vācietis ļoti atbalstījis arī latviešu māksliniekus un literātus. Sevišķi lielā godā pie viņa bijis Ed. Virza — Vācieša „galma dzejnieks”.⁴⁷

Katrā ziņā minētās plkv. Vācieša attiecības ar strēlniekiem zināmā mērā apgaismo viņa nostāju notikumumu tālākajā attīstībā.

Nāk liktenīgās Ziemassvētku kaujas. Savā grāmatā J. Vācietis ļoti asi kritizē šo kauju plānu un šo kauju nozīmi vispār. Ka tā nav vēlāka laika (viņa darbs iznāca 1922. gadā) konstrukcija, to liecina arī laika biedri. A. Kroders: „Vācietis neatzina ne uzbrukuma plānu, ne arī tā vajadzību. Viņš starp citu izteicies: „Man citu uzpleču nevajag” (t.i. viņš negrib izpelnīties, upurējot savus strēlniekus). Citi virsnieki tādēļ dēvēja Vācieti par spītīgu vai bailīgu.”⁴⁸

Vācietis arī nepieņem plkv. Auzāna piedāvājumu iet II brigādes galvenās trieciena grupas priekšgalā (to uzņemas plkv. K. Goppers) un saņem lokāla rakstura kaujas uzdevumu. Tomēr viņa pulkam nākas ciest smagus zaudējumus.

Latviešu vēstures literātūrā daudzkārt norādīts, ka vilšanās pēc šīm kaujām un strēlnieku asiņainie zaudējumi radīja šais kaņavpulkos lielu sarūgtinājumu un deva iemeslu dažādām baumām (par krievu armijas vadības nodevību), kurām gan joprojām trūkst nopietnāka pamatojuma.⁴⁹ Tomēr šo apstākli vēlāk veikli izmantoja lielinieku agitatori savam propagandas darbam.

Pēc februāra (j. st.: marta) revolūcijas sākas strauja krievu armijas sairšana, ko ievada Petrogradas Strādnieku un zaldātu deputātu padomes slavenā pavēle Nr. 1, 1917. g. 14. martā: kareivji iegūst tiesības vēlē virsniekus un savas padomes.⁵⁰

Kāds šajā laikā bija pulkveža Vācieša viedoklis?

Neilgi pēc februāra revolūcijas Vācieša pulkā nonāk prof. J. Bokalders (toreiz virsleitnants) un pavada tur apm. divi mēnešus. Viņš atstāj pulku 1917. gada jūnija sākumā. J. Bokalders stāsta: „Pēc februāra revolūcijas Vācietis noturēja pulka parādi un uzsauca „urrā” jaunajai Pagaidu valdībai. Savā uzrunā kaņavīriem pulkvedis izsauca: „Tagad būs brīva Latvija, brīvā Krievijā!” Vācieša nostāja vispār bija nacionāla un demokrātiska. Viņam starp citu bija paradums sarīkot priekšlasījumus. 1917. gada martā Vācietis kādā

priekšlasījumā izskaidroja atšķirību starp sociālismu un komūnismu. Cik atceros, viņš to veica diezgan labi. Vācietis runāja asi un spraigi, pie tam labā latviešu valodā. Varēja manīt, ka sociāli jautājumi viņu interesēja.”⁵¹

Ļoti interesanta ir arī politiķa un tiesībnieka Br. Kalniņa liecība⁵², kuŗam 1917. gada revolūcijas pirmajā posmā nācīs vērot pulkvedi Vācieti Rīgā un frontē. Br. Kalniņš bija Rīgas Strādnieku dep. pad. Izp. komitejas („Izkorada”) sekretārs, un tam bija uzdots uzturēt sakarus ar „Izkolastrelu”. Bez tam L.S.D.S.P. Rīgas komiteja deleģēja Br. Kalniņu strādāt kā partijas propagandistam strēlnieku pulku sociāldemokratiskā organizācijā, kuŗas priekšsēdis bija vln. Lācis. Pildot šos abus uzdevumus, Br. Kalniņš 1917. g. marta —augusta mēnešos iepazinās ar J. Vācieti.

Br. Kalniņš raksta: „Vācieša politiskie uzskati šinī laikā bija tādi paši kā strēlnieku virsnieku lielajam vairumam. Revolūciju viņš bija pieņēmis un cerēja no tās sagaidīt brīvību arī latviešu tautai. Kādas politiskas partijas biedrs viņš nebija. Savās runās pulkā un citās sanāksmēs V. atbalstīja Kerenska politisko līniju, ko šinī revolūcijas posmā deklarēja arī Pēterpils Strādnieku un zaldātu deputātu padome. V. bija kuŗa turpināšanas piekritējs, un viņam bija illūzijas par to, it kā Krievijas armija vēl būtu spējīga kuŗot.

Attiecības ar strēlnieku brīvi vēlēto „Izkolastrelu” Vācietim bija vēsas, un viņš neslēpa savu noraidošo stāju pret „Izkolastrela” politiku, kas jau aprīlī nosvērās par mieru. V. toreiz bija nevien līnīnieku, bet arī sociāldemokrātu-mazīnieku pretinieks.⁵³ (. . .) Liels bija tāpēc mans pārsteigums, kad 1917. g. novembrī Rīgā pienāca ziņa, ka V. akceptējis oktobra apvērsumu un stājies līnīnieku dienstā.”

No otras puses Vācietis tomēr izturējās visai nogaidoši un neitrāli.

Kad 1917. gada 23. jūlijā Rīgas Interimteatrī notiek vētrainā strēlnieku pulku delegātu sapulce, kur daļa latviešu virsnieku mēģina atturēt strēlnieku masu no pieslēšanās līnīniekiem⁵⁴, Vācietis nepiedalās. Tāpat viņš nepieslienās pēc tam nodibinātai Latvju Kareivju Nac. Savienībai.

Pēc tiem materiāliem, kas ir manā rīcībā, plkv. Vācieša nostāju pēc februāra revolūcijas varētu raksturot šādi:

Viņam nav nekādu simpatiju ne pret lieliniekiem, ne sociāldemokrātiem. Februāra (pilsoniskajā) revolūcijā viņš redz iespēju panākt lielākas pašnoteikšanās tiesības latviešiem. Kā akadēmiķis samērā labi pazīdams vēstures norisi, viņš varbūt nojauš, ka revolūcija ies savu gaitu — akmens ir sācis velties. — Kā virsnieks viņš jūtas ļoti cieši saistīts ar saviem kareivjiem un nevar iedomāties tos pamest. Bez tam Vācieti jau sen bija nodarbinājusi doma par latviešu strēlnieku pulku pārformēšanu taktiskā kaujas vienībā — korpusā.⁵⁵ Notikumus attīstība un chaotiskie apstākļi Krievijā varēja pamudināt uz domām, ka šo ideju jaunajā situācijā būs iespējams vieglāk realizēt un ka tādām spēkam varētu būt izšķirīga nozīme nākotnes notikumos.

1917. gada 1. septembrī (v. st.: 19. aug.) sākas vācu ofensīva Rīgas frontē. Demorālizētās krievu daļas bez nopietnākas pretestības pamet ierakumus un bēg.

Zemgaliēšu pulks Vācieša vadībā un 6. Tukuma pulka vienības 26 stundu nepārtrauktā cīņā aptur vāciešus pie Mazās Juglas un tādā veidā izglābj 12. armiju (un līdz ar to I latviešu brigādi) no krišanas vācu gūstā.⁵⁶

Zemgaliēši šais cīņās parāda ārkārtīgu varonību un nāves nicināšanu. J. Vācietis par šo kauju raksta: „Bet latviešu strēlnieku asinis plūda pie Juglas krastiem, viņas rādīja vāciešiem, ka mūsu krūtīs pukst karsta sirds, pildīta ar mīlestību uz Latviju, ka mēs neizklīdisim... ka mēs centīsimies nākt atpakaļ kā uzvarētāji.”⁵⁷

Tā bija pēdējā lielākā strēlnieku kauja uz Latvijas zemes.

Kad plkv. Vācietis izšķīrās par piesliešanos lieliniekiem? Nav pašlaik iespējams dot precīzu atbildi, taču var noteikt datumu ante quem.

1917. gada 7. novembrī (v. st.) 6. latviešu strēlnieku pulks ieiet Valkā un padzen 12. armijas Izpildu komiteju, kas atrodas mazinieku un kreiso sociālrevolūcionāru („eseru”) ietekmē. Tas notiek „ar Cēsu Revolūcionārās izpildu komitejas (lielinieku) un bij. palkavnieka Vācieša rīkoju-

mu.”⁵⁸ No šī brīža tad arī sākas Vācieša straujā karjēra, kas to noved līdz visu Pad. Krievijas bruņoto spēku virspavēlnieka postenim.

Pēc Valkas ieņemšanas un mazinieku padzīšanas viņu ieceļ par 12. armijas komandieri⁵⁹, bet tūlīt pēc tam aizsauc uz virspavēlnieka galveno mītni Mogiļevā un ieceļ par Revolucionārā kaņalauga stāba operatīvās nodaļas priekšnieku.⁶⁰

Šis ātrās karjēras laikā Vācietis tomēr neaizmirst savu sen iecerēto ideju — latviešu strēlnieku korpusa (citiem vārdiem — latviešu armijas miniatūrā) formēšanu. Viņa ietekmes pieaugšana arī atvieglo šo mērķu īstenošanu.

Pēc oktobra (j. st.: novembra) revolūcijas viņš ir kļuvis arī par II latviešu strēlnieku brigādes komandieri.⁶¹

Pēc paša Vācieša ziņām viņš jau 1917. gada rudenī centies panākt latviešu korpusa dibināšanu. Septembrī viņš ieradās Valkā, lai dabūtu armijas stāba atbalstu projektam. Armijas stābs arī piekrīt, bet no Kerenska atļauja nepieņāk.⁶²

Vācietim tā neapšaubāmi bija liela vilšanās. Es domāju, ka ir pamatoti šinī apstākļi saskatīt vienu no tiem motīviem, kas pamudināja Vācieti izšķirties par sadarbošanos ar lieliniekiem, kas solīja nacionālu pašnoteikšanos visām Krievijas tautām.

Viens no galveniem faktoriem, pēc vairāku laika biedru domām, tomēr bija Vācieša ļoti tuvās saites ar viņa strēlniekiem, ko tas nevēlējās pamest un kuņus viņš cerēja saturēt kopā.⁶³ Ar to cieši saistās viņa augšminētais plāns par latviešu kaņavīru apvienošanu vienā korpusā, kam tas paredz svarīgu lomu latviešu tautas nākotnes veidošanā. — Ja visam tam vēl pieskaita zināmu godkārību un karjēras tieksmi, kas nu reiz lielākā vai mazākā mērā piemīt ikvienam⁶⁴, tad būšu īsumā minējis to, ko man pašreiz iespējams teikt par Vācieša rīcības motīviem.

Būdams stāba operatīvās nodaļas priekšnieks, Vācietis dabū armijas virspavēlnieka Kriļenko atļauju pārveidot abas latviešu brigādes par divīzijām un apvienot tās latviešu

strēlnieku korpusā, kam ir sava artilērija, kavalerija, aviācija u.c. tehniskās daļas. Pavēle par latviešu korpusa formēšanu izdota 1917. g. 18. decembrī, iecelot Vācieti par tā komandieri. Viņš patur arī savu posteni virspavēlnieka stābā.⁶⁵

Par 1. latviešu divīzijas k-ri iecel Manguli, par 2. divīzijas k-ri — Avēnu. Šai sakarā Vācietis deklarē: „Visā visumā latviešu strēlnieku darbībai bija tā vēsturiskā nozīme, ka viņi kaņoja pret reakciju... Latviešu strēlnieki aizstāvēja Krievijā Padomju valdību tādēļ, ka viņa atzina visu mazo tautu tiesības uz patstāvību, pat līdz izstāšanai no Krievijas sastāva. Latviešu strēlnieki cīnījās priekš brīvās Latvijas. Lūk motīvi, kuņi izskaidro mums, ka latviešu strēlnieki, savā masā nebūdami ne noteikti lielinieki, ne komūnisti, tik karsti aizstāvēja lielniecismu Krievijā... Daudzi nezina līdz šim laikam, kāda nozīme priekš latviešu strēlnieka ir lozungam Brīvā Latvija. Latvju strēlnieks savā masā bija un palika nacionālists šī vārda vislabākajā nozīmē... Tādēļ cīnīdamies pret krievu reakciju, latvieši izcīnīja brīvību Baltijai, likdami pamatu brīvai Latvijai.”⁶⁶

1918. g. janvārī Vācieti iecel par pavēlnieku spēkiem (galvenā kārtā latviešu strēlnieki), kam jālikvidē ģen. Dvorbora-Musņicka poļu korpusa sacelšanās. Poļiem bija radies konflikts ar virspav. Kriļenko par komiteju ievēlēšanu, un tie nelaida uz ziemeļiem pārtikas vilcienus.

Vācietis, veikli manevrējot, piespiež poļus atkāpties, ieņem Rogačevu un pēc tam uzsāk ar tiem sarunas. Redzams, ka ne Vācietim, ne viņa strēlniekiem nav sevišķas patikas kauties ar poļiem.⁶⁷

Drīz pēc tam sākas vācu uzbrukums, un tie poļu korpusu atbrūņo.

1. un 4. latviešu strēlnieku pulks aizbrauc uz Maskavu. Tur marta beigās ierodas arī Vācietis.

Tā kā pēc Brestas miera līguma (3. 3. 1918.) noteikumiem vecā Krievijas armija bija jādemobilizē, tad tas pats bija jādara ar latviešu strēlnieku korpusu. Par to Vācietis raksta: „Bet mēs to izdarījām paši savā meldiņā. Vienā un tai pašā dienā (13. 4. 1918.) latviešu strēlnieku korpusss tika

demobilizēts un pārvērsts par Latviešu strēlnieku Padomju divīziju, kuŗa sastāvēja no 3 brigādēm, katrā pa 3 pulki ar artileriju, kavaleriju u.t.t. Tā tad latviešu strēlnieki no demobilizēšanas operācijas iznāca vairāk pastiprināti kā bija korpusa sastāvā.⁶⁸

T.s. Latdivīzija bija pirmais un līdz 1918. g. beigām arī vienīgais rēgulārais un kaujas spējīgais kaŗaspēks Padomju Krievijā. Tāpēc arī saprotama divīzijas lielā loma pilsoņu kaŗā.⁶⁹ (To demobilizēja 1921. gada sākumā.)

Pēc šī nodoma īstenošanas notikumi ierauj Vācieti arvienu dziļāk Krievijas pilsoņu kaŗa virpulī. — Tie ir galvenā kārtā latvieši, kas 1918. gada aprīlī likvidē anarchistu terroru Maskavā un citās pilsētās.⁷⁰

1918. gada 6.—7. jūlijā viņš ar latviešu strēlniekiem un artileristiem izglābj bīstami apdraudēto Ņeņina varu, apspiežot Maskavā „eseru” (kreiso sociālrevolucionāru) sacelšanos. Šo notikumu apraksts ir viena no drāmatiskākām vietām viņa grāmatā. Interesanti, ka šajā kritiskajā situācijā lielinieku vadoņi neuzticas Vācietim un tikai, neredzot citas izejas, spiesti riskēt — nodot Vācieša izstrādātā kaujas plāna izpildīšanu viņam pašam, gan pieliekot tam klāt divus komisārus. Ne mazāk svarīgi atzīmēt, ka uz krievu vienībām tajā laikā Ņeņins nevarēja palaisties.

Pēc šī panākuma Vācietis avansē kinematografiskā ātrumā. 10. jūlijā⁷¹ viņu iecel par austrumu frontes virspavēlnieku. Tai pašā laikā viņš ir arī 5. armijas komandieris.

16. jūlijā, kopā ar politisko komisāru Daņiševski, Vācietis ierodas frontes stābā Kazaņā.⁷²

Fronte ir pilnīga sabrukuma stāvoklī, vara atrodas dažādu bandu rokās, kas par kaŗošānu nedomā, bet nodarbojas ar zagšanu un laupīšanu. Tā laika sarkanarmiju viņš raksturo kā „armiju, kam kā kaŗaspēkam nebija nekādas nozīmes”, un atklāti nosauc to par „cilvēces padibeņiem”. „Vienīgi latviešu pulki stāvēja vīrišķības augstumā, uz viņiem raudzījās visi kā uz lāpu tumšā, vētrainā naktī.”⁷³

Vācietis izsauc uz Kazaņu 5. un 4. latviešu pulka daļas un ar to atbalstu sāk ievest pilsētā kārtību. Visus austrumu

frontes spēkus viņš iedala 5 armijās. 1. armijas komandēšanu uzdod Tuchačevskim, 2. — Blochinam, 3. — Reinholdam Bērziņam, 4. — Rževskim, bet tiešo komandu par 5. armiju patur Vācietis pats.

Taču visu to pārtrauc balto armijas uzbrukums 6. augustā. Balto trieciena vienības ir čehu leģions. Balstoties uz 5. latviešu strēlnieku pulku, Vācietis līdz pēdējai iespējai aizstāv Kazaņu. Ja varam ticēt viņa kaujas aprakstam — tas tikai laimes gadījuma un aukstasinības dēļ pēdējā brīdī izglābjas no nāves. Pilsētu ieņem balto armijas daļas un 7. augustā izlaiž paziņojumu, ka „lielnieku virspavēlnieks Vācietis kritis ielu cīņās Kazaņā”.

12. augustā par kritušo izsludinātais ierodas Arzamasā un iesāk pilnīgi no jauna organizēt austrumu frontes stābu.

Kazaņas frontē ierodas arī kaŗa komisārs Trockis. Situāciju viņš raksturo šādi: „Šajā kritiskajā momentā viss atkarājās no viena bataljona, vienas rotas, no viena vienīga komisāra pretestības spējas . . . tas ir, citiem vārdiem sakot, viss karājās diega galā. No dienas dienā. Un tomēr revolūcija tika izglābta . . . Ko vajadzēja, lai to veiktu (lai radītu cīņas spējīgu kaŗaspēku)? Daudz un reizē maz. Labus pavēlniekus, dažus dučus piedzīvojušu frontes kaŗavīru.”⁷⁴

Austrumu frontē tad arī Trockis, šķiet, ir izšķīries par Vācieti. Uz to viņu pamudina arī Ļeņins, ko Vācietis izglāba, likvidēdams „eseru” sacelšanos Maskavā. 1918. g. 20. augustā Ļeņins raksta Trockim: „Biedri Trocki, padomājiet, vai neiecelt Vācieti par augstāko virspavēlnieku.” (Vēstules kopija Trocka archīvā Harvardas universitātē.) Pāris nedēļas vēlāk Vācieti iecel par visu Pad. Krievijas bruņoto spēku virspavēlnieku. L. P. E.-ja par iecelšanas datumu min 1918. g. 4. septembri. Pēc Trocka datiem tas būtu noticis jau dažas dienas agrāk.⁷⁵

Viņu arī oficiāli (skat. L. P. E.) apzīmē par *pirmo* sarkanarmijas virspavēlnieku, par kādu neuzskata Kriļenko, kuŗš pēc oktobra revolūcijas bija iecelts par virspavēlnieku tām vecās krievu armijas atliekām, kuŗas demobilizēja pēc 1918. g. 3. martā parakstītā Brestas miera līguma.

Kā virsnieks Vācietis nu bija īsā laikā sasniedzis savas militārās karjēras kalngalus⁷⁶, bet nav šaubu, ka viņa situācija bija grūta.

Boļševiku partijā opozīcija pret rēgulāras armijas izveidošanu bija liela. Gribēja iztikt ar partizānu daļām, bet pret to cīnījās Trockis. Bīstamais militārais stāvoklis runāja viņam par labu, un tā uzskats arī uzvarēja. Tāpat tas panāca partijas un Ļeņina piekrišanu vecās armijas virsnieku iesaistīšanai sarkanarmijā.⁷⁷

Tāču viņiem neuzticējās, un to darbību uzraudzīja politiskie komisāri un Revolūcionārās kara padomes. Bez galvenās — Republikas Revolūcionārās kara padomes, arī katrā frontes apgabalā pastāvēja sava „Revolūcionārā kara padome” (tādas bija pavisam 14). Tā bija atmosfaira, kur viegli izcēlās sadursmes un personīgi apvainojumi.

Vācietim nākas būt par virspavēlnieku kritiskajā sarkanarmijas veidošanās periodā, viņa organizatora un stratēģa loma šai laikā raksturota vārdiem: „Vācieša vadībā noorganizējās visas galvenās pilsoņu kara frontes.”⁷⁸

Tāču sava augstā posteņa dēļ viņš automātiski tika ievilkts tajā cīņā par politisko varu, kas klusībā risinājās lielinieku vadoņu starpā un par ko būs jārūnā sakarā ar viņa vēlāko atcelšanu no amata.

Vācietis arī pēc piesliešanās lieliniekiem pats par tādu nekluva un to arī nemaz neslēpa (skat. viņa grāmatu). Trockis viņu apzīmē par „viegli aizkaitināmu un kaprīzu”⁷⁹. Salīdzinādams Vācieti ar tā pēcnācēju pulkvedi Sergeju Kameņevu (nesajaukt ar lielinieku līderi, Trocka svaini L. Kameņevu!), Trockis raksta: „Ir grūti pateikt, kurš no šiem abiem pulkvežiem bija apdāvinātāks. Abi neapšaubāmi bija apveltīti ar pirmklasīgu talantu stratēģijā, abiem bija plaša pieredze pasaules karā, abiem bija noteikti optimistiska dzīves uztvere, kas tik nepieciešama, lai varētu komandēt. Vācietis bija stūrgalvīgāks un untumaināks un ar neapšaubāmu tieksmi padoties revolūcijai naidīgu elementu ietekmei. Ar Kameņevu bija vieglāk tikt galā... bet viņam trūka dziļuma un noteiktības. Ļeņins pakāpeniski viņā (Kameņevā) vīlās...”⁸⁰

Ka Vācieša militārā autoritāte bija liela, liecina kāds izvil-
kums no Krievijas kom. (boļševiku) partijas CK-as Polītis-
kā biroja sēdes protokola 18. 4. 1919.⁸¹:

Piedalās: biedri Ļeņins, Krestinskis, Staļins, Trockis.

Apspriests

2. Biedra Trocka ziņojums,
ka austrumu frontes dienvi-
du grupa, kas sastādās no 4
armijām, atrodas zem b.
Frunzes komandas, kuŗš nav
pietiekami piedzīvojis, lai
vadītu tik lielu pasākumu,
un ka nepieciešams pastipri-
nāt fronti.

Nolemts

Likt priekšā virspavēlniekam
Vācietim doties uz austrumu
fronti, lai pašreizējais frontes
k-ris b. Kameņevs varētu
nodoties vienīgi dienvi-
du grupas armiju vadībai.

Samērā ātri Vācietim iznāk sadursmes ar nevienu citu kā
— Staļinu, kuŗa personīgā ietekme šajā laikā gan nav liela,
bet kas slepeni un neatlaidīgi kaļ pats savus plānus. Ja ievē-
ro Staļina apbrīnojamo atriebības kāri, tad nav grūti uzmi-
nēt, kas notika ar Vācieti Staļina lielo tīrīšanu periodā.

Staļins 1918. gada rudenī darbojas Carīcinā (tagad: Sta-
ļingrada), kur draugu (piem., Vorošilova) atbalstīts, vāc
sev piekritējus un nerēķinās ar kaŗa komisāra un virspavēl-
nieka rīkojumiem.

1918. g. 6. oktobrī Trockis telegrafē Ļeņinam: Esmu sa-
ņēmis šādu telegrammu —

„Staļina militārā pavēle Nr. 118 ir jāatceļ. Esmu devis
pilnīgas instrukcijas dienvi-
du frontes k-rim Sitinam.
Staļina rīcība sagrauj visus manus plānus.

Vācietis, virspavēlnieks.

Daņiševskis, Revolūc. kaŗa pad. loceklis.”

Staļinu oktobra otrajā pusē arī atsauc no Carīcinas.⁸²

Tāpat Vācietis ir vērsies pret militāro neprašu Vorošilovu.
1918. g. 1. novembrī Trockis no Carīcinas telegrafē Sverd-
lovam un Ļeņinam:

„Desmitās armijas situācija ir sekojoša: tur ir daudz
spēku, bet nav operatīvas vadības. Dienvi-
du frontes

stābs un Vācietis ir noskaņoti par k-ŗa maiņu. Es domāju, ka būtu iespējams paturēt Vorošilovu, dodot viņam piedzīvojušu operatīvu stābu...”⁸³

Staļins atspēlēja pie pirmās izdevības un 1919. gada 5. janvārī kopā ar Dzeržinski telegrafē Ļeņinam no Vjatkas, kur ieradušies izmeklēt, kāpēc 3. armija atdevusi Kolčakam Permu (tagad: Molotova):

„Izmeklēšana iesākās... Virspavēlnieka sūtītās vienības nav uzticamas, pa daļai mums naidīgas, un tās vajadzīgs nopietni filtrēt...”⁸⁴

Telegramma vērsās reizē pret Vācieti un Trocki.

Tai pašā mēnesī Staļins kā komisārs dienvidu frontē atsakās parakstīt kādu virspavēlnieka (Vācieša) operatīvu pavēli. Pēc Trocka domām — lai demonstrētu savu nozīmi kollaborantu priekšā. Pavēli pēc tieša Trocka rīkojuma paraksta komisārs Bērziņš. Tiek nolemts Staļinu atsaukt no dienvidu frontes.⁸⁵

Bet pēc šīm neveiksmēm un pazemojumiem Staļinam izdodas iegūt atbalstu austrumu frontes Revolūc. kaŗa padomē. Austrumu frontes k-ris S. Kameņevs un virspavēlnieks Vācietis nav vienprātīgi par stratēģiju austrumu frontē. Trockis to raksturo šādi: „Viņi abi bija cara armijas ģenerālstāba pulkveži. Bez šaubām tie bija sāncenši, un komisāri tika iesaistīti šai konfliktā. Mūsu ģenerālstāba komunisti atbalstīja Vācieti, kamēr austrumu frontes Revolūc. kaŗa padomes locekļi — Smilga, Laševičs, Gusevs — pilnā mērā balstīja Kameņevu.”⁸⁶

Pēc Vācieša domām galvenās briesmas 1919. g. vasaras sākumā draud no Deņikina dienvidu frontē. Viņš grib pārtraukt ofensīvu pret sakauto Kolčaku un atstāt austrumu frontes armiju Urālos, lai pārvestu zināmu skaitu divīziju uz dienvidiem. Kameņevs ir par ofensīvas turpināšanu austrumos.

Tad Vācietis pieprasa atvietot Kameņevu ar 6. armijas

k-ri Samoilovu. Kameņevu atceļ, bet viņa draugi komisāri nekavējoties protestē, un 21. 5. 1919. Trockis piekrīt, ka Kameņevs atgriežas savā postenī, gan piezīmēdams, ka iepriekš nepieciešams apspriesties ar virspavēlnieku (Vācieti), lai netiktu dezorganizēta visa mašīnerija. „Šīs frontes lojalitātes ir mūsu kopējā nelaime,” piebilst Trockis.⁸⁷

Maija vidū Deņikins sakauj sarkanarmijas spēkus dienvidu frontē un ieņem Ukrainu. Notikumi austrumos turpretī attīstās labvēlīgi. Trockis: „Apreibuši no panākumiem, Smilga, Laševičs un Gusevs nēsāja savu k-ri (Kameņevu, kas atgriezies postenī) uz pleciem, sadzēra ar to brālības un rakstīja par viņu visjūsmīgākos ziņojumus uz Maskavu... Kameņevs apgalvoja, ka viņš var nodot vairākas austrumu frontes divīzijas dienvidu frontes rīcībā, neapturot savu ofensīvu Urālos. Pēc tam viņa autoritāte cēlās uz Vācieša rēķina... Staļins ar visiem naģiem metās uz šo konfliktu austrumu frontes (vadības) un virspavēlnieka starpā. Staļins izturējās naidīgi pret Vācieti, kas oficiāli bija nosodījis viņa iejaukšanos stratēģijas jautājumos, un gaidīja izdevību, lai atriebtos Vācietim.⁸⁸ Tagad šī izdevība radās. Smilga, Laševičs un Gusevs, acīm redzot sadarbībā ar Staļinu, nāca ar priekšlikumu iecelt Kameņevu par virspavēlnieku. Panākumi austrumu frontē ‚piekukuļoja’ Ļeņinu un salauza manu pretestību.”⁸⁹ (Skat. arī Vācietis, II, 20. lp.)

Lielajā pad. enciklopēdijā par to teikts: „1919. gada 8. jūlijā V. atsvabināja no virspavēlnieka amata un pēc neilga laika iecēla par mācības spēku Kaŗa Akadēmijā un par priekšsēdētāju komisijai, kas apsprieda jautājumu par pāreju uz milicijas sistēmu.”

Aina ir citāda un daudz sarežģītāka, ja sekojam Trocka tēlojumam:

„Kameņevu iecēla par virspavēlnieku, un 1919. g. 3. jūlija rīta sēdē CK par jaunu sastādīja Revolūc. kaŗa padomi. Tanī tagad bija: Trockis, Skļanskis, Gusevs, Smilga, Rikovs un virspavēlnieks Kameņevs. (Tā tad pēc Trocka ziņām virspavēlnieka maiņa notiek 5 dienas agrāk, kā tas teikts L. P. E-jā).

Jaunā virspavēlnieka pirmais uzdevums bija izstrādāt plānu spēku sagrupēšanai dienvidu frontē. Kameņevs gribēja galveno triecienu vērst pret Kubāņu. Tas bija pašā pamatā nepareizi, jo saceltu kazakus pret boļševikiem . . . Bet mana opozīcija pret Kameņeva plānu tika iztulkota kā konflikta turpinājums starp Republikas Revolūc. kaŗa padomi un austrumu fronti. Smilga un Gusevs, sadarbībā ar Staļinu, nostādīja lietu tā, ka es esmu pret šo plānu tāpēc, ka neuzticos jaunajam virspavēlniekam vispārēju principu dēļ. Ļeņinam, acīm redzot, bija tās pašas aizdomas, bet tās bija pilnīgi nepareizas. Es nepārvērtēju Vācieti . . . Bet šī (Kameņeva) plāna kļūdīgums bija tik neapšaubāmi skaidrs, ka es iesniegdu lūgumu atbrīvot mani no amata, kad Polītiskais birojs apstiprināja plānu, visiem, ieskaitot Staļinu, balsojot pret mani.” Tālāk Trockis paskaidro, ka 5. jūlijā CK-jas Organizācijas un Polītiskais birojs vienbalsīgi (arī Staļinam balsojot līdz) noraida Trocka atlūgumos. Tad viņš ņem atpakaļ savu iesniegumu un tūlīt dodas uz dienvidu fronti.⁹⁰

Šos Trocka paskaidrojumus tomēr nevar pieņemt gluži bez iebildumiem.

Ja arī neievēro nesaskaņu laika ziņā (3. un 8. jūlijs)*, tad duŗas acīs Trocka acīm redzamā cenšanās izskaidrot savu demisijas iesniegumu vienīgi ar to, ka viņš nepiekrīt plānam par kaŗa vešanu dienvidu frontē. Aizdomas nemazina arī viņa piezīme, ka tas „nepārvērtēja Vācieti”.

Savā 1920-jos gados sarakstītajā darbā „Patiesais stāvoklis Krievijā”, Trockis turpretī skaidri saka: „Kad attiecībā uz austrumu fronti (!) izpaudās dažādi uzskati (t.i. Vācieša un Kameņeva. Red.) un CK vajadzēja izlemt jautājumu par jaunu augstāko vadību, es nodevu savu kaŗa komisāra posteni CK-as rīcībā. Tanī pašā dienā, 1919. g. 6. jūlijā⁹¹ CK nolēma . . . ka nevar pieņemt manu demisiju.”⁹²

Ja bez tam vēl ievēro to, kā Trockis vērtē Kameņevu un ka virspavēlnieka maiņa nozīmēja tai pašā reizē slepenu Staļina triecienu pret Kaŗa komisāru, tad jāsecina, ka Vācieša

* 8. 7. ir, acīm redzot, lēmuma izsludināšanas datums, bet izlemšana notikusi CK-as sēdē 3. 7. (protokola noraksts Trocka archīvā Harvardā).

atcelšana bija par iemeslu vispārējai nopietnai krīzei boļševiku kara vadībā.

Beigās var piezīmēt, ka Vācietis jau daudz agrāk un pareizāk bija saskatījis draudus dienvidu frontē, kur pēc viņa aiziešanas sarkanarmija tikai ar mokām izglābās no izšķirīgas sakāves 1919. gada oktobrī. Tā bija atkal Latdivīzija, kas smagās kaujās pie Orlas un Kromas apturēja Deņikina armijas virzīšanos uz Maskavu.

Par Vācieša piedzīvojumiem šajās krīzes dienās, kad mainījās sarkanarmijas vadība, atrodamas dažas ziņas Trocka rakstos:

„Trīs dienas vēlāk, kad atrados Kozlovas (tagad: Mičurinska) frontē, es saņēmu šifrētu telegrammu no Tautas komisāru padomes Kremlī — kāds virsnieks, apsūdzēts valsts nodevībā, bija atzinies un liecinājis, ka Vācietim bijis zināms par kādu militāru sazvērestību:

K.P.F.S.R.

Tautas komisāru padome

Kremlī

Maskavā

Ļoti slepeni

Viss šifrā

8. 7. 1919.

Trockim Kozlovā:

Domožirovs, kas ir atzinies un par kuŗu pilnīgi pierādīts, ka viņš ir nodevējs, ir liecinājis par kādu sazvērestību, kuŗā aktīvu lomu spēlējis Izajevs, kas kopš ilgāka laika atradies dienesta attiecībās ar virspavēlnieku un dzīvojis ar to vienā dzīvoklī. Daudz citu pierādījumu, vesela kaudze acīm redzamu pierādījumu apstiprina, ka virspavēlnieks zinājis par sazvērestību. Virspavēlnieks ir jāapcietina . . .

Šo telegrammu bija parakstījis čekas priekšsēd. Dzeržinskis, partijas CK sekretārs Krestinskis, Ļeņins un mans pārstāvis Skļanskis. No telegrammā minētajiem vārdiem bija skaidrs, ka teiktais attiecās uz tikko atcelto virspavēlnieku Vācieti.

Tādā kārtā Vācieti gandrīz tūlīt pēc viņa atcelšanas apcietināja uz aizdomu pamata par nodevību.

Tas papildināja domstarpības stratēģijas jautājumos ar nelaimīgiem sarežģījumiem. Attiecības Polītiskajā birojā

kļuva vēl saspīlētākas, virspavēlnieka maiņa kļuva ievērojami komplicēta.

Līdz pat šai dienai (Trockis šo darbu rakstīja pēdējos gados pirms viņa noslepkavošanas 1940. gadā) šī epizoda īstie apstākļi un sarežģījumi man nav pavisam skaidri. Tā kā Vācieti drīz atbrīvoja un pat iecēla par Kaŗa Akadēmijas profesoru, tad var droši pieņemt, ka viņa zināšanas par kādu militāru konspirāciju bija mazākas kā bezgalīgi mazas.

Nav neticams, ka, neapmierināts ar atcelšanu no virspavēlnieka amata, viņš ielaidies neapdomīgās sarunās ar sev tuviem virsniekiem. Lai nu kā, var droši pieņemt, ka Staļins spēlēja zināmu lomu viņa arestēšanā.

Staļinam ar Vācieti bija kārtojama lēse par veciem apvainojumiem. Vēl jo vairāk — Staļins ieguva zināmu nekaunības un drošības sajūtu sakarā ar draudzīgo ietekmi, kas tam bija uz čekas priekšnieku, un atbalstu, ko tam deva austrumu frontes vadītāji un jaunais virspavēlnieks. Bez tam viņam bija gandarījums izdarīt netiešu triecienu pret Kaŗa komisāru. Pēdējais apzinājās šo acīm redzamo intrigu, kas slēpās aiz šī epizoda, tāpat kā Staļina neredzamo klātieni aiz Dzeržinska muguras.”⁹³

Ar to, šķiet, izbeidzas Vācieša aktīvā piedalīšanās pilsoņu kaŗā. Viņš kļūst paidagogs Kaŗa Akadēmijā, nodarbojas arī ar militāru jautājumu apceri un saraksta vairākas grāmatas, skatīdams šos jautājumus dažādos aspektos (socioloģiskā, politiskā).

J. Medenis kādai no savām strēlnieku balādēm devis nosaukumu „Pulkvedis Vācietis Perekopā”:

*Un pēc visupēdējās kaujas
Sauc pulkvedis no Perekopas kraujas:
— Vai jau gaitas galā bija? —
Piecelies, Latdīvīzija! . . .*⁹⁴

Ka dzejnieks saistījis pulkveža Vācieša vārdu ar Perekopas kauju, kas notika 1920. g. novembrī pret Vrangeļa spēkiem Krimā, tas jāuzskata par pārpratumu. Nav atrodami norādījumi, ka Vācietis tanī laikā būtu atstājis Kaŗa Aka-

dēmiju Maskavā un komandējis Latdivīziju minētajā kaujā.⁹⁵

Dzejniekam tas varbūt bija mazāk svarīgi — šai balādē viņš simboliski un koncentrēti vēlējies parādīt latviešu sarkano strēlnieku gaitu traģismu.

Turpretī noteiktas ziņas ir par kādu citu Vācieša nodomu un mēģinājumiem to īstenot — atgriezties brīvajā Latvijā. Liekas, ka sakarā ar to radies viņa darbs „Latviešu strēlnieku vēsturiskā nozīme”, ko var uzskatīt par viņa aizstāvēšanās rakstu, kaut arī pašapzinīgu un lepnu.

Šajā sakarā ļoti svarīga ir Br. Kalniņa liecība:⁹⁶

„Kad 1921. g. Latvijā atgriezās latviešu strēlnieku ešeloni, no viņiem daļa nāca tieši no Krimas. Vācieša, protams, starp viņiem nebija, jo viņš tad darbojās Maskavā kā Kaŗa Akadēmijas lektors. Toties atgriezās dzimtenē dažādos posmos apm. 500 strēlnieku virsnieku, kas bija dienējuši padomju strēlnieku pulkos. Daļa no viņiem palika Latvijā jau 1919. gadā, sarkanarmijai atstājot Latviju.

Divdesmito gadu sākumā Rīgā ieradās arī Vācieša sieva un dēls un apmetās uz dzīvi Rīgā.⁹⁷ Pats Vācietis to nedarīja, jo viņš nebija drošs, ka Latvijas valdība to ielaidīs Latvijā. Tā ka man šinī laikā bija ziņas, ka V. būtu iespējams dabūt uz Latviju, ja Latvijas valdība to aicinātu, tad ierosināju šādu priekšlikumu Saeimas Kaŗalietu komisijā. Tomēr Kaŗa ministrija nepiekrita ierosinājumam, jo nevēlējās ielaist Latvijā bij. sarkanarmijas virspavēlnieku.⁹⁸

Otrreiz ierosināju līdzīgu priekšlikumu divdesmito gadu beigās, ģen. R. Kļaviņa, toreizējā 4. Valmieras kājnieku pulka k-ŗa, pamudināts. Turklāt tad sākās vājāšana pret bij. Trocka piekritējiem, un arī Vācietis bija Trocka uzticības persona bijis. Tāpēc domāju, ka tagad ir pēdējais laiks glābt leģendāro pulkvedi un iegūt viņa spējas Latvijas armijai. Tomēr arī šoreiz manam ierosinājumam nebija panākumu. Nelīdzēja arī aizrādījumi uz to, ka ģen. Krustiņš, kas 1918. g. vadīja latviešu strēlniekus u.c. sarkanarmijas daļas cīņā pret Igauniju, tagad ir Latvijas armijas divīzijas komandieris, ka pulkv. Mangulis, kas 1919. g. maijā komandēja Pad.

Latvijas sarkano armiju, tagad ir Latvijā Tukuma kaŗa apriņķa priekšnieks, ka ģen. Auzāns, bij sarkanarmijas topografu korpusa komandieris, ir tagad Latvijas armijas stāba topografijas daļas priekšnieks, bet Pad. Latvijas kaŗaskolas pr-ks 1919. g., pulkvedis Laimiņš — deputāts un pat kaŗa ministrs. Kaŗa ministrija arī šoreiz nevēlējās kaut ko darīt Vācieša labā, un tā arī šī akcija izbeidzās bez panākumiem.

Vācietim mūsu armijas vadībā bija daudz personīgu un politisku ienaidnieku. Sevišķi pret to uzstājās tie augstākie virsnieki, kas bija cīnījušies krievu baltās armijās un kuŗas Vācieša komandētā sarkanarmija sakāva. Ģen. J. Balodis atkal nemaz nebija bijis strēlnieku pulkos, un Vācietis viņam bija svešs cilvēks. Bez tam Kaŗa ministrija baidījās no labā spārna puses sagaidāmiem uzbrukumiem, ja ar Ministrijas atbalstu valdība būtu lēmusi ielaist Vācieti neatkarīgajā Latvijā.

Protams, nav droši sakāms, ka Padomju valdība būtu devusi atļauju Vācietim izbraukt no Pad. Savienības, bet divdesmitajos gados bija arī iespējas atstāt Krieviju nelegālā ceļā, un tieši Kaŗa ministrijas ārpusizlūkošanas organi šinī ziņā varēja būt palīdzīgi.”

Ka Vācietis ļoti vēlēties nokļūt atpakaļ dzimtenē, liecina arī vārdi viņa grāmatas ievadā:

„Bet tiklīdz mudžeklis būs norimis un pašreklāmas kliedzieni apnikuši — tauta aptvers, ko priekš viņas ir darījuši tie viņas dēli, kuŗi vēl arvienu bez pajumtes klīst pa Krieviju... Sevišķu nelabvēlību pie Latvijas politiski vadošām aprindām ir ieguvuši tie Krievijas latviešu (kaut arī bezpartejiskie) vadoņi, kuŗu darbs ir izpaudies latviešu strēlnieku pulku organizēšanā un vadīšanā. Vēl līdz šim Latvija priekš viņiem tur aiznaglotas durvis uz praktiskas dzīves ierīkošanu...”⁹⁹

Tā plkv. Vācietis palika Pad. Savienībā un gāja neglābjami pretī savam liktenim.

Kaut arī trūkst sīkāku ziņu par viņa dzīves pēdējo posmu, tomēr ir daži pieturas punkti, kas ļauj izdarīt zināmus secinājumus.

Mazā padomju enciklopēdija¹⁰⁰ 1934. gadā atzīmē, ka Vācietis (joprojām) ir Kaŗa Akadēmijas mācības spēks. Lie-lās padomju enciklopēdijas 2. izdevumā attiecīgais sējums (VII sēj.: burts „V”) iznāca 1951. g., un tur Vācieša vārdu vairs neatrodam. Tas nozīmē, ka Vācietis starplaikā likvi-dēts.

Ievērojot to, kas teikts par viņa attiecībām ar Staļinu, un Staļina sistēmatiskos, neatlaidīgos pūliņus iznīcināt visas re-volūcijas un pilsoņu kaŗa ievērojamākās personas, cita iespēja arī izslēgta. Ticamākais laiks Vācieša likvidēšanai ir „lielo tīrīšanu” periods 1936.—38. g.

To apliecina arī ģen. R. Bangerska sniegtā informācija¹⁰¹: „Kādā datumā ir notikusi Vācieša likvidācija, to grūti pa-teikt, bet tā ir notikusi reizē ar visas atbildīgos amatus ieņemošās latviešu grupas likvidēšanu laikā no 1936. līdz 1938. g.

Lietu pret latviešu grupu ievadījis jau 1933. gadā kāds Ļeņingradas apgabala NKVD 3. daļas pr-ks, valsts drošības majors Perlemutra. Ar 5 liecinieku nopratināšanu it kā no-skaidrota Vissavienības un Ļeņingradas latviešu nacionālistu centra pastāvēšana ar kaŗa grupām¹⁰², sacelšanos, diversiju un spiegu rezidentūru. Arestētie: Bauze, Gailis, Mežaks un Fjodorovs liecinājuši, ka Vissavienības latviešu nac. centra sastāvā ietilpuši: Rudzutaks, Daņiševskis, Knoriņš, Krūmiņš, Vācietis, Eidemanis, Alksnis, Stučka, Miezis un Gits.

Nacionālistu grupa nodibinājusi sakarus ar prezidentu K. Ulmani, Saeimas priekšsēdētāju Kalniņu, kaŗa min. Balodi un ar vācu kaŗa aprindām, ar kuŗām uzturējuši sakarus līdz pašam tās likvidēšanas brīdim.¹⁰³

Pavisam likvidētas kādas 35 vai vairāk personas, visa lat-viešu boļševistiskā „špice”. Likvidēšana, kā zināms, notikusi bez tiesas visā slepenībā.

Īsas ziņas par šīs latviešu grupas likvidāciju atrastas pēc boļševiku padzīšanas kādā čekas archīvā Rīgā (1941. g.) zem nosaukuma: „Orientirovka po delu latvijskovo naciona-ļišticeskovo centra’.”

J. Vācieša grāmata „Latviešu strēlnieku vēsturiskā nozīme”

Lielā padomju enciklopēdija min šādas plkv. Vācieša publikācijas krievu valodā:

- 1) „Par nākotnes kara doktrīnu”. Maskavā, 1923.
- 2) „Kara darbība Austrumprūsijā 1914. gada jūlijā, augustā un septembrā sākumā”. Stratēģisks apcerējums. Maskavā, 1923.
- 3) „Cilvēks un karš”. Apcerējums par kara sociālo psiholoģiju. Maskavā, 1925.

Turpretī nekas nav teikts par to Vācieša darbu, kas mūs interesē visvairāk — „Latviešu strēlnieku vēsturiskā nozīme”.

Pēc L. E.-jas datiem tā iznākusi 2 daļās „Prometeja” apgādā Maskavā, 1922. gadā. Tas visumā, ja arī ne detaļās, atbilst patiesībai. Plašākā un nozīmīgākā ir I daļa, kas laipnā kārtā, līdz ar atļauju to publicēt, nodota manā rīcībā. Turpmāk teiktais tad arī attiecas uz Vācieša grāmatas I daļu¹⁰⁴, kas ar šo izdevumu tiek nodota latviešu lasītājiem. (Vācieša darba II daļu skat. pielikumā.)

Minētā grāmata nav iznākusi „Prometeja” apgādā Maskavā, bet to izdevis L.K.P. apgāds „Spartaks” Pleskavā, 1922. gadā¹⁰⁵. To iespiedis vecajā ortografijā 5000 eksemplāros P.C.A. (partijas centrālais apgāds?).

Grāmatas pirmizdevums aptver XII+163 liela formāta lappuses un satur beigās šādu piezīmi: „Technisku apstākļu dēļ pirmie eksemplāri izlaisti bez zīmējumiem.”

Tas liecina, ka grāmatas izdošana steidzināta. Jautājums — kādā nolūkā? Tas, kas šīs grāmatas izdošanā visvairāk bija ieinteresēts, neapšaubāmi bija tās autors.

Jau iepriekš minēju, ka šim Vācieša darbam ir nepārprotami apoloģētisks raksturs, vēl vairāk — tas ir viņa atklāts lūgums, lai Latvija atdara viņam savas durvis un ļauj atgriezties mājās.

Taču tā nav nekāda pazemīga „pazudušā dēla” grēku sūdze — tā ir lepna un pašapzinīga vīra valoda, kas apzinās savu nozīmi un nopelnus un ar lielu pārliecību un drosmi

aizstāv un izskaidro savas rīcības motīvus, kaut arī vietām ieskanas dažas smeldzošākas stīgas.

Šai grāmatā Vācietis runā kā karsts latvju patriots, kas visus savus soļus motivē un savas rīcības sekas vērtē no latviešu tautas neatkarības centienu viedokļa. To varētu arī formulēt tā: ja Ļeņinam Vācietis un latviešu strēlnieki bija līdzeklis, lai nostiprinātu boļševiku varu Krievijā, tad Vācietim Ļeņins ir tāds pats līdzeklis, lai, sagraujot reakcijas restaurācijas mēģinājumus, izcīnītu neatkarīgu valsti latviešu tautai.

Tas varbūt izklausās pēc paradoksa, bet ir fakts, ka 1918.—20. g. mainīgās un sarežģītās cīņās un koalīcijās Baltijas valstis izcīnīja savu neatkarību, kamēr boļševisms tanī pašā laikā nostiprinājās Krievijā. Būtu lieki aizrādīt, ka ar to ne mazākā mērā netiek mazināti mūsu brīvības cīnītāju, viņu vadoņu un neatkarības cīņu laika politisko darbinieku lielie un vispār atzītie nopelni. Bet nav jāaizmirst, ka mūsu neatkarības izcīnīšana bija augstākā mērā starptautiska problēma un 1918.—20. g. neglābjami saistīta ar pasaules lielo politiku un Krievijas jautājuma atrisinājumu. Šinī nepārtrauktajā mijiedarbībā starp jauno valstu brīvības centieniem un pilsoņu kaŗa notikumiem Krievijā tad arī parādās latviešu sarkano strēlnieku svarīgā, kaut arī netiešā loma šo valstu neatkarības izcīnīšanā. Šo drosmīgo kaŗapulku nozīmes lietišķa noskaidrošana ir nākotnes uzdevums.

Zviedru vēsturnieks Arvids Fredborgs savā doktora disertācijā secina, ka neiespējamība saskaņot restaurācijas centienus Krievijā ar robežvalstu vēlēšanos saraut saites ar krievu valsti izrādījās par fatālo problēmu, pret kuŗu strandēja sabiedroto mēģinājumi sagraut boļševismu 1918.—20. g-os.¹⁰⁶

Tik liela bija vecā krievu režīma pretestība Baltijas valstu (un arī Somijas) neatkarībai, ka, tikai druskās sašķaidot krievu koloniālo imperiju un reizē ar to satricinot visus Eiropas sabiedriskās uzbūves pamatus, tām bija iespējams iestāties brīvu tautu saimē. Grūti atrast vēsturē piemēru, kur kādas tautas brīvība dzimusi tādos satricinājumos un mokās. Pat uz zema kultūrāla līmeņa stāvošas koloniālas tautas

citos kontinentos ir ieguvušas neatkarību daudz vieglākā ceļā nekā augšminētās valstis vecajā un kultūrālajā Eiropā. Mēs to tikai varam konstatēt.

Bez Vācieša pasvītrotā nacionālisma, grāmatai raksturīgs arī autora egocentriskais notikumu tēlojums. Šis pulkvedis neapšaubāmi bija ļoti pašapzinīgs, varbūt arī pašmīlīgs cilvēks, taču jāievēro, ka sava „es” uzsvēršanu nosaka arī grāmatas apoloģētiskais raksturs. Daudzus tas varbūt kaitinās, daudziem varbūt patiks viņa tiešā un vīrišķīgā valoda.

Komūnistu partija tad arī ievadā asi kritizē Vācieša pilsoniski nacionālo nostāju un savu nopelnu izcelšanu. Šai sakarā visu izsaka šāds teikums:

„Autors vienmēr uzsvē, ka viņa lozungs: ‚Latvija priekš latviešu darba tautas’, bet ka viņa īstais lozungs ir gan: ‚Latvija priekš latviešiem’ (sk. 100. lpp.), tas vērojams visā apcerējumā.”¹⁰⁷

Ar visu to apstākļi 1922. gadā vēl bija tādi, ka šādai grāmatai Pad. Savienībā bija iespējams iznākt. Mums tā ir ārkārtīgi interesants laikmeta dokuments, kaut arī tas rakstīts zināmā nolūkā un kā tāds arī vērtējams.

Nevar neatzīmēt arī Vācieša ievērojamo literāro talantu, viņa tēlošanas prasmi un apbrīnojami labo latviešu valodu. Jāievēro, ka viņš savu izglītību ieguva galvenā kārtā krievu skolās un no jaunības atradās krievu dienestā. 1920-os gados arī vēl tikai sākās Latvijas Universitātes vadītā sistēmiskā latviešu valodas tīrīšana un kopšana.

*

Nav manos spēkos pašlaik objektīvi novērtēt Vācieša personību, un tas arī nav šīs grāmatas nolūks (skat. red. priekšvārdu). Pētīšanas darbam turpinoties, tas bez šaubām kādreiz būs labāk iespējams.

Katrā ziņā pulkveža J. Vācieša personā mūsu priekšā nostājas nevien augstākā mērā nozīmīga vēstures problēma, bet arī ārkārtīgi interesants un trauksmains cilvēks, par kuru nākotnē, domājams, vēl daudzkārt zobeni krustosies.

Tēvzemes vārti viņa priekšā nekad neatvērās. Viņa kapa vieta mums laikam paliks nezināma.

Jukums Vācietis

LATVIEŠU STRĒLNIEKU
VĒSTURISKĀ NOZĪME

REPORT OF THE

COMMISSIONERS OF THE LAND OFFICE

IN RESPONSE TO A RESOLUTION PASSED BY THE LEGISLATURE
AT ITS SESSION IN 1875

AND THE REPORT OF THE COMMISSIONERS OF THE LAND OFFICE
FOR THE YEAR 1877

ALBANY: PUBLISHED BY THE STATE PRINTING OFFICE,
1877.

ALBANY: PUBLISHED BY THE STATE PRINTING OFFICE,
1877.

ALBANY: PUBLISHED BY THE STATE PRINTING OFFICE,
1877.

ALBANY: PUBLISHED BY THE STATE PRINTING OFFICE,
1877.

*Latviešu strēlnieku kaujas darbi
Rīgas frontē*

Pie Rīgas frontes piederēja tās pozīcijas, kuņas vilkās no Rīgas jūras līča krasta līdz Ogres stacijai. Rīgas frontes stratēģiskais objekts kā priekš mums, tā priekš pretinieka bija — Rīga. 1915. gada rudenī vāciešiem neizdevās ieņemt Rīgu; viņiem priekš tam nebija savilkts pietiekoši spēku. Krieviem neizdevās atspiest vāciešus atpakaļ uz Prūsiju, tāpēc ka krievu kaņaspēks bija galīgi iziris vasaras kaujās, un tāpēc ka trūka šaujama materiāla. Vācieši atdzina krievus līdz Tīreļpurva sistēmai, no jūras līdz Lives muižai. Vācieši izraudzījās pozīcijas taisni tur tāpēc, ka šī līnija bija priekš pozīcijām taktiskā ziņā ļoti laba. Vācu stratēģu credo bija: labi nostiprināties un pasīvi aizstāvēt savas pozīcijas ar vismazākiem spēkiem līdz tam, kad nāks izdevīgs brīdis pārsvieties pāri Daugavai.

Tā tad priekš vāciešiem Rīgas fronte bija ultra pasīva fronte.

Krieviem vajadzēja aizsargāt Rīgu tādā pat garā, tas ir: labi nostiprināties un mierīgi aizstāvēties līdz tam, kad nāks laiks pāriet uzbrukumā, vismaz uz reizi visā ziemeļfrontē. Nekāda separāta stratēģija Rīgas frontē nebija ieteicama, kaut vai tādēļ, ka priekš viņas trūka aktīva stratēģiska objekta. Daži latviešu patrioti, starp tiem daži pulku koman-

dieži, domāja, ka Jelgava varot būt par tādu, bet tas pierāda tikai šauru kaŗa izglītību. Ar Jelgavas ieņemšanu Rīgas fronte paliktu vairākreiz gaŗāka, un priekš viņas aizstāvēšanas būtu bijis vajadzīgs daudz vairāk spēku. Ar to nekas nebūtu iemantots, vienīgi tiktu nevajadzīgi priekš pasīviem nolūkiem savilkti spēki.

Tā tad arī priekš krieviem Rīgas fronte bija ultra pasīva fronte ar minimumu kaŗaspēka priekš viņas aizstāvēšanas.

Bet ne tā domāja 12. armijas stābs. Tur domāja, ka kaŗaspēks ir priekš plūkšanās, un, pabalstīts no dažiem godkāriģiem ģenerāģiem, minētais stābs uzņēma no sākuma sīkus, bet ļoti sīvus uzbrukumus vācu aizģogojumiem, bet beigās — visasiņainākās operācijas ar lielākām kaŗaspēka daģām. Abos gadījumos par attaisnojumu varēja būt vajadzība ar uzbrukumu palīdzību izlabot taktiskā ziņā dažās vietās mūsu pozīcijas, bet tādas vajadzības nebija, vai arī viņa bija tik grūti panākama, ka nekad neattaisnotu upurš. Bija tikai viena vienģga vajadzģba, un tai bija stratēģģisks raksturs — izlabot visu fronti, pārģeģot viņu uz Prūsģjas robeģām, bet tas neatkarģģās no Rģgas frontes 12. armģjas vien.

Pēc stāba aprēģiniem Rģgas frontē no 1915.—1917. gadam krievi pavisam zaudģģuģi 125.000 cilvģķu krituģu, ievainotu, ģģstģ saņģmtu, bet ieguvuģi ar Zģmsvģtku uzbrukuma palģdzģbu ķģtras kvadrģtģverstģs no vģcieģu pozģcijģm, un taisni šģs verstģs krģt uz Tģreģpurva un Loģmetģģkalna daģu, kuģu mēs ieģģmģm pa Zģmsvģtku kauģu laģku. Vģlģk izrģdģģģs, ka ieģģmtais zemes gabals mums taktiskģ ziņģ nģca par ļaunu, tģpēc ka bijģm ielģduģi kģ maisģ vģcu pozģcijģs, caur ko, pirmķģrt, pagarinģģģm savu ierakumu lģnģju un, otrķģrt, atradģģmģs ar pavisam kailu aizģuguri plaģģ Tģreģģ—Bģodnieku—Sģlenieku apkģrtnģ.¹⁰⁸

Operācijas ar lielākām kaŗaspēka daģām iesākģs 1916. gada pavasarģ, marta mģneģa sģķumģ.

Martā bija jāiet uzbrukumā gar Bauskas lielceļu. Uzņēmienam bija demonstratīvs gala mērķis, saistīts kopā ar operācijām Dienvidfrontē.

Uzbrukumā bija jāiet pirmajā līnijā 1. un 2. latviešu bataljoniem, kopā ar 51. un 52. Sibīrijas strēlnieku pulkiem un 484. kājnieku pulku. Otrā līnijā rezervē bija 5., 6. un 7. latviešu strēlnieku bataljoni. Patiesībā uzbrukumā gāja latvieši un 51. Sibīrijas pulka bataljons, citi negribēja līst ārā no ierakumiem un tieša uzbrukuma vietā iesāka milzīgu šaušanu no flintēm un ložmetējiem. Izcēlās liels skandals. Latvieši izlauzās vācu ierakumiem cauri, bet, tā kā krievi viņus nepabalstīja, tad ap plkst. 10 viņiem bija jāiet savos ierakumos ar smagiem zaudējumiem. Lai izpestītos no skandala sekām, 13. Sibīrijas divīzijas brigādes komandieris ģenerālis Z. lietu sagrozīja tā, ka 1. un 2. latviešu bataljoni esot pirmie sākuši atkāpties, un pēc tam sibīriešiem nācies darīt to pašu. Dabūjis tādu paziņojumu, ģenerālis Radko-Dmitrijevs negribēja tam ticēt, bet galu galā tomēr ap plkst. 12 pavēlēja man ar Zemgales bataljonu, apvienojot savās rokās komandu arī pār 1. un 2. latv. bataljoniem, no jauna iet uzbrukumā gar to pašu Bauskas lielceļu, par jaunu pārraut fronti un uzlabot stāvokli. Mēs visi bijām pārsteigti par tādas pavēles saturu, jo pirmā uzbrukuma gaita un rezultāti mums bija ļoti labi zināmi un saprotami; tādēļ es atvedu savus zemgāliešus līdz Butleru mājām, devu te laiku viņiem ieturēt pusdienu, bet pats pa to laiku ar adjutantiem aizgāju uz rekognoscēšanu kaujas vietā, pie Bundu māju drupām, lai personīgi pārlicinātos par ievākto ziņu pareizību.

Bundu māju drupu pagrabā bija ievietojies visas operācijas stābs, tur atradās 51. Sibīrijas strēlnieku pulka komandieris, bataljona komandieris, 2. latv. strēln. bataljona komandieris palkavnieks Francis un dažas minūtes vēlāk pieņāca 1. bataljona komandieris kapitans Bangerskis.

Francis un Bangerskis apstiprināja, ka rīta uzbrukuma grūtības viņu bataljoni vieni paši nesuši un ka otrreiz vi-

niem likt atjaunot uzbrukumu būtu vislielākā nepareizība; bez tam viņi apstiprināja, ka sibirieši ir pa lielākai daļai izklīduši apkārtnes aizmugures mežos. 51. Sibīrijas pulka komandieris korrekti paziņoja man, ka viņa pulks esot tiktāl iziris šī rīta kaujā, ka par jaunu uzbrukumu neesot ko domāt, un ka 52. Sibīrijas strēln. un 484. kājnieku pulki jau no rīta parādījuši savu nespēju.

Pamatojoties uz šiem datiem, es pieņēmu lēmumu uzbrukumā latviešus nesūtīt. Francim un Bangerskim es devu pavēli atvest savus bataljonus pie Butleru mājām, dot strēlniekiem siltu barību un atpūtu. Zemgales bataljons dabūja pavēli ieņemt ierakumus pie Bundu un Franču mājām un būt gataviem atsist vācu kontratakas mēģinājumus, jo tādi parasti bija sagaidāmi pēc mūsu neizdevušās uzbrukuma. Savu lēmumu un viņa pamatojumus es paziņoju 13. Sibīrijas str. divīzijas priekšniekam ģenerālim Z., kuŗa stābs atradās blindāžā pie Svīlpju mājām. Tur patlaban bija ieradies ģenerālis Radko-Dmitrijevs, kuŗš tika no šīs divīzijas stāba orientēts pavisam pretēji frontes īstam stāvoklim, un tāpēc man tika paziņots, ka Radko neesot apmierināts ar manu spriedumu, viņš ieskatot, ka latvieši pierādījuši savu negribu iet uzbrukumā, un tā kā jau pagājis noteiktais laiks, tad zemgalešu vietā esot sūtīts uzbrukumā viens 52. Sibīrijas strēlnieku pulka bataljons; ģenerālis Radko esot izgājis no pozīcijām un pie Bundu mājām gribot ar mani satīkties.

Patiesām, pēc pusstundas ieradās ģenerālis Radko.

„Kādēļ latvieši neiet uzbrukumā?” — skarbā balsī pieprasīja Radko. Nedodams laiku atbildēt, Radko pavēlēja 51. Sibīrijas pulka komandierim saukt latviešus pie kārtības.

Radko pārmeta man, ka līdz šim viņš uzticējies latviešu kareivjiem un domājis, ka varot uzticēties arī zemgalešiem.

Es atbildēju viņam, ka zemgaleši gatavi attaisnot viņiem parādīto uzticību visnopietnākos un grūtākos uzdevumos, bet šoreiz uzbrukumā sūtīt bataljonu neatļauj prāts. Pie tam, pretēji 13. Sibīrijas divīzijas stāba ziņojumam, es izskaidroju armijas komandierim lietas patieso virzienu. „Sauciet latviešus pie disciplīnas!” — bargi iekliedzās Radko,

pagriezdamas man muguru. „Ja man neticat, iesim uz pirmo līniju, un tur jūs paši personīgi pārlicināsities, ka man taisnība,” — mierīgi es uz to atbildēju.

„Iesim!” skarbi iesaucās Radko.

Mēs gājām pa Bauskas lielceļu uz Franču māju pusi, kur pašreiz kaujas kārtībā gāja uzbrukumā minētais 52. Sibīrijas pulka bataljons.

Kā tas bija paredzams, tā arī notika. Šī rīta bezpanākuma uzbrukums tikai bija vāciešus padarījis uzmanīgākus. Sibīriešu bataljons uz vietas tika iežņaugts uguns lokā no trim pusēm, un maz minūtēs ellišķīgā ugunī no bataljona atliekām palika tikai bezveida mutulis, kuņš pāniskās bailēs vēlās uz Butleru meža pusi. Gan daži aukstasinīgākie oficiēri un apakšoficiēri ar ieročiem rokās gribēja bēgošos savaldīt, bet zaldātus bija pārņēmis ārprāts, un kā nejdzīgi viņi metās kur kuņš. Pēc 10 minūtēm bataljona uzbrukuma vietā bija tikai viņa bēdīgie rezultāti: liķi un grūti ievainotie, izmētāti pa granātu bedrēm, bēgošas atliekas Butleru mežā un vieglāki ievainotie, kuņi lida pa lielceļa grāvjiem atpakaļ.

Tikai tagad Armijas komandieris Radko pārlicinājās par manu ieskatu un lēmuma pareizību un par patieso stāvokli frontē.

„Tāds pats liktenis būtu bijis arī jūsu zemgaliešu bataljonam” — apskatot neapdomīgā uzbrukuma sekas, teica ģenerālis Radko man.

„Ak nē, viņš būtu vēl ļaunāks,” atbildēju es.

„Kāpēc?” iejautājās Radko.

„Tāpēc ka zemgalieši būtu gājuši uz priekšu, bet ne atpakaļ,” atbildēju es. „Jums taisnība, Jūs saprotat kaujas dabu,” nobeidza šo priekš sevis nepatīkamo sarunu Radko-Dmitrijevs.

Turpmākā sarunā Radko-Dmitrijevs pieņēma tādu manu priekšlikumu: 5. un 6. latviešu bataljoniem un visam 149. Sibīrijas pulkam pēc vienas stundas stipras artilērijas uguns uzbrukuma sagatavošanai pāriet nakts atakā; bet, kopēji izstrādājot šā uzbrukuma plānu 13. divīzijas stābā, izrādījās, ka trūkst pietiekoši artilērijas šaujamā materiāla. Tādēļ uz-

brukumu uzsākt, pēc īsas domu maiņas, tika atzīts par neizdevīgu.

Atvdoties ģen. Radko-Dmitrijevs teica man, ka šauboties, vai Rīgu izdošoties noturēt, ja vācieši no savas puses pārietu enerģiskā uzbrukumā.

Šīs dienas notikumi ar to vēl nebija galā. Novakarē izrādījās, ka pēc 1. un 2. latviešu bataljonu atvilkšanas no pirmās līnijas arī sībieši patvarīgi bija atstājuši priekšējās pozīcijas abās Bauskas lielceļa pusēs. Tāpēc šīs pozīcijas bija jāieņem zemgalešiem, lai viņas nekristu vācu rokās. Ap plkst. 23 zemgalešu vietā nāca 149. Sibīrijas strēlnieku pulks. Zemgaleši aizgāja rezervē.

Pēc astoņām dienām iesākās jauna operācija ar vēl lieliem spēkiem gar to pašu Bauskas lielceļu.

8. marta kauju sākumus mēs pievedam tāpēc, lai lasītājs uz vietas redzētu, kāds raksturs bija kaujām Rīgas frontē.

Šis raksturs ir vienāds priekš visām kaujām no iesākuma līdz galam.

Aktīva stratēģiska objekta te nebija; taktiski objekti bija ļoti grūti sasniedzami, tāpēc ka vāciešiem, 1915. gadā ieņemot savas pozīcijas, bija dots no krievu izīrušā kaŗaspēka par daudz rīcības brīvības zemākās ugunslīniju vietās un iespēja nostiprināt viņas līdz *non plus ultra* (līdz pēdējai iespējai. Red.).

16. marta operācija

Ģenerālis Radko-Dmitrijevs, gribēdams izlabot 8. marta skandalu, nolika uz 16. martu jaunu uzbrukumu, atkal gar Bauskas lielceļu; šoreiz vajadzēja pārraut vācu aizžogojumus bez artilērijas palīdzības.

Par gala mērķi tika uzstādīta Jelgavas ieņemšana. Priekš šīs operācijas tika savilkti lieli spēki — ap trīsdesmit tūkstošu štiku, kuŗi uzbrukšanas nolūkam tika sadalīti četrās līnijās.

Pirmā līnijā bija ielikti 5. un 6. latviešu bataljoni manā vadībā un 149. Sibīrijas strēlnieku pulks. Šīs līnijas uzdevums bija: plkst. četros iesākt uzbrukumu un ielauzties vācu pozīcijās. Visi pirmās līnijas kaŗa pulki atradās zem 149. Sibīrijas strēlnieku pulka komandiera palkavnieka Č. komandas.

Otrā līnijā bija trīs Sibīrijas strēlnieku pulki. Trešajā līnijā — visa 121. divīzija un 7. latviešu bataljons, ceturtajā līnijā — kavalerijas divīzija ar savu artileriju.

Otrās, trešās un ceturtais līnijas uzdevums bija steigties palīgā pirmajai līnijai un paplašināt pēdējās panākumus līdz Jelgavas ieņemšanai.

Visnopietnākais un asiņainākais darbs bija nolikts pirmajai līnijai. Viņai bija jāizlaužas dažās vietās četriem, dažās — sešiem dzeloņdrāšu aizžogojumiem cauri, pēc tam jāieņem pirmā vācu tranšeju līnija ar visām blindāžām. Materiālo līdzekļu bija ļoti maz; piem., 5. un 6. latviešu bataljons katrā rotā bija pa astoņām šķērēm priekš drāšu griešanas un rokas granātas nelielā skaitā. Augstākā priekšniecība to zināja, bet tomēr gribēja izvest uzbrukumu līdz galam.

Plkst. trijos 5. un 6. latviešu bataljonu rotas bija jau pielīdušas soļus septiņdesmit pie vācu drāšu aizžogojumiem.

Ar 149. Sibīrijas pulku lieta bija citāda. Pusčetros atnāca pirmais bataljons, kuŗam pulka komandieris pavēlēja novietoties 5. latviešu bataljona aizmugurē; pēc tam atnāca vēl viens bataljons, kuŗam tika ierādīta vieta astoņi simts soļu iepakāļ no zengaliešiem.

Uz manu pieprasījumu, kur ir citi bataljoni, palkavnieks Č. atbildēja, ka viens esot iziruma dēļ pamests bivuakā un otrs, laikam, ieradīšoties.

Otrās un trešās sturmēšanas līnijas pulkiem bija ierādītas vietas pa abām Bauskas lielceļa pusēm, pie Bundu mājām. Bet tā kā visu četru sturmēšanas līniju pulkiem bija jāiet uz savām vietām pa vienu un to pašu Bauskas lielceļu, tad izrādījās, ka pusčetros, tas ir pusstundu priekš uzbrukuma sākuma, visi otrās, trešās un ceturtais līnijas spēki nevarēja

laikā nokļūt sev norādītā vietā. Bauskas lielceļš bija tā piebāzts no ložmetēju ratiem, artilērijas un kājniekiem, ka neviens nevarēja tikt ne uz priekšu, ne atpakaļ.

Es griezu uz to 149. Sibīrijas pulka komandiera vērību un aizrādīju viņam, ka 149. Sibīrijas pulks arī nav izpildījis kaujas pavēli: četru bataljonu vietā atnākuši tikai divi, un bez tam apmetušies latviešu aizmugurē. Iznāca tā, ka plkst. četros bija gatavi iet uzbrukumā tikai 5. un 6. latviešu bataljoni. Ap plkst. četriem troksnis uz Bauskas lielceļa palika arvienu lielāks; vācieši sāka laist raķetes un beigās atklāja retu lielgabalu uguni pa Bauskas lielceļu un mīnometēju uguni pa 149. Sibīrijas pulka bataljoniem. Visa piepešā uzbrukuma izdevība, kas bija rēķināta uz vāciešu pilnīgu pārsteigšanu, zuda, un katrs solis uz priekšu sturmējošam kaņaspēkam bija jādara pret lielāko pretinieku uguni. Uzbrukuma iesākums tika atlikts pusstundu vēlāk. Ģenerālis Radko-Dmitrijevs ieradās uz Bauskas lielceļa un personīgi savāca ziņas par mūsu nesagatavoto stāvokli uzbrukuma sākšanai. Viņam bija redzams, ka nekas neiznāks. No dusmām pārņemts, viņš sāka kliegt un rāties uz klātesošiem ģenerāļiem, bet nekas nelīdzēja. Dažas minūtes pēc četriem ģenerālis Radko deva pavēli vest kaņaspēku uz bivuakiem.

Pāris dienas vēlāk viņš deva ciešu rīkojumu, ka vajagot steigties pie pulku apmācīšanas un pie kārtības ieviešanas. Rādās, ka no šī vajadzēja iesākt.

Jau 8. martā izrādījās, ka kaujas spējīgu kaņaspēku priekš tādiem nopietniem uzbrukumiem Rīgas frontē ir maz. Ģenerālis Radko visas savas cerības lika uz latviešiem, bet izrādījās, ka latvieši vieni paši nevar panākt neiespējamo priekš visas armijas. Tādēļ 16. marta operācija bija uzņemta pavisam neapdomīgi, kaņaspēks nebija apmācīts, materiālā un tehniskā uzbrukuma sagatavošanas puse nepavisam nebija kārtībā.

Uz ilgāku laiku frontē iestājās klusums, *volens — nolens* (gribot negribot. Red.), iesākās atkal sīkāku uzbrukumu reize. No jūnija mēneša pirmām dienām sākām dzirdēt, ka drīzumā nāksot vēl lielāks uzbrukums, kā līdz šim ir bijis.

Fronti sāka apmeklēt lieli kungi no augstākiem stābiem. Atbrauca ģenerālis Kuropatkins.

Uzbrukums tika nolemts 3. jūlijā no rīta. Šoreiz par galveno uzbrukuma vietu bija Katrīnmuižas apkārtnē, vienā reizē ar demonstrāciju gar Jelgavas lielceļu no Olaines puses.

3. jūlija uzbrukumi

Galvenajam uzbrukumam vajadzēja notikt starp Bauskas lielceļu un Plakaniem. Priekš šā nolūka bija savilkti lieli spēki: 3., 12. un 13. Sibīrijas strēlnieku divīzijas; 1., 2., 6. un 7. latviešu bataljoni; apmēram līdz četrdesmit pieci tūkstoši štiku. Savākti frontes priekšā vairāki simti smago lielgabalu. Demonstrējošā vietā, gar Jelgavas lielceļu, no Olaines puses bija jāuzbrūk 5. Zemgales bataljonam manā vadībā. Manā rīcībā bija divdesmit divi smagie un 18 vieglie lielgabali. Uzbrukumam galvenā vietā vajadzēja iesākties pēc trīs stundu ilgas artilērijas bombardēšanas; demonstrējošā vietā, t.i. no Olaines puses, bija dota brīva izvēle tehnisko līdzekļu izlietošanai. Mans uzdevums bija — pievilkt no Jelgavas puses uz Olaini vācu galvenās rezerves.

Visas operācijas nolūks bija sakarā ar tām ģenerāļa Brusilova operācijām, kuņas notika Dienvidrietumu frontē.

Visos sīkumos apskatīt šo operāciju nav šoreiz mūsu uzdevums, tādēļ ka latvieši šeit nespēja ievērojamu lomu. Pieminēsim, ka panākumu nekādu nebija, tāpēc ka, kaut gan artilērija trīs stundu laikā bija izvēmusi lielisku lādiņu skaitu, tomēr, kad kājnieki gāja uzbrukumā, izrādījās, ka vācu aizžogojumi ir palikuši veseli un ložmetēju blindāžas neaizskārtas.

Daži krievu pulki nonāca līdz vācu aizžogojumiem, netika viņiem pāri un ar pretinieka uguni tika atsviesti atpakaļ savos ierakumos ar lieliem zaudējumiem. Par iemeslu izrādījās tas, ka uzbrukuma vietā vācu tranšējas un drāšu aizžogojumi bija uz purvainas vietas: lādiņi iestiga mūklājā un

neizsprāga; redzams, ka artilērijas uguni vajadzēja izlietot ar citādiem paņēmiem.

Pie Olaines, t.i. 5. latviešu strēlnieku bataljona operācijas vietā, lieta izgāja šā:

Katrai smagās artilērijas baterijai tika dots savs īpašs mērķis; vieglā artilērija dabūja uzdevumu divās vietās notīrīt vācu aizžogojumus.

Artilērija atklāja uguni plkst. desmitos un šāva lādiņu pēc lādiņa līdz plkst. 20. Artilērijas uguns rezultāti bija lieliski: visas ložmetēju blindāžas bija sadragātas lupatās, aizžogojumi noslaucīti kā ar slotu. Pateicoties tam, tās rotas, kuŗas gāja uzbrukumā, necieta nekādus lielus zaudējumus. Savu uzdevumu zemgalieši izpildīja slaveni: izrādījās, ka vācieši patiešām visas savas rezerves no Jelgavas puses bija nosūtījuši uz Olaines pusi. Ar jūlija operācijas rezultātiem augstākā priekšniecība nebija mierā. Nekas nebija panākts; ap desmit tūkstošu krievu zaldātu aizgājuši gūstā, ap piecpadsmit tūkstošu nošauti vai ievainoti. Pierādījās, ka Rīgas frontē, kā ultra pasīvā frontē, vajag atteikties no separātām lielākām operācijām un mierīgi sēdēt savās pozīcijās.

Bet frontes priekšniecība gribēja vēlreiz izmēģināt un tādēļ iesāka savilkt spēkus priekš jauna uzņēmuma gar Tuku- ma dzelzceļu pret Smārdes muižu.

Smārdes operācija

Šoreiz uzbrukumā bija jāiet no Smārdes purva puses¹¹⁰. Priekš tam tika savilkti: 21. korpuss un 2. latviešu brigāde, t.i., 5., 6., 7. un 8. latviešu strēlnieku bataljoni. Uzbrukumam vajadzēja nākt pēc stipras artilērijas sagatavošanas.

21. korpusam bija jāizved cauri uzbrukumam pa kreisi no Smārdes muižas; 5. un 8. latviešu bataljoniem manā vadībā bija jāsturmē Smārdes muižas tranšejas; 6. un 7. latviešu bataljoni tika atstāti rezervē. Uzbrukumam bija nolikts uz 5. augustu.

Mūsu trīs nedēļu ilgā sagatavošanās nepalika priekš vācie-

šiem noslēpta. Uzzinājuši laikā mūsu nolūkus, viņi pārsveda pret mums vienu stipru divīziju, vairāk smagās artilērijas baterijas, un caur to, ņemot vērā tranšeju ārkārtīgos nocietinājumus, vācieši dabūja par mums noteiktu spēku pārsvaru.

Uzbrukums tika atlikts uz nenoteiktu laiku, it īpaši tādēļ, ka mūsu smagai artilērijai nevarēja tikt piesūtīti lādiņi tādā daudzumā, kā uz to bija domāts; tā tad uz rēgulāru artilērijas palīdzību nebija ko cerēt.

Sagatavošanās uz uzbrukumu tika izdarīta lieliskā apjomā un ar vislielāko enerģiju. Krievi un latviešu strēlnieki taisīja jaunus ierakumus paralēli 300—400 soļos no vācu pozīcijām.

Darbs gāja uz priekšu gausi, jo bija jāstrādā uz purvāja grunts un zem vācu uguns. Katra diena atnesa mums lielus upurus: pretinieka artilērija strādāja cauru dienu un nakti, apšaudīdama mūsu pirmo līniju, kur notika tranšeju darbi; it īpaši niknojās smagā artilērija, kuņas vāciešiem bija mazāk kā mums, bet viņa tika metodiski un vajadzīgā brīdī izlietota. Mums nebija kur tverties.

Taisni pretim Smārdes muižai, ap abām dzelzceļa malām bija 5. latviešu strēlnieku Zemgales bataljona pozīcija. Šo posmu vācu smagā artilērija ņēma it īpaši piktā pārstrādībā, jo dzelzceļa līnija atklāja diezgan labu apredzi, bez tam pa kreisi no dzelzceļa strādājām gandrīz klajumā. Neskatoties uz to, tranšejas pamazām auga; vispirms kļuva gatavas ložmetēju blindāžas.

Pa naktīm starp mūsu un vācu aizžogojumiem notika niknas sadursmes.

Vācieši, gribēdami izlietot mūsu negatavību, vairāk reizes naktī negaidot uzkrita mūsu pozīcijām; tumšās naktis un biežā migla purvā bija priekš tam ļoti izdevīgi.

It īpaši niknas sadursmes bija starp Smārdes muižu un zengaliešu pozīcijām.

Te iniciatīva piederēja mums. Vācu pozīcijas bija ļoti stipras, aizžogotas ar 6—8 drašu žogu rindām; tiem bija liels daudzums blindāžu priekš ložmetējiem; kādēļ tad arī

viņi domājās būt droši savās tranšejās, jo klāt tikt viņiem bija patiesi grūti.

Tomēr vienas jaukas dienas rītā zemgalieši viņiem pierādīja, ka viss ir velti. Zemgalieši pa nakti bija ierīkojuši tā saucamo „Košku” — un gaismā sāka atvilkt pie mums vācu aizžogojumus. Šis asprātīgais atradums pēcāk tika vairāk reizes izlietots.

Arī pa dienu nāca priekšā sadursmes mežā, pa labi no dzelzceļa.

Man atmiņā viens gadījums.

Četri zemgaliešu izlūki, iedami pa mežu gar dzelzceļu, satika tikpat daudz vācu izlūku. Partijas vedēji no abām pusēm bija priekšgalā un pirmie ķērās pie flintes. Zemgalietis šāva stāvus, bet vācu zaldāts „uz celi”, lai labāki trāpītu.

Pirmais šāviens tādēļ nāca no zemgalieša puses pāris sekunžu pa priekšu un trāpīja pretiniekam taisni kreisajā acī.

Redzēdami to, citi vācu zaldāti aizmuka, atstādami savu vadoni mūsējo rokās. Riebīgas jūtas pārņem tādos gadījumos, kad redz, ka varonīgu vadoni pamet glēvuļi.

No vācu pozīcijām atklāja artilērijas un ložmetēju uguni, negribēdami atdot mums nošauto.

Bet mūsējo aukstasinība ņēma virsroku. Kritušais izrādījās unteroficiēris, Stratmans uzvārdā, apbalvots ar diviem dzelzskrusta ordeņiem. Viņam kabatā bija uzietā pabeigta vēstule ar virsrakstu: „Liebe Lina”. Stratmans tika paglabāts mežā pret Smārdes muižu, pie ceļa. Par Stratmaņa varonīgo izturēšanos mēs toreiz noteicāmies minēto vēstuli pēc kaŗa aizsūtīt adresātam, bet tā kā viņa tagad laikam ir pazaudēta, tad es te izpildu savu kaŗa biedru lēmumu.

Kaut gan katra diena mums nolaupīja vairākus nošautos un ievainotus kaŗa biedrus, tomēr dzīve pozīcijās gāja kūso-dama.

Mēs bijām vājāki metožu ziņā, bet mums bija vairāk izveicības un pārdrošības. Šaušana dienu un nakti pret Smārdi pieradināja mūs pie vienaldzības, jo pieradām pie domām, ka mūsu artilērija arvienu būs vājāka par vācu.

Pat mūsu ārsti, Dr. Kaufmans un Birznieks, vienu versti

tālu no vācu pozīcijām bija iekortelējušies teltīs, neskatoties uz to, ka blakus bija no resniem baļķiem taisītas blindāžas.

Mēs labi zinājām, ka mums ir daudz vairāk smagās artilērijas nekā pretiniekam, bet viņa mums ne visai bieži nāca palīgā; stābiem bija dota pavēle ekonomizēt ar lādiņiem.

Mans lūgums pēc smagās artilērijas palīdzības katru reizi palika neizpildīts.

— Nav lādiņu, nav atvēlēts! — bija atbilde. Uzbrukums bija atlikts uz nenoteiktu laiku mūsu tranšeju negatavības dēļ.

Pūlējāmiešiem tālāk dienu un nakti, neskatoties uz lieliem grūtumiem.

Vācu artilērija strādāja tikai pa mūsu pirmo līniju, kur dzīve un nodarbība palika ellišķi grūta.

Visvairāk pret mums izturējās tās smagās vācu baterijas, kuņas bija starp Ozolmuižu un Durbi.

Mūsu ausis bija tiktāl pieradušas, ka mēs pēc šāviena trokšņa varējām noteikt, no kurienes nāk šāvieni: no Ozolmuižas vai no Durbes.

Manā rīcībā bija astoņpadsmit vieglie lielgabali, kuņi nevarēja sniegt līdz minētām baterijām; vācu pirmās līnijas tranšejas sagraut viņi arī nevarēja.

Ilgu laiku es cīnījos ar vācu smago artilēriju, apšaudīdams Smārdes muižu, kuņā, kā man likās, bija viens stābs (laikam bataljona stābs), bet tas neko nelīdzēja, jo vācu tranšejas, blindāžas un blokhauži bija tik stipri būvēti, ka manas vieglās baterijas varēja viņām, kā sacīt jāsaka, tikai uzšķaudīt virsū.

Laikam vācieši sēdēja savās tranšejās un ņirgājās par mums.

Ja arī kas vācietim tika daudz maz sapostīts, tad pa nakti tika pievesti materiāli un kaite izlabota.

Mēs stāvējām viens otram tik tuvu pretim, ka varējām dzirdēt vezumu piebraukšanu un ļaužu balsis.

Gribēdams izdzirdēt, vai latvieši tiek piespiesti strādāt vācu tranšejās jeb ne, es pielīdu tuvāk vācu pozīcijām un vienreiz dzirdēju tādas frazes:

— Ātrāk, ātrāk, ko jūs te grābstaties... — Un drīz pēc tam:

— Tprrruuu, nolādēts, va' ta' tu... — u.t.t. Nebija šaubas, ka ģermāņi ir piespieduši latviešus apkalpot pozīcijas vajadzības un caur to strādāt pretī mums, kuņi ar tādu paš-aizliedzību cīnījāties priekš Kurzemes atsvabināšanas.

J—ja!... „Tpruu, nolādēts, va' ta' tu”... tas bija pa latviski...

— — — — —

Es ilgi laužīju galvu gar jautājumu, kā piedabūt stābiniekus, kuņi sēdēja Ķemeru un necieta nekādus zaudējumus, atdot manā rīcībā četras — piecas smagās baterijas, ar kuņu palīdzību nožņaupt vācu uguns varmācību.

Es domāju pat personīgi griezties pie latviešu strēlnieku „krusttēva” ģen. Radko-Dmitrijeva, lai pārliecinātu, ka latviešu bataljoni tiek bez kāda labuma izkauti.

Bet pēc 8. marta notikumiem „krusttēvs” skatījās uz mani šķībi, un manā strīdū ar stābiniekiem viņš būtu pieturējis viņu domas.

Varbūtībai vajadzēja izaugt no paša stāvokļa pozīcijās un pārvērsties faktā.

Es nācu uz ideju pamēģināt likt vāciem pārnest viņu uguni uz Ķemeņiem pa stābiniekiem...

Bet kā lai to izdara?

Visvienkāršāk būtu apšaudīt vācu stābus.

Viņi tūlīt atbildētu pa mūsu stābiem. Mūsu stābi sāktu šaut ar smago artileriju pa vācu stābiem un aizmuguri, un mums, pirmās uguns līnijas rūķiem, paliktu ar to vieglāk.

Bet mūsu stābus ievilkt aktīvā uguns divkaujā ar godu nebija iespējams.

Galū galā es atradu līdzekli...

Es pavēlēju pievilkt visus 18 vieglos lielgabalus, kuņi bija manā rīcībā, pie pirmās tranšeju līnijas, caur to viņi dabūja iespēju sniegt divas verstis tālāk vācu aizmugurē. Kad viss bija gatavs: artilerijas blindāžas uztaisītas, mērķi uzmeklēti (Ozolmuiža un Durbe), izdevīgā brīdī, kad vācu smagā artilerija sāka trakot pa zemgaliēšu pozīcijām, es devu pavēli

visiem 18 lielgabaliem bez kādas mērķēšanas atklāt uguni uz Ozolmuižu, pēc kāda brītiņa uz Durbi un tālāko aizmuguri.

Zināma lieta, materiālā ziņā mūsu panākumi bija mazi, bet psiholoģiskā ziņā viņi bija pavisam negaidīti.

Pēc kādas pusstundas vācu artilērija apklusā pavisam.

Kuņš saprata vācu „harakteri”, tas gaidīja, ka viņi drīzumā parādīs savu „Corn”, ka pēc šī klusuma nāks negaiss.

Es biju pārliecināts, ka negaiss pāries mums pāri. Mūsu pozīcijās ideāls klusums.

Tā arī notika.

Dzirdam: no Ozolmuižas puses — brak, brak!... Klaušāmieš: augstu, augstu gaisā tuvinās un iet mums pār galvu pāri divi desmitcollu lādiņi uz aizmuguri.

Dzirdam: brak, brak!...

Pa telefonu no artilērijas punkta man pieteic:

— Po Kemmeru!...

Atkal brak, brak! no Ozolmuižas puses...

— Po Kemmeru!...

Telefonē no Ķemeru stāba. Pieprasa, kas notiekot pozīcijās. Lieku atbildēt:

— Nekas nekait.

— Brak, brak!...

— Brak, brak!...

Turpinās no Ozolmuižas un no Durbes puses.

— Po Kemmeru! — Po Kemmeru! — Ziņo no artilērijas punkta.

Ķemeru „trevoģa”...

Mani sauc pie telefona stāba priekšnieks un uzdod tādu jautājumu:

— Kas notiek jūsu pozīcijās?

— Nekas sevišķs, — atbildu.

— Pusstundu jau vāci bombardē Ķemerus ar smagiem lādiņiem.

— Nekāds brīnums.

— Vai nevarat izsūtīt izlūkus?

— Dienas laikā nav iespējams; tiešām viņi neredzēs vairāk kā no artilērijas punkta.

Pēc piecām, sešām minūtēm atkal mani pie telefona.

Tas pats jautā:

— Vai nav redzams kas bīstams no pretinieka puses?

— Redzams nekas bīstams nav, bet dzirdams ir.

— Divīzijas priekšnieks lūdz izteikt jūsu domas.

— Vajag smagās artilērijas — un jo vairāk, jo labāk.

Atkal pēc piecām minūtēm mani pie telefona, tas pats.

Divīzijas priekšnieks liekot ziņot, ka tūliņ atklāšot uguni divas smagās baterijas un ka lūdzot turēt latviešu strēlnieku pilnā gatavībā. Esot izsūtīta aviācija izlūkošanā uz Jelgavas un Tukuma pusi. Telefonogramma no Ķemeru stāba, ka esot aizdomas, ka vāci šovakar jeb nakti gatavojot uzbrukumu.

Tagad es redzēju, ka ir nācis laiks iesākt man strādāt un sagrabt uz laiku manās rokās visu smagās artilērijas grupu.

Es liku lūgt pie telefona Ķemeru stāba priekšnieku un paskaidroju viņam, ka es ņemos likvidēt šo incidentu ar artilērijas uguni, kādēļ lūdzu atdot manā rīcībā visu smago grupu, ap 40 lielgabalu.

Ar to priekšniecība nebija mierā, baidīdamās, ka es notērēšot vairāk lādiņu, kā iespējams dot, bet pieteica man, ka visus manus uzdevumus smagā artilērija izpildīšot.

Pietika jau ar to.

Zināma lieta, ka es izvēlējos priekš iznīcināšanas visas vācu smagās un vieglās baterijas.

Iesākās ļoti nikna artilērijas divkauja, kurā ņēma līdzdalību no vācu puses pavisam ap 30 lielgabalu, no mūsu puses ap simtu, skaitot vieglo artilēriju.

Pēc divu stundu kaujas vācu baterijas viena pēc otras sāka apklust . . . Ne otrā, ne trešā, ne septītā dienā vācu smagā artilērija balsi nepacēla . . .

Šo epizodi es pievedu tādēļ, lai rādītu, ar ko mēs nodarbojāmies Rīgas frontes kaujās pa to laiku, kad imperiālistiskās Krievijas armijas lielākā daļa jau bija pazaudējusi kaujas spēju gan aiz morāliskiem, gan aiz tehniskiem iemesliem.

Latviešu strēlniekos bija pavisam citāds gara stāvoklis nekā krievu pulkos. Mēs cīnījāmies savā dzimtenē, mums bija

daudz tādu morālisku faktoru, kuŗi cildināja garu un dūšu. Kur nāca latviešu strēlnieki, tur bija jautra dzīvība, vai tas būtu aizmugurē, vai pozīcijās.

Pavisam citādi bija krievu pulkos, kuŗos jau 1916. gada vasarā bija paredzami kaujas nespējības simptomi.

Varbūt arī tas bija par iemeslu, ka Smārdes operācija netika izvesta caurī. Oktobra sākumā latviešu strēlnieki tika atvesti uz jūrmalu atpūtā.

No iesākuma mēs domājām to kā dāvanu no „krusttēva”, bet vēlāk izrādījās, ka „krusttēvs” apdomā jaunu operāciju, kuŗā vajadzēja latviešiem spēlēt galveno lomu.

1916./1917. g. ziemas operācijas

Līdz šim neviena operācija 12. armijas frontē nebija izdevusies. Kaŗaspēks gāja bojā daudzumā, kaŗa materiāla tika izlietots milzums, — bet panākumu — nekādu. Armijas stābā runāja, ka visa vaina esot iekš tā, ka līdz šim operēts ticis par daudz šaurā frontē un ka tādēļ vāciešiem bijis iespējams katru reizi savilkt savus ne visai lielos spēkus pareizā laikā mums pretim un paralizēt mums katru iespēju ko neko panākt. Tāda ieskata pareizība bija parādījusies vasarā Dienvidrietumu frontē, kur gāja uzbrukumā no mūsu puses astoņi simti tūkstoš kareivju ap trīssimt verstis gaŗā frontē. Bet ja mēs tagad apskatītu šīs operācijas rezultātu, tad saprastu uzreiz, ka iesākumā tur bija lieliski panākumi un plašas izredzes, un beigās — mazs panākums. Cilvēkam, kuŗš ir studējis kaŗa zinības, tas pierāda, ka tiešām operācijas lielums spēlē varenu lomu, un viņš var dot pats no sevis iesākumā panākumus; bet ar operācijas attīstīšanos kaŗa darbība atraisās no pozīciju taktikas, un no augstākās pavēlniecības tiek neatlaidīgi prasīts parādīt plašu un intensīvu augstāko vadoņu mākslu lauku kaŗā.

Tādam pārbaudījumam pretim gājām mēs 1916. gada decembrī, gatavodamies uzņemt uzbrukumu daudz plašākā apmērā nekā tas bija līdz šim.

Tagad apskatīsim, kāda vajadzība bija izsaukusi šo operāciju.

*Uzbrukums 1916. gada decembra beigās
(Tā sauktās Ziemsvētku kaujas)*

Augstākos stābos bija izstrādāts plāns uzbrukt vācu pozīcijām pavisam slepeni. Par uzbrukuma mērķi šoreiz bija izvēlēts ievērojamais Ložmetējkalns. Galvenajam tracim vajadzēja nākt no Krastiņu meža puses. Te vajadzēja negaidīti priekš vāciešiem pārraut viņu aizžogojumus un tranšejas, apiet apkārt Tīreļpurvam, dodoties tālāk uz Ogļu, Lediņu un Silenieku māju pusi, un uzbrukt vācu Ložmetējkalnam no muguras puses. Kopā ar to vajadzēja izdarīt demonstratīvus uzbrukumus pa kreisi un pa labi, sākot no Bauskas lielceļa, gandrīz līdz Smārdes muižai. No tā redzams, ka nodoms bija lielisks. Priekš viņa izvešanas dzīvē vajadzēja savilkt attiecīgos spēkus: krietnus kājniekus un varenu smago artilēriju ar milzīgu daudzumu šaujamā materiāla.

Kājnieku spēki un artilērija bija savilkti pie frontes lieliski. Līdzdarbībā bija jāņem arī flotes kuģu artilērija no jūrmalas puses.

Lielākā loma un lielākās cerības tika liktas šoreiz tikai uz latviešiem, un tādēļ latviešu strēlnieku bataljoni bija pārvērsti par strēlnieku pulkiem, divu bataljonu sastāvā. Pirmais, otrs, trešais un ceturtais pulki bija savesti pirmā brigādē; piektais, sestais, septītais un astotais — otrā brigādē.

Par pirmās brigādes komandieri tika iecelts ģenerālis Mišņš, par otras — ģenerālstāba palkavnieks Auzāns.

Nekad ģenerālis Radko-Dmitrijevs, tā sauktais „latviešu strēlnieku krusttēvs”, nebija tik grūtā stāvoklī kā šoreiz. Viņam vajadzēja izvest dzīvē lielisku operāciju un galveno darbu uzlikt latviešiem, kuŗi bez tam vairāk kā gadu cieta lieliskus zaudējumus sīkās, bet sīvās kaujās, iedami uzbrukumā krievu kaŗaspēka priekšgalā. Priekšā esošā operācija prasīja no latviešiem vēl lielākus zaudējumus, kā līdz šim

tie bija bijuši. Tagad latviešu pulkos bija sapulcēta un apbruņota ar ieročiem latviešu tautas nākotne un cerība. Savādi bija tas, ka krievi piekrita latviešu nacionālo spēku formēšanai, bet vācu tautības virsniecība krievu kaŗaspēkā no tam negribēja ne dzirdēt.

Patiesību sakot, arī cara valdība pavisam neuzticējās latviešiem un tāpēc neatvēlēja formēt pie latviešu brigādēm artileriju, kavaleriju u.t.t. Latviešu kājnieku pulki nebija tādēļ spējīgi būt patstāvīgi. Krievu komandējošās aprindas gribēja izlietot latviešu pulkus kā dūšīgus vācu aizžogojumu rāvējus atsevišķu operāciju vajadzībai. Bet vai varēja un vai vajadzēja būt ar to mierā latviešu komandieŗiem? Pēc mūsu domām — nekādā ziņā. Mums, latviešiem, lika cerēt, ka mūsu kaujās pierādītā dūšība un lieliskie upuŗi Rīgas frontē nāks par labu latviešu tautai. Ar to nevajadzēja būt mierā. Latviešu komandieŗiem vajadzēja skatīties tālāk; viņiem vajadzēja jau tad paredzēt, ka mūsu astoņiem latviešu pulkiem būs jāpaliek par to sakni, uz kuŗas parādīsies galu galā apbruņotā latviešu tauta, un ka šinī nolūkā šos astoņus pulkus vajadzēja saudzēt no liekas izdeldēšanas atsevišķos uzbrukumos. Mums ir ļoti labi zināms, ka tādā garā strādāja vairāki pulku komandieŗi, to starpā arī es.¹¹¹ Manas domas bija zināmas ģenerālim Radko-Dmitrijevam. 20. decembrī ieradās pozīcijās ģenerāļa Radko adjutants ģenerālstāba palkavnieks Hovorostinskis, kuŗam es lūdzu pateikt armijas komandierim ģenerālim Radko, ka mēs nekādā ziņā neesam mierā ar tādu uzbrukumu, kuŗš par savu galamērķi stāda vienīgi Ložmetējkalna ieņemšanu.

Man pievienojās arī 6. pulka komandieris palkavnieks Lielgalvis. Bet ne tā domāja visi latviešu pulku komandieŗi. Vairākums no viņiem bija nesen atbraukuši un nesaprata, ka latviešu pulkiem ir vispirms nacionāla spēka nozīme pārdzīvojamā laika nākotnē. Zināma lieta, ka atklātai patiesībai nebija lielas nozīmes, bez tam „latviešu strēlnieku krusttēvs” tādos gadījumos prata parādīt savas gribas āķaino pusi.

Operācijas plāna sagatavošana no iesākuma bija uzticēta 2. latviešu brigādes komandierim palkavniekam Auzānam.

Pēc tām ziņām, kuŗas viņš pastāstīja latviešu pulku komandieriem, gan ar mīmiku, gan pusvārdos, gan čukstēdams, iznāca tā, ka ģenerālis Radko ir nolīcis, ka šinī operācijā ņems līdzdalību tikai 2. latviešu brigāde, 1. tikšot pamesta rezervē pret Ķekavas pozīcijām. Latviešiem tikšot pievienoti sekošie spēki: 3. un 12. divīzijas, 43. korpuss un liels daudzums smagās artilērijas un vēl daži 121. divīzijas pulki.

Uzbrukuma diena tika turēta klusībā, bet tomēr varējām noprast, ka viņa būs pa Ziemsvētku laiku. Tā arī iznāca: uzbrukums tika nolīkts plkst. piecos 23. decembrī.

Bet pāris nedēļas priekš tam armijas komandiera ģenerāļa Radko domas sāka mainīties zem tiem iespaidiem, kuŗus darīja uz viņu tuvāka iepazīšanās ar kuŗaspēka daļām, kuŗas bija nozīmētas priekš šīs operācijas. Viņš pat izteica domas, ka kaujas gatavības ziņā pilnīgu uzticību var dot tikai latviešiem un ka vienas brigādes būs par maz, vajadzīgas esot abas divas, un arī uzbrukumā viņām jāiet kopā.

Trīs, četras dienas priekš uzbrukuma uz Krastiņu meža fronti atnāca arī 1. brigāde un kopā ar 2. sastādīja Latviešu divīziju — ģenerāļa Misiņa vadībā, palkavnieka Auzāna loma tika aprobežota ar viņa brigādes komandiera funkcijām. Virspavēlniecību par visu operāciju atdeva 6. Sibīrijas korpusa komandierim ģenerālim Vasiļjevam.

Tādas radikālas pārmaiņas dažas dienas priekš uzbrukuma noveda pie ļoti negaidītām perturbācijām: iznāca tā, it kā palkavniekam Auzānam, neskatoties uz to, ka viņš ap divi mēneši nodarbojās ar operācijas sagatavošanu, bija gandrīz kā izteikta neuzticība, bez tam viņš pats bija nodots ģenerāļa Misiņa uzraudzībā, neskatoties uz to, ka ģenerālis Misiņš tikai pavīrsi varēja iepazīties ar mūsu un vāciešu stāvokli. Krievu ģenerāļi runāja atklāti, ka viņi šo operāciju ne esot gribējuši, ne sagatavošanas darbus veduši un ka tāpēc viņi noskatīšoties, ko padarīšot latvieši. Galu galā iznāca, ka Ziemsvētku operācija tika dēvēta par „latviešu operāciju”, kuŗā latviešiem bija jāuzņemas visgrūtākie uzdevumi, jānes visgrūtākie zaudējumi un jābūt atbildīgiem kā par panākumiem, tā arī par neizdevību. Bet vai patiesi latvieši gribēja

šo kautiņu? Mēs varam atbildēt, ka, tiešām gan, latvieši dedzīgām acīm raudzījās pāri mežiem uz Jelgavas pusi. Mēs bijām pārliecināti, ka krieviem ir iespējams aizdzīt vāciešus uz fāterlandi, ja tikai viņi to uzņemsies. Tā domāja strēlnieku masa un saņēma uzbrukuma pavēli ar zināmu sajūsmu. Bet šī sajūsmināšanās izgaisa, tikko bija redzams, ka Jelgavai pagriežam muguru; tas notika 23. decembra rītā.

Iz augšā pievestā mēs redzam, ka pie uzbrukuma plāna izstrādāšanas nāca priekšā pavisam nevēlami pārsteigumi. Viskaitīgākais bija tas, ka tāda svārstīšanās augstākās aprindās notika dažas dienas priekš uzbrukuma iesākšanās. Skaidri bija redzams, ka augstākās pavēlniecības aprindās vienprātības nebija, un tādēļ kontakta kaŗa darbībā pa kaujas laiku arī nevarēja būt.

Vāciešu stāvoklis mūsu uzbrukuma frontē

Pirmā vāciešu tranšeju līnija vilkās gar mežmalu no Mangaļu muižas pa kreisi: uz Olaini—Plakaniem—Franču mājām u.t.t.; pa labi: gar mežmalu taisni pa Tīrelpurvu uz Ložmetējkalni — Neinu mājām — Kaģiem u.t.t. Gabalu iepakaļ bija otra un trešā tranšeju līnija.

Vistīprāk vācieši nostiprināja savu pirmo līniju. Viņas iztures spējas bija dibinātas 1) uz aizžogojuma drāšu kārtām, 2) uz blindāžām priekš ložmetējiem un tranšeju lielgabaliem.

Vācu inženieru darbi ir katram pazīstami. No viņiem mums bija daudz kas jāmacās. Mēs esam pārliecināti, ka katrs ir apskatījis Ložmetējkalna pozīcijas. Pirmās tranšeju līnijas pasīvo pretestības spēku vācieši attīstīja līdz virtuoziātei. Ložmetējkalnā pirmajā līnijā bija ietaisīta baznīca, ar kanceli un dievgaldu, elektriska apgaismošana u.t.t. Pēc vācu taktikas, ar aizžogojumu, ložmetēju un tranšeju lielgabalu uguns palīdzību vajadzēja aizturēt uzbrucēju tik ilgi, kamēr atnāks palīgā rezerves. Pie uzbrukšanas ieņemt tādā

veidā nostiprinātas pozīcijas ir diezgan grūti: priekš tam ir vajadzīga artilērijas palīdzība. Zināma lieta, mazāk apsargātās vietās var tikt cauri ar šķērņu palīdzību, bet, kā tas jau vairākas reizes Rīgas frontē tika pierādīts, pie plašām operācijām uz šķērēm vajadzēja raudzīties kā uz blakus līdzekli. Ar šķērņu palīdzību var pataisīt aizžogojumus īsā laikā, strādājot zem pretinieka uguns, šauras izejas; kaņaspēks, līdzams caur tādiem šauriem koridoriem, cieš lielus zaudējumus, bet, galvenais, pazaudē savu organizāciju un kārtību pašā pirmajā kaujas brīdī, un caur to nav vairs spējīgs vest organizētu cīņu pret rezervēm un aizmugures tranšējām (ierakumiem).

Tanī frontē, kur bija jāiet uzbrukumā latviešu pulkiem, it īpaši stipras tranšejas vāciešiem bija ap Mangaļu muižu un tālāk pa labi līdz Tīreļpurvam. Uz katriem četrdesmit soļiem bija stipras blindāžas priekš ložmetējiem un tranšeju lielgabaliem, līdz divdesmit soļiem aizžogojuma platums. It īpašu vērību vācieši bija piegriezuši saviem inženieru darbiem Mangaļu muižas apkārtnē un pret Krastiņu mežu. Te tranšeja gāja gar pašu mežmalu, blindāžas bija biežāk un aizžogojuma pretība visai liela; aiz tranšējām iesākās mežs. Pa kreisi no Mangaļu muižas un pa labi no Krastiņu meža iesākās purvāji, pārklāti ar četrpēdu biezu sniega kārtu, pa kuņu kaņaspēkam kārtībā iet cauri nebija iespējams, vajadzēja iemīt teku un iet vienam pakaļ otram vai izklīst uz visām pusēm.

Spēka ziņā vācieši bija ļoti vāji: kājnieku viņiem pietika tikai priekš pirmās tranšeju līnijas, rezervju nebija nekādu, artilērija bija diezgan stipra un šāva teicami.

Pirmā tranšeju līnija tehniski nocietināta bija ārkārtīgi labi. Stratēģiskā ziņā ņemot, negaidīts uzbrukums no mūsu puses bija iespējams; bet taktiskā ziņā lieta bija pavisam citāda: vācieši bija diezgan labi zaldāti, lai nedotu sev uzbrukt miegā.

Latviešu pulku uzbrukuma kārtība

Mūsu nolūks ir dot īsumā latviešu pulku uzbrukuma pārskatu. Te pieminēsim tikai to, ka uz 6. Sibīrijas korpusa komandiera pavēli latviešiem bija jāiet uzbrukumā Mangaļu muižas apkārtnē, jāpārņem bez viena vienīga šāviena, negaidīti, vāciešu tranšejas, jāielaužas vācu pozīciju aizmugures rajonā un jāattīsta tālāk sava rosība Ložmetējkalna ieņemšanas nolūkā.

Pa kreisi no latviešiem bija jāiet uzbrukumā 12. un dažiem 5. Sibīrijas divīzijas pulkiem, pa labi no latviešiem pret Ložmetējkalnu vajadzēja iet uzbrukumā 11. un 20. Sibīrijas pulkiem. Kreisā Lielupes krastā vajadzēja uzbrukumu izdarīt 43. korpusa pulkiem.

Pēc latviešu divīzijas priekšnieka ģenerāļa Mišina pavēles pirmajai latviešu brigādei bija jāpārņem vācu tranšejas rajonā — pa kreisi no Mangaļu muižas purvāja un pēc tam jāizdara uzbrukums uz Skangaļu māju pusi un tālāk uz Kalnciemu (Zīm. Nr. 1.)*.

Otrai latviešu brigādei bija jāpārņem vācu tranšejas Tīreļpurva rajonā un pēc tam jāizdara uzbrukums plašā vācu aizmugurē: Skangaļi—Grabji—Kalnciems.

Bija nolikts uzbrukumam galīgi iesākt plkst. piecos, 23. decembrī, izsūtīt jau puspiecos visā klajumā īpašas komandas priekš vācu aizžogojumu griešanas.

Katrs brigādes komandieris izlaida savu pavēli: 1. brigādei bija konkrēti pavēlēti pārņemt vāciešu tranšejas vienā vietā; priekšgalā vajadzēja iet 1. latviešu pulkam, viņam pakaļ 2. pulkam, tad 3.; 4. pulks palika savās pozīcijās rezervē.

2. brigādei bija pavēlēti izdarīt sarežģītākus manevrus:

1) 5. Zemgales pulkam pavēlēti izdarīt uzbrukumu taisni no Krastiņu meža gar kanāli, izsisties cauri vāciešu tranšejām un turpināt uzbrukumu uz Skangaļu māju pusi.

2) 7. Bauskas pulkam pavēlēti uzbrukt no Tīreļpurva puses, izsisties te cauri vācu tranšejām un pēc tam brīst taisni pa purvu uz Kalnciemu.

* *Vācieša atmiņu 1. daļa, kā jau aizrādīts, iznāca bez paredzētajiem zīmējumiem, un tie nav pievienoti arī šim izdevumam. Red.*

3) 8. Valmieras pulkam pavēlēts iziet vācu tranšējām cauri pa 7. pulka pēdām, pēc tam doties uz Grabju māju pusi un tanī pašā laikā palīdzēt tikt uz priekšu 5. Zemgales pulkam.

4) 6. Tukuma pulkam pavēlēts palikt mūsu pozīcijās rezervē pret Tīreļpurvu.

5) Divīzijas un abu brigāžu stābi — Krastiņu mežā.

6) 6. Sibīrijas korpusa stābs — Lāčos.

Īpašā instrukcijā bija teikts, ka latviešu pulkiem vajagot centties nejauši izsisties cauri pirmajai vācu tranšeju līnijai un pēc tam, nepiegiežot nekādas vērības pēdējai — doties jo dziļāk vāciešu aizmugures rajonā.

7) Artilērijai bija pavēlēts iesākt šaušanu tikai pēc sevišķas pavēles saņemšanas.

21. decembrī visi latviešu pulku komandieri tika izsaukti uz Lāčiem un šī pavēle izlasīta viņiem priekšā.

Šo pavēli izlasīja palkavnieks Auzāns, pēc kam lūdza katru pulka komandieri izteikt savas domas.

Es izteicu domas, ka nebūs labi, ja latviešu pulki, iztriekdami cauri vācu tranšeju pirmajai līnijai, nemaz neinteresēsies gar vācu pirmās līnijas blindāžām un viņu garnizoniem, pamezdami tos sev aiz muguras. Pēc manām domām, tādā veidā varētu strādāt tad, ja mūsu uzbrukums būtu sagatavots ar artilērijas uguni, caur ko tiktu sagrauti visi tranšeju apcietinājumi, aizžogojumi un blindāžas un viņu garnizoni iznīcināti, vai arī, ja mums nāktu pa pēdām lielas rezerves, kuŗu uzdevums būtu šos pirmos apcietinājumus izpostīt. Pamest vāciešus viņu pirmajā līnijā nekādā ziņā nevarēja, tāpēc ka caur to viņiem būtu dota iespēja mūsu pulkus atgriezt no mūsu stābiem un aizmugures iestādēm un izdevīgā brīdī uzbrukt mums no muguras.

Tāpēc es liktu priekšā visu pirmo vācu tranšeju līniju no Tīreļpurva līdz Mangaļu muižas apkārtnē iznīcināt un visas ložmetēju un tranšeju artilērijas blindāžas nodedzināt, lai uzbrukumā ejošie pulki netiktu atgriezti no savas aizmugures, lai varētu nākt pulkiem pakal dažas artilērijas baterijas, varētu pievest patronas un lai mēs varētu aizvest no

kaujas lauka ievainotos strēlniekus. Satiksmei starp mūsu kaujas līniju un viņas aizmuguri vajadzētu būt drošai.

Augstākie komandieři negribēja no tā neko dzirdēt, izteikdamies, ka artilērijas uguns tikai laikā uzmodinātu vāciešus, un ka rezervju, kuņas sekotu pakaļ latviešu pulkiem, neesot, — uzlikt šo uzdevumu latviešu pulkiem arī neuzdrošinājās, tāpēc ka caur to lielāka pulku daļa tiktu ievilkta tranšeju cīņā un neatliktu, kam iet vāciešu aizmugurē. Tādēļ nosprieda pirmo vāciešu tranšeju līniju pamest pretinieku rokās, latviešiem tikai vajadzēja izlauzties aizžogojumiem cauri un doties uz priekšu ar to, kas mugurā.

Tā bija liela faktiskā kļūda, jo šolaiku pozīciju spēks nav aizžogojumos, bet ložmetēju un lielgabalu ugunī, kuņa no blindāžām var strādāt uz visām pusēm pa 360° apriņķī.

Redzams, ka latviešu pulkiem tika uzkrauts daudz lielāks darbs, nekā viņi spējīgi bija izdarīt.

Tas pilnīgi pierādījās 23. decembrī.

Tālāk es aizrādīju, ka 5. Zemgales pulks pa uzbrukuma laiku būs apdraudēts no Mangaļu muižas puses, t.i. no tās vāciešu tranšeju daļas, kuņa tika pamesta neaizskārta viņu rokās. Vāciešu pozīcijas zemgāliešu uzbrukuma vietā bija labi pietamas no mūsu puses, to pretinieks bija savā laikā sapratis un griezis uz inženieru darbiem visu nopietnību. No šī varēja paredzēt, ka Zemgales pulkam būs katrs solis jāieņem ar grūtu cīņu. Tādēļ es izteicu domas, ka, lai 5. pulks varētu izpildīt savu uzdevumu vienā laikā ar citiem pulkiem, 8. pulkam, kuņam bija jāpalīdz zemgāliešiem, vajadzētu iesākt uzbrukumu vienā laikā ar 5. pulku; 7. pulku varēja nolikt otrā līnijā, tāpēc ka viņam bija neatkarīgs no citiem pulkiem uzdevums.

Šis priekšlikums tika noraidīts un pavēle nodota izpildīšanai.

No augšā minētā redzam, ka latviešu divīzijas augstākai priekšniecībai vajadzēja būt gatavai uz to, ka pulki, izsizdamies pretinieku tranšejām cauri, no viņas iespaida un vadības nozudis, jo stābi paliks Krastiņu mežā, un ka pulki būs atgriezti no savas aizmugures.

23. decembrī mēs piedzīvojām, ka tas bija par iemeslu mūsu katastrofai.

Bez tam vajadzēja paredzēt, ka vācieši centīsies mūs ie-
vilkēt tranšeju kaujās viņu pirmajā līnijā, lai nelaistu mūs
tālu uz priekšu; to prasa pozīciju kauju mācība.

Mūsu augstākā priekšniecība negribēja laist darbā ieroci,
kuņam pozīciju kaujās vislielākā nozīme, t.i. artilēriju.

Es beidzot konstatēju, ka visas cerības tiek liktas tikai uz
latviešiem, uz viņu dūšību un fizisko spēku, un ka tik lie-
liskus panākumus no viņiem vien gaidīt nevar . . . Tā iztei-
cās arī 8. pulka komandieris palkavnieks Avens.

Citu pulku komandieři izturējās pasīvi un neizteicās ne
šā, ne tā.

Pa šo laiku bija iebraucis Lāčos ģenerālis Radko-Dmitri-
jevs un noturēja sapulci ar krievu ģenerāļiem.

Mazu laiciņu nogaidījis, Radko ieradās pie mums. Viņš
nebija labā gara stāvoklī; par iemeslu bija tas, ka krievu ģe-
nerāļi bija atzinuši, ka uzbrukuma panākumi atkarājas tikai
no latviešiem; ko viņi izdarīs, tas būs.

Varēja redzēt, ka ģenerālis Radko ir nikns. Viņš iesāka
runāt ne tādā balsī, kādā mēs arvienu bijām pieraduši dzir-
dēt savu „krusttēvu”. — „Es esmu daudz strādājis, lai pār-
vērstu latviešu kaņaspēku pulkos un brigādēs, artilēriju šo-
reiz neizdevās jums izdabūt, bet nākotnē es jums to apsolu.
Jūs esat komandieři, kuņu rokās ir latviešu tautas nākotne.
Latviešu pulkos ir sapulcējusies visa latviešu jaunā paaudze,
kuņa tagad ir apvienota un apbruņota. Latvieši kaļ savu nā-
kotni kā varoņi, ar ieročiem rokās. Es vēlu jums vislabākos
panākumus. Uzbrukums iesāksies taisni plkst. piecos 23. de-
cembrī visā frontē un bez šāviena. Tā ir mana pavēle, un
tikai pati daba (stihija) varēs mani piespiest šo pavēli ņemt
atpakaļ; ja debess ar zemi ies kopā, tas vēl būs par maz, lai
es atteiktos no uzbrukuma.”

Šie īsie un nopietni izteiktie vārdi darīja iespaidu. —
„Bravo, bravo!” — gribējās uzsaukt.

Latviešu tautas apbruņošana bija iesākta lieliski, un vēlāk,

to turpinādami, formējot latviešu korpusu un sarkano divīziju, mēs pierādījām, ka saprotam vēstures gaitu.

Bez tam ģenerālis Radko apprasījās katram komandierim, vai cerot uz labiem panākumiem priekš sava pulka. Pulka komandieri vienbalsīgi nodudināja, ka esot pārliecināti uz — labākām sekmēm. Pēdīgi ģen. Radko-Dmitrijevs griezās pie manis ar šādiem vārdiem: „Man it īpaši no svara ir jūsu domas.”

Mana atbilde bija šāda: „Kā es, tā arī 5. latviešu Zemgales pulks izpildīs savu zaldāta pienākumu.”

Krievu stābos mūs, latviešus, nožēloja. Latviešu stābos atmosfēra bija nopiesta.

Mēs braucām uz pozīcijām ar skābu dūšu; mēs jutām, ka šoreiz „krusttēvs” mums savāra drīgenes.

Uzbrukums

Ziemsvētku kauja iesākās 23. decembrī 1916. gadā no rīta un izbeidzās 18. janvārī 1917. gadā.

Pēc savas iekšējās būtības šo kaujas laiku var sadalīt divos laikmetos. Pirmais laikmets no 23.—25. decembrim. Mēs bijām uzbrucēji.

Otrs laikmets no 26. decembra 1916. gadā līdz 18. janvārim 1917. gadā. Mēs atsitām vācu uzbrukumus.

Pirmais laikmets

Izejas stāvokli bija pavēlēts ieņemt 22. decembra vakarā. Laiks bija diezgan auksts; no debesīm nāca smags, slapjš sniegs; bija redzams, ka laiks taisās uz salu. Uzbrukums iesākās daudz agrāk, nekā to bij priekšniecība pavēlējusi. Iznāca, it kā viens otram gribēja aizskriet priekšā. 1. brigādes izlūku darbi un aizžogojumu griešana iesākās plkst. 1.

Visa vāciešu līnija bija sacelta kājās, laiku pa laikam mēs

tikām apšaudīti, raķetes tika laistas gandrīz katru minūti. 7. pulks iesāka uzbrukumu plkst. 4 — veselu stundu agrāk, nekā bija pavēlēts. Tā tad 2. brigādes frontē mūsu parādīšanās pie vācu aizžogojumiem nevarēja notikt negaidīti.

Vācieši stāvēja gatavībā pie ložmetējiem un tranšeju lielgabaliem.

Pirmās brigādes uzbrukums

1. un 2. pulki agrāk kā priekš pieciem izsitās cauri pirmajai vācu tranšeju līnijai purvājā pa kreisi no Mangaļu muižas. Līdz mežmalai gandrīz pusversti bija jālien pa dziļu sniegu, ciešot pie tam lielus zaudējumus; iekļuvuši mežā un no visām pusēm apšaudāmi, ļaudis sāka pavisam izkļīst. Dezorganizācija iesākās jau pie vāciešu aizžogojumu cauriēšanas; pulkiem bija jālien cauri koridoram ap 10 līdz 15 soļu platumā, caur ko rotās un bataljonos samaisījās rotas; virsnieki tika rauti pūlim līdz, nevarēdami pār viņu valdīt. Tā kā pretošanās no vācu puses bija visai maza un mūsu spēki ļoti lieli, tad tomēr, neskatoties uz to, ka ļaudis bija izklīduši pa mežu, iešana uz priekšu bija iespējama. (Zīm. Nr. 3)

3. pulks atnāca pie aizžogojumiem plkst. 7. Uguns no vācu puses bija palikusi tik stipra, ka pulks nevarēja tikt cauri un vairāk reizes tika aizturēts; galu galā arī šis pulks nāca cauri un, ieticis mežā, izklīda tāpat kā pirmie divi pulki. (Zīm. Nr. 3)

Visi trīs pulki devās uz Skangaļu mājām un ieņēma tās. Mežā visi pulki samaisījās vienā mutulī. Kārtības nebija nekādas. Katrs šāva un veda kautiņu uz savu roku. Tāds bija stāvoklis līdz pusdienai.

Pēc tam iesākās skandals. Ap pusdienu vācieši bija salasījuši savā aizmugurē dažus organizētus spēkus un sāka spiest 1. brigādes pulkus atpakaļ uz Mangaļu pusi. Atkāpdamies lielā nekārtībā, kā kuņģis gribēja, latvieši, cenzdamies ātrāk notikt krievu pozīcijās, negāja vairs caur purvu kā no rīta,

bet drāza taisni gar Mangaļiem un uzskrēja virsū pirmās līnijas blindāžām un aizžogojumiem, kuŗi bija pamesti neaizskārti.

Vāciešu ložmetēju uguns, bumbu un mīnumetēji nodarīja smagus zaudējumus latviešiem, kuŗi bija gandrīz bez kādiem šaujamiem rīkiem; ne patronu, ne rokas granātu vairs nebija, un pievest pa dienu, izvest cauri vāciešu pirmajai līnijai, — nebija iespējams. Pirmā brigāde nenovēršami gāja pretim savam bēdīgajam liktenim, kuŗu augstākā priekšniecība, diemžēl, negribēja paredzēt.

Otras latviešu brigādes uzbrukums

Kā brigādes pavēlē bija minēts, 7. pulkam bija jāpārrauj vāciešu tranšejas Tīrelpurvā, vienu versti pa labi no Krastiņņu meža, un pēc tam jādodas taisni purvam pāri uz Kalnciemu. Ap plkst. četriem 7. pulks uzbruka vāciešiem, bet tika atsists atpakaļ. (Zīm. Nr. 2 un 3.)

8. pulkam vajadzēja iet 7. pa pēdām, bet, tā kā palkavnieks Goppers iesāka uzbrukumu stundu agrāk, tad starp abu pulku uzbrukumiem nebija saskaņas ne tikai laika ziņā, bet pat iznāca tā, ka 8. pulks negāja pa 7. pulka pēdām, bet paņēma ap pusversti pa labi uz Ložmetējkalna pusi. Izsties cauri pirmajai vācu līnijai, 8. pulks turpināja uzbrukumu pa kreisi, izsizdams ienaidnieku no tranšejām un blindāžām.

Šis varoņu darbs maksāja 8. pulkam lielus zaudējumus. Ap pusotra simta cilvēku kritušu, vairāk simtu ievainotu. Valmierieši sevišķi cieta zem vāciešu uguns no Ložmetējkalna, Lediņu, Ogļu un Kalnciema baterijām. 8. pulka izdevība atnesa vispirms lielu labumu 7. pulkam, kuŗš, otrreiz iedams uzbrukumā, nesatika nekādu pretinieku un tādēļ tika cauri ar tiem zaudējumiem, kuŗi bija cēlušies pie pirmās neizdevīgās uzbrukšanas.

Tālāk, viens 7. pulka bataljons, kapitana Vītola vadībā, un trīs 8. pulka rotas tika ievilkts tranšeju kaujā pirmajā vācu līnijā. Izsītuši vāciešus no tranšejām, ap pusdienas laiku viņi savienojās ar zemgaliešiem.

Palkavnieks Avens izdzina vāciešus no mežmales un devās uz Grabju māju pusi.

Palkavnieks Goppers devās pa Tīreļpurvu uz Kalnciema pusi — un vakarā salasīja savējos mežā, netālu no Skudru mājām.

Kā redzams, 2. brigādes pulki strādāja katrs uz savu roku un, izpildot brigādes komandiera pavēli, tika izkaisīti: 7. uz Kalnciema, 8. uz Grabju māju pusi; septiņas rotas (gandrīz vesels pulks) veda tranšeju kauju vācu pirmajā līnijā, kas nemaz nebija paredzēts.

5. Zemgales pulka uzbrukums (Skaties zīmējumus Nr. 2—3.)

22. decembrī es dabūju savā rīcībā četrus smagos un sešus vieglos lielgabalus.

Smago lielgabalu uzdevums bija sadragāt tos vāciešu blokhausus, kuŗi stāvēja ceļā zemgāliešiem. Divi no viņiem stāvēja abās kanāļa malās.

22. decembrī es pavēlēju divus smagos lielgabalus uz rokām pievilkt pie mūsu tranšeju pirmās līnijas.

Šaušanas tālums bija astoņi simti soļu. Nolikts bija, ka plkst. 5 abi smagie lielgabali sadragās nozīmētos blokhausus, un pēc tam sāks iet uzbrukumā pirmais bataljons. Artilērijas oficieri bija sevim jau pievakarē izmeklējuši novērošanas vietas, divisimt soļu no abiem blokhausiem.

Diviem smagajiem un sešiem vieglajiem lielgabaliem bija uzdevums būt gataviem plkst. 5, atklāt uguni un katrā ziņā sadragāt to pretinieka bateriju, kuŗa atklās uguni uz 5. pulku.

Zemgāliešu uzbrukums gāja gar Krastiņu kanāli. Jāievēro, ka pa kreisi no šīs vietas vācieši sēdēja savās tranšejās un varēja katrā laikā atklāt flangu uguni vai steigties palīgā tām tranšejām, kuŗām uzbruka zemgālieši, un pat varēja izdevīgi brīdī pāriet kontratakā uz zemgāliešu kreiso flangu.

Arī no labās puses zemgālieši nebija drošībā, tāpēc ka, ja

8. pulks izpildīs brigādes komandiera pavēli, tad viņš tuvosies Krastiņu kanālim, dzīdams sevīm pa priekšu vāciešus, iztriektus no purva tranšējām. Priekš flangu apsargāšanas bija savilktaš īpašas uguns baterijas abos flangos, katra no četriem ložmetējiem un četriem bumbmetējiem; bez tam flangus apsargāja astotā rota, pa pusrotai katrā flangā; pirmā pusrota apsargāja labo flangu, otra — kreiso. Bez tam pirmajai 8. rotas pusrotai bija pavēlēts izdevīgā brīdī sturmēt to divstāvu blokhauzi, kuŗš bija ap simt soļu pa labi no Krastiņu kanāļa. Viss pulks bija ģērbies baltos aizsargmēteļos.

Kādu laiku jau priekš pieciem bija dzirdams, ka vācieši apšauda 7. pulku un 1. brigādi, kuŗi bija iesākuši uzbrukumu ātrāk nekā vajadzēja.

Taisni piecos sāka strādāt 5. pulka smagie lielgabali. Rezultāti bija ļoti labi: no smago lielgabalu granātām uz tik tuvas distances abas blindāžas tika ievērojami sadragātas un atstātas no saviem garnizoņiem. Pēc ceturtdaļstundas pirmā bataljona rotas gāja uzbrukumā. No vāciešu puses nekādas uguns nebija.

Pirmā rota bija priekšgalā. Visi šīs rotas strēlnieki bija kurzemnieki. Sajūsma bija liela. Gāja dziedādami: „Uz priekšu, latvieši, lai kaujās dodamies, lai asins plūst, mēs kausimies, līdz vācu vara lūzt.” — Pirmā rota izārdīja vācu aizžogojumus, gan ar šķērēm, gan ar „Deltas” palīdzību; un ar vienu lēcieni bija pirmajai tranšeju līnijai cauri. Blokhauzis, kuŗš bija pie paša kanāļa, nāca mūsu rokās.

Pirmajai rotai nāca pakal otra un trešā rotas. Tagad vajadzēja ar tādu pat joni ieņemt otru vācu tranšeju, kuŗa bija mežmalā, pāri simt soļu no pirmās.

Šī otra līnija bija tikpat stipri nocietināta kā pirmā, bet tagad viņu aizstāvēja te pievilktās vācu rezerves ar ložmetējiem un bumbmetējiem. Bez tam no visām pusēm vāciešu baterijas atklāja uguni pa pirmās līnijas daļu, kuŗa bija zemgaliešu rokās. No Mangaļu puses aizvien skrēja vāciešu daļas savējiem palīgā.

Neskatoties uz to, visas rotas gāja uzbrukumā uz otro

tranšeju līniju. Bet, brizdami cauri biežajam sniegam, kuņš bija pāri ceļiem, ļaudis piekusa; tomēr līdz otras tranšejas žogiem atnāca dažas nodaļas. Izlauzties cauri otrai līnijai nebija visdūšīgāko cilvēku spēkā, un, apšaudītas no visām pusēm, rotas cieta milzīgus zaudējumus. Te krita varoņnāvē pirmās rotas komandieris Lasmanis, oficiēri Liepiņš, Baumanis, daudzi tika ievainoti un nomira no ievainojumiem.

Visvairāk cieta pirmā rota. Otra un trešā rotas nespēja atīstīt uzbrukumu tik tālu, kā tas izdevās pirmajai rotai; daļa no otras un trešās rotas tika ievilkta tranšeju kaujā uz Mangaļu muižas pusi. Astotās rotas pirmais un otrais vads* rotas komandiera kapitana Grīnberga vadībā uzbruka tam blokhauzim, kuņš atradās pa labi no Krastiņu kanāla, un pēc sīvas un asiņainas kaujas ieņēma viņu. Te krita varoņnāvē pats rotas komandieris kapitans Grīnberģis, vada oficiēris Undrītis un lielākā daļa no strēlniekiem.

Palīdzība no Tīreļa puses nāca gaužām lēni: ievilkušās tranšeju kaujās 7. un 8. pulku rotas cieta lielus zaudējumus no vāciešu artilērijas; katra blindāža bija jāsturmē ar rokas granātām, tāpēc nākt uz priekšu diezgan ātri nebija iespējams.

Pulksten 9 brigādes komandieris palkavnieks Auzāns piesauca mani pie telefona un pateica sekošo: „Viss pagalam. Pirmā brigādē nekas neiznāk. Kapteinis Briedis ir grūti ievainots. 3. pulks nevarēja pārraut līniju un tika atsviests atpakaļ. Viens no pulka komandieriem ceļā uz vāciešu aizžogojumiem saslima. Nekādas satiksmes starp pulkiem un stābu nav. (Zīm. Nr. 4.) 7. pulks izrāvās cauri vācu tranšejām, bet kur viņš atrodas — nav ziņas. Par 8. pulku nav nekādu ziņu. Tikai jums ir pulks rokās, enerģiski turpiniet uzbrukumu. Ņemiet vērā, ka, ja vācieši nāks kontratakā uz mūsu pozīcijām no Mangaļu puses, tad mums būs diezgan slikti. Tagad visa cerība uz 5. Zemgales pulku...”

No tā brīža manam pulkam tika uzlikti ļoti nopietni un negaidīti uzdevumi.

„Es pieprasīju rezerves. Man apsolīja ap plkst. 10 atsūtīt

* Vācietis viscaur lietojis krievu vārdu „zvod”. Red.

divus bataljonus no 10. Sibīrijas pulka. Abus šos bataljonus es aizsūtīšu jums. Raugiet iztriekties cauri otrai vācu tranšeju līnijai un nodrošināt mūsu stāvokli.”

Es aizrādīju brigādes komandierim, ka 7. un 8. pulki pa lielākai daļai visai negaidīti ievilkti tranšeju kaujās vācu pirmajā līnijā un ka tāpēc vajag pievilkt lielu daudzumu rezervju priekš operācijas attīstīšanas.

Pēc plkst. 11 manā rīcībā atnāca 10. Sibīrijas pulka trešais bataljons, pēc pusstundas — otrais. Abi bataljona komandieři, kā sarunājušies, griezās pie manis ar pieteikumu, ka viņi atveduši tikai pusi no bataljona, citi palikuši ceļā, katram strēlniekam esot līdzī tikai sešdesmit patronas, bez tam visi esot briesmīgi noguruši, priekš atpūtas un sagatavošanās vajagot vismaz trīs stundas. Pēc tam abi bataljona komandieři paziņoja, ka viņu zaldāti nekādā ziņā neiesot uzbrukumā. Daži pat pa ceļu nākdami esot raudājuši.

Es piesaucu pie telefona palkavnieku Auzānu, pasacīju viņam abu bataljona komandieřu ziņojumu un piezīmēju, ka tādus bataljonus nevar turēt par rezervēm, nekādu uzdevumu viņi neizpildīs, un ka tāpēc es no abiem minētajiem bataljoniem atsakos un lūdzu viņus tūlī atvilkt uz aizmuguri, tāpēc ka šī sībiešu kaitīgā uzvešanās var palikt par lipīgu sērgu.

Pēc kāda laika palkavnieks Auzāns lika aizvest abus bataljonus uz aizmuguri pie sava stāba un pēcāk deva pavēli trešajam 10. Sibīrijas pulka bataljonam kopā ar vienu no 6. latviešu pulka bataljoniem iet caur Tīreļpurvu palīgā 8. pulkam. Pēc tam es nospriedu savienoties ar tām 7. un 8. pulka rotām, kuŗas, tranšeju kauju vezdamas, tuvojās no Tīreļpurva puses Krastiņu mežam, un kopā ar viņām uzbrukt otrai vācu tranšeju līnijai.

Šis manevrs izdevās labi. Vācieši bija izsisti un bēga uz Mangaļu muižas pusi. Pulkstenis varēja būt ap piecpadsmiņiem, kamēr gāja kaušanās pa otru vāciešu tranšeju līniju; astotās rotas trešais un ceturtais vadi tika ievilkti kaujā ar vāciešiem, kuŗi izlīda no Mangaļu muižas puses iz savām tranšejām un darīja spiedienu uz Krastiņu meža pusi. Pus-

stundu sebāk tika paziņots, ka ap divām vai trim vāciešu rotām esot sakopojies mūsu kreisajā flangā un ka viņu nodoms esot ielauzties Krastiņu mežā. Es tūliņ devu pavēli otram bataljonam ietriekt vāciešus atpakaļ viņu tranšējās.

Iesākās sīva kauja starp krievu un vāciešu aizžogojumiem, kuŗā vāci tika uzvarēti un atsviesti savās pozīcijās.

Pa šī kautiņa laiku es dabūju šāda satura rakstisku pavēli no ģenerāļa Mišina:

„5. Zemgales pulks tiek piedalīts 1. latviešu brigādei. 1. latviešu brigādei ir pavēlēts ieņemt un aizstāvēt mūsu tranšeju pirmo līniju. Es pavēlu 5. Zemgales pulkam tās vāciešu tranšeju daļas, kuŗas viņš ir ieņēmis, nodot 10. Sibīrijas pulka trešajam bataljonam, pēc kam ieņemt krievu pirmo tranšeju līniju vienas versts gaŗumā, skaitot no Krastiņu kanāļa (no Tīreļpurva malas) uz Mangaļu muižas pusi, kur saiet kopā ar 3. latviešu pulka flangu.” —

Es pa telefonu pieprasīju palkavniekam Auzānam, ko nozīmē ģenerāļa Mišina rīcība. Palkavnieka Auzāna stābā nebija. Atbildēja viens no adjutantiem, ka latviešu operācija esot atzīta par neizdevušos, ka no plkst. septiņpadsmitiem abas latviešu brigādes esot piedotas 3. Sibīrijas divīzijai zem ģenerāļa Trikovska komandas, un ģenerālis Trikovskis esot pavēlējis visus latviešu pulkus atvest no vācu tranšējām uz mūsu pozīcijām, pie kam norādītās vāciešu tranšejas pirmajā līnijā nodot 10. Sibīrijas pulkam un 1. latviešu brigādes ieņemtās — 9. Sibīrijas pulkam.

Bez tam adjutants paskaidroja, ka augstākā priekšniecība ļoti baidoties, ka vācieši, pāriedami kontratakā, neizdzenot mūs no Krastiņu meža un nesagrābjot visu to milzīgo artileriju, kuŗa tur atrodas. (Pēcāk mēs dabūjām zināt, ka krievu ģenerāļi domājuši latviešu pulkus galīgi iznīcinātus un ka, saņemdamš šādu ziņojumu, ģenerālis Radko esot devis pavēli sagatavot visu vajadzīgo priekš Rīgas evakuēšanas un pieprasījis vairāk divīzijas palīgā.)

Šīs dienas rezultāti pierādīja, ka man bija pilnīga taisnība, kad centos pierādīt, ka no tās operācijas plāna, kuŗš tika no latviešu brigādes komandieriem pieņemts, nekas labs neiznāks.

Ap plkst. 18 latviešu divīzijas stāvoklis bija šāds:

1) 1. brigāde bija izkaisīta pa mežu un tādā veidā nāca atpakaļ.

2) 2. brigādes pulki bija komandieņu rokās, bet brigādes operācijai nebija nekādas kopības ar divīzijas priekšnieka operatīvo rīkojumu saturu.

Ap plkst. 21 stāvoklis palika pavisam nelāgs.

1) 1. brigāde tika izsviesta no vācu tranšējām.

2) 2. pazaudēja sakarus ar saviem pulkiem.

Par kaujas lauku un Rīgas stāvokli valdīja pilnīga nesa-
prašana.

Ap plkst. 19 sībieši izmainīja 5. Zemgales pulka rotas no
mums ieņemtās vāciešu tranšējās. Mangaļu muižas apkārtnē
1. brigādes vietu ieņēma 9. Sibīrijas pulks.

7. un 8. pulkus aizvest atpakaļ nebija tik viegli, izrādījās,
ka viņus papriekš vajadzēja meklēt: 2. brigādes stābs nezi-
nāja, kur un kādā stāvoklī abi pulki atrodas.

23. oktobra operācijas galīgi izbeidzās ap plkst. 21 ar
lielisku skandalu priekš sībiešiem. Abi pulki, ieņēmuši vācu
pozīcijas, pēc latviešu aiziešanas likās uz auss, daži krietni
iedūšojās ar tiem dzērieniem, kuņģus bija atraduši pretinieku
noliktavās...

Šis skandalozais gadījums nekur līdz šim nav aprakstīts,
bet mēs stāvokļa noskaidrošanas dēļ esam spiesti, kā aculie-
cinieki, viņu noskaidrot.

Ap plkst. 21 es pārstaigāju kaujas lauku, gribēdams pār-
liecināties, vai visi kritušie un ievainotie ir aizvesti. Man
līdzī nāca pulka adjutants un pulka kapelmeistars Valle un
divi strēlnieki.

Mēs bijām ap 150 soļu no tām vācu tranšējām, kuņģam va-
jadzēja būt Sibīrijas pulka rokās, kad piepeši no Mangaļu
puses izdzirdējām briesmīgi stipru ložmetēju un flinšu ugu-
ni un rokas granātu sprāgšanu.

Apstājāties un sākām uzmanīgi klausīties. Pēc manām
domām, vāci ir izgājuši no savām blindāžām un uzkrituši 9.
Sibīrijas pulkam; ka vajag gaidīt, jo drīz tas pats var notikt

arī te, un ka izdevības gadījumā vācieši var pārnākt visā frontē kontratakā.

Es redzēju, ka moments ir ļoti nopietns un ka jāiet pie telefona ziņot brigādes stābam, lai ir gatavs.

Bet mēs nespējam labi pagriezt vācu tranšējām muguru, kad no tuvākās blindāžas, kuŗa nesen bija zemgaliešu rokās, atklāja uz mums ložmetēju uguni un tika izlaistas divas raķetes: zaļa un sarkana. Pieplakām pie zemes.

Tagad bija redzams, ka jau arī te vācieši bija ieņēmuši savas agrākās pozīcijas. Bet kur bija 10. Sibīrijas pulka zaldāti?

Pa šo laiku uguns no Mangaļu puses palika vēl trakāka, dzirdējām urrā un citādus kliegzienus. Uzmanīgi klausīdamies dzirdu, ka tur sten un vaid pa krieviski, bet lādās pa vāciski; nāku pie slēdziena, ka sibīriešiem iet plāni.

Ar lielām mokām lišus mums izdevās atklāt atpakaļ līdz mežam.

Pa telefonu izsauca palkavnieku Auzānu, kuŗš, noklausījis manu ziņojumu, izteica katēgoriski domas, ka mēs maldoties, jo viņam esot skaidri zināms, ka visu pirmo vāciešu tranšēju līniju, no Tīreļpurva līdz tai vietai, kuŗu pārrāva pirmā brigāde, esot vācieši atstājuši, un tur atrodoties 9. un 10. Sibīrijas pulki.

Tas bija jauns pierādījums, ka stābi nekā nezināja, kas notika kaujas laukā.

Kas notika pie Krastiņu kanāla?

Brītiņu vēlāk ieradās pie manis vienas 10. Sibīrijas pulka rotas komandieris, — no tām rotām, kuŗas bija ieliktas par garnizonu vāciešu tranšējās zemgaliešu vietā, un izstāstīja, kas noticis.

Sibīrieši esot pa daļai izklīduši vāciešu noliktavās, pa daļai sākuši vārīt tēju, pa daļai likušies gulēt. Redzēdami to, vācieši atnākuši no Mangaļu puses, uzkrituši sibīriešiem un pa lielākai daļai aizveduši gūstā. Viss tas bija izdarīts lielā klušumā un izveicīgi, bez viena vienīga šāviena.

Kas notika Mangaļu apkārtņē?

Pa novakari 1. latviešu brigādes pulki aizgāja krievu pozīcijās. Viņu vietā ģen. Trikovskis atsūtīja 9. Sibīrijas pulku, kuŗš noietās Mangaļu muižas tuvumā, viņpus vāciešu tranšējām.

Ap plkst. 22 pie manis ieradās no Mangaļu puses divi 9. Sibīrijas pulka ofīcieŗi un izstāstīja, kas tur noticis.

Abi šie ofīcieŗi žēlojās uz latviešiem, ka viņi esot aizgājuši un pametuši sibīriešus vienus pašus; viņi izstāstīja, ka ļaudis, pa dienu noguruši, esot ieņēmuši vācu noietnes un sākuši — citi vārīt tēju, citi likušies gulēt, citi — uzdzīvot. To ieraudzījuši vācieši, kuŗi sēdējuši pirmās līnijas blindāzās, salasījušies kopā, apgājuši sibīriešiem apkārt no Skangaļu puses, un, uzkrīdami no muguras, daļu saņēmuši gūstā, bet citus triekuši taisni uz Mangaļu muižas pusi. Sibīrieši glābdamies drāzušies cauri Mangaļiem un ieskrējuši tur vāciešu tranšējās, kuŗās atradās vēl ložmetēji un veseli aizžogojumi. Sibīrieši, nevarēdami tikt cauri, tikuši pa lielākai daļai te nonāvēti.

Ar šo epizodi nobeidzās kaujas darbība latviešu divīzijas uzbrukuma frontē.

Kas notika 7. un 8. latviešu pulkos?

No augšā minētā redzējām, ka no katra pulka liela daļa tika ievilkta tranšeju cīņās, un tas bija dabiski. 7. un 8. pulki nevarēja iet uz priekšu pa kailu purvu, jo viņi būtu apšaudīti no muguras puses no pirmās vācu tranšeju līnijas.

23. decembra rītā palkavnieks Goppers un palkavnieks Avens pirmo reizi satikās ap plkst. 9 Tīreļpurvā, vāciešu aizmugurē.

Pēc īsas sarunas viņi aizgāja katrs uz savu pusi. 7. pulks mazos bariņos, rindā viens pakaļ otram, gāja uz priekšu pa vienu teku; ļoti dziļais sniegs neatļāva iet kaujas kārtībā. Vēlāk palkavnieks Goppers izteicās, ka, ja viņam pretim bū-

tu stājusies viena vācu rota ar pāris ložmetējiem, tad viņa pulks būtu ticis iznīcināts.

Tomēr izrādījās, ka 7. pulkam nebija iespējams 23. decembrī iesākt uzbrukumu Kalnciemam, jo tas bija galīgi izklīdis, viens bataljons, kapitana Vītola vadībā, veda tranšeju kauju pirmajā līnijā, otrs bataljona komandieris, kapitans Manguls, ievainots, citi bija izklīduši gan izlūku, gan apsardzības dienestā, tā ka pulka komandierim pie rokas gandrīz nekā nepalika rezervē.

8. pulks, t.i. piecas rotas, ietiecās mežā uz Grabju pusi un, uzkrīzdams te vāciešu aizmugurei, nogāja līdz pašam Grabju mājām.

No augšminētā redzam, ka 23. decembrī visgrūtākais un visasiņainākais darbs krita uz 5. Zemgales un 8. Valmieras pulkiem. Bet šie upuři nebija velti. Tikai tādēļ, ka 5. Zemgales pulks¹¹² ieņēma vāciešu tranšejas, 7. un 8. pulki varēja uzturēt brīvu satiksmi ar stābu un aizmuguri, nokļūt līdz Grabju mājām un Kalnciema mežam, un palikt tur līdz Ziemsvētku naktij, tādēļ ka pirmās līnijas tranšeju garnizoni attāluma dēļ nevarēja viņiem tikt klāt no aizmugures. Bez šaubām, ja 2. brigādes latviešu pulki būtu izrāvušies tikai cauri vācu aizžogojumiem, tad viņi būtu atgriezti no savas aizmugures un galu galā atdzīti atpakaļ savos ierakumos, tāpat kā tas notika ar 1. latviešu brigādi.

Kas notika citās uzbrukuma frontes daļās?

Atbilde īsa: krievu kaņaspēki uzbrukumā negāja un sacēla bruņotu dumpi pret saviem virsniekiem.

Vislielākais dumpis bija sacēlies 14. Sibīrijas divīzijā, Alojās frontē; te 55. pulkā varu bija sagrābis kāds apakšoficiāris. Vēlāk bija kaņšalauka tiesa; vairākus desmitus zaldātu notiesāja uz nāvi; vēl vairākus aizdzina uz katorgu.

Pret Ložmetējkalnu atrodosās 3. divīzijas daļas (11. un 12. pulki) arī nevarēja izlīst no ierakumiem.

Stāvoklis Rīgas frontē naktī uz 24. decembri augstākos stābos tika skaitīts par ļoti kritisku.

Vispirms lielu iespaidu atstāja latviešu pulku neveiksme, otrkārt — dumpja izcelšanās dažās krievu divīzijās.

Bet frontē domāja citādi. Te bija skaidri redzams, ka vāciešiem nav itin nekādu rezervju un ka viņu spēku pietiek tikai priekš pirmās līnijas aizstāvēšanas. Tādēļ tuvākās dienās nekādas briesmas Rīgai nedraudēja.

Bija redzams, ka uzbrukuma plāns bija izstrādāts nepareizi: 1) astoņiem latviešu kailiem pulkiem tika uzkrauts uzdevums, kas bija pāri viņu spēkiem; 2) nebija aprēķināts laiks, kuŗš vajadzīgs, lai varētu ar kauju no Mangaļu rajona apiet Tīreļpurvam apkārt — gar Grabju—Ogļu—Vītiņu—Lediņu un Silenieku mājām un uzkrīst vācu Ložmetējkalam no muguras puses; 3) nebija aprēķināts, kādi priekš tam vajadzīgi spēki; 4) nebija ņemtas vērā pirmās tranšeju līnijas un aizsargāšanās taktika no vāciešu puses; 5) nebija ņemts vērā, ka plašāku operāciju nevar izvest cauri, ja stābi un aizmugures iestādes ir atgrieztas no tiem kaŗaspēkiem, kuŗi ved kauju; 6) augstākā priekšniecība nesaprata, ka no paša rīta vajadzēja grūst uz priekšu visas rezerves un it īpaši kavaleriju.

Tagad atlikās darīt vienu no diviem: vai nu atvest atpakaļ latviešu 2. brigādes pulkus no Tīreļpurva un skaitīt operāciju par izbeigtu, vai sūtīt palīgā 7. un 8. pulkiem krietnas rezerves un turpināt operāciju līdz Ložmetējkalna ieņemšanai.

Tomēr vajadzēja pārdomāt, ka istā sacīkste ar to tikai iesāksies, ka vācieši pārsviedīs mums pretim vienu otru labu divīziju un uzsāks kontruzbrukumus un ka caur to būs ierautas kaujās pat tās rezerves, kuŗas Ziemeļfrontes virspavēlniecība turēja priekš citiem nolūkiem. Bez tam vajadzēja saprast, ka itin nekā neiemantojam, Ložmetējkalmu ieņemdami; pavisam otrādi, — mēs būsīm ielīduši tādā pat maisā, kādā tagad atradās 7. un 8. latviešu pulki. Pēc Ložmetējkalna ieņemšanas tikai tiks paplašinātas pozīcijas uz vakaru

pusi līdz labā Lielupes krasta—Ogļu—Vītiņu—Peku—Kaģu—Neinu un Krieviņu māju apkārtnē.

Tā tad stratēģija diktēja operāciju izbeigt, bet citi augšā pievestie apstākļi — operāciju turpināt.

Pēdējie bija toreiz stiprāki, un viņiem bija jāņem pārsvars.

Ložmetējkalna ieņemšana

Atminēsimies, ka ģenerālis Trikovskis pavēlēja atvest latviešu pulkus atpakaļ savās tranšējās.

Palkavniekam Auzānam izdevās pierādīt šādas pavēles neapdomību, un ģenerālis Radko-Dmitrijevs atzina ģenerāļa Trikovska rīcību par nepareizu un viņu atcēla.

No 24. decembra rīta operācija tika atdota palkavnieka Auzāna rokās. Viņam tika piekomandēti 16. un 3. Sibīrijas pulki un pavēlēts Ziemsvētku naktī uzsākt no jauna uzbrukumu Ložmetējkalna ieņemšanai.

Operācijas plāns bija šāds:

16. Sibīrijas pulks uzbrūk Ložmetējkalnam no Tīrelpurva puses.

53. Sibīrijas pulks un 5. Zemgales latviešu pulks aiziet pie 7. latviešu pulka un kopā ar viņu uzbrūk Ložmetējkalnam no aizmugures, no Ogļu—Vītiņu—Lediņu—Silenieku māju puses.

Palkavnieks Auzāns un viņa stābs pie 5. Zemgales pulka. Uzbrukums bija nolikts pulksten divos Ziemsvētku naktī.

Ģenerālis Radko bija nospriedis izdarīt trīs stundu ilgu artilērijas sagatavošanu, pie kam bija nolikts laist kaujā visu artilēriju, kuŗai vien bija iespējams ņemt līdzdalību.

24. decembrī ap plkst. 20 mēs gājām vācu pirmai tranšeju līnijai cauri. Pie aizžogojumiem tikām no vāciešiem pamani.

Tūlīn no visām pusēm tika griezta uz mums artilērijas uguns, bet no Krastiņu kanāļa puses no divstāvu blindāžas sāka kraukāt ložmetēji.

Ātri izgājuši cauri vācu tranšējām, gājām rindā viens pa-

kaļ otram uz 7. pulka vietu. Vairāk reizes bijām piespiesti ložmetēju un artilērijas uguns dēļ apstāties un likties gar zemi.

Vāciešu uguns nekādu sevišķu zaudējumu mums nepadarīja. Bijām pusceļā, kad iesākās mūsu artilērijas uguns. Troksnis bija briesmīgs, laikam tādu Rīgas fronte vēl nebija dzirdējusi. Ložmetējkalns un visa apkārtnē drebēja no tā metalla smaguma, kuŗš katru acumirkli gruva no gaisa.

Ap plkst. 24 jau 5. un 7. latviešu un 53. Sibīrijas pulki stāvēja gatavi iesākt uzbrukumu.

53. Sibīrijas pulkam bija pavēlēts uzbrukt pār purvu uz Vītiņiem. Zemgales pulkam un četrām 7. pulka rotām bija pavēlēts ņemt vairāk vāciešu aizmugurē uz Oglēm—Vītiņiem. Viena 5. pulka rota palika brigādei rezervē.

Ap plkst. pusdiviem nobeidzās artilērijas uguns.

Pulksten divos iesākās strēlnieku pulku uzbrukums.

16. Sibīriešu strēlnieku pulks ieņēma Ložmetējkalnu bez kādas pretešķības no vāciešu puses. 5. Zemgales pulks un 7. Bauskas pulka rotas aizgāja līdz Vītiņiem un nesatika neviena vāciešu zaldāta.

53. Sibīrijas pulks tāpat gāja uz priekšu viņam noteiktā kārtībā. Šim pulkam dažus zaudējumus padarīja mūsu artilērija, kuŗa, nesaprotams kādēļ, plkst. divos iesāka apšaudīt vāciešu aizžogojumus tanī vietā, kur sibīriešiem bija jāiet cauri.

Zināma lieta, ka tagad uz Ložmetējkalnu devās visādas kaŗaspēka daļas, kuŗas vien bija tuvumā. Vācieši visur devās gūstā, pretošanās nekur nebija. Mūsu artilērijas uguns iesākumā vācieši bija dabūjuši pavēli atstāt Ložmetējkalna pozīcijas, pāriet Kalnciema pozīcijās, pāriet Lielupi un salasīties Mūrnieku un Kalnciema pozīcijās.

5. un 7. latviešu pulki, gaismai austot, tika atvesti brigādes rezervē.

Tā tika ieņemts Ložmetējkalns un visa viņa apkārtnē, ieskaitot Tīreļpurvu līdz Lielupei—Kaģiem u.t.t.

25. decembrā rītā ieradās 3. latviešu pulks un dabūja pavisam nesaprotamu uzdevumu: iet uz Sileniekiem pa to pašu

ceļu, pa kuŗu nesen priekš tam bija atnākuši atpakaļ 5. un 7. latviešu pulki, tā ka bija sagājuši kopā ar 3. Sibīrijas divīzijas avangardu, kuŗš bija atnācis no Silenieku puses.

Acīmredzot, vajadzēja tagad visus latviešu pulkus gāzt Jelgavai virsū, bet priekš tam vajadzēja jau naktī sākt pievilkt pie Kalnciema frontes artilēriju un kavaleriju, kuŗa tagad bija astoņas verstis aizmugurē un neatnesa mums nekāda labuma.

25. decembrī vajadzēja izlietot aktīvu operāciju ziņā. Latviešu pulkos, kā arī dažos krievu pulkos, bija lieliska sajūsma. Vāciešiem rezervju nebija.

Bet par šo lietu mūsu augstākie pavēlnieki iesāka domāt tikai 28. decembrī, kad vācieši jau paspēja pievilkt no Daugavpils rezerves.

3. latviešu pulks tika sūtīts uz Sileniekiem, lai latviešiem būtu kādas tiesības uz tiem bagātajiem kuŗa ieguvumiem un trofējām, kuŗas atradās Silenieku apkārtnē.

Vai tas bija vajadzīgs?

Kuŗā ir daudzreiz tāds stāvoklis, ka tiem pulkiem, kuŗi iet priekšgalā, it īpaši labi kāvušies, nav ko ierakstīt trofēju grāmatā; tanī pašā laikā vājākie pulki, iedami iepakaļis pa uzvarētāju pēdām, paceļ trofējas, saņem gūstekņus, kuŗu baros pieskaita visus ievainotos un bez dzīvības gulošos.

Tā tas bija arī te.

23. decembrī latviešu pulki, varonīgi cīnīdamies, padarīja vāciešiem lielus zaudējumus; 24. decembrī viņi palika vācu aizmugurē un naktī uz 25. decembrī izdarīja uzbrukumu dziļākā pretinieka aizmugurē, caur ko viss rajons: Grabji—Skudras—Ogles—Pārupji—Kaģi—Neini—Krašņņu mežs—bija atgriezts no vācu pozīcijām.

Šis apstāklis, kopā ar artilērijas uguns iespaidu, pamudināja vācu priekšniecību atdot pavēli savējiem: aiziet Lielupei pāri caur Pārupjiem un salasīties Mūrnieku—Kalnciema rajonā, lai izdevīgā brīdī, kopā ar pienākušām rezervēm iesāktu aizstāvēt ceļu uz Jelgavu.

Latvieši cīnījās kā varoņi, pirmās rindās, viņi izspēlēja savu lomu nopietni, ar cienību, kā džentlmeņi, raudamies

uz priekšu pēc slavas kroņa, kuŗu viņi paši ar savām rokām uzlika sev galvā. Tādēļ nekādu asistentu pie trofēju dalīšanas mums nebija vajadzīgs sūtīt. Mēs labi zinājām, ka krievu ģenerāļu starpā bija tādi, kuŗi latviešu nopelnus centās pamest ēnā. Tāds bija ģenerālis Tr. 3. Sibīrijas divīzijas priekšnieks. 25. decembrī viņš saimniekoja pa Ložmetējkalni un piesavinājās visas trofējas savai divīzijai, it kā viņi būtu tās atņēmuši pretiniekam. Bet mēs labi zinām, ka ģenerāļa Tr. daļas, 11. un 12. Sibīrijas pulki, kuŗi stāvēja pretim Ložmetējkalam, nekustējās ne no vietas ne 23., ne 24., ne 25. decembrī līdz tam laikam, kad viņu priekšā vairs nebija neviena pretinieka zaldāta. Galu galā Tr. savā oficiālā aprakstā par Ložmetējkalna ieņemšanu ziņoja augstākai priekšniecībai, ka „Latiši okazāli uslugu, kak znatoki dorog i mestnosti”*. Janvāra mēneša beigās no Mogiļevas Galvenā Mitekļa tika atsūtīts uz 12. armiju ģenerālstāba palkavnieks Stupins, lai izmeklētu ģenerāļa Tr. nedarbus.

25. decembra notikumi

Spēku ziņā mēs bijām nesalīdzināmi pārāki par vāciešiem, kuŗiem stipras rezerves vēl nepienāca. No 23. (lasi: 25. Red.) decembra rīta mūsu stāvoklis palika daudz labāks: ar Ložmetējkalna ieņemšanu mums radās plaša aizmugure, sākot no Krastiņu meža līdz Lielupei. Tagad mēs varējām pievilkt aizmugures administratīvos organus un artileriju un iesākt pārlabot mūsu stratēģisko stāvokli, kuŗš bija nevisai teicams.

Mūsu pozīcijas tagad vilkāms no Krastiņu meža gar Tīreļpurva austrumu malu, iegriezdamās drusku mežā, tālāk līdz Kalnciema mežmalai, gar Oglēm, pa Lielupes labo krastu līdz Pekām. Mūsu jauniegūtās pozīcijas šinī rajonā izstiepās lokveidīgi pavisam līdz 17 verstīm garumā. Līdz 23. decembrim mūsu pozīcijas vilkāms pa taisnu līniju no Krastiņu meža uz Kaģiem, pavisam 6 verstis, priekš šo 6 verstis gaŗo pozīciju aizstāvēšanas bija vajadzīgi divi pulki, bet tagad

* *Latvieši noderēja kā ceļu un apkārtnes pazinēji.* Red.

vajadzēja vismaz trīs reizes tik daudz, tāpēc ka mēs ielīdām maisā, jo bijām pretinieka iežņauti no trim pusēm: no Mangaļu, Kalnciema un Lielupes pusēm. Šis pēdējais apstākļis pavēloši diktēja turēt tuvumā lielas rezerves. 25. decembrī te bija desmit pulki, bez tam tiem mūsu kaŗaspēkiem, kuŗi stāvēja Tīreļpurva austrumu un dienvidu daļās, bija jāstāv uz kaila purva, audekla teltīs („palatkās”), caur ko ļaudis tika apsaldēti (pēcāk 38. divīzijas pulki pa lielākai daļai apsaldēšanās dēļ tika evakuēti) un cieta lielus zaudējumus no pretinieka puses. Tāds stāvoklis bija neciešams. Vajadzēja vāciešu pozīcijas pret mūsu jauno pozīciju spārnēm atstumt atpakaļ.

Priekš šā mirkļa vajadzēja iesākt plašas operācijas taktiskos nolūkos.

Bet tāda vajadzība nebija savā laikā paredzēta. Augstākā priekšniecība 24. decembrī runāja šā:

— Šonakt ieņēmām Ložmetējkalnu, 26. nostiprināsimies — un tad sāksim svētkus svinēt.

Bet iznāca pavisam citādi.

Vāciešu pretuzbrukumi no Klīves muižas puses ap plkst. 11 pieņēma visai sīvu raksturu. Vienu brīdi viņiem izdevās no Skudru māju puses pavisam tuvu pierauties pie brigādes stāba un apšaudīt viņu ar ložmetēju uguni, bet 8. latviešu pulks viņus aiztrieca. Vāciešu uzbrukumi atkārtojās visu dienu, beidzamais bija ap novakari.

8. un 1. latv. pulkiem uzbrūkošie vācieši tika galīgi sakauti un aiztriekti uz Klīves muižas pusi. Artilērija daudzījās visu dienu, it īpaši vakarā, un nerima līdz pusnaktij.

Tomēr 25. decembrī stābos nebija skaidrībā ar frontes stāvokli. Ģenerālis Tr.¹¹³ atsūtīja palkavniekam Auzānam vēsti, ka „Osobaja divīzija”*, pāriedama uzbrukumā gar Lielupes kreiso krastu, esot ieņēmusi Mūrniekus; lai latvieši arī darot labu spiedienu uz Klīves muižu. Tanī pašā laikā bija zināms, ka „Osobaja divīzija” vēl sēd savos ierakumos.

Īstais stāvoklis 25. decembrī pēc pusdienas pievests zīmējumā Nr. 10.

* *Sevišķu uzdevumu divīzija*. Red.

Lai noskaidrotu stāvokli, palkavnieks Auzāns pavēlēja organizēt īpašu kaŗa nodaļu, pa trim rotām no katra pulka, priekš rekognoscēšanas, ar nolūku izskaidrot, cik Tr. piesūtītām ziņām ir taisnības.

Par šīs nodaļas priekšnieku labprātīgi izvēlējos es. Izrādījās, ka vācieši bija jau diezgan stipri nokārtojuši savas pozīcijas Skangaļu un Klīves muižas pusē, Kalnciema priekštilta pozīcijās, Kalnciemā atradās vācieši. Mūrnieku apkārtnē viss bija klusu. Redzams bija, ka Tr. cīņas ir izdomātas.

Bet Ogļu māju apkārtnē tika gatavots kaut kas ārkārtīgs; mežs bija pilns ar kavaleriju, 16. Sibīrijas pulks sagatavojās no šejienes uzbrukt Kalnciema tiltam.

Satikām pazīstamu kavalerijas pulka komandieri un palkavnieku Bangerski, kuŗš izstāstīja man sekošo: uz ģenerāļa Trikovska pavēli 16. Sibīrijas pulkam ir jāiestrumē Kalnciems un tilts pār Lielupi, viņam palīdzēšot oficiēru kavalerijas skolas pulks, iedams atakā no Ogļu māju puses, un ka pēc tam, kad Kalnciems un tilts tikšot ieņemti, visa kavalerijas divīzija iztriekšoties cauri uz Kurzemi un sākšot uzbrukt vācu aizmugurei. Šis kavalerists pateica, ka Mūrnieki un viņu apkārtnē esot mūsējo rokās. Pēc īsas sarunas ar palkavnieku Bangerski, kuŗš bija pie kavalerijas par stāba priekšnieku, mēs aizgājām uz Kalnciema pusi.

Tādās runas izklausījās jocīgas: Mūrnieku apkārtnē mūsējo rokās, Kalnciems vāciešu rokās, un viņu starpā aizsalusi Lielupe, kuŗai varēja tikt pāri kā pa sauszemi! Kāpēc mūsējie no aizmugures neuzbrūk Kalnciemam? Kāpēc uzbrukums jāizdara no frontes puses? Šinī brīdī mēs redzējām, ka uz laukuma, drusku uz ziemeļiem no Skudru mājām, iznāk no meža 16. Sibīrijas pulks...

Viņš bija sastādīts kaujas kārtībā, bataljons bataljonam blakus, rota pakaļ rotai. Redzēdams to, es steidzīgi nosūtīju oficiēri pie sibīriešu komandieŗa, lai tas apturētu savu iešanu atakā līdzšinējā kārtībā pa tik līdzenu un baltu sniega pārklātu laukumu, jo Kalnciemā un viņa apkārtnē visur jau bija pretinieka pozīcijas ar ložmetējiem.

Nepaspēja zengaliešu oficiēris aizklūt līdz pulkam, kad

pulka komandieris jau deva komandu — „na plečo, napravļeņije na Kaļncemskij most — vpered, v ataku!”*

Vairāk tūkstoši ļaužu laužās uz priekšu, apturēt viņus nebija iespējams. Vācieši tūlīt viņus ieraudzīja un sāka apšaudīt. Pulks pagāja mums garām. (Mēs bijām četri cilvēki.) Tādu skatu redz tikai vienreiz dzīvē, un viņu nekad nevar aizmirst; sibirieši izturējās zem uguns braši, kā uz parādes: visas līnijas kārtībā, virsnieki gāja pa priekšu, zeme drebēja no tūkstošu soļiem... „Bravo, bravo, varoņi sibirieši!” sauca es viņiem, — tad, apgriezies uz savējiem, piebildu: „Vislabākais Sibīrijas pulks pēc četrām, piecām minūtēm tiks no vācu ložmetējiem iznīcināts.”

Sibirieši jau pārgāja pāri tiem smilšu pauguriem, kuņģi pie ceļa no Oglēm uz Grabjiem. Sniegā gulēja nošautie un vārtījās ievainotie.

Šinī acumirkļī mēs ieraudzījām, ka drusciņ pa labi cēli un braši jāja uzbrukumā kavalerijas skolas pulks; viņš turējās taisni uz Kalnciemu. No sākuma eskadroni jāja tecīņus, pēc tam rikšus — — — tālākais moments sakrita kopā ar sibiriešu galu...

Pielaiduši sibiriešus pie Kalnciema tuvāk kā pusversti, vācieši grāba viņus ložmetēju ugunī no trim pusēm. — Nošautie krita bariem... Neskatoties uz to, vesēlie traucās uz priekšu... Tomēr vāciešu uguns ņēma virsroku.

Kalnciemā sibiriešiem ielauzties neizdevās... Pa lielākai daļai viņi tika iznīcināti. Mazs bariņš atrada glābiņu Skudru māju mežā. Mēs painteresējāmies par šī pulka zaudējumiem pēc tādas atakas. Izrādījās, ka zaudējumi bija tik lieli, ka pēc šī uzbrukuma pulks tika savests piecu rotu sastāvā (bija sešpadsmit rotas).

Vētrai līdzīgi rāvās uz Kalnciemu kavalerija, nepiegrīzdama nekādu vērību vāciešu ugunij. Dažas sekundes... un mūsu varoņi bija ielauzušies Kalnciemā.

Dzirdējām šaušanu... Bet arī te nebija panākumu, dažas minūtes vēlāk no turienes nāca ārā joņiem viens pēc otra, pa

* *Plecā ņemt, virziens uz Kalnciema tiltu — uz priekšu, trieciēnā!*

Red.

divi, pa trīs veseli palikušie kavaleristi; daudz zirgu bija bez jātniekiem, daudz jātnieku bez zirgiem. Veselie skriešus, daži klibodami, daži rāpdamies — drāzās visi atpakaļ uz Ogļu mežu. Kavalērijas masa pēc tam turēja par gudrāku atiet pie Sileniekiem.

Tagad vairs nebija šaubu, ka ģenerāļa Tr. ziņas par Mūrnieku apkārtnes ieņemšanu bija fantāzija.

Kāda nozīme varēja būt šīm atakām? Viņas bija briesmīgi nokavējušās. Viņām vajadzēja būt 23. decembrī. Tagad viņas pārvērtās par ļaužu izkaušanu.

Ap novakari 1. brigādes pulki ieņēma 2. brigādes pozīcijas. Bija pavēlēts 2. brigādes pulkus atvest rezervē, iekortelējot viņus Lediņu, Silenieku un Bļodnieku māju rajonā, un dot pulkiem gaidīto svētku svinēšanu.

Bet uz to nebija drošas cerības. 16. Sibīrijas un kavalērijas pulku iznīcināšana padarīja lielu iespaidu stābos: gribēja redzēt šinī faktā vāciešu spēku biedinošu pieaugšanu. Bet, kā mēs redzējam, tas bija nepareizi. Te visādā ziņā vainīga bija krievu bezprātīgā taktika: tagad dienas laikā iet uzbrukumā tādā kārtībā, kuŗai bija vieta simtpiecdesmit gadus atpakaļ. Pat Suvorova laikā tāda kārtība nebija derīga. Suvorovs mācīja: „Ogņi otkrivajut pobeđi.”*

16. Sibīrijas pulkam bija jāiet vairāk kā versti līdz Kalnciemam, un šo nāves lauku viņš gribēja pārlēkt vienā tīģera lēcienā un bez artilērijas palīdzības ieņemt labi nostiprinātas vāciešu tranšejas. Tas bija vairāk kā neapdomīgi. Par kavalērijas skolas pulku var teikt to pašu: ieņemt jāšus nostiprinātu pozīciju! ... Šolaik tas ir pārāk grūti, un vēsturē tik maz tādu piemēru.

No lielas atpūtas nebija ko domāt. Vispirms mūsu pulkus briesmīgi dīdīja pārbaidītie ģenerāļi.

Bija jābūt gataviem pret vācu kontrataku. Bet pirmajam apstāklim bija daudz drudžaināks raksturs.

Sākot no 22. decembra vakara, neviens latviešu pulks nebija ticis pie atdusas pajumtē; jau trešo dienu un trešo nakti bijām apakš skaidras un salā stindzinošas debess. It īpaši sals

* *Uguns paver ceļu uzvarai.* Red.

pieņēmas 25. decembrī pēc pusdienas; vakarā un nakti bija ap 15°. Nakts bija skaidra un gaiša kā diena. Tīreļpurvā varēja redzēt gājēju verstīm tālu. Šaušana tāpēc gāja visu nakti. Vācieši sevišķi apšaudīja ceļus. Mums bija lieli zaudējumi. Visvairāk bija cietuši 5. Zemgales un 8. Valmieras pulki. Sevišķi valmierieši bija dabūjuši lielus zaudējumus 23. decembra rītā, triekdamies cauri vāciešu tranšejām. Vispār par 23., 24. un 25. decembri Zemgales pulkā bija ap 150 kritušu un 600 ievainotu. Visvieglāk nāca cauri 6. un 7. pulki.

1. brigādes zaudējumi bija gandrīz tikpat lieli.

Pirmie aizgāja rezervē 6. un 7. pulki, pēc tam 8. un pēdīgi 5. Zemgales pulks.

Zemgales pulkam bija pavēlēts iekortelēties Bļodnieku apkārtnē, tāpēc es pavēlēju iet cauri Tīreļpurvam taisni uz Sileniekiem. 5. pulkam nāca līdz brigādes komandieris palkavnieks Auzāns. Vācieši iesāka visai niknu artilērijas kanoņādi. No Skangaļu māju puses sāka šaut smagā artilērija.

Es laimīgi izvedu pulku mežam cauri un atrados ap 300—400 soļus no meža malas, iedams pulka priekšgalā kopā ar palkavnieku Auzānu. — Uz reizi, kā pa komandu, izdzirdējām artilērijas šaušanu no Skangaļu un Skudru mājām un Kalnciema. Pēc dažām sekundēm mēs pārliecinājāmies, ka tās baterijas šauj uz mums, tāpēc ka četri smagie lādiņi iegrāvās purvā kolonnas priekšgalā, pēc tam krita lādiņi no visām pusēm. Strēlnieki gāja pa vienu taku viens pakal otram. Tādā rindā trāpīt bija grūti, un es atkārtāju turēties uz Sileniekiem, kā pavēlēts. Jo tālāk, jo artilērija trakoja vairāk. Varēja domāt, ka reti gaišā nakts un līdzenais, ar baltu sniegu pārklātais purvs deva vāciešiem iespēju turēt mūs viņu redzes apvārsnī, tomēr ne no tāda attāluma kā Skangaļi, Skudras, Kalnciems. Bija skaidri redzams, ka artilērijas novērotājam vajag būt mūsu tuvumā. Tikai jautājums — kur viņš atrodas.

Aizdomas bija lielas.

Jau pa dienu mūsu strēlnieki atveda divus vācu zaldātus, pārģērbušos 8. Valmieras pulka drēbēs. Abi runāja labi latviski.

Viņi paskaidroja, ka esot noķēruši divus 8. pulka strēlniekus, pārģērbusi viņus savās vācu zaldātu drēbēs — un paši, kā latviešu strēlnieki, iejaukušies mūsējo starpā.

Pēcāk noskaidrojās sekošais.

Pie tā blokhauža, kuŗā bija brigādes stābs, bija augsts artilērijas punkts. Pa dienu daudzi no mūsējiem kāpa tur augšā paskatīties uz Jelgavu.

Izrādījās, ka novakarē tur bija uzkāpis vācu artilērists ar telefonu un ierīkojis atkal telefona satiksmi ar Skangaļu, Skudru un Kalnciema baterijām.

Šis gudrais un aukstsirdīgais cilvēks bija tas, kuŗš raidīja mums Tīreļpurvā virsū tik lieliskas uguns rēkas.

Tomēr es savu pavēli neatcēlu un no reiz uzņemtā ceļa neatteicos. Cerēju, ka drīzumā pulks nozudīs pretinieku artilēristiem no acīm un uguns beigsies, ka jo tālāk uz priekšu būs labāk. Bet ne tā domāja palkavnieks Auzāns; viņam rādījās, ka būs arvienu sliktāk, un tāpēc viņš lika priekšā griezties atpakaļ uz mežu. Es teicu, ka tas nav pielaižams, tādēļ ka atpakaļiešana novedīs pie nekārtības un pānikas.

Ilgi nedomājis, palkavnieks Auzāns iekliedzās: „A ja Vam prikazivaju vesti polk nazad!” — „Polkom komanduju ja, a ne Vi. Vpered!”* — bija mana atbilde.

„Nazad!” — kliedza Auzāns un devās atpakaļ uz meža pusi, aizvezdams sev līdzī tās rotas, kuŗas bija pie viņa tuvāk un nevarēja dzirdēt pulka komandieŗa komandu.

Lielākā pulka daļa, izrāvusies cauri artilērijas ugunij, nogāja uz Sileniekiem. Es ar saviem adjutantiem griezos atpakaļ salasīt tās rotas, kuŗas aizveda brigādes komandieris.

Tagad mums no jauna bija jāizraujas cauri tai ellei, kuŗu radīja vāciešu artilērija. Mēs bijām pavisam astoņi cilvēki un nevarējām nobrīnīties par to, ka vācieši bija atkal mūs ieraudzījuši un sāka uz mums šaut. Lādiņi šņāca pa gaisu briesmīgi; vairākums no viņiem laidās mums pār galvām ļoti zemu. Viena zalve no četriem lielgabaliem bija it īpaši priekš mums draudoša. No šņākšanas varēja noprast, ka šo-

* „Bet es jums pavēlu vest pulku atpakaļ!” — „Pulku komandēju es, bet ne jūs. Uz priekšu!” Red.

reiz nāk mums taisni virsū. Pēdējā momentā man likās, ka viens no šņācējiem sagrābj mani pie matiem un ar kājām paceļ gaisā. Nokritām visi gar zemi un gulējām bez kustēšanās. Man mute bija pilna ar dubļiem. Celties augšā nebija gudri, tāpēc ka nāca atkal mums virsū šņākdams vesels tracis.

Sākām viens otru saukt pie vārda . . . Bijām tikai seši. Veseli bijām visi, bet galvā un ausīs bija liels troksnis, bez tam smagie lādiņi iesitās zemē taisni mūsu vidū un izsvieda no purva tādu daudzumu dubļu, ka nosmērēti bijām briesmīgi.

Gājām tālāk, ceļā jokojāmies un pārspriedām, kā kuņķais bijām pārdzīvojuši traci.

Mežā mēs uzgājām palkavnieku Auzānu, pie viņa bija visa zemgalešu izlūku komanda. Auzāns bija briesmīgi uzbudināts.

Nekad nezaudēt jautrību ir varbūt viena no manām labākām rakstura īpašībām, tā arī tagad, kad Auzāns sapīcis kļiedza: „Kur ir mana brigāde?” — es viņam atjokojos: „Var, Var! atdod manus leģionus.” —

Šinī brīdī no Silenieku puses mēs ieraudzījām ārkārtīgi daudz raķešu gaisā un izdzirdējām ložmetēju troksni. Palika pavisam šausmīgi. Varēja domāt, ka Ložmetējkalam ir uzbrukuši no Lielupes puses un uzkrituši 3. Sibīrijas divīzijas pulkiem. Tas viss bija pielaižams, tāpēc ka 3. Sibīrijas divīzijas pulki bija pavisam pazaudējuši kaujas spējas. Vēlāk noskaidrojās: sibīriešu posteņi, kuņķi stāvēja pret Sileniekiem pa Tīrelpurva malu, bija noturējuši zemgalešus par pretiniekiem, atklājuši lielgabalu uguni un sākuši laist raķetes. Iesākās asa saruna. Palkavnieks Auzāns kļiedza skarbā balsī: „Jūs esat vainīgs, ka te nav mana brigāde.” — „Kāda brigāde tagad var būt te, kad divus pulkus jūs atlaidāt agrāk, un mans pulks jūsu dēļ tagad saraustīts daļās, tādēļ ka jūs maisījāties citu darīšanās. Bez tam, te esmu es pulka komandieris, te ir mans stābs, te ir mana izlūku komanda, te tuvumā laikam ir tās rotas ar ložmetējiem, kuņķais jūs atrāvāt no pulka.” —

„Jūs esat vainīgs, bet ne es!” — kļiedza Auzāns un iesāka

šņukstēt, varēja redzēt, ka viņš ir pavisam nokusis un palicis nervozs.

Es centos apmierināt viņu, pierādīdams, ka mums visādā ziņā izdosies izsisties cauri un ka pašlaik nekādas briesmas nedraud. Galu galā Auzāns pavēlēja visiem mums iet viņam līdz pa to ceļu, kuŗu viņš domāja par drošāku nekā to caur purvu, kur gāja zemgalieši.

Apgājām Tīreļpurva dienvidaustrumu daļu pa smilšu kalnu. Vācu artilērijas uguns klusēja; bet, tikko mēs nonācām tālāk, uz kalnu, tā viņa iesāka krākt no Skangaļu puses pa mums ar smagajiem. Viss kalns drebēja. Lai glābtos no uguns, vajadzēja meklēt blindāžas, bet tādu bija maz; ar lielām mokām, ne mazākām kā purvā, mēs tikām vienā blindāžā, kur sastapām visu tās kaŗa nodaļas stābu, kuŗš veda tik varonīgu un tik neizdevīgu uzbrukumu pret Kalnciemu. Še bija 16. Sibīrijas strēlnieku pulka un kavalerijas skolas pulka komandieŗi. Te mēs uzzinājām par šā uzbrukuma bēdīgajiem iznākumiem.

Pie mums bija 40 strēlnieki un četri oficieŗi. Tagad palkavnieks Auzāns palika pavisam nemierīgs. Neskatoties uz to, ka viņš savas pozīcijas bija atdevis 1. brigādei, viņam likās, ka bez viņa lieta ies nelabi. Viņš sāka meklēt 1. latviešu pulka stābu, kuŗam te vajadzēja būt. Galu galā viņu uzgājām un satikām palkavnieku Karlsonu, kuŗš izstāstīja, ka no viņa pulka esot maz kas palicis pāri.

Priekš palkavnieka Auzāna tas bija diezgan. Ilgi nedomājis, viņš pavēlēja man personīgi kopā ar viņa četriem oficieŗiem un izlūku komandu ieņemt ierakumus smilšu kalnā pret Tīreļpurvu, pret Ogļu mājām. — „Cik ilgi mums būs jāšēd šais ierakumos?” prasīju es. „Plkst. četros es jums atstātīšu maiņu,” — atbildēja Auzāns.

Šis bija pēdējais palkavnieka Auzāna rīkojums. Ar to nobeidzās viņa loma Ziemsvētku operācijā.

Paņēmis līdz ap divdesmit strēlnieku, palkavnieks Auzāns aizgāja, pateikdams, ka iešot uz ģenerāļa Trikovska stābu.

Sals bija stiprs, kopā ar asu vēju. Sēdēt kalnā tādā aukstumā ilgi nebija iespējams. Vissiltākā vieta te bija sniega ku-

penā. Priekš posteņu pārmainīšanas nebija ļaūžu. Bez tam mēs bijām nolikti pozīcijās tā, ka bija jāskatās uz Rīgas pusi. Mūsu priekšā bija viss Tīreļpurvs.

Tāda palkavnieka Auzāna rīkošanās nebija pavisam saprotama. Kādēļ viņš pavēlēja pulka komandierim ar 16 cilvēkiem palikt ierakumos un neatļāva iet uz priekšu pulka nomešanās rajonā, kur bija mana īstā vieta?

Uz manu pieprasījumu palkavnieks Auzāns atbildēja: „Jums ir paklausīgs pulks, un jūsu rokās katrs zemgaliešu strēlnieks ir vairāk kā citi divdesmit.” —

Vāciešu pusē likās esam pavisam rāmi, bet artilērijas uguns nāca uz mums no divām pusēm: no Kalnciema un no Skangaļiem. It īpaši nikni strādāja lielgabali no Skangaļu puses: viss smilšu kalns un Tīreļpurva milzīgais līdzenums stenēja no smago lādiņu sitieniem; pa mežiem un purviem dārdēja barga atbalss.

Ierakumi bija nelāgi: pāris pēdas dziļš grāvis ar tikpat lielu no sniega uztaisītu brustvēri nevarēja dot ne glābiņu no uguns, ne aizvēju no sala un vētras. Bez tam, laiku pa laikam bija jāizšķīpēlē no ierakumiem sniegs, kuŗš tika nemītīgi caur puteni piedzīts.

Laiku pa laikam dzirdēja no posteņu puses atkārtotam zemgaliešu lozungu: „Esat kā vīri!” — „Esat kā vīri, esat kā vīri, esat kā vīri!...” atsaucās no ierakumiem tie, kuŗi vēl nebija nosaluši. Pēc manas pavēles postenim pēc katrām desmit minūtēm bija jāuzsauc — „Esat kā vīri!” — šo katram zemgalietim tik izteicošu lozungu. Katram, kuŗš nebūtu dzirdējis pa labi un pa kreisi šo lozungu atkārtotam, bija jāpārliecinās, vai kaimiņš nav nosalis.

— „Pusčetri, pēc pusstundas iesim uz Trenčiem” — es pateicu strēlniekiem, iebāzdams kājas dziļāk sniegā. Uz Trenčiem? — Dažs labs nodomāja, varbūt ka ir pārklājusies, tāpēc ka mūsu nomešanās rajons bija starp Vismaņu un Bļodnieku mājām ierādīts, kur nebija nekādu svabadu zemnīcu. Trenči bija veselas sešas verstis aizmugurē, bet tur bija labas zemnīcas ar krāsnīm, tur varēja pāris dienās labi atpūsties. Plkst. četros, pasaucis adjutantu, pavēlēju: Norak-

sti saimniecības pārzinim, ka šodien un rīt katram strēlniekam jādod ēst, cik katrs grib, bez kādas aprobežošanas, kam vajadzīgs, tiem izdot jaunas drēbes un zābakus. Pulks salāsies Trenčos un ieņems tās pašas zemnīcas, kuņģis bija pirms uzbrukuma un paliks tur šodien un, ja iespējams, arī rīt. Pie Bļodniekiem paeglē iedzīt mietu un pakārt telefona aparātu: te būs mans stābs. Izrādījās, ka dažiem strēlniekiem, un tāpat arī man, nebija iespējams paiet: kājas bija pavisam sastingušas no sala, un tāpēc vispirms bija jāiegriežas 1. pulka palīdzības punktā, kur Dr. Jansons laipni sniedza mums pirmo palīdzību. Vairāk cilvēku bija aizmiguši mūžīgā miegā sniega kupenās.

Gaismā devāmies uz Silenieku pusi. Glābdamies no vācu artilērijas uguns, mēs iesprukām kādā vācu blindāžā un tur, iededzinājuši uguni, ieraudzījām uz krēsla sēdam dziļā miegā... palkavnieku Auzānu. Pārliecinājies, ka nemaldos, es jokodamies uzmodināju viņu ar vārdiem: „Itin kā Zauls alā, vai nebūs jānogriež viņam svārku stūris.”

*Pirmais mēģinājums ieņemt Mangaļu —
Skangaļu apkārtni no Ložmetējkalna
pusēs*

Ziemsvētku operācija nepiederēja pie tām klasiskām operācijām, kad stādītā mērķa sasniegšana uzvarētāja stāvokli nostiprina. Nebūt ne. Priekš tā nācās izdarīt vēl diezgan lielu kaŗa darbību. Tas ir pirmais pierādījums, ka Ložmetējkalna ieņemšanai pašai par sevi nebija nekādas taktiskas nozīmes.

Tālāk vajadzēja noteikti pieņemt vienu no diviem: vai — pirmais — atiet atpakaļ pie Bļodniekiem, vai — otrais — uzsākt jaunu uzbrukumu un atsviest vāciešus vismaz līdz līnijai: Mangaļi—Klīves muiža — un pārsvieties uz Lielupes kreiso krastu, ieņemt Kalnciema tiltu un nostiprināties Mūrnieku apgabalā. Pirmais priekšlikums priekš Rīgas frontes komandējošām aprindām nebija pieņemams.

Atlikās otrais. Bet priekš tam vajadzēja iesākt plašu uzbrukumu pa abiem Lielupes krastiem.

Pirmais, ko vajadzēja sagaidīt no šī uzbrukuma, bija — steidzoša vāciešu rezervju pārsviešana uz Rīgas fronti priekš kontratakām pret mums. Vajadzēja sagaidīt, ka kaŗa darbība pieņems vēl sivāku un asiņaināku raksturu kā līdz šim.

Līdz šim mums bija jāved gandrīz tikai tranšeju kaujas, tāpēc ka vāciešiem nebija rezervju un viņi meklēja spēku ekvivalentu, atdodami priekšroku kaŗa teknikai: lauku inženierijas mākslai, ložmetējiem un artilerijai.

Tuvākā nākotnē vajadzēja sagaidīt, ka parādīsies kaujās vācu rezerves.

Priekš pirmā operācijas perioda Rīgas frontes pavēlniecības rīcībā bija diezgan spēku, bet priekš tālākiem nolūkiem bija „mūsu spēciņš ļoti vājš”. Un vājības cēloņus vajadzēja meklēt vispirms garīgā pusē: krievu kaŗaspēki, kaut gan viņu bija diezgan daudz, savā lielākajā daļā nekur nederēja. It īpaši nevēlamā stāvoklī atradās 3. Sibīrijas divīzija, kuŗu komandēja ģenerālis Tr. No dūšīgajiem sibīriešiem viņā bija palicis tikai nosaukums. Šai divīzijai nu tika piedalīti seši latviešu pulki: visa pirmā brigāde un 5. un 6. pulki.

28. decembrī 3. Sibīrijas divīzija un 5. un 6. latviešu pulki manā pavēlniecībā bija savilkti Lediņu—Vītiņu māju apkārtnē, un viņiem bija pavēlēts darīt spiedienu uz Mangaļiem no Tīreļpurva puses.

Kā redzams, 28. decembrī mēs sākām otrreiz iešturmēt no Ložmetējkalna puses tās pašas vāciešu tranšejas, kuŗas 23. decembrī latvieši bija pārrāvuši, bet kuŗas tad nebija atzītas par vajadzīgu ieņemt un iznīcināt. Bet 23. decembrī, kad mēs iesākām uzbrukumu no Krastiņu meŗa puses, vāciešiem nebija itin nekādu rezervju; tas bija redzams no tā, ka 7. pulks, būdams divas dienas vāciešu aizmugurē, divās verstīs no Kalnciema, 23. un 24. dec. nebija aizmīkts ne no vienas vāciešu kaŗa daļas: vācieši sēdēja tikai pirmās līnijas tranšejās.

Tagad mums stāvēja jau pretī daŗi vāciešu pulki, kuŗi

bija pārsviesti šurp no citām frontēm. Pamazām vācieši sāka nostiprināt savu fronti un dot enerģiskus pretsitienus.

28. decembrī palkavnieks Auzāns ar 7. un 8. latviešu pulkiem tika aizsūtīts gar Pārupjiem uz Lielupes kreiso krastu palīdzēt 43. korpusam nākt uz priekšu. No visiem augšā minētajiem sagatavojumiem nekas neiznāca. Vācieši jau visur bija diezgan stipri dot mums tādus pretsitienus, kuŗus mūsu nogurušiem spēkiem nebija iespējams pārveikt. 28. un 29. decembra krievu uzbrukums bija vairāk līdzīgs simulācijai; uz priekšu krievu pulki nevarēja tikt, bet šaudīja un mīdījās uz vietas. No Mangaļu un Skangaļu ieņemšanas nebija ko domāt.

Kreisajā Lielupes krastā negāja labāk. Te varēja tikai uz kādu laiku paturēt tās vāciešu pirmās līnijas tranšejas, kuŗas viņi bija atstājuši, atkāpdamies uz otras līnijas apcietinājumiem pie Pārupjiem. Šos pēdējos ieņemt krievi nevarēja. Arī 7. un 8. latviešu pulku pūliņi te būtu bijuši velti. 8. pulks bija pēc lieliem zaudējumiem 23. decembra kaujās palicis mazā sastāvā. 7. pulks, kā zināms, līdz šim cieta vismazākos zaudējumus. Tādēļ palkavnieks Auzāns pavēlēja šim pulkam pārraut „bez viena vienīga šāviena” vāciešu aizžogojumus pie Pārupjiem. Bet šī pulka komandieris palkavnieks Goppers pēc personīgas rekognoscēšanas pārliecinājās, ka tas ir neiespējams un nevar būt vairāk nekas kā ļaužu nobendēšana. Pēc asas un katēgoriskas sarunas ar Auzānu par to lietu palkavniekam Gopperam bija jāatstāj pulks, un viņš no brigādes aizbrauca. Ložmetējkalnā mēs sastapāmies, un Goppers, man to izstāstījis, piezīmēja: „Sirdsapziņa neatvēl izpildīt tādas pavēles.”

„Un kas pie jums te notiek?” prasīja Goppers. — „Arī daždažādas blēņas,” atbildēju es.

30. decembrī ģenerālis Tr., pārliecinājies, ka viņa divīzijai nav nekas iespējams pret vāciešiem, pieprasīja priekš savas divīzijas un priekš latviešiem atpūtu, atvedot viņus rezervē.

Augstākā virspavēlniecība nolika, ka Rīgas frontē operācijas esot jānobeidz; priekš mūsu pozīciju nostiprināšanas bija izsaukta no rezerves 38. divīzija.

31. decembrī 3. Sibīrijas divīzija un 1. latviešu brigāde tika aizvestas rezervē: sībieši uz Majoriem, 1. latv. brigāde uz Tornkalnu; 5. Zemgales pulks pamests pozīcijā Ložmetējkalnā; 6. Tukuma pulks nosūtīts uz pozīcijām pie Krastiņu meža.

5. un 6. pulki bija piedalīti 38. divīzijai, kuŗa bija ģenerāļa Dovbor-Mušnicka vadībā.

Lielupes kreisā krastā arī nekādu panākumu mums nebija; beidzot krievi atgāja savos ierakumos. 7. un 8. pulki aizgāja rezervē uz Sloku.

*Otrais mēģinājums ieņemt Mangaļu —
Skangaļu apkārtni no Ložmetējkalna
puses*

Kautiņš 12. janvārī 1917. gadā

Kā augšā minēts, 38. divīzijas uzdevums bija nostiprināt krievu stāvokli Ložmetējkalnā un Tīreļpurva apkārtnē. Priekš tam viņa bija stipra diezgan. Bet tomēr, nepāļaudamies uz šīs divīzijas spēkiem, ģenerālis Radko pavēlēja 5. un 6. latviešu pulkus paturēt pozīcijās. Tikai 5. janvārī abi pulki tika atsvabināti un aizsūtīti rezervē uz Jaundubultiem.

Krievu pozīcijas iesākās no Krastiņu meža un vilkāš gandrīz pa pašu mežmali gar kanāli uz Skudru māju pusi, pēc tam pagriezās uz Oglēm, uz Lielupes labo krastu, gar kuŗu nonāca līdz Peku mājām. Tādas pozīcijas līniju aizstāvēt bija pavisam grūti. It īpaši grūti gāja tiem krievu pulkiem, kuŗi stāvēja pozīcijās gar Tīreļpurva austrumu malu: viņu aizmugure piekļāvās Tīreļpurvam, un zaldāti te dzīvoja audekla teltīs, pavisam atklātā vietā, kāpēc vāciešu artilērija viņus nežēlīgi izkāva. Bez tam laiks bija ļoti auksts. Te stāvēja 152. pulks, kuŗš bija cietis tik briesmīgi lielus zaudējumus. 7. un 8. janvārī vācieši, pāriedami uzbrukumā no Skangaļu puses, šā pulka atliekas pa daļai iztrenkāja, pa daļai saņēma gūstā; 9. janvārī, pāriedami uzbrukumā no Kalnciema puses, vācieši atsvieda 38. divīziju pie Sileniekiem un

sagatavojās nākošās dienās aiztriekt krievus no Ložmetējkalna.

Armijas stābā tas sacēla briesmas, stābiniekiem atkal likās, ka būs jāzaudē Rīga. Lai glābtu mūsu stāvokli, tad bija pavēlēts sūtīt visā ātrumā uz Sileniekiem 3. Sibīrijas divīziju, piedalot viņai 5. un 6. latviešu pulkus, savienojot abus manā vadībā.

10. janvārī vācieši jau bija ieņēmuši pozīcijas starp Lediņiem un Sileniekiem. 38. divīzijas pulkiem nebija vairs nekādas kaujas nozīmes: lielākā daļa bija gūstā, citi apsaluši un demorālizēti. Ņemot to vērā, bija pavēlēts 38. divīziju (pareizāki sakot, viņas atliekas) atvest aizmugurē uz Bēnužiem, Trenčiem un Zsulauku.

Bet 3. Sibīrijas divīzija kaujas ziņā bija tāda pat nespēcīga kā 38. divīzija, un no tā varēja paredzēt, ka viss kaujas grūtums atkal būs jānes latviešiem. Tā arī iznāca: 5. un 6. latviešu pulki abi tika ielikti pirmās līnijas pozīcijās, kuŗas vēl bija jāuztaisa.

No visa tā redzams, ka krieviem vajadzēja sēdēt mierīgi un nocietināt savas pozīcijas starp Lediņiem un Sileniekiem, un atmetst katras domas uz kādu Ziemsvētku uzbrukuma panākumu paplašināšanu, tāpēc ka 12. armijas kuŗaspēka stāvoklis to neatļāva. Acīm redzams bija, ka pēc Tīreļpurva atstāšanas mūsu taktiskais stāvoklis palika labāks, tāpēc ka tagad šis purvs ar savu vairāk kā 3 verstis plašumu labāk apsargāja Ložmetējkalnu no kreisās puses, nekā to varēja padarīt gar Skangaļu mežmali (Tīreļpurva austrummalu) uztaisītās pozīcijas.

Bet ne tā domāja stābos; augstākā priekšniecība pavēleja atsviest vāciešus atpakaļ un mūsējiem ieņemt tās pašas pozīcijas, no kuŗām tika izdzīta 38. divīzija.

Tagad liksim vērā to, ar kādiem spēkiem ģenerālis Radko gribēja izdarīt tādu lielu un niknu asiņainu darbu. Vispirms tika rēķināta 3. Sibīrijas divīzija. Bet mēs jau redzējām, ka viņa bija pavisam nederīga: pulki bija galīgi iziruši un uguņi iet negribēja. Par to mēs pārliecinājāmies 28. un 29. decembra neizdevīgos uzbrukumos.

Bez tam šīs divīzijas priekšnieks ģenerālis Trikovskis nebija spējīgs vadīt divīziju kaujā. Tr. bija viens no tiem ģenerāļiem, kuŗi bija spējīgi miera laikā savus zaldātus apģērbt, paēdināt un uz mācības plača labi izdresēt priekš parādes. Uz divīziju nekādas lielas cerības nelika. Kā arvienu tas bija, tā arī šoreiz bija nolikts ievilkt šinī uzbrukumā latviešus: visu 1. brigādi un 5. un 6. pulkus, un uzvelt latviešiem visu kautiņu smagumu un atbildi.

Atkal reiz „krusttēvs” mums savārīja drīgenes. Bet šoreiz tas nāca pavisam negaidīti.

Uzbrukums

Šis uzbrukums nāca pavisam negaidot priekš mums. Kaujas pavēle bija saņemta 5. un 6. latviešu pulkos ap pusnakti, un uzbrukums bija jāiesāk plkst. piecos.

1. latviešu brigāde bija tik steidzīgi izsaukta no Rīgas, ka viņa iesāka uzbrukumu taisni no ceļa. Nekādas sagatavošanās uz šo uzbrukumu nebija: artilerija pavisam nebija gatava pabalstīt uzbrucējus. 12. janvārī pa kaujas laiku mēs redzējām bateriju komandieŗus, kuŗi meklēja priekš savām baterijām novērošanas punktus.

1. latviešu brigādei, ģenerāļa Misiņa vadībā, tika pavēlēts no Ložmetējkalna puses pāriet uzbrukumā caur Tīreļpurvu uz Skangaļiem.

5. un 6. latviešu pulkiem, manā vadībā, tika pavēlēts kopā ar 11. Sibīrijas pulku pāriet uzbrukumā no Silenieku puses gar Kalnciema lielceļu uz Lediņiem—Vītiņiem—Oglēm—Skudrām—Skangaļiem.

12. Sibīrijas pulkam bija pavēlēts iet uzbrukumā no Ložmetējkalna pāri Tīreļpurvam, taisni uz Skudrām.

9. Sibīriešu pulkam bija jāpaliek mūsu pirmajā tranšeju līnijā.

10. Sibīrijas pulks bija tik tālu iziris, ka priekš kaujas viņš bija atrasts par nederīgu.

Uzbrukums iesākās plkst. piecos 12. janvārī, bez viena vienīga šāviena.

Šī kauja mums, latviešiem, paliks ilgi atmiņā. Šī kauja bija viena no visgrūtākām un asiņainākām Rīgas frontē.

Kautiņam nebija gala mērķa; uzbrukuma plāns bija sastādīts pavisam ārpātīgi. Vēlāk, pa revolūcijas laiku, 12. armijas izpildu komitejā bija iesākta izmeklēšana pret šās operācijas iesācējiem, ar nolūku vilkt viņus tribūnāla priekšā.

Plkst. piecos 1. brigāde ar 3. un 4. pulkiem pirmajā līnijā iesāka uzbrukumu. Abi pulki iestīga Tīreļpurva dziļajā sniegā un tikai ar lielām mokām virzījās uz priekšu. Gaismā vācieši ieraudzīja uzbrucējus un iesāka pret viņiem visniknāko artilērijas un ložmetēju uguni. Īsā laikā 3. pulks, kuŗš gāja taisni pa purva vidu, bija kā slaucīt noslaucīts, vāliem vien ļaudis gulēja mūžīgā varoņu miegā: oficieri un strēlnieki.

Drusciņ pa kreisi gāja 4. pulks. Viņa liktenis bija tāds pats.

Abi pulki, nenokļuvuši līdz vāciešu aizžogojumiem, tika pa lielākai daļai iznīcināti; atliekas ar tumsu atvilkās atpakaļ Ložmetējkalnā.

1. un 2. pulki nebija spējīgi stāvokli uzlabot.

12. Sibīrijas pulks bija izklīdis un nekādu dalību uzbrukumā neņēma.

Lai izklūtu ārā no ķezas, tad šī pulka komandieris salasīja ap 70—80 cilvēku stāba kapitana F. vadībā un deva viņam uzdevumu iet uz priekšu uz Skudrām. Kur palika F., to mēs zināt nedabūjām.

11. Sibīrijas pulks iesāka uzbrukumu, bet drīz bēga atpakaļ no vāciešu uguns.

Vairāk pa labi no sibīriešiem, pa abām Kalnciema lielceļa pusēm, gāja uzbrukumā 5. un 6. latviešu pulki. Abiem pulkiem bija labi panākumi. Taisni plkst. piecos abi pulki uzbruka vāciešu pirmās līnijas tranšējām. Īsā laikā bija pārrauti drašu aizžogojumi, un vācieši, izsisti no tranšējām un blindāžām, nevarēja turēties pretim.

5. Zemgales pulks izdarīja uzbrukumu no Silenieku puses gar Kalnciema lielceļu uz Lediņiem. Iztriekuši vāciešus no

pirmajām tranšejām, zemgalieši no divām pusēm sturmēja tranšejas Lediņu apkārtnē, ieņēma tās un sāka triekt vāciešus uz Vītiņu pusi.

6. Tukuma pulks, izsitis vāciešus no pirmajām tranšejām, devās uz priekšu pa mežu starp Lediņiem un smilšu strēmeli pie Tīreļpurva malas.

Līdz rītam abu pulku stāvoklis bija ciešams. Bet pēcāk zemgaliešu labais flangs tika apdraudēts ar vāciešu uguni no Lielupes kreisā krasta, un tukumiešu kreisajam flangam vācieši sāka uzkrīst no Tīreļpurva pusēs, tāpēc ka sibirieši, kuriem bija jāiet uzbrukumā pa kreisi no tukumiešiem, kā jau minēts, nebija spējīgi izpildīt savu kaujas uzdevumu.

Tālāk vajadzēja tikt uz priekšu soli pa solim. Mūsu artilērija palīdzēja, cik viņai tas bija iespējams. Smagā artilērija nevarēja ņemt līdzdalību tāpēc, ka viņai laikā nebija pievesti lādiņi. Ko darīja pa šo laiku sibirieši?

Lai zinātu katrā brīdī, kas notiek pie sibiriešiem, tad jau no paša iesākuma es nosūtīju pie katra viņu pulka savus oficiērus, asistentus, kuriem vajadzēja uzraudzīt, kas tur notiek, un laiku pa laikam darīt man to zināmu.

Pateicoties tādai satiksmei, mēs labi zinājām, kas notika sibiriešu pulkos, kā arī 1. latviešu brigādē. No asistentu ziņojumiem es uzreiz novēroju, ka uz sibiriešiem nav ko gaidīt. Tā tas arī iznāca.

12. pulks izklīda kaujas iesākumā.

Ar 11. Sibīrijas pulku iznāca šāda ķeza: no sākuma viņš gāja uz priekšu, bet, ienācis vāciešu ugunīs, sāka bēgt atpakaļ; virsniecībai nebija iespējams apturēt bēgļus, un galu galā šis pulks ieradās tai vietā, kur viņš bija priekš plkst. pieciem, t.i., Krieviņu mežsarga māju apkārtnē. Zemākai virsniecībai neizdevās ievest pulkā kārtību. Tad tika izsaukts uz pozīcijām divīzijas priekšnieks ģenerālis Trikovskis.

Arī šis nekā nevarēja padarīt.

Vāci no plkst. diviem iesāka ar smago artilēriju nikni apšaudīt visas mūsu pozīcijas līdz tālākai aizmugurei. Ar iebaidītiem cilvēkiem tādus apstākļos ir ļoti grūti tikt cauri.

Redzēdams, ka viss ir velti, ģenerālis Trikovskis pavēlēja

izsaukt uz Ložmetējkalnu divīzijas priesteri, kuŗš ieradās pozīcijās pilnā tērpā, ar krustu rokā.

Redzēdami to, viena daļa no 11. Sibīrijas pulka zaldātiem palika uzticami savam uzdevumam. Godājamais divīzijas priesteris izrādījās daudz stiprāks kā augstākā virsniecība.

Ģenerālis Trikovskis pavēlēja ģenerālim Zvaškevičam izsaukt pie telefona mani un pateikt, ka 1. latviešu brigāde jau esot ieņēmusi Skangaļus, ka 12. Sibīrijas pulks jau esot izgājis cauri Tīreļpurvam un atrodoties pie Skudru mājām, ka 11. Sibīrijas pulks arī ejot uz priekšu, bet ka 5. un 6. pulki esot palikuši citiem pakal.

Zinādams labi stāvokli visos pulkos, es atbildēju ģenerālim Zvaškevičam, ka viņa ziņas ir nepatiesas, un pieprasīju, no kurienes nāk tādas tenkas. Ģenerālis Zvaškevičs atbildēja, ka viņam šīs ziņas pienākušas no 3. divīzijas stāba.

Es pieprasīju, lai vainīgie plānprātiņi tiktu saukti pie kārtības.

Ģenerālis Zvaškevičs atbildēja: „Za čto kupil, za to prodaju.”*

Ap plkst. desmitiem 11. Sibīrijas pulks priesterā klātbūtnē sāka iet uz priekšu un tika pat pāri krievu pirmajai tranšejai līnijai, bet te viņš tika ņemts ložmetēju ugunī no Tīreļpurva malas smilšu kalniem un bēga atpakaļ uz Krievīņu mežsarga māju pusi, kur galīgi izklīda un kautiņā līdzdalību vairs neņēma.

Ap plkst. četrpadsmitiem kautiņā palika tikai 5. un 6. latviešu pulki (zīm. Nr. 12); un uz viņiem vien krita tālākais operācijas smagums.

Sakāvuši pirmo latviešu brigādi Tīreļpurvā, vācieši grieza pret 5. un 6. latviešu pulkiem visu savu artileriju un sāka savilkt uz Vītiņu pusi visas brīvās rezerves priekš pretuzbrukuma. Iet uz priekšu mums vieniem pašiem tagad nebija ko domāt. Tagad vajadzēja apdomīgi izvilkt abus pulkus no kautiņa.

Bet tāda operācija dienas laikā zem artilerijas uguns un

* Par kādu naudu pirku, par tādu pārdodu. Red.

pretinieka ložmetēju tuvumā bija neizvedama cauri bez lie-
liem zaudējumiem. Es nolēmu šo operāciju izdarīt pa no-
vakari.

Tadēļ izdevu pavēli 5. un 6. pulkiem tālāku uzbrukumu
nobeigt un iekārtoties tā, lai mazāk ciestu zaudējumus.

Ar mūsu artilērijas palīdzību no Ložmetējkalna un no
Slokas puses izdevās uz kādu laiku nospiest vāciešu uguni un
apturēt viņu pretuzbrukumus — no Vītiņiem pret 5. Zem-
gales un no Tīreļpurva puses uz tukumiešu kreiso flangu.
It īpaši draudošs bija vāciešu uzbrukums no Tīreļa puses:
viņi varēja uzkrīst 6. pulkam no aizmugures. Tāpēc tuku-
miešiem bija nosūtītas palīgā divas rotas no Zemgales pulka
un pastiprināta mūsu artilērijas uguns pret Tīreļpurva pusi.

Tanī laikā, kad tika izdarīti augšā minētie rīkojumi, no
vāciešu puses iesākās artilērijas darbība priekš pretuzbruku-
ma sagatavošanas. No Kalnciema un Skangaļu pusēm nikni
strādāja smagās artilērijas baterijas, daudz lielākā skaitā kā
līdz šim. Varēja redzēt, ka pretinieks ir atvedis daudz arti-
lērijas un tagad iesāka divkauju ar mūsu baterijām, kuŗas
līdz šim bija stiprākas. Vairākas vācu vissmagākās baterijas
apšaudīja Lediņu un Silenieku apkārtni ar nedzirdētu niku-
numu un padarīja šeit iešanu pavisam neiespējamu. Mūsu
(5. pulka) stābs bija ierīkots vienā pretiniekam atņemtā
blokhauzī. Drusiņ pāri plkst. 15 viens no vācu smagajiem
lādiņiem ieskrēja taisni pa logu manā blindāžā; atsities uz
palodzi, lādiņš sprāga un izkrāca savas elišķīgās iekšas taisni
mums virsū. Acumirkli viss bija pārvērsts ugunī un karstu-
mā. Es biju atsviests pie blindāžas dibena un uz laiku pazau-
dēju samaņu, praporščiks Neiburgs tika saraustīts no lādiņa
šķembelēm, vairāki oficiēri un strēlnieki sadragāti un ievai-
noti. Pateicoties Zemgales pulka ārsta Birznieka dūšībai, vi-
siem tika sniegta palīdzība.

Uz pusstundu telefona satiksme no stāba ar bataljonu un
baterijām tika pārtraukta.

Vāciešu spiediens no Tīreļa puses uz tukumiešu kreiso
flangu arvienu palika intensīvāks; bez tam izrādījās, ka vā-
cu artilērija bija izsūtusi 9. Sibīrijas pulka rotas no krievu

pirmās ierakumu līnijas pie Tīreļpurva, tās bija sagrābuši vāci un sākuši apšaudīt tukumiešus no aizmugures.

Tāds stāvoklis nebija nevienu minūti ciešams, tādēļ es pavēlēju 6. latviešu pulka komandierim kapitanam Krustiņam ar spēju grūdienu no aizmugures puses iztriekt vāciešus no krievu pirmās līnijas.

Šo visai grūto pavēli tukumieši izpildīja slaveni, neskatoties uz to, ka tika apšaudīti no vāciem no priekšas, no kreisā flanga un no muguras. Kapitans Krustiņš prata iztriekt viņus no Tīreļpurva, kur lielākā daļa no tiem tika iznīcināti no mūsu artilērijas un ložmetējiem. Par šo varoņa darbu kapitans Krustiņš tika paaugstināts palkavnieka čīnā. No sibiriešiem atstātos ierakumus ieņēma tā paša 9. Sibīrijas pulka bataljons.

No Vītiņu puses vācieši vairāk reizes laužās uz Zviguļu pusi, bet katru reizi tika atsisti atpakaļ.

No visas vācu pēcpusdienas darbības bija redzams, ka viņiem ir aktīvs gala nolūks: vismazākais atnākt vakarā savās pozīcijās, no kuŗām viņi bija šorīt izsisti.

Pie Tīreļpurva, kā mēs redzējām, viņi pat bija izdevīgā brīdī ieņēmuši krievu pozīcijas. Vajadzēja sagaidīt, ka uz Silenieku pusi var notikt negaidīts nakts uzbrukums. Tādā gadījumā uz sibiriešu pretimturēšanos nebija ko gaidīt.

Lai paralizētu tādu varbūtību, es pavēlēju 5. Zemgales pulkam pa novakari slepeni atiet pie Lediņiem, ieņemt tur noslēptās pozīcijas un, ja vācieši nāks uz priekšu, pielaist viņus klāt un satriekt ar ložmetēju uguni.

Šo uzdevumu vareni izveda cauri otra bataljona komandieris poručīks Jānis Briedis, par ko tika apbalvots ar zelta zobenu.

Ar tumsas iestāšanos artilērija frontē aplusa, bet turpināja dauzīties tikai pa aizmuguri.

Ap plkst. 18 no Vītiņu puses, pa abām Kalnciema lielceļa malām, vācieši sāka iet uz priekšu uz Lediņu pusi. No sākuma viņi gāja biezās strīpās, rezervju pavadībā, bet, nonākuši pie Zviguļiem un neatraduši tur vairs pretinieka, apstājās uz neilgu laiku un izlaida gaisā raķetes, ka ceļš svabads, pēc

kam sagāja grupās un, tuvinādamies lielceļam, drāza kolonnās uz Ledīņiem, nemanīdami, ka pieplakuši pie zemes no turienes uz viņiem jau sen glūnēja zemgaliešu ložmetēji. (Zīmējums Nr. 13.)

Vācieši varēja būt no mums — labais vācu flangs ap 180, kreisais ap 250 soļu, kad bataljona komandieris deva pavēli atklāt uguni no 8 ložmetējiem un ap 1000 flintēm no trim pusēm...

Satriekti, vislielākā nekārtībā vācieši ar lieliskiem zaudējumiem bija piespiesti bēgt atpakaļ uz Vītiņiem.

Šo momentu izlietoju es, lai atvestu zemgaliešus pie Sileniekiem.

Plkst. bija 19. Līdz pusnaktij nikni strādāja vācu artilērija.

5. un 6. latviešu pulkiem ģenerālis Trikovskis pavēlēja palikt turpat pozīcijās: 5. pulkam Silenieku apkārtnē, 6. starp Neinu un Peku mājām. Abiem pulkiem vajadzēja būt gataviem katru brīdi atsist vāciešu negaidītu uzbrukumu. Izrādījās, ka 3. Sibīrijas divīzijas pulks bija pavisam demoralizēts.

Abi pulki, 5. un 6., palika zem manas komandas. Mans stābs bija pie Sileniekiem. Šis bija pēdējais mēģinājums ieņemt Mangaļu un Krastiņu meža apkārtni no Ložmetējkalna puses.

Šis kautiņš maksāja latviešiem lieliskus zaudējumus. It īpaši cieta 1. brigāde.

Ļoti nožēlojami bija, ka jau otru reizi 1. brigādei bija jāiet izdzīt vāciešus no Mangaļiem un Skangaļiem, tas viņai nemaz negribēja izdoties: 23. decembrī, kā atminamies, 1. brigādes pulki pārrāva vāciešu tranšējas Mangaļu apkārtnē, aizgāja līdz Skangaļiem un — tika atsviesti atpakaļ krievu pozīcijās.

12. janvārī no jauna 1. brigāde dabūja pavēli ieņemt Mangaļus un Skangaļus no aizmugures no Ložmetējkalna puses un — tas viņai atkal neizdevās.

Abos gadījumos oficiēri un strēlnieki parādīja vislielāko

dūšību, kādu tikai var iedomāties pie vislabākā kaŗaspēka. Bet galīga panākuma nebija.

Tas pierāda, ka mērķi tika stādīti nepareizi un ka taktika arī bija nepareiza.

Par to atbildīgi bija augstākie priekšnieki. Neizdevusies 12. janvāra kauja galīgi pierādīja vāciešiem krievu nespējību uz lieliskiem stratēģiskiem uzņēmumiem. Jau 23. un 24. decembra notikumi pierādīja, ka Rīgas frontē ir maz krietna kaŗaspēka; pāri par katru kritiku stāvēja latviešu pulki. Bet dienu no dienas būdami kaujās, viņi tika briesmīgi izsisti.

38. divīzija pierādīja, ka arī svaigi spēki separātos taktikas uzņēmumos nevar nekā paliekama dot: pirmā 38. divīzijas uzstāšanās bija pavisam neizdevīga. Tagad vajadzēja gaidīt, ka, ņemdami to visu vērā, vācieši ar kādiem pat pusspēkiem, ar artilērijas palīdzību, gribēs atdabūt atpakaļ tās pozīcijas, kuŗas bija viņu rokās līdz Ziemsvētkiem.

13. janvārī abi pretinieki nostiprināja savas pozīcijas, laiku pa laikam šaudīja artilērija. Mūsu baterijas strādāja slikti. Pēcpusdienā iniciatīva pārgāja vāciešu rokās; priekš novakares viņu artilērijas darbība bija griezta uz mūsu pirmo tranšeju līniju, no kurienes tiem izdevās vairākas reizes izdzīt sibiriešus, bet katru reizi es dabūju no ģenerāļa Tr. pavēli iekortelēt viņa malačus atpakaļ ierakumos ar visādiem līdzekļiem.

13. janvāris priekš mums bija morāliski grūta diena. Šodien mēs pārdzīvojām vakardienas nelaimi, mums nebija cerības, ka uz priekšu ies labāki. Prātā nāca smagas domas. Tīrelpurvā un Lediņu mežā gulēja vairāki simti drošsirdīgāko ofiēŗu un strēlnieku. Tīrelpurvs un apkārtējie meži varētu izstāstīt par jaunās latviešu paaudzes varoņu darbiem, kas te bija nolikuši savu karsto sirdi un varonīgo drosmi.

Ko dabūja latviešu tautas vēsture priekš savas nākotnes par tiem tūkstošiem nokauto un sakropļoto savu labāko dēlu?

Latviešu jaunā paaudze bija izklaidēta pa visām Krievijas

frontēm, tagad, salasīta Rīgas frontē, viņa tika izkauta. 1915. gadā latvieši tika izdzīti no Kurzemes, kuŗu tad ieņēma Vācijas kolonisti. No visām pilsētām strādnieki tika evakuēti kopā ar fabrikām uz Krieviju.

Ja Vācija būtu palikusi par uzvarētāju pasaules karā, tad tie latvieši, kuŗi bija izgājuši no Latvijas, nekad nebūtu griezušies atpakaļ uz dzimteni, kuŗā priekš viņiem būtu tikai sagatavotas lodes un karātavas. Vācu elementi ņirgājās Rīgā, ka latviešu tēvzeme būšot ietaisīta pa daļai Vidzemē un Latgalē, bet it īpaši lieliski Sibīrijā. Mēs zinām, ka daudzi latvieši, saskubināti no dažādiem aģentiem 1917. gadā, pameta Vidzemi, Latgali un posās jau laikus projām Urālu kalniem pāri.

Kas bija sagaidāms nākotnē? Cara Krievija no vecuma čīkst un grab; viņa satrūdējusi no sava carisma. Krievijā būs revolūcija. Krievijā būs dzīves atjaunošana. Un Latvijā? — Latvijas nav! Latvija ir saraustīta.

Latvieši izklīdināti pa Eiropu un Āziju, viņu jaunā paau-dze tiek iznīcināta Rīgas frontē divu trīs stūrgalvīgu un pusprātīgu ģenerāļu ambīcijas dēļ. — — —

Un kas uz priekšu? Atkal jauni kautiņi. Un kādus panākumus mēs varējām no viņiem gaidīt? Ka tiks ieņemti Mangali un Skangali un noārdītas tur vāciešu tranšejas?

Redzams, ka te vajadzēja atsūtīt priekš aktīvu kautiņu izvešanas labākus ģenerāļus un labākus kaŗaspēkus. Bet tādu nebija — Krievija bija apnikusi kaŗot, krievi bija pieradinājušies pie pozīciju kaŗa: te varēja daudzīties ar artileriju, te varēja nodarboties ar pretinieku aizžogojumu pārraušanu. Stābi gribēja sēdēt mierīgi un dabūt činas un goda nozīmes savā laikā.

Mēs redzējām, ka 23. un 24. decembrī krievu pulkos sacēlās dumpis, kad no viņiem prasīja iet briesmās. Vai cara Krievijai bija iespējams vest tālāk kaŗu? Vai kaŗš vairs bija tas galvenais process, kuŗš nodarbināja simtspiecdesmit miljonu cilvēku sirdis un prātus, kā tas bija kaŗa iesākumā? Nebūt nē. Krievijas prāti jau bija aizņemti no cita. — —

Krievijas iedzīvotājiem vēsture pavēlēja no verdziski pa-

devīgiem palikt par īstiem pilsoņiem. Bet šo pārmaiņu spēja izdarīt vienīgi — revolūcija. Ne mūsu varā bija noteikt, kad viņa būs. Mēs bijām pārliecināti, ka šis ir vienīgais ceļš, kuŗš izvedīs nosirmojušo un izčakstējušo Krieviju pie jauna un zaļojoša vēstures laikmeta robežām.

Mēs ticējām, ka Krievijas revolūcijas procesā mums, latviešiem, ir jāspēlē zināma loma: mēs cerējām un gribējām caur revolūciju sasniegt Latvijas atsvabināšanu no nenormāliem Krievijas absolūtisma pinekļiem. Mēs gribējām atbrīvot Krieviju un caur Krievijas brīvību gūt brīvu un neatkarīgu Latviju.

Tādas un tamlīdzīgas domas un jūtas ļoņoja katrā latvietī, kuŗš saprata laika grāmatu, un, viņu lasot, mācēja paredzēt nākošo nodaļu un pēdējās lappuses saturu.

14. janvāra vakarā mēs saņēmām frontes virspavēlnieka telegrammu par 12. janvāra uzbrukumu. Šī telegramma bija šāda saturs: Virspavēlnieks izteica savu apbrīnošanu Rīgas frontes kaŗaspēku parādībai dūšībai 12. janvāra kaujās. Vēlreiz sibirieši esot parādījuši, ka viņi ir sava nosaukuma cienīgi. Tāpēc virspavēlnieks izteicot savu sirsniņu pateicību sibiriešiem — oficiēriem un malačiem zaldātiem („molodcam — soldatam”), un — — — latviešiem arī.

Iedomājieties vien — — un latviešiem arī!! Cik lieliski vajadzēja 3. Sibīrijas divīzijas stābā sagrozīt 12. janvāra notikumu faktisko pusi. Te redzam, ka ģenerālis Tr. bija sibiriešu kautiņa fotografijas vietā nosūtījis augstākai priekšniecībai — Immerbilla brilles.

14. janvāra artilerijas divkauja

13. janvāra vakarā, pārrunājot pa telefonu ar ģenerāli K. šīs dienas notikumus, es aizrādīju, ka mums ir milzīgi zaudējumi no pretinieka smagās artilerijas un ka vajag visādā ziņā pretinieka artilerijas spēku padarīt mazāk kaitīgu. Ar citiem vārdiem, es gribēju teikt — ja krievi nav spējīgi vest uzbrukumu, tad atliek kauties caur artileriju.

Generālis K. to bija sapratis vajadzīgā ziņā un apsoliya 14. janvārī laist vaļā visu artileriju Ložmetējkalna frontē.

Plkst. 10 iesāka kauju mūsu baterijas ar ļoti niknu sparū. Kā gaidījušas šo divkauju, vāciešu baterijas tūliņ krāva uz mūsu baterijām un stābiem. Jo tālāk, jo uguns no abām pusēm palika niknāka un nonāca līdz apogējam ap plkst. 14. Kalnciema—Skangaļu—Bļodnieku—Pārūpju apkārtnē simtiem smagu un vieglu lielgabalu krākdami vēma arī lādiņus, nolaizīdamies ar pelēki melnām liesmainām mēlēm.

Vācieši laida darbā deviņcollīgās haubices, no mūsu puses strādāja divpadsmitcollīgie smagie lielgabali. Pamazām pārsvars nāca mūsu rokās: viena pēc otras vāciešu baterijas bija piespiestas apklust lielo zaudējumu dēļ.

Pats par sevi uzmācās jautājums: kāpēc 12. janvārī netika izlietots mūsu artilerijas spēks, kādēļ viņa nenāca palīgā mums pie uzbrukuma?

14. janvārī mūsu artilerijas pārsvars pierādīja, cik palaidniecīgi krievu stābi sagatavoja operācijas: 12. janvārī deva darbu kājniekiem, 14. — artilerijai, 15. un 16. janvārī bija klusums.

Vēlāk izrādījās, ka vācieši bija nolikuši 15. janvārī iesākt uzbrukumu, bet 14. janvāra artilerijas divkaujā viņiem bija jānotērē tik daudz artilerijas materiāla, ka vajadzēja divas dienas priekš parka papildināšanas.

Vācu uzbrukums 17. janvārī

Mums bija zināms no gūstekņiem, ka vācieši gatavo lielu operāciju, kurai par mērķi tiek stādīts — dabūt atpakaļ pa Ziemeļvētkiem pazaudētās pozīcijas Ložmetējkalnā.

Kalnciema—Mūrnieku—Roņu—Skangaļu un Pārūpju apkārtnē bija noliktas smagās baterijas; bija pārsviesta uz Kalnciemu viena divīzija (rādās, 28. div.) no franču frontes¹⁴, vēl ne visai papildināta. Skaita ziņā krievi bija daudz stiprāki, bet kaujas spēju ziņā vāciešiem bija virsroka.

Vāciešu operācijas plāns mums nāca priekšā tāds: ar arti-

lerijas uguni iznīcināt krievu tranšejas un viņu aizstāvētājus, un ar kājnieku ataku no Tīreļpurva un Lediņu māju puses pārraut krievu fronti, pēc kam no abām pusēm uzbrukt Silenieku rajonam; pēc Silenieku rajona ieņemšanas — iet taisni gar Kalnciema lielceļu uz Bļodnieku pusi.

Krievu priekšniecība tādēļ arī piegriezta Silenieku apkārtni visu vērību un turēja priekš viņas aizsardzības 5. un 6. latviešu pulkus. Abi pulki bija manā vadībā.

Krievu stāvoklis

Ap 17. janvāri krievu stāvoklis bija tāds (zīm. Nr. 14):

Pirmā tranšēju līnija gāja, no Kuiļu mājām sākot, pa ieleju starp Lediņiem un Sileniekiem līdz Tīreļpurvam un gar Tīreļpurva malu uz Ložmetējkalnu; pie Tīreļpurva malas esošais smilšu masīvs bija krievu rokās. Šim smilšu masīvam bija ļoti liela taktiska nozīme: no viņa aizmugures mēs varējām pārredzēt visu apkārtni starp Pārurpjiem—Lediņiem—Vītiņiem, Kalnciemu, Skudrām, Skangaļiem.

Šis kalnam līdzīgais smilšu milzums bija kā radīts dabisks cietoksnis, kuŗa uzdevums bija aiztaisīt ieeju uz Ložmetējkalna apkārtni no Kalnciema puses.

Tikpat liela nozīme bija šim kalnam pret mums, ja viņš nāktu vāciešu rokās.

17. janvārī šī kalna dēļ notika asiņainas kaujas. Kā visiem zināms, 17. janvāra operācija vāciešiem neizdevās, viņi tika atsisti. Tomēr galu galā viņi paturēja šo kalnu savās rokās ar artilērijas uguni, kuŗai bija izdevies piespiest sibiriešus aizbēgt. Atbalstoties uz šo kalnu un viņa apkārtni, vācieši sāka attīstīt savu uzbrukuma plānu, iedami ar saviem galvenajiem spēkiem uz Sileniekiem, kur 5. latv. Zemgales strēlnieku pulks ap plkst. 11 viņus nāvīgi sakāva un atsvieda atpakaļ līdz krievu pirmajai tranšēju līnijai. Pēc pusdienas tika atsūtīti 1. latviešu brigādes pulki un 303. krievu kājnieku pulks. Līdz pusnaktij kaujoties, šiem pulkiem izdevās izspiest vāciešus no pirmās krievu tranšēju līnijas, bet

augšā minēto kalna cietoksni izraut no vāciešu rokām mūsējiem neizdevās.

Krievu karaspēka grupēšana tranšējās

No Kuiļu mājām līdz Kalnciema lielceļam, drusku pāri pēdējam, pozīcijas ieņēma 176. Kobrinas pulka ceturtais bataljons; kreisāk, kalna cietoksni līdz Tīreļpurva malai ieņēma 11. Sibīrijas pulks; pa kreisi no pēdējā, gar Tīreļpurva malu, ieņēma 12. Sibīrijas pulks.

Rezervē stāvēja: tuvāk pie tranšējām 5. un 6. latviešu strēlnieku pulki manā vadībā. 5. Zemgales pulks — Silenieku apkārtņē: otrais bataljons pa abām Kalnciema lielceļa pusēm — 200 soļi no krievu pirmās tranšeju līnijas; pirmais bataljons: viena rota pie Sileniekiem un trīs rotas tuvāk pie bijušās vācu pirmās tranšeju līnijas.

6. latv. Tukuma pulks stāvēja atstātās vāciešu blindāžās starp Neinu un Peku mājām. 9. Sibīrijas pulks (ap divu bataljonu lielumā) stāvēja — viens bataljons gar Lielupes krastu no Kuiļu līdz Peku mājām; otrs — starp Neinu mājām un Vismaņiem. Pirmā latviešu brigāde — Ložmetējkalna un mežsarga māju Nr. 1 apkārtņē.

303. un 304. pulki pie Bļodniekiem.

Tuvāko rezervju nozīmē vissvarīgākā vieta piederēja 5. latv. Zemgales pulkam un tad 6. Tukuma pulkam.

Ar speciālu no ģenerāļa Tr. dotu pavēli man bija katēgoriski pavēlēts, ka vācieši drīkst tikt Sileniekos tikai pāri 5. un 6. latviešu pulku līķiem. Izpildīt tādu pavēli nācās visai grūti; vispirms tādēļ, ka Silenieku apkārtņē bija zemnīcas-blindāžas tikai priekš viena pulka, otru vajadzēja turēt ap versti, skaitot pa satiksmes ejām, aizmugurē, t.i., daudz tālāk kā no vācu tranšējām līdz Sileniekiem. Bez tam, tām rezervēm, kuņas ieņēma pozīciju pie Sileniekiem, bija jākaujas uz divām pusēm: uz Lediņu pusi un uz Tīreļpurva pusi.

Manā rīcībā no rīta bija atstātas trīs bruņotas mašīnas: divas ar ložmetējiem un viena ar ložmetējiem un lielgabalu.

Krievu pirmā tranšeju līnija nebija visai stipra: bija ierakumi, blindāžas un drāšu aizžogojumi; no smagās artilērijas uguns glābšanās gandrīz nemaz nebija.

It īpaši grūtā stāvoklī bija 5. latviešu Zemgales bataljons, kuŗš stāvēja pie Kalnciema lielceļa, dienvidos no Silēniekiem. Te nebija ne blindāžu, ne citas kādas pajumtes; strēlnieki ierīkojās grāvjos pie ceļa, kuŗš nāk no Liepu meža: ieraka bedres un pārklāja viņas ar audeklu („palatkām”). Sals bija liels.

No artilērijas nebija nekāda apsarga. Šeit abi pulka bataljoni mainījās savā starpā katru dienu, tāpēc ka vairāk kā dienu un nakti nebija iespējams izturēt.

Operācijas iesākums

17. janvārī plkst. divos vāciešu artilērija iesāka apšaudīt ar smacējošās gāzes lādiņiem mūsu aizmuguri. Vispirms viņi grāba rokā mūsu vezumniekus un stābus Bļodnieku un Trenču apkārtnē. Vēlāk pamazām ģiftīgās baterijas savu uguni tuvināja no aizmugures puses Ložmetējkalam, un ap plkst. 6 liels daudzums nāvīgo ķīmisko lādiņu krita Silēnieku apkārtnē.

Tanī pašā laikā vāciešu smagās un citas baterijas iesāka uguni pa krievu pirmās un otras līnijas tranšejām, kā arī apšaudīja visus ceļus, kuŗi veda no Rīgas puses uz Ložmetējkalmu.

Plkst. trijos mēs saņēmām pavēli no 3. Sibīrijas divīzijas stāba, ka visiem mūsu kaŗaspēkiem vajag būt gataviem atstāt vāciešu uzbrukumu.

Mēs bijām gatavi.

Vāciešu artilēristi strādāja vēl varmācīgāk nekā 14. janvārī. It īpaši nikni vāciešu pavēlniecība raudzījās uz krievu pirmās un otras līnijas tranšejām starp Kalnciema lielceļu un Tīrelpurvu un uz Silēnieku apkārtni.

Ap plkst. deviņiem viss 11. Sibīrijas pulks un 12. Sibīrijas

pulka labais flangs atstāja savas pozīcijas un devās uz Krievu mežsarga māju pusi.

Ap to pašu laiku arī no Lediņu māju puses pa abām Kalnciema lielceļa malām vācieši pārgāja uzbrukumā; Kuļū māju apkārtnē viņiem izdevās izdzīt sibiriešus no tranšējām un iebrukt krievu aizmugurē, no kurienes viņi sāka darīt spiedienu uz Silenieku pusi.

Ar Zemgales pulka 7. un 8. rotu un vienas bruņu mašīnas palīdzību te vācieši tika atsisti atpakaļ uz Lediņiem.

Tāpēc, ka krievi bija — vairāk kā pielaižams — satricināti no vācu uzbrukuma, es pavēlēju Zemgales pulka 7. un 8. rotām ieņemt pie Kalnciema lielceļa krievu pirmās līnijas pozīcijas, pēc kam mūsu stāvoklis te palika drošs gandrīz līdz pašam vakaram.

Pavisam citāda aina bija 11. un 12. pulku frontē. Kā jau augšā minēts, sibirieši bija atstājuši savas tranšejas zem vāciešu artilērijas spiediena. Abi pulki pavisam sagruva.

Ap plkst. 10 krita 11. pulka komandieris palkavnieks Pimenovs, kuŗš, gribēdams savu pulku morāliiski pastiprināt, bija ielicis savu stābu starp pirmo un otro krievu līniju un turpat atnesis pulka karogu. Pēc zaldātu aizbēgšanas no pirmās līnijas palkavnieka Pimenova stābs atradās pašā priekšā un krita pirmais vāciešu rokās. Apsargājot pulka karogu, palkavnieku Pimenovu nodūra vācu zaldāti.

Pulka stābs krita pa daļai gūstā.

11. pulks sāka atkāpties. Nezināms, no kurienes viņiem bija pienākusi pavēle atkāpties līdz Bļodniekiem. Dažas rotas, zem rotas komandieru vadības, gāja mums garām uz aizmuguri. Tā tad visa mūsu fronte no Tīreļpurva līdz Kalnciema lielceļam tika atdota vāciešiem, kuŗi nelika ilgi lūgties viņu ieņemt.

Pēc plkst. 10 no smilšu kalna cietokšņa puses vāci sāka nākt uz priekšu; galvenie spēki nāca taisni uz Sileniekiem.

No abām pretinieku pusēm artilērijas uguns strādāja tikai pa tālo aizmuguri. Mežā bija gandrīz kā klusums, tādēļ ka, salīdzinot ar to elli, pie kuŗas mūsu ausis bija pieradušas no plkst. diviem, flinšu šāvienī neko nenožīmēja, un uz viņiem

neviens negrieza vērību. Bataljons pēc bataljona, bez flintes šāviena, noteiktiem cietiem soļiem, vācieši virzījās uz priekšu.

Tas darīja lielu iespaidu.

Cik lieli bija vāciešu spēki, kuŗi gāzās uz Silenieku pusi, noteikt grūti. Bet pēc mūsu domām varēja būt četri līdz seši bataljoni.

Viņi vairs nebija tālu no tās vietas, kur bija mans stābs. Vairāk reizes pulka adjutants poručīks Balodis ienāca blindāžā un ziņoja, ka pretinieks nav vairs tālu.

Tas man bija labi zināms. Iznācu no blindāžas un vēroju vāciešu tālumu un spēkus un zemgaliešu gara stāvokli.

Gara stāvoklis bija jautrs.

Es redzēju, ka katram ir vēlēšanās kauties. Kaujas lauks bija mūsu rokās: mēs viņu labāki zinājām nekā tie vācu pulki, kuŗi nāca uzbrukumā.

Manās rokās bija tranšejas.

Tādēļ es varēju pat neizdevīgā gadījumā novilcināt kauju līdz vakaram un tad pa tumsu atkāpties vecās krievu tranšejās pie Vismaņiem un Bļodniekiem, kuŗas tanī brīdī jau bija 3. Sibīrijas strēln. divīzijas pulku rokās. Bez tam es ļoti uzticējos savam slavenajam Zemgales pulkam un biju pārliecināts, ka mežā kaujā zemgalieši visādā ziņā ņems virsroku pār truli iedresētiem vācu zaldātiem.

Bez tam tik bezgalīgi skaisti kaujas apstākļi nāk ļoti reti priekšā kara vēsturē. Tikai klasiskas civilizācijas eposā var atrast kaut ko līdzīgu.

Te vajadzēja iestāties divkaujai, no kuŗas izvairīties jau ir — negods.

Es redzēju, ka visi kāri skatās uz mani. Atspiezdami uz nūju, es iznācu redzamā vietā un parādīju ar roku: — Uz priekšu! — — — Tūlīt iesākās attiecīga intensīva darbība.

Pavēlēju pa telefonu 6. pulka komandierim kapitanam Krustiņam vest pulku uz Sileniekiem.

Man pie rokas bija vēl viss pirmais Zemgales pulka bataljons. Bataljona komandierim tika pavēlēts izdalīt rotas tā, lai vācieši ieietu uguns maisā. Pie katras rotas bija divi lož-

metēji. Bruņotām mašīnām tika pavēlēts atbraukt pa lielceļu uz Sileniekiem un apsargāt stābu.

Otram bataljona komandierim tika atdota pavēle griezt visus brīvos spēkus pret to vāciešu kolonnu, kuŗa nāca uz Sileniekiem.

Atdevis šīs pavēles, sāku nopietni vērot pretinieku, kuŗš arvien vairāk tapa redzams starp kokiem.

— Zili kā vārnas! — dzirdēju no strēlnieku puses.

Kapitans Krustiņš, gribēdams drīzāk notikt pie manis, bija dažas rotas izvedis no Peku māju puses taisni uz līdzenumu, lai īsākā ceļā ietu uz Sileniekiem. Bet vāciešu artilērija bija to ieraudzījusi un iesāka tukumiešus apšaudīt, kādēļ viņiem bija jāiet atpakaļ pa satiksmes ejām, caur ko tukumiešu ierašanās pie Sileniekiem nokavējās.

Priekšējie pretinieka bataljoni jau bija ne visai tālu no mūsu stāba. 1. un 3. rotas iesāka ložmetēju un flinšu uguni; pēc viņām arī citas rotas. Dažās minūtēs no šī bataljona palika uz vietas liela daļa nošautu un ievainotu; citi, cik varēja, raudzīja meklēt pieslieties pie kokiem gan stāvus, gan guļus, daži sāka šaut; tanī pašā acumirkļī 6. rota ieradās vāciešu flangā un grieza virsū uguni no diviem ložmetējiem un flintēm, caur to paralizējama pretinieka iešanu uz priekšu: šie bataljoni arī apstājās un sāka meklēt aiz kokiem apsargu no lodēm, daži sāka šaut.

Pa mežu viss ļardzēja un vārījās.

Vācieši svaidījās no vienas vietas uz otru, kamēr neiesāka bēgt, pamezdami nošautos un ievainotos. Pa viņu pēdām devās uz priekšu pirmais 5. Zemgales pulka bataljons un aizdzina vāciešus līdz krievu tranšejām.

Tā tad galvenā virzienā vācieši bija nāvīgi sakauti.

Ja „krusttēvs” nepazaudēja Ložmetējkalnu 17. janvārī, par to viņam jāpateicas 5. latviešu Zemgales strēlnieku pulkam.

Ģenerālis Radko-Dmitrijevs to arī atzina.

Kopā ar galveno grūdienu uz Sileniekiem dažas vāciešu grupas gāja gar Tīreļpurva malu taisni uz Ložmetējkalnu un vienu daļu no viņa sagraβα savās rokās, atsviezdamas at-

pakaļ 12. Sibīrijas pulku. Bet Ložmetējkalnā vācieši sadūrās ar 3. latviešu pulku un 303. krievu pulku un tika atsviesti atpakaļ.

Ap plkst. 13 vāciešu uzbrukums bija galīgi atsists, bet viņi turēja savās rokās pusi no 11. Sibīrijas pulka frontes kopā ar smilšu kalna cietoksni, arī laba daļa no 12. Sibīrijas pulka labā flanga pozīcijām bija viņu rokās. Mēs varējām redzēt, ka vācieši ieņemtās krievu tranšejas enerģiski pārtaisīja priekš aizstāvēšanās uz mūsu pusi.

Pēc šī laika iesākās kontratakas no 1. latviešu brigādes pulkiem. Tikai ap plkst. 16 vācieši vēl vienreiz mēģināja pāriet uzbrukumā no Lediņu puses uz Silenieku un Kuiļu mājām. Pēc artilērijas sagatavošanas vācieši enerģiski nāca uz priekšu un, ieņēmuši Kuiļu māju apkārtni, sāka doties no šās puses uz Sileniekiem. Viņiem pretī es izsūtīju divas Zemgales pulka rotas, trīs bruņu mašīnas un vienu 6. Tukuma pulka bataljonu; pēdējam tika pavēlēts iet no Peku māju puses gar Liepām uz Kuiļu māju pusi, uz vāciešu kreiso flangu.

Pie šī vāciešu uzbrukuma likvidēšanas ievērojamu lomu spēlēja bruņu mašīnas (auto). Viena bruņu mašīna ar lieltgabalu palika uz ceļa stūŗa (Kalnciema lielceļš un ceļš uz Liepām), divas nobrauca pa ceļu uz Liepām un ielauzās vāciešu kājnieku vidū — īsā laikā, šaudamas uz visām pusēm, padarīja sevī apkārt tukšu vietu. No meža vāciešus izdzina zemgalieši, no Kuiļiem viņus aiztrieca Lielupei pāri pirmais tukumiešu bataljons. Pie novakares vācieši bija galīgi sakauti un aizdzīti uz Lediņiem.

5. un 6. latviešu pulku zaudējumi bija ārkārtīgi lieli: visu laiku bija jābūt zem artilērijas uguns un divas reizes jāiet visniknākā kontratakā.

No trim bruņotām mašīnām viena tika sadragāta no vācu artilērijas, otra, kaudamās līdz pēdējai patronai, beidzot krita vāciešu rokās, bet pirms tam tika no mūsējiem saspridzināta ar piroksilīnu. Trešā izturēja kautiņu un nāca laimīgi atpakaļ.

Šis bija pirmais un pēdējais gadījums, kad Rīgas frontē

tika laistas kaujā bruņu mašīnas. Mēs varam liecināt, ka viņas ar lielāko godu izpildīja savus pienākumus.

Griezīsimies pie notikumiem no Ložmetējkalna puses.

Te notikumi saistīti vienā virknē no 17. janvāra pēcpusdienas līdz 18. janvāra rītam. Ap 17. janvāra pusdienas laiku jau bija redzams, ka vāciešu uzbrukums ir neizdevies. No Silenieku puses, Kalnciema lielceļa apkārtnē, viņi bija briesmīgi sakauti un atsviesti, tāpat arī no Ložmetējkalna puses aizdzīti. Bija redzams, ka priekš tādas lielas operācijas, kādu viņi bija iesākuši, viņiem pietrūkst spēku. Tādēļ vāciešu priekšniecība nolika palikt mierā ar taktisko panākumu — minimumu: viņu rokās bija nācis visa Ložmetējkalna—Tīrelpurva — Oglu — Vitiņu — Lediņu — Pārupju — Peku — Neinu apgabala reduts — augstais smilšu kalns, un to viņi gribēja paturēt visādā ziņā; lai šī cietokšņa stāvoklis būtu vēl drošāks, tad vācieši bija savas pirmās tranšējas ierakumus sākuši nostiprināt krievu pozīciju otrā līnijā. Ja tas vāciešiem būtu izdevies, tad mums būtu bijis jāiet atpakaļ, vismaz līdz bijušai (līdz Ziemeļsvētkiem) vāciešu pirmajai līnijai, gar Pekām — Neiniem — Krieviņiem — Ložmetējkalmu un tur jāuztaisa mūsu pirmā līnija. Tāds stāvoklis nebija ciešams, viņu vajadzēja labot; visādā ziņā vajadzēja dabūt atpakaļ augsto smilšu kalnu.

Šis uzdevums bija uzlikts 1. latviešu brigādei, kopā ar 303. un 304. pulkiem.

Priekš novakares, iedami uz priekšu gar Tīrelpurva malu un pa mežu, augšminētie pulki enerģiski uzkrita vāciešiem un iztrieca viņus no krievu otras līnijas, kuņu no rīta bija atstājuši sibirieši.

Šis 1. latviešu brigādes uzbrukums sakrita vienā laikā ar vāciešu uzbrukumu no Lediņu puses pēcpusdienā.

Pēc tam tika mēģināts vairāk reizes ieņemt augsto smilšu kalnu. — Ģenerālis Radko-Dmitrijevs pavēlēja to panākt, lai maksā ko maksādams. Bet — viss bija velti. Ap pusnakti 1. latviešu brigādes pulki, 303. pulks un 11. un 12. Sibīrijas pulki ieņēma bijušo otru krievu tranšēju līniju un tālāk tikt nevarēja, tāpēc ka viņi, kalnam tuvojoties, tika apšaudīti no

trim pusēm ar ložmetējiem un sešcollīgajiem mīnumetējiem.

Vienīgais līdzeklis ieņemt šo cietoksni bija smagā artillerija. Un ir ļoti jābrīnās, ka augstākā krievu priekšniecība neatrada diezgan lādiņu priekš tam.

Armijas komandieris ģenerālis Radko-Dmitrijevs nelikās mierā. Viņš visādā ziņā gribēja izraut šo kalnu no vāciešu rokām un tāpēc pavēlēja vest palīgā 38. divīziju un 18. janvārī plkst. piecos sviest viņu uzbrukumā.

38. divīzijas uzbrukums

Mēs redzējām, kā 38. divīzija, galīgi sadragāta no pretinieka ieročiem un no sala, 10. janvārī tika aizvesta rezervē. Pagājušo septiņu dienu laikā ļaudis varēja tikai izgulēties, bet divīzijas kaujas nespēja palika tāda pat kā bijusi.

Šai divīzijai vajadzēja tagad parādīt, ka viņa var padarīt to kaŗa darbu, kuŗš nebija pa spēkam 1. latviešu brigādei, 303. un 304. pulkiem un 3. Sibīrijas divīzijai.

Kaujas pavēlē bija teikts, ka 38. divīzija iešot uzbrukumā reizē ar visām kaŗaspēka daļām, kuŗas atrodas Ložmetējkalnā.

Ap plkst. diviem es dabūju pavēli no 38. divīzijas priekšnieka ģenerāļa Dovbor-Mušņicka, ka 5. un 6. latviešu pulkiem esot jāiet uzbrukumā kopā ar 38. divīzijas pulkiem, plkst. četros jābūt Kuiļu māju apkārtnē un piecos bez viena vienīga šāviena jāuzkrīt vāciešiem uz Lediņu pusi.

Tai pašā pavēlē bija teikts, ka 38. divīzijas pulki iešot no Kalnciema lielceļa puses un, izgājuši krievu tranšējām cauri, ņemšot pa kreisi un uzkritišot augstajam smilšu kalnam no aizmugures.

Tanī pašā laikā citām kaŗaspēka daļām arī vajadzēja iet uz priekšu.

Stundu vēlāk ģenerālis Dovbor-Mušņickis izsauca pie telefona mani un pasacīja, ka 5. un 6. latviešu pulkiem pavēlēts palikt Silenieku apkārtnē un viņiem jāizpilda tas pats uzdevums, kuŗš bija līdz šim.

Ap plkst. četriem ģenerālis Dovbor-Mušnickis pa telefonu pieprasīja man, kādi 38. divīzijas pulki jau esot atnākuši pozīcijās.

Neviens 38. divīzijas pulks vēl nebija parādījies.

Ap plkst. pieciem ģenerālis Dovbor-Mušnickis pieprasīja to pašu.

Arī tagad neviena viņa pulka nebija.

Ap plkst. pusseptiņiem atnāca 150. pulka komandieris pal-kavnieks Martsons ar savu adjutantu, bet bez pulka, kuŗš, kā viņi teica, esot vēl ceļā; pulkā esot ap 600 cilvēku. Komandieris ar savu adjutantu aizgāja uz pozīciju pusi izmeklēt vietu priekš pulka, bet ceļā adjutants tika nāvīgi ievainots no artilērijas šķēpeles. Ap plkst. pusastoņiem atnāca pozīcijās 149. pulks, arī ap 700 cilvēku; pēc tam parādījās 151. pulka daļas. Šo pulku komandieŗi izteica domas, ka neesot iespējams dzīt viņu ļaudis ugunī. Saule jau bija uzlēkusi, un no uzbrukuma bez viena vienīga šāviena nebija ko domāt. Citas kaŗaspēka daļas, nesagaidījuŗas laikā 38. divīziju, gaismai austot, bija jau pamazām aizgājuŗas aizmugurē.

Neatlika nekas cits, kā 38. divīziju ielikt tais ierakumos, kuŗus izdevās atņemt vācieŗiem 17. janvārī pēc pusdienas.

Augstā smilŗu kalna cietoksnis palika vācieŗu rokās.

Ar to nobeidzās Rīgas frontē tā operācija, kuŗa bija iesākta 23. decembrī 1916. gadā.

25 asiņainas kauŗiņa dienas! Mēs bijām iemantojuŗi no vācieŗiem divas kvadrātverstis lielu zemes gabalu, kuŗš Rīgas fronti tikai apgrūtināja: priekš viņa aizstāvēŗanas tagad vajadzēja te turēt veselu divīziju, līdz Ziemsvētkiem te vajadzēja tikai divus pulkus.

Taktiskā ziņā mūsu stāvoklis palika pavisam nelabvēlīgs: mēs bijām ielīduŗi uguns maisā — vācieŗi apŗaudīja mūs no trīs pusēm — no Skangāļiem, Kalnciema un Pārupjiem.

Pēc smilŗu kalna cietokŗņa atņemŗanas vācieŗi varēja skatīties cauri mūsu aizmugurē līdz pašiem Bļodniekiem.

No 23. decembrŗa sākot, latvieŗu pulki bija cietuŗi milzīgus zaudējumus. Cik atminamies, pavisam latvieŗi pazaudēja

ap astoņi tūkstoši cilvēku. Pa šīs operācijas laiku visvairāk bija kautiņos 5. Zemgales pulks, pēc viņa — 6. Tukuma pulks.

19. janvārī 5. Zemgales pulkā palika tikai 195 štiki un 6. Tukuma pulkā 240 štiku.

Vispārīgi ņemot, 2. brigādes pulkiem ir katram sava vēsture, 1. brigāde strādāja kopā solidārāki.

21. janvārī pulki tika izvesti atpūtā.

No 18. janvāra Rīgas frontē iestājās klusums. Ziemsvētku operācija pārlicināja ģenerāli Radko-Dmitrijevu, ka Rīgas frontē nekas nav panākams ne tikai stratēģiskā ziņā, bet pat taktiskā ziņā. Rīgas fronte bija Rīgas dēļ, un šis apstāklis te bija noteicošais.

Bez tam pa šo operāciju laiku augstākā priekšniecība dabūja iespēju pārlicināties par īsto krievu kaŗaspēku zemām kaujas spējām. Līdz Ziemsvētku operācijai katrs ģenerālis turēja par pielaižamu uz papīra slavēt savu pulku, divīziju u.t.t., vai bija ko slavēt, vai ne.

23. un 24. decembra dumpis, lauku kaŗa tiesa, notiesāti uz nāvi, 3. Sibīrijas pulka uzvešanās 23. decembrī, 12. un 17. janvārī, 38. divīzijas nespējība 18. janvārī sadabūt dūšu priekš uzbrukuma, 109., 110. un sevišķu uzdevumu divīzijas stāvoklis un spējas nāca gaismā. 12. armija, kā tāda, nebija vairs kaujas spējīga. Tagad ģenerālis Radko-Dmitrijevs redzēja, cik milzīgi Rīga ir apdraudēta nopietna vāciešu uzbrukuma gadījumā.

Šo pašu var teikt arī par citām krievu armijām. Visas viņas jau bija iztērējušas savus labākos kadrus un papildinātas ar maz apmācītiem, vāji disciplinētiem tautas liesumiem. No senākajām tradīcijām pulkos palika tikai skaļš vārds, bet cieta satura un vīrišķības nebija. Bez šaubām, katrā korpusā varēja būt viens otrs labs pulks, bet tas negrozīja vispārējo stāvokli. Krievu armijā nebija mugurkaula. Jau kaŗa sākumā mēs redzējām tādas zīmes, par kuŗām vajadzēja jo dziļi pārdomāt. No pirmajiem kaŗa darbības soļiem bija redzams, ka Krievija uz šo kaŗu nav sagatavota, ka Krievija iesākusi

kaŗu pret Vakareiropas civilizētām tautām ar vislielāko vieglprātību. Uz to norādīja vispirms tas, ka krievi sāka doties gūstā veselīem korpuseiem un pat armijām. Otrā (Samsonova) armijā tūkstoš cilvēku tika sagūstīti no vāciešiem, kuŗu bija daudz mazāk.

Pirmā krievu armijā dažas divīzijas pirmajās kaujās padevās gūstā (72. divīz.). Kaŗaspēkā iesākās plašos apmēros pašievainošanās nedarbi. Visi, kam tikai bija iespējams, centās palikt aizmugurē. Ar ieročiem kaŗot gāja „djerevņa”*.

Kā simtiem gadu atpakaļ, tā arī šoreiz kaŗa grūtumi bija uzlikti „djerevņai” un oficiēriem. Senāk „djerevņa” nesa savu nastu nekurnēdama; bet Krievijas valdībai vajadzēja skatīties uz to kā uz laika dāvanu, saņemtu no tautas mūķības. Bet šoreiz „djerevņa” ieprasījās: Par ko? Kādu reālu interešu dēļ?

Nedabūdama atbildi no valdības, „djerevņa” pati pieņēma dabiskā ceļā lozungu: jo sliktāki, jo labāki! — doties gūstā, bēgt no kaŗa... un mēs tapām par lieciniekiem ne mūžam nepieredzētām lietām: divu un pus gada laikā krievu armija atdeva gūstā ap trīs miljonus ļaužu, desmitiem tūkstošu lielgabalu un milzīgu daudzumu kaŗa materiālu.

Apbruņotā Krievijas masa miljoniem gāja pa to ceļu, kuŗu viņai rādīja viņas immanentais masas prāts; kļusu un zobus sakodusi, kā Bileama ēzelis, šī masa izcieta viņas bezprātīgu dīdīšanu, lai savā laikā atdarītu muti un parādītu zobus...

Tas notika pēc revolūcijas iesākuma, kad visi materiālie un morāliskie līdzekļi palika paši par sevi nederīgi un tika atmesti, un viņu vietā jauni, no revolūcijas radīti, vēl nebija ievesti.

Revolūcija izcēlās 1917. gada februāŗa beigās. Zināma lieta, armija, kā tautas apbruņotā daļa, tika ierauta revolūcijā vispirms. Bet tai laikā revolūcijas vadoņi savādā veidā to izdarīja: gribēdami vispirms emancipēt zaldātus no reakcionārā oficiēŗu korpusa, viņi atsvabināja armiju no disciplīnas. Tikai izdarījuši šo neapdomīgo darbu, viņi apķērās, kad

* Neatstītākā un neapzinīgākā zaldātu daļa, kas nākuši no laukiem (sādžas); apmēram tie, kādus latviešu strēlnieki saukā par „jāņiem”.

Pavēle Nr. 1¹¹⁵ jau bija zaldātu un ofi­ciēru rokās. Bija jau par vēlu; vecās Krievijas armija sen jau bija sagatavota *nevienam* neklausīt, kas gribēja viņu saukt pie kārtības. Tagad uz kaŗa pavēlēm armija tūliņ atbildēja ar mītiņiem, ar rezolūcijām, ar virsniecības arestēšanu.

Armijā izcēlās sadursmes starp virsniecību un zaldātu masu politiskā ceļā... Armijas vietā palika divi apbruņoti *nespēki*: 1) virsniecība un 2) zaldātu masa.

Šie abi nespēki no sākuma ar briesmīgu grūstīšanos, zobus sakoduši, raudzījās viens otrā, izmērīdami viens otra vērtības pašreizējā momentā. Virsniecība bija vajadzīga priekš kaŗa vešanas, bet ar zaldātu masas palīdzību gribēja izvest dzīvē revolūciju.

No iesākuma rādījās, ka masa sapratīs, ka tagad viņa sāks vest kaŗu priekš savām interesēm: domāja, ka ar to būs dota atbilde uz līdz šim neizspriesto jautājumu: — Par ko? — Bet iznāca pavisam citādi. Masa nekā negribēja dzirdēt no kaŗa... Viņai tik patika nobeigt kaŗu — bez kontribūcijām un bez aneksijām...

Bija redzams, ka — „mit Russland ist aus”. Tomēr Ke­renskis iesāka krievu nogurušos un pavisam palaidušos spēkus no jauna iedīdīt kaŗa „učīņā”... Galu galā no tā iznāca vislielākais skandals un abu *nespēku* galīga sagraušana. Pēc mūsu domām, nepareizi runā tie, kuŗi grib pierādīt, ka armiju esot sagraāvusi revolūcija. Nebūt ne. Tāda nekultūrāla valsts kā Krievija nebija spējīga vest kaŗu pret kultūrālo Vakareiropu. Senākā Krievija varēja kā nekā apčamdīt Turciju un dažas Āzijas mazās tautiņas, bet pret civilizētām Eiropas tautām iet kaŗā krievu tauta nebija spējīga... Kā šīlaika kaŗa faktors, krievu armija bija *nespēks* jau no kaŗa sākuma. Tā pierādīja miljoni padevušos gūstā, simti tūkstoši dezertieŗu un pašskrambotāju un miljoni tādu, kuŗi bija ierakušies tālā aizmugurē un no turienes taurēja: — Grom pobeđi, razdavajsja*. Tāda bija vispārīgā izredze no kaŗa sākuma līdz oktobra lielinieku revolūcijai.

Oktobra revolūcija noteikti uzstājās ar lozungu: — Nost

* *Lai nodīmd uzvaras pērkons.* Red.

ar kaŗu! — Gaiss palika skaidrs. Visa kaŗotāju masa virzījās uz māju, gan uz savu roku, gan dibinādamās uz tautu pašnoteikšanos. Lielkrievi izklīda . . . Mazkrievi nogāja uz Ukrainu un tur formējās armijā, tatāri aizgāja uz Krimu un Kazaņu un tur sāka formēties, tāpat darīja baltkrievi, poļi, igauņi, somi, kazaki un Kaukaza tautiņas. Visas mazās tautiņas, kuŗas bija līdz oktobra revolūcijai iepresētas Krievijas valstī, tagad dabūja iespēju iegūt brīvību un pat aiziet no vecās Krievijas sastāva un aizstāvēt savu politisko stāvokli ar ieročiem. Tāda varbūtība stāvēja Padomju valdības programmā. Galu galā visām mazām tautiņām parādījās nacionālas armijas. Tikai lielkrievi palika bez savas nacionālās armijas. Šis pēdējais revolūcijas process atnesa vecās Krievijas armijai pēdējo spērienu, pēc kuŗa Krievijas frontes galīgi sagruva. Galīgi vecā krievu armija likvidējās 1918. gada februārī zem vāciešu uzbrukuma, pēc neizdevušās Brestļitovskas. Zem vāciešu spiediena krievi bija atsviesti visur ap 200—300 verstis, pazaudēja Ukrainu.

12. armija tika izviesta no Baltijas. Vēlāk, pēc Brestļitovskas miera noslēgšanas, martā 1918. gadā, vecā krievu armija bija jādemobilizē.

Tāds ir kaŗa vēstures vispārējais prospekts no Ziemsvētku kauju beigām līdz 1918. gada pavasarim.

*Latviešu str. pulki no revolūcijas
sākuma līdz viņu demobilizācijai
1918. g. pavasarī*

Bez šaubām, revolūcijas vētra darīja lielisku iespaidu uz latviešu pulkiem; it īpaši tādēļ, ka revolūcijas izvešana dzīvē atbalstījās uz apbruņotu spēku visā visumā, sākot ar fronti un beidzot ar dziļākām rezervēm.

Ja pirms revolūcijas latviešiem bija savs nacionāls kaujas lauks Rīgas frontē, tad pēc revolūcijas par viņu darba lauku palika visa plašā Krievija.

Latvijas liktenis bija cieši saistīts ar Krievijas likteni, tā-

dēļ ka Latvija bija saraustīta gabalos: Kurzeme bija Vācijas rokās, Rīga — kam? — nebija redzams. Ka pēc revolūcijas, kad armija tika sagrauta, Rīga var katrā laikā krist vāciešu rokās, priekš tam nebija vajadzīgi speciālisti — nodevēji, kā domāja daži pēc Rīgas krišanas.

Ko mums vajadzēja vēlēties no jaunās Krievijas?

Vairākums vienojās tajās domās, ka mums, latviešiem, vajadzēja pabalstīt to partiju, kuŗa atzina mazu tautu pilnīgu neatkarību no Krievijas. Mēs atbildējām skaidri un katēgoriski: mēs prasām visu to mazo tautu, kuŗas bija iekārotas cara laikā, pilnīgu un absolūtu un svabadu pašnoteikšanos, t.i. katra tauta pati nospriēž savu stāvokli, ar vai pret Krieviju. Tā mēs domājām toreiz, un tas bija pareizi. Visas politiskās straumes parādījās pašā revolūcijas sākumā. Partijas programma nāca gaismā, un bija iespējams pašā revolūcijas sākumā iepazīties ar nākošām varbūtībām.

Apmēram tādā ziņā aptvēra latviešu pulki revolūcijas problēmu.

Zināma lieta, viss būtu gājis daudz vienkāršāk, ja revolūcija būtu izcēlusies no miera laika apstākļiem. Tad visiem tiem elementiem, kuŗi neizprata revolūciju, būtu bijis iespējams brīvpriekšīgi ieņemt neitrālu stāvokli.

Bet tagad bija kaŗš, un pretinieks stāvēja ar nomērķētiem lielgabaliem Rīgas priekšā. Šis apstāklis radīja nopietnus apgrūtinājumus.

Zināma lieta, ka latviešu strēlnieku masa, sastāvoša vairumā no kalpu šķiras, uzreiz pieņēma radikālāku raksturu, viņa pieslējās tuvāki revolūcijai nekā valsts darbībai, tas ir kaŗam.

Latviešu oficiērus nekādā ziņā nevarēja nosaukt par reakcionāriem jeb konservatīviem. Viņi bija no pirmajiem, kas apsveica revolūciju. Bet viņi raudzījās uz notiekošo vispirms no kaŗa stāvokļa redzespunkta, no valsts darbības. Izejot no šī ieskata, oficiēri stāvēja par to, lai tiktu turēta fronte un lai kaŗaspēks netiktu sagrauts.

Latviešu pulku priekšgalā parādījās revolūcionāra iestāde — „Iskolastrels” (Latviešu Strēlnieku Izpildu Komiteja).

No sākuma Iskolastrela priekšgalā stāvēja veci revolūcijas darbinieki, kuŗi ar vislielāko nopietnību ķērās pie latviešu strēlnieku revolūcionārās ideoloģijas radišanas un kultivēšanas. Ar viņu kompetences izpalīdzību izdevās novērst latviešu pulkos tādu milzīgu izirumu, kāds notika uzreiz krievu pulkos. Vispārīgi varēja novērot, ka latviešu strēlnieki un oficieŗi nekad neaizmirsā, ka 12. armijā viņi tagad ir vienīgais kaŗaspēks, kuŗam nebija viena alga, vai Rīga krīt vāciešu rokās vai nē. Ka vācieŗi uz Rīgu tīkoja, par to katrs bija pārliecināts; viņi gaidīja izdevīgu brīdi pārsviet tranšejas pāri Rīgas placdarmam uz Daugavas labo krastu. Ar krievu kaŗaspēka sagraušanu šis brīdis nāca tuvāk un tuvāk...

Mēs esam pārliecināti, ka nevar būt nekādas runas par Rīgas nodevību. Lasītājs to redzēs no 19., 20. un 21. augusta kauju apraksta. Vācieŗi ieņēma Rīgu tik lēti, kā viņi to nekad nevarēja iedomāties. Tādu, kuŗi vīrišķīgi un godīgi turējās vācieŗiem pretim, bija ļoti maz. Gandrīz visi krievu pulki un daļa no latviešu pulkiem bija tik tālu pazaudējuŗi dūŗību un godu, ka turēja par labāko pienākumu pamest artilēriju, vezumus, bagātīgos kaŗa materiālus un bēgt kā neprātīgi. Kur varēja, turpat tika aplaupīti mierīgie iedzīvotāji.

12. armija tā izļurbojās cauri, ka kauns atminoties.

Tomēr ar jo lieliskāku apbrīnošanu vēstures rakstītāji ieraudzīs tos īsti slavenos un varonīgos pulkus, kuŗi, neskatoties uz to, ka Rīgas frontē viss ļardzēja un vārijās iziruma katlā, godīgi un vīrišķīgi izpildīja savus zaldātu pienākumus. Pirmajā vietā stāv 5. latviešu Zemgales strēlnieku pulks. Cīnīdamies mazās Juglas pozīcijās pie Skriptēm no plkst. seŗpadsmītiem 19. augustā līdz plkst. astoņpadsmītiem 20. augustā, cīzdami daudz lielākus zaudējumus nekā Loŗmetējkalnā, Zemgales pulka strēlnieki pierādīja, ka tie ir cienīgi nest savu slaveno senču vārdu.

26 stundas no vietas zemgalieŗi cīnījās pret veselu vācieŗu gvardijas divīziju, kuŗa bija seŗreiz lielāka par mums un bez

tam tika pabalstīta no niknas vāciešu artilērijas no Ikšķiles puses.

Zemgaliēši pazaudēja šinī kaujā 67% strēlnieku un 80% oficiēru. Ja tagad ņemsim vērā apkārtējo kaujas stāvokli, milzīgo spēku pārsvaru vāciešu pusē, 26 stundu ilgo cīņu laiku un reti augsto zaudējumu procentu, tad mums ir tiesība apgalvot, ka jaunlaiku kara vēsture līdz šim vēl nezina tādu varonību, kādu parādīja 19. un 20. augustā 5. latviešu Zemgales strēlnieku pulks, 8. latviešu Valmieras pulks, palikavnieka Avena vadībā, cīnījās pa labi no Zemgales pulka; valmierieši netika ņemti uzbrukumā no vāciešiem, tomēr viņi no 19. augusta pēcpusdienas līdz vēlam vakaram 20. augustā ieturēja savas pozīcijas un atkāpās tikai tad, kad tika pavēlēts.

No krievu daļām, kuŗas ar godu izpildīja savu pienākumu, mēs varam uzrādīt 5. jātņieku divīzionu, kuŗš no 20. augusta rīta līdz plkst. 16 dūšīgi cīnījās pret varmācīgo vāciešu smago artilēriju.

Dabiski, ka lasītājam ienāks domas, kādiem līdzekļiem 5. Zemgales un 8. Valmieras pulkos izdevās uzglabāt kaujas spēju no iziršanas.

Tādēļ, ka šo pulku komandieri turēja par savu augstāko un neatņemamāko pienākumu apsargāt, caur labu satiksmi starp oficiēriem un strēlniekiem, — disciplīnu viņu pulkos. Nedzirdēti asiņainās kaujas pie Juglas upes 19. un 20. augustā 1917. gadā pierādīja, ka tādiem pulkiem bija zināmi panākumi. Te mums jāpiemin, ka latviešu oficiēriem nevarētu pārņest, ka viņi būtu pazaudējuši savu senējo varoņu dūšu. Nekādā ziņā ne. Mēs tikai gribam teikt, ka oficiēri, atdalījušies no strēlniekiem, — kā tas notika 1. latviešu brigādē, pēc tam, kad šīs brigādes oficiēri uzstājās pret saviem strēlniekiem pēc 17. maija Iskolastrela rezolūcijas¹¹⁶, — viņi paši nekā nevarēja padarīt. Oficiēri bija tikai intelektuālais, vadošais faktors, materiālais un tehniskais kaujas faktors bija strēlnieki. Kaujas spējas uzglabājas, ja abi šie faktori strādā kontaktā.

Kamēr Iskolastrels bija nopietnu politisko darbinieku rokās, pat notikusī saskaldīšanās nebija daudz jūtama praktiskajā dzīvē: ar lielisku taktu un apdomību sadursmes tika likvidētas.

Tā tas gāja gandrīz līdz jūlija mēnesim. No šī laika Iskolastrela iekšējā dzīve sāka zaudēt savu pirmā laikmeta raksturu. Solidie politiskie darbinieki pa daļai iegāja plašajā revolūcijas darbā lielākos centros, pa daļai apkrāvās ar tik lielu darba daudzumu Rīgā, ka strēlnieku dzīvi pozīcijās viņi sāka aizmirst.

Iskolastrelā sāka ņemt virsroku tādu elementu daudzums, kuŗi negribēja nekā zināt par kaŗu, par kaŗa stāvokli. Atbraukuši pozīcijās, viņi sāka sagraut pulkos pēdējo kārtību.

Viņū runās pirmajā vietā bija — neiet uzbrukumā, jo vāciešu proletārieši arī neiešot uzbrukumā pret Rīgu, tādā kārtā miers tikšot salīgts bez aneksijām un bez kontribūcijām. Šo elementu vadībā iesākās latviešu frontē vissmieklīgākā brāļošanās: no mūsu puses gāja, kas gribēja, bet no vāciešu puses, kā vēlāk izrādījās, pārgērbusies zaldātu drēbēs unteroficieri un oficieri. Zināma lieta, pēdējie apstrādāja mūsu plānprātīgus, kā gribēja. Vāciešu parlamentāriem izdevās apstrādāt ne tikvien strēlniekus, bet pat dažu labu vairāk izglītotu cilvēku. Bieži varēja dzirdēt pozīcijās runājam, ka esot vienalga, kur paliecot Kurzeme, vai pie Vācijas, vai pie Krievijas. Tā runāja Iskolastrela kreisā spārna priekšstāvji. Tādas runas darija iespaidu, un daži latviešu slavenie pulki palika uz laiku par Nespēku.

Te mēs ņemam uz sevīm drošību teikt, ka nekādā ziņā nevar apvainot visus latviešu pulkus. Bija tādi, kuŗi ar riebumu skatījās uz visām tām neprātībām, kuŗas notika pozīcijās, un atklāti centās pierādīt vācu virsniecības viltību. Šajos pulkos uzglabājās kārtība un kaujas spējas. Bez tam latviešu virsnieki nemaz nebija vairs tie, kuŗi gribēja grūst savus pulkus no jauna ugunī. Viņi labi redzēja pa Ziemeļvētku kaujām, ka krievu armija priekš kaŗa vairs neder un ka latvieši vieni paši nekā panākt nevar. Latviešu virsnieki bija pārliecināti, ka Rīgu aizstāvēt ir iespējams tikai ar ieročiem,

bet ne ar brāļošanos. Politiskie darbinieki domāja, ka caur brāļošanos izdosies dabūt vācu zaldātus uz savu pusi un ka vācu virsniecībai nebūs iespējams iedabūt savus zaldātus kaujā. Tā bija viena no vislielākām vieglprātībām, tādēļ ka vācu virsniecības rokās bija daudz līdzekļu pret to, un pie viena no tiem viņa ķērās augusta sākumā. Ģenerālis Hindenburgs redzēja, ka 12. armija ir jau pavisam sapuvusi un viņš pavēlēja: 1) nobeigt visā Rīgas frontē brāļošanos; 2) tos vācu pulkus, kuŗi bija apraduši ar brāļošanos, pārsviest uz Francijas fronti un viņu vietā no turienes pārvest citus; 3) visus no krievu puses tuvojošos ar nolūku brāļoties — apšaudīt.

Tagad palikām gudri! Bija redzams, ka vācieši gatavojas ieņemt Rīgu. Tagad vajadzēja kaujas spējīga kaŗaspēka, kuŗš turētos vāciešiem pretī. Bet — spēki bija palikuši ļoti vāji.

Visa Rīgas fronte bija kļuvusi par Nespēku: viņā nebija ne mazākās disciplīnas, nedz kaujas spējas. Zaldāti pozīcijās dzīvoja kā miera laikos lēģeŗos. 12. armija bija pārvērsta par sava vēdera kalpiem. Ne Krievijai, ne revolūcijai tai brīdī 12. armija kalpot nevarēja. Augstākā armijas iestāde — „Iskosols” (zaldātu izpildu komiteja) arī bija sagruvusi un pazaudējusi savu senāko iespaidu uz armiju.

Kā krievu, tā latviešu kareivji negribēja klausīt nevienam, kuŗš aicinātu viņus vēl kauties. Zaldātu masa gribēja jo ātrāk, jo labāk nobeigt kaŗu bez kontribūcijām un bez anekšijām — un šīs paipalas un mannu viņi gaidīja no Vakarēiropas proletāriešiem, kuŗi arī nobeigšot tikpat jauki un solidāri. Tāds bija vispārējais stāvoklis 12. armijā augusta mēneša otrā pusē, kad vācieši bija jau sagatavojušies ieņemt Rīgu.

Rīgas krišana

Par to laiku, kamēr krievu pozīcijās plosījās nemieri ofi-ciēŗu un zaldātu starpā, vāciešu priekšniecība centās caur saviem spieģiem izzināt uz vismalkāko mūsu stāvokli: kur

mūsu smagās un vieglās baterijas, kādā stāvoklī mūsu tranšejas un viņu aizsargātāji.

Savās pozīcijās vāciešu priekšniecība ieturēja visstingrāko disciplīnu. No 1. augusta iesākās Rīgas frontē vajadzīgo rezervju savākšana priekš viņas ieņemšanas.

Vāciešu operācijas plāns bija vienkāršs: Pie Ikšķiles pāriet Daugavai pāri, pēc tam, dodoties uz priekšu uz Skripti—Riekstiņiem—Ropažiem—Inčukalnu, aiziet 12. armijai aizmugurē, atgriezt viņu no savas komunikācijas un saņemt gūstā; kopā ar to vajadzēja zināmā kārtībā darīt spiedienu uz Rīgu no Bauskas, Jelgavas un Slokas puses. Pret Ikšķili un Ogrī stāvēja vairāk kā simts vāciešu bateriju, kuņas varēja apšaudīt abus Mazās Juglas upes krastus, it īpaši Skriptes apkārtnē. Lai pamudinātu bēgt no Rīgas ārā cik vien var vairāk latviešu iedzīvotājus, tad vāciešu priekšniecība bija nolikusi iespert Rīgā no Ķekavas puses pārdesmit smago lādīņu. Rīgas vācieši nebēga: viņi satika savus kompatriotus ar puķēm un gavilēm.

Krievu kaņšpēks bija sadalīts šādā kārtā: 1) Pret Ikšķili: Pirmā tranšeju līnijā 186. divīzija; viņai vajadzēja izturēt pretinieka galveno uzbrukumu. Divīzijas stābs bija Skriptē. Krievu pirmās līnijas tranšejas gāja gar Daugavas labo krastu.

Otra tranšeju līnija gāja gar Mazās Juglas upes krastiem. Šī līnija nebija pavisam gatava.

2) Pa labi, tuvāk uz Rīgas pusi, stāvēja 110. divīzija.

3) No Doles salas, Daugavas kreisā krastā, līdz Bauskas lielceļam stāvēja 109. divīzija. 186., 110. un 109. divīzijas sastādīja 43. korpusu. Korpusa stābs bija Ropažu muižā.

4) No Bauskas lielceļa līdz Jelgavas šosejai bija 2. Sibīrijas korpusa pulki.

5) Jelgavas šosejas apkārtnē stāvēja 1. latviešu brigāde.

6) Pa labi no Jelgavas šosejas līdz Rīgas jūras līcim stāvēja 6. Sibīrijas korpusa pulki.

7) Armijas komandiera rezerves bija:

a) 5. kavalerijas divīzija pret Ainažiem,

b) 2. latviešu strēlnieku brigāde:

1) 5. Zemgales pulks Riekstiņu—Lautenhofas—Ropažu apkārtnē.

2) 6. Tukuma pulks Lielkangaru apkārtnē.

3) 7. Bauskas pulks — uz ziemeļiem no Ropažiem.

4) 8. Valmieras pulks — Ropažu stacijas apkārtnē.

5) Brigādes stābs — Ropažu muižā.

Pēc palkavnieka Auzāna aiziešanas par brigādes komandieri tika iecelts palkavnieks Lielgalvis.

2. latviešu brigāde tika pārvesta augšā minētā apkārtnē augusta 5.—8. dienās.

No pulku iedalīšanas jau redzams, ka 5. Zemgales pulkam vajadzēja būt gatavam katrā brīdī iet no Riekstiņiem uz Skriptes pusi;

6. pulkam — uz Tīnužu pusi,

8. pulkam — uz Štālu māju pusi,

7. pulkam — ieņemt brigādes rezerves stāvokli pēc kara stāvokļa prasībām.

Mēs pievedām otras latviešu brigādes iedalīšanas stāvokli smalkāki tādēļ, ka viņas pulkiem iznāca izvest cauri vislielākos kaujas grūtumus. Pateicoties 2. latviešu brigādes pulku kaujas spējai, vāciešiem tika atņemta iespēja ierakstīt savā kara vēsturē jaunu Sedanu*.

12. armijas stābs bija Rīgā.

Jūlija mēnesī ģenerāļa Radko-Dmitrijeva vietā par armijas komandieri tika iecelts ģenerālis Parskis.

Vāciešu virspavēlniecība bija nolikusi iesākt operāciju 19. augustā no rīta.

Ap šo laiku krievu tranšejās dzīve gāja vislielākā nekārtībā. Zaldāti bija pametuši savas zemnīcas un pārgājuši augstākās vietās saulgozī, kur dzīvoja teltis un bija redzami katram vāciešu baterijas komandierim.

Vāciešu uzbrukums nebija priekš mums negaidīts. Mēs zinājām, ka savilkts liels daudzums jaunu bateriju pret Ikšķili.

* *Sedana — franču pilsēta, kur 1870. gada 1. septembrī vāciešiem izdevās aiziet franču maršala Mak-Mahona armijas aizmugurē, iedzīt Sedanā un saņemt visus gūstā.*

Kas notika pa to laiku Rīgā?

Reizē ar vecā režīma nosviešanu Krievijā arī sirmajā Rīgā tika nobīdīta pie malas tā nosūnējusi kārtība, kuŗa jau simtiem gadu deva pārsvaru pilsētas pārvaldes darīšanās: vācu elementiem, augstākai buržuazijai un birokratijas privilēģijām.

Bija jāievēl jauna pilsētas valde uz visplašākiem demokrātijas noteikumiem. Pie balsošanas tika pielaists arī kaŗaspēks: kā oficieŗi, tā zaldāti. Iesākās nikna sacīkste starp šķirām un nācijām. Te mēs dabūjām redzēt, cik milzīgi labi bija saorganizējušies vācieši un cik izklīduši bija latvieši.

Daži latviešu oficieŗi uzstādīja savu kandidātūru. Iskolastrels un Iskosols nāca asā naidā tāpēc, ka pēdējais negribēja pielaist latviešu strēlniekus pie balsošanas. 2. latviešu pulks tika ierauts Rīgā priekš Iskolastrela apsargāšanas. Iskolastrels spēlēja tad centra lomu, ap kuŗu apvienojās lielākā latviešu demokrātijas daļa.

Tomēr latviešu pulku nopelni Rīgas frontē bija tik lieli, ka viņu interesēs sāka strādāt vairāki krievu pulki; saformējās tā nosauktais „kreisais bloks”, kuŗa iegāja tās kaŗaspēka daļas, kuŗas stāvēja uz lielinieku (Padomju valdības) platformas. Jau tad bija redzams, ka latviešu nozīme atkarājas no viņu bruņotā reālā spēka. Jūlija mēnesī jau iesākās Rīgā starp 12. armijas kaŗa daļām sadursmes ar ieročiem; virsroku ņēma tā puse, kuŗa cīnījās latviešu strēlnieki. Galu galā pilsētas pārvalde nāca latviešu rokās.

Pēc septiņsimts gadiem Daugavas krastā atskanēja latviešu tautas valdošā balss. Simtiem gadu latvieši cīnījās iegūt viņiem piederošās dabiskās domināta tiesības; tagad mēs jutāmies, ka esam saimnieki savās mājās.

Mēs esam pārliecināti, ka 1917. gadā pirmoreiz latviešu demokrācija ieguva savu galvas pilsētu — Rīgu — pateicoties tam, ka latviešu strēlnieku pulki parādījās pasaules kaŗa vēstures skatuvē kā latviešu tautas spēka, enerģijas un vīrišķības simbols.

Ja kaujās iedami mēs dziedājam: „Tēvu zemes brīvestību

pirksim mēs ar asinīm”, tad lielo Ziemsvētku kauju asins straumju atvairošanu mēs redzējām latviešu demokrātijas solidārā cenšanās pēc lieliem mērķiem. Mūsu lozungs bija: „Latviju priekš Latvijas darba tautas”. Mēs negribējām valdīt pār Latviju kopā ar tiem, kuŗi mūs līdz šim nospieda un nievāja, dižodamies mūsu priekšā ar savu faterlandes augst-dzimtību.

„Latvija priekš Latvijas darba tautas” — šis lozungs palika no tā laika dārgs ikkatram latvietim, un mēs redzējām, ka aizstāvēt viņu mēs varēsim vispirms ar ieročiem un pēc tam ar sacensanos kultūrālā darbā. Mēs toreiz skaidri redzējām, ka varbūt ilgi nepaliksīm par saimniekiem savā galvas pilsētā. Katram bija saprotams, ka Vācijas ģenerāļi stāvēja pie Rīgas vārtiem un ka viņiem nav grūti pāriet uzbrukumā un izputināt 12. armijas izčākstējušo fronti pa brīviem vējiem. Tādu varbūtību mēs savā ziņā pielaidām. Zināma lieta, mēs negaidījām nekādu palīgu no vācu proletāriāta; tādus jokus mēs metām pie malas, tādēļ ka vācu proletāriāts, vispārīgi runājot, nav vispirms vairāk nekā kazarmas produkts, bet mēs domājām, ka Vācijas valdība Berlīnē būs nākusi caur notikumiem Beļģijā pie saprašanas, ka 20. gadu simtenī pasaules jautājumos nevar rīkoties tikai ar varmācību. Bet, kā redzējām, Berlīnes valdība deva priekšroku materiāliskiem panākumiem, palikdama uzticīga saviem ak-lajiem senlaiku lozungiem. Jā, Vācijas valdība 1917. gadā atņēma mums mūsu galvas pilsētu, tāpat kā viņa to izdarīja Beļģijā 1914. gadā, un parādīja caur to, ka viņa nav vairāk nekā senlaiku varmāka.

1917. gadā mēs atstājām Rīgu ar pilnu pārliecību, ka Vācija tiks sakauta pasaules karā, un ka mēs griezīsimies tad atpakaļ un izdzīsim no mūsu dzimtenes visus ģenerāļa Hindenburga un „Brēmenes tirgotāju” pēcnācējus, un pārvērtīsim „Latviju priekš Latvijas darba tautas” šī vārda pilnā nozīmē. To mēs pierādījām 1919. gada iesākumā.

Agrā rītā, taisni plkst. piecos, Rīgas fronte tika iztraucēta no miega caur tādu mūziku, no kuņas viņa jau sen bija atradusi: — Vācieši atklāja artilērijas uguni no visām tām baterijām, kuņas viņi bija uzstādījuši pret Ikšķili. Vairāki simti smago un vieglo lielgabalu krāca gaisā no ugunīgām rīklēm sakarsēto metallu ar elļišķu troksni; no tālienes izlikās, ka tā ir milzīga nezvēra kaušana, kuņa bija dzirdama līdz pašai Rīgai. Tādu artilērijas uguni Rīgas fronte no vāciešiem vēl nebija dzirdējusi. Pats par sevi saprotams, kādu iespaidu artilērijas uguns darīja uz izirušiem kaņapulkiem.

Brāļošanās mums bija atnesusi tikai postu un nelaimi, tādēļ ka vācieši, staigādami visu laiku pa mūsu pozīcijām, zināja labi mūsu stāvokli, viņu artilērijas uguns vispirms sita pa mūsu sāpīgākajām vietām.

Tūkstošiem lādiņu gāzās virsū krievu kaņaspēka bivuakiem un iztrieca no viņiem zaldātus acumirkļi. Tālšaujāmie smagie lielgabali raidīja savu uguni virsū mūsu baterijām, kuņas tika sadragātas, un lādiņu noliktavām, kuņas isā laikā tika uzspridzinātas gaisā. Visvairāk uguns tika raidīta uz 186. divīzijas pulkiem, kuņi ieņēma tranšejas Ikšķiles apkārtnē. Šis divīzijas rezerves stāvēja līdz pat Mazās Juglas upei.

186. divīzija nebija spējīga izturēt tādu uguni, un viņas pulki bēga aizmugurē, atstādami Daugavu Ikšķiles apkārtnē bez kādas apsardzības. Ap plkst. 8 pret Ikšķili vācu artilērijas uguns aplusa, ap plkst. 9 viņiem jau bija uztaisīti trīs pontonu tilti, un, skaņi gaviļēdami, vācu kaņaspēki sāka ieņemt Daugavas labo krastu. Nekādas pretimturēšanās no krievu pulkiem nebija.

Krievu artilērija dabūja izlaist tikai dažus desmitus šāvienu, un pēc tam artilēristi pameta savus lielgabalus un bēga 186. divīzijai pakaļ. Ap plkst. 11 visa Ikšķiles apkārtnē bija jau vāciešu rokās. Pēc pusdienas tika sūtīti pie Mazās Juglas upes 2. latviešu brigādes strēlnieki. Brigādes avangardā gāja 5. latviešu Zemgales pulks. Ap plkst. sešpadsmitiem 19. au-

gustā zengalieši ieņēma pozīcijas pie Skriptēm, un tad iesākās viena no visniknākajām kaujām, kuŗu zengalieši ar vislielāko varonību 26 stundas no vietas (no plkst. sešpadsmitiem 19. augustā līdz plkst. astoņpadsmitiem 20. augustā) veica pret veselu vāciešu gvardijas divīziju.

Tagad paskatīsimies, kas notika pa šo laiku krievu stābos.

Pirmais jautājums, kuŗš mums jāizskaidro, ir tas, — kā tas nāca, ka tik vēlu tika izsauktas rezerves?

Kā jau augšā minējām, 186. divīzijas pulki jau agrā rītā aizbēga aizmugurē, un latviešu pulki tikai ap plkst. 14 dabūja pavēli iet uz Ikšķiles pusi. Zināma lieta, ja fronte būtu bijusi normālā stāvoklī, tad tāds fakts ir pietiekoši svarīgs, lai augstākā priekšniecība un stābi tiktu saukti pie atbildības. Bet toreiz bija citādi: mūsu pusē kārtība bija tik ļoti sagrūvusi, ka tāda svarīga notikuma starpā ieāķējās vismulķīgākie joki. 186. divīzijas stābs bija Skriptes mājās un palika tur līdz plkst. 13, kad vācieši vairs nebija tālu. Vēlāk izrādījās, ka šīs divīzijas stābā nemaz nebijis zināms, kas notika Ikšķiles apkārtnē.

43. korpusa stābā (šis stābs bija Ropažu muižā) ap plkst. 10 bija piesūtītas ziņas no Skriptes stāba, ka, pavisam negaidot, 186. divīzijas pulki varonīgi turoties ierakumos, neskatoties uz varmācīgo vāciešu uguni. Tādas ziņas bija nosūtītas uz 2. latviešu brigādes stābu (Ropažos), un tādā pat veidā pa telefonu šīs ziņas tika pasniegtas katra latviešu pulka komandierim. No šīm labām vēstīm mēs bijām priecīgi pārsteigti, it īpaši tādēļ, ka vēl dažas dienas atpakaļ mēs domājām gluži pretēji par šīs divīzijas kaujas spējām, un bez tam mums bija vēl daži iemesli domāt citādi. Lieta bija tāda: ar gaismas aušanu mēs ieraudzījām, ka krievi veselās rindās no Ikšķiles frontes nāk uz aizmuguri, ne tikai kājnieki, bet arī artileristi, jāšus, ar nogrieztām streņģēm un vezumiem.

5. Zemgales pulka ārsts man paziņoja, ka ap 200 krievu zaldātu laužoties virsū, lai izdodot viņiem apliecību, ka viņi esot saģiftēti ar smacējošiem lādiņiem. Pēc izteikumiem viņu pulki stāvējuši pret Ikšķili un ap Skripti. Viņu starpā bija

zaldāti no 186. divīzijas pulkiem un no 130. Hersonas pulka, kuŗš stāvēja pie Skriptes rezervē.

43. korpusa komandieris — ģenerālis Boldirevs ar šīm priekša ziņām nobrauca steigšus uz Rīgu uz armijas stābu. Bet tur viņš tika briesmīgi pārsteigts no pavisam negaidītām ziņām, ka vāci esot jau ieņēmuši Ikšķili un labo Daugavas krastu. Pēcāk izrādījās, ka krievu pulki esot jau no paša rīta, tumsā, tik veikli un lokani aizmukuši aizmugurē, ka neviens to neesot pamanījis.

Jau no plkst. 8 Ikšķiles tranšejas bija tukšas. Šīs ziņas Rīgā bija kā pērkona spēriens. Ka tik slikti iesāksies šī kauja, neviens negribēja ticēt, un tādēļ Rīgā iesākās pānika. Ap plkst. 13 ģenerālis Boldirevs ar automobili, kā zibens, atskrēja pie Riekstiņiem, kur stāvēja otrs 5. Zemgales pulka bataljons, un griezās pie bataljona komandiera, lai vissteidzīgākā kārtā ved latviešus uz Skriptes pusi un ieņem pozīcijas pie Mazās Juglas upes.

Ģenerālis Boldirevs izteicās, ka vienīgā cerība esot tikai uz latviešiem. Mēs pievedam šos sīkumus tādēļ, ka ģenerālis savā oficiālā kaujas aprakstā piemin latviešus pāris vārdos. Viņa aprakstā tikai tiek minēti 43. korpusa kaŗaspēki, nesaucot viņus pie vārda. Latviešu nopelns tur nemaz nav atēlots, kāds patiesībā viņš bija. Bet, kā redzēsīm tālāk, 43. korpusa divīzijām nav nekādu nopelnu šajās Rīgas kaujās, tāpēc ka 109. divīzija tāpat nobēga un 110. divīzija arī izklīda. Ģenerālis Boldirevs savā Ikšķiles kauju aprakstā izturas pret latviešiem ar tādu pat netaisnību kā ģenerālis Trikovskis savos Ziemsvētku kauju aprakstos, kur viņš atrada par vajadzīgu pieminēt tikai to, ka latv. pulki esot viņam piepalīdzējuši, kā labi ceļu un apkārtnes zinātāji.

Toreiz izdevās latviešu priekšniecībai ģenerāļa Tr. nepareizību pārsūdzēt, un no Mogiļevas virspavēlnieka stāba tika atsūtīts palkavnieks Stupins izdarīt izmeklēšanu un sastādīt Ziemsvētku kauju aprakstu visā taisnībā. Bet tagad, revolūcijas laikā, ģenerālis B. pat pārspēja ģenerāli Tr.; viņš izlietoja 2. latv. brigādes pulku varonību priekš sava korpusa rehabilitācijas un savas karjēras nostiprināšanas tādā gaismā,

kuŗu ŗi korpusa divīzijas nemaz nebija cienīgas. Galu galā par varonīgām cīņām pie Ikšķiles un Juglas upes ģenerālis Boldirevs tika paaugstināts par 5. armijas komandieri. Krievu oficiālā kaŗa vēsturē caur tādiem nedarbiem latvieŗu strēlnieku pulkiem tika nolaupītas daudz slavenas lappuses. Vispār runājot, latvieŗu strēlnieku pulku stāvoklis bija diezgan grūts, tādēļ ka mums nebija savu priekšstāvju augstākos stābos. Mēs nevarējām nekad vest patstāvīgi kauju, mūsu pulkus arvien sajauca ar krievu pulkiem, augstākie priekšnieki bija arvien krievu ģenerāļi, kuŗi uz mūsu rēķina taisīja sev karjēru visnekaunīgākā kārtā.

Ap plkst. 13 tika atsūtīta kaujas pavēle 2. latvieŗu brigādes pulkiem. No visa tā mēs redzam, ka rezerves tika izsauktas tik vēlu uz Ikšķiles fronti dēļ 186. divīzijas stāba nezināšanas, kas patiesībā notiek ŗis divīzijas pulkos. Mēs esam pārliecināti, ka te nevar būt runa par nodevību, kādu toreiz daŗi gribēja pierādīt.

Par 186. divīzijas uzveŗanos ne tikai mēs vien bijām pārsteigti; arī vācieŗi negribēja tam ticēt, ka visa fronte no Ogres gandrīz līdz Stopiņiem jau tukŗa.

Ja vācu ģenerāļi to būtu zinājuŗi, tad viņi būtu nākuŗi uz priekŗu aulekŗiem ar kavaleriju, un jau 19. augusta vakarā dzelzceļŗ no Rīgas uz Cēsīm būtu bijis viņu rokās, un 12. armijas kaŗaspēkam pa daļai būtu palikusi iespēja izsprukt uz ziemeļiem gar jūrmalu. Bet vācieŗi nāca palēnām. Tikai ap plkst. 16 viņu pirmie spēki sasniedza Mazās Juglas kras-tus. Kā redzējām, tanī brīdī tur jau stāvēja latvieŗu strēlnieki, un tālākais ceļŗ ienaidniekam bija jāiemanto ar grūtu kautiņu un lieliskiem zaudējumiem. Neskatoties uz galīgu krievu pulku izirumu un bēgŗanu, latvieŗu strēlniekiem bija dūŗa iet uz priekŗu, pretim uzvarai vai slavenai nāvei.

ŗis bija pēdējais gadījums Rīgas frontē, kad mūsu strēlniekos uzliesmoja vīriŗķība. Zemgalieŗu pulkā atskanēja neaizmirstamā slavenā kaŗa dziesma: „Uz priekŗu, latvieŗi, lai kaujā dodamies, lai asin’s plūst — mēs kausimies, līdz vācu vara lūzt!” Gaisā plīvinājās zemgalieŗu karogs ar asiem vārdiem uzrakstītu lozungu: „Esat kā vīri!” Viss pulks pilnā

sastāvā steidzās uz Ikšķiles pusi. Zemgalieši pārlicinājās, ka tas bija gudri darīts, ka viņi nepielaida savā pulkā disciplīnas zaudēšanu, pateicoties tam, neskatoties uz bēdīgiem apstākļiem, viņiem bija skaidra sirdsapziņa kā savas tautas, tā arī vēstures priekšā.

Postu un nelaimi mēs redzējām, iedami uz pozīcijām. Visi, kam bija iespējams, muka uz Ropažu pusi. Vācu artilērija un saģiftētais gais neveda iespēju palikt uz vietas. Sievas ar maziem bērniem uz rokām, vecīši un kropli ar saviem „bērajiem” posās uz Ropažu pusi, dzīdami palikušos lopu bariņus. Šie iedzīvotāji posās arī no uguns joslas tad, kad krievi jau sen bija aizlaidušies lapās. Visus krievu zaldātus, kuņģus satikām ceļā, vedām atpakaļ uz Ikšķiles pusi kaujā; otrā dienā, t. i. 20. augustā, pašā kritiskajā momentā, viņi par to mums labi atmaksāja, kā redzēsim tālāk. Aviācijas darbības nebija nekādas no mūsu puses, krievu lidotāji uzreiz iesāka posties arī no Rīgas, bet ne pa gaisu, bet uz automašīnām pa zemes ceļu. Tāpēc vāciešu lidotājiem no paša kaujas iesākuma bija pilnīga svabadība gaisā. Šo apstākli viņi arī centās izmantot. Jau no paša rīta 19. augustā viņi uzbruka Lautenhofas muižai, kur bija 5. Zemgales pulka stābs. Lielas lietas panākt viņi, zināms, nevarēja; viena bumba sabojāja trešajā rotā ķēķi. Pāris lidotāju mašīnas uzklupa Ropažu muižai, bet arī bez panākumiem.

2. latviešu brigādes komandiera palkavnieka Lielgalvja dispozīcija pavēlēja visātrākā laikā visiem 2. brigādes pulkiem pilnā sastāvā ieņemt pozīcijas Mazās Juglas abos kastos.

5. Zemgales pulkam vajadzēja ieņemt pozīcijas pie Skriptes mājām abās lielceļa pusēs: pulka kreisais flangis pie Viliškalna, labais — pie Melmuguriem. 8. Valmieras pulkam — pa labi no zemgaliešiem līdz Štālu mājām. 6. Tukuma pulkam — pa kreisi no zemgaliešiem — līdz Tīnužu muižai.

7. Bauskas pulks bija rezervē pie jaunā ceļa no Skriptes uz Riekstiņiem, mežā.

Brigādes stābs pārnāca sudmalās pie Riekstiņiem.

Ap plkst. 1/215 pie Riekstiņiem mēs apturējām automobi-

li, kuŗš nesās no Skriptes puses. Automobilī sēdēja 186. divīzijas stāba priekšnieks ģenerālstāba palkavnieks G. un divīzijas komisāri. Komisāri kļiedza mums: „Tovarišči, atakuite, atakuite! . . .” Šo ļaužu dūšība sacēla pie mums lielskus smieklus. Stāba priekšnieks pateica man, ka visa 186. divīzija nobēgusi aizmugurē un ka viņi paši esot gandrīz noģiftēti ar smacējošiem lādiņiem.

Bez tam palkavnieks G. pateica, ka Ikšķiles frontē vairs nestrādājot neviena mūsu baterija, un ka pie Skriptes salasoties 130. Hersonas pulka atliekas, bet citu nekādu kaŗapulku pret Ikšķiles fronti neesot. Par pretinieku viņš zināja pastāstīt, ka vācieši paspējuši jau pārsviest pār Daugavu kavaleriju un kājniekus un ka viņu vairākums koncentrējoties ap lielceļu no Ikšķiles puses uz Skripti.

Latviešu otras brigādes pozīcijas sastāvēja no tranšējām, kuŗas nebija pa daļai vēl nobeigtas, bet pa daļai jau sagruvušas. Drāšu aizžogojumi arī vietām nebija nobeigti. Tomēr labu aizstāvētāju rokās šīs pozīcijas varēja skaitīt kā derīgu faktoru lauku kaŗā, bet pret smago artileriju viņām lielas vērtības nebija. Šo pozīciju stiprumu darīja tas apstākļis, ka viņas bija mežā un tādēļ neredzamas no vācu novērošanas punktiem, kādēļ artilerija nevarēja trāpīt taisni ierakumos.

Pa Juglas kaujām — 19., 20. un 21. augustā, — it sevišķi pirmo divu dienu kaujas grūtumi bija jāiznes cauri 5. latviešu Zemgales strēlnieku pulkam, pirmkārt, tāpēc, ka centrālais vācu grūdiens nāca no Ikšķiles taisni uz Skripti zemgaliešu pozīcijās, un, otrkārt, tāpēc, ka zemgalieši bija spējīgi parādīt agrāko vīrišķību un kaujas spējas.

Centrālā loma šinīs kaujās piederēja 5. Zemgales pulkam, un tāpēc, no viņa darbības izejot, šo minēto dienu notikumi ir jāizpētī vēstures rakstītājam.

Pēc kaŗa pavēles saņemšanas es devu pulkam laiku sagatavoties.

Bataljonu komandieri dabūja šādas dispozīcijas: Pirmā bataljona komandieris kapitans Remers, ar 1., 3. un 4. rotām un Kolta ložmetēju komandu — ieņemt tranšejas pa labi no

* *Biedri, uzbrūciet, uzbrūciet!* Red.

Skriptes lielceļa. 2. bataljona komandieris palkavnieks Kurelis, ar 6., 7. un 8. rotām un Maksima ložmetēju komandu — ieņemt pozīcijas pa kreisi no Skriptes lielceļa.

2. un 5. rotas — pulka rezervē pie Etiķa fabrikas — manā personīgā vadībā.

Pulka stābs — šķūnī, netālu no Etiķa fabrikas.

Pateicoties tam, ka strēlnieki un komandieri parādīja vajadzīgo enerģiju, zengaliešiem izdevās laikā ieņemt tranšejas; tikai pie Viliškalna 8. rotai pirms bija vācieši jāizdzēn ārā.

Vispār, tā pozīcija, kuŗa bija jāaizstāv Zemgales pulkam, bija ap trīs verstis gaŗumā. Ja ņemsim vērā, ka latviešu strēlnieku pulkos bija tikai divi bataljoni, tad nāksim pie slēdziena, ka šī pozīcija priekš tāda maza pulka bija par lielu.

6. pulks atnāca pozīcijās ap plkst. 20, pulka sastāvs bija ļoti mazs (ap 30—40%), tādēļ ka citi bija atteikušies iet kaujā un aizgājuši uz aizmuguri.

Tūlīt izrādījās, ka no pulka rezerves vajadzēja atdot 5. rotu bataljona komandierim, tāpēc ka tukumieši atnāca ap vēl vakaru, un zengaliešiem bija jāieņem viena daļa no tukumiešu pozīcijām.

Visā kuŗa laikā te nebija ne tikai nevienas baterijas, bet pat lielgabala, kuŗu varētu laist darbā. Visa mūsu artilerija bija jau vācu rokās. Tādu nedzirdētu skandalu neviens nebija gaidījis. Mūsu stāvoklis palika ļoti grūts. Bez artilerijas turēties pretim lieliskajām vāciešu baterijām — to nevarēja neviens no mums prasīt; uz tādu varoņdarbu varējām mēs iet tikai ar savu grību. Pirmie mūsu kaujas soļi iesākās ar to, ka vācieši apšaudīja mūs ne tikai no Daugavas kreisā krasta, bet arī no tām baterijām, kuŗas viņi jau bija pārveduši pie Ikšķiles. Tagad mēs skaidri redzējām, ka mūsu vienīgais un uzticamais ierocis ir — mūsu vīrišķība un mūsu ložmetēji, flintes un rokas granātas. Mums vajadzēja sagatavoties uz visniknāko tranšeju kauju.

Mūsu stāvoklis tika paziņots augstākajai priekšniecībai, kuŗa deva palīgā visai brigādei vienu astoņcollu lielgabalu. 20. augustā, gaismā, manā pārziņā vēl atsūtīja divas jātnie-

ku baterijas, bet katrai no viņām bija tikai četri simti lādiņu; tas bija briesmīgi maz. Pievest lādiņus no artilērijas partījām zaldāti atteicās nāvīgās uguns dēļ.

Pa nakti es pavēlēju pievest cik tikai iespējams patronas un rokas granātas, pēc iespējas pārļābēt tranšējas un uztaisīt aizžogojumu joslā drāšu ķeburus („rogatkas”). Gandrīz visas zemgališu tranšējas bija druscīņ attālākas no meža malas un tāpēc maskētas ar kokiem, caur ko padarītas neredzamas vācu artilērijai. Šī īpašība mums atnesa ļoti lielu labumu 20. augustā, — tikai pateicoties tam, vācu smagajai artilērijai neizdevās iznīcināt mūsu tranšējas kopā ar mums. Sliktāki bija labā flangā. Tranšējas tur bija kailā vietā un tika sagrautas. 1. rota, kuŗa šīs tranšējas aizstāvēja, tika gandrīz līdz pēdējam cilvēkam iznīcināta no smagās artilērijas.

Ap vakaru iesākās interesanta kauja, kuŗa vilkās visu nakti un turpinājās visu nākošo dienu līdz vakaram.

Kas notika citās Rīgas frontes daļās?

Izkšīles tranšēju bombardēšana bija dzirdama vismaz līdz Rīgai. Tie kuŗaspēki, kuŗi dzirdēja pat no tālienes šo pustūkstoš lielgabalu kaukšanu, laikam nāca uz dažādām domām...

Vispārīgi varam teikt, ka 19. augustā, no Bauskas lielceļa sākot līdz Rīgas jūras līcim, pozīcijās bija klusums. Te vācieši neko aktīvu neuzņēma, un krievi nezināja, kas notiek tālāk, citās frontes vietās. Tikai 43. korpusa labajā flangā, no Doles salas un pa labi, kur stāvēja 109. divīzija, bija maza artilērijas uguns, ar kuŗas parādīšanos tur izcēlās provokācija.

Rīgā iesākās visnekārtīgākā veidā izbraukšana.

Tomēr jāsaprot, ka moments masā bija dziļi sajūsts, bet viņa nevarēja tikt skaidrībā par to, kas notiek. Komitejas pirmās pazaudēja galvu un nekādā ziņā negribēja ticēt, ka brāļošānās vietā tagad būs jāved pulki uzbrukumā un jācīnās ar tiem ieročiem, pret kuŗiem daļa jau bija iedzīvojušies lieliskā īgnumā. Komandējošais sastāvs gaidīja brīdi savilkt disciplīnu.

Armijas stābā visvairāk domāja par to, kā nekrist gūstā,

un tādēļ centās jau laikus evakuēties no Rīgas. Iskosols izposās no Rīgas vispirmais.

19. augustā vēl nekur nekliedza par postu un nelaimi, kas tagad draudēja Krievijai. Visvairāk kļūdijušies bija revolucionārie spēki; bet tagad viņi visvairāk cieta klusu; frontes komandējošais sastāvs bija gatavs un ar vislielāko nopietnību ķērās pie kaŗaspēka organizēšanas kaujas gatavībā, zaldātu masa sajuta, ka gods un vīrišķība sauc viņus pie ieročiem — — bet maz bija tādu, kuŗiem pietika dūšas pierādīt to ar darbiem, kuŗi prasīja asinis un dzīvību.

Aizmugurē, Ropažu un Inčukalna apkārtnē, 186. divīzijas komitejas un komandējošais sastāvs centās salasīt savus bēgļus, kuŗi bija te izklīduši. Bet savākt viņiem izdevās tikai tos, kuŗi nebija aizlaidušies par daudz tālu. —

6. Tukuma un 8. Valmieras pulku frontēs bija pilnīgi klusums.

Citādi bija 5. Zemgales pulka frontē, kuŗa aizsprostoja vācu galveno ceļu uz 12. armijas aizmuguri. Te nerimstoši norisinājās kaujas mūsu tranšeju tuvumā. Nevarēdami izraut no mūsu rokām pozīcijas Skriptes apkārtnē, vācieši gribēja katrā ziņā pa nakti nostiprināties patuvāk, iznīcināt mūsu aizžogojumus un, gaismā pāriedami uzbrukumā, pārraut Skriptes apkārtnē mūsu pozīcijas, uzkrīst zemgāliešu aizmugurei un piespiest caur to mūs atstāt Juglas pozīcijas, kuŗas aizmūrēja ceļu vācu tālākai iešanai uz priekšu. Zemgālieši stādīja par savu uzdevumu dzīt pretinieku atpakaļ uz Ikšķiles pusi un joslu starp mūsu pozīcijām un vāciem padarīt jo platāku, lai viņiem pie sturmēšanas būtu jo grūtāki izrauties cauri šai uguns ielejai. Uzbrukumi un pretuzbrukumi no abām pusēm turpinājās visu nakti. Vācieši katrā gadījumā laida darbā artilēriju, neļaudami ar viņas palīdzību mums iziet no mežmalas.

Liēlu palīdzību mums parādīja tas vienīgais astoņcollīgais lielgabals, par kuŗu jau iepriekš minēju. Viņš strādāja nemitīgi. Artilērijas ofīcīeris sēdēja mūsu tranšejās un komandēja šaušanu pēc vajadzības. Tā kā šis lielgabals bija mūsu vienīgā artilērija, tad viņam bija jāšauj pat pa tādiem mērķiem,

kuņus būtu labi apšaudījusi vieglā artilērija. Piemēram: pa vācu vadu, ap 30—60 cilvēkiem, kuņiem izdevās nostiprināties mūsu tranšeju priekšā. Ar rokas granātām viņus izsītot, mums tas būtu maksājis daudz ļaužu.

Bet astoņcollu lādiņš viens pats tādu grupu uzreiz likvidēja: pie labas mērķēšanas vācieši neizturēja vairāk kā divus lādiņus, pēc kam bēga... Tranšeju priekšējo joslu apgaismot mums labi palīdzēja vairāki ugunsgrēki. Bija jābrīnās, cik taisni šāva šis astoņcollīgais lielgabals savus vairāk kā pieci pudī smagos lādiņus. Mums bija liels prieks redzot, ka tomēr ir vēl dažs labs dūšīgs artilērists... Šīs baterijas komandieris bija palkavnieks Egdesmans, man labi pazīstams no Kauņas, kur mēs kalpojam. Jātņieku baterijas iesāka savu uguni plkst. 8-os 20. augustā, bet lādiņu viņām pietika, pie vislielākās ekonomijas, šaujot reti un tikai tajos gadījumos, kad vajadzēja atsist vācu ataku, līdz plkst. 16. Pievest lādiņus neizdevās, tāpēc ka nebija iespējams nevienu sadabūt rokā: visi bija aizbēguši tālā aizmugurē, un piespiest viņus no jauna iebraukt uguns briesmās nevienam nebija iespējams. Zināma lieta, katrs sapratīs, ka tikai to laiku apstākļi, kādus mēs pārdzīvojam 1917. gadā, varēja atļaut tādu artilēristu praktiku, kāda bija toreiz mūsu frontē. Katrs līdzeklis bija labs, un izlietot viņu vajadzēja tad, kad viņš bija ar mieru strādāt; pusstundu, stundu vēlāk varēja nākt morāliskā stāvokļa reakcija vai pat pāņika, un tad bija viss pagalam... Bez tam, jau pati tā apziņa, ka arī no mūsu puses tiek vesta lielgabalu kauja, darīja labu iespaidu uz strēlniekiem, bez tam tāda varmācīga būšana, kā astoņcollīgā lādiņa gāziens, nodrebināja visu apkārtni katru reizi, biedinādama vāciešus nebūt par daudz neapdomīgiem. Tas priekš mums bija liela lieta. Mums vajadzēja dienas kauju, kuņā katra mūsu lode varēja ķert savu mērķi biežajās vācu rindās. Pēc pusnakts dažiem mūsu izlūkiem izdevās aizkļūt vācu aizmugurē un notikt līdz pašai Iksķīles stacijai. Visur pa tumsu mudzēja vācu kājņieki; nākdami Daugavai pāri, viņi to izdarīja vislielākā klusībā. Baterijas tika uzstādītas ap Iksķīles stacijas augstumiem un lielo smilšu kalnu (tā saukto

Balkanu) tuvumā. Cik varēja novērot, tad pārnākdami pār Daugavu, vāci izdalījās trijās grupās; viena, kurā bija vairākums, ar lielu spēku devās pa lielceļu gar Ikšķiles staciju, apgāja pa kreisi ezeru un pēc tam gar Kaparāmuriem devās uz Mazās Juglas pusi taisni pa lielceļu uz Skripti, otra daļa ieņēma Balkanus; trešā — uz Stopiņu pusi.

Vislielāko vērību vācieši piegriezta kaujām pie Mazās Juglas upes. Vienai izlūku nodaļai, netālu no Kaparāmura ezera, izdevās aplenkt vācu bivuaku un dzirdēt, kā oficiēri paskaidroja saviem zaldātiem, ka 20. augustā no rīta visa divīzija iesāksot uzbrukumu caur Skripti un tālāk uz Ropažiem, un ka pie Mazās Juglas būšot laikam sīva kauja. „Gennossen, da stehen Letten; dass sind nicht Russen! . . .” vairāk reizes atkārtoja oficiēri, to dzirdēja mūsu izlūki.

Vairāk reizes mūsējo izlūku nodaļas sanāca sīvās sadursmēs ar vāciešiem mūsu aizžogojumu priekšā. Te ņēma virsroku latviešu intelektuālais spēks. Vācieši, kā kazarmu produkti, bija labi iedresēti „učīnā”, bet iepotētais pedantisms pamazināja vācu zaldātu pašdarbību un apķērību neparedzētos stāvokļos. Latviešu strēlnieki bija vispusīgi un plaši apmācīti: pedantisms tika izlietots tik daudz, cik vajadzēja priekš pašdarbības un iniciatīvas attīstīšanas, tāpēc latviešu strēlnieki varēja vest intensīvu kauju kā masās, tāpat arī izdalīdamies mazās grupās, kur iniciatīva un pašdarbība bija katra strēlnieka un virsnieka rokās. Šinī ziņā it īpaši augstu pakāpi bija sasniedzis 5. Zemgales pulks, un tagad pie Mazās Juglas katrs redzēja, cik lielu labumu tas mums atnesa. 5. pulka stābs bija pāris simt soļu no tranšējām. Šis fakts pierāda, ka zemgalieši bija nolēmuši tranšejas pie Mazās Juglas aizstāvēt līdz pēdējam. Tā tas arī iznāca. Dažas dienas vēlāk, pārrunājot šīs kaujas notikumus, pazīstami un nepazīstami ļaudis teica mums: „Laimīgi cilvēki, jums nebūs kauns skatīties ļaudīm acīs.”

Kā arvienu, tā arī šinī grūtā brīdī pulka stābā bija vislielākā kārtība, klusums un intensīva darbība. Katrs darīja tikai savu darbu un bija par to atbildīgs. Stābs bija ierīkots vecā Etiķa fabrikas šķūnī. Nekāda aizsarga pret artilērijas

uguni viņam nebija. Tādēļ bija domāts vienu šķūņa galu ar mūŗa pirmo stāvu nostiprināt ar smilŗu maiŗeŗiem; bet tā kā dakstiņu jumts un koka daŗas varēja tikt aizdedzinātas pa kaujas laiku caur artileriju, tad no ŗi nodoma bija jāatteicas. Tuvumā bija labākas akmens ēkas priekŗ stāba, bet mēs negribējām mainīt reiz izmeklētu vietu. Ŗķūnis bija redzams vācu lidotājiem, bet tā kā līdz ŗim viņŗ vēl nebija no vācu artilerijas noārdīts, un apkārtņē arī bija maz graujbedŗu, tas veda uz domām, ka viņam lielas nozīmes vācieŗi nepiedod. Es pavēlēju stābam palikt te, bet visu apkārtni nomaskēt ar kokiem un sūnām; uz rīta pusi viss bija gatavs: ceŗi apstādīti ar kokiem, arumi un smiltis apklāti ar sūnām, ŗķūņa sienas un jumts appuŗķoti ar visādiem zaŗumiem tik mākslīgi, ka no tālienes ŗī ēka nebija atdalāma no zemes fona. Pulka komandierŗa telefons bija piekārts pie ārējās sienas. Pie telefona bija krēsls, mazs galdiņŗ un kastīte ar cigāriem. Laukumu pret ŗķūni strēlnieki bija pārvērtuŗi par parku un puŗu dāŗzu, no augŗas nomaskētu ar zaŗumiem.

Zināma lieta, ka katra ŗrapneŗa ŗķēpele vai lode varēja pēc patikas ierasties mūsu stābā, bet priekŗ lidotāju un artileristu acīm tas nebija iespējams. — „Ŗi būs mūsu stiprā pils; — tikai rītu jūs pārliecināsities, cik apķērīgi mēs bijuŗi. . .” noteicu. Patiesībā tā arī bija: vācu lidotāji visu dienu maisījās pa gaisu pār mūsu pozicijām, uzrādīdami savai artilerijai, kur vajag raidīt lādiņus, bet mūsu stābā netika iesviests neviens lādiņŗ, tāpēc ka lidotāji nevarēja no augŗas mūs ieraudzīt.

Uz Juglas krastiem turpinājās sīva nakts sacīkste; flinŗu ŗāvieni un rokas granātu sprādzieni bija dzirdami jo tuvāk uz gaisu, jo vairāk. Arī krituŗo un ievainoto skaits auga. Krituŗie tika apglabāti turpat pozicijās, smagi ievainotos novedām uz aizmuguri, viegli ievainotie, dabūjuŗi ārsta palīdzību, no jauna gāja kaujā.

Gara stāvoklis bija varonīgs.

Līdz plkst. 9 bija bieza migla. Mēs visi bijām kājās un katru acumirkli gaidījām uzbrukumu. Pa nakti vācieŗi bija pievilkuŗi pie mūsu pozicijām lielus spēkus, un migla deva

viņiem iespēju uzkrīst mums negaidot, katrā vietā pēc savas izvēles.

No brigādes stāba pienāca telefonogramma, ka ap plkst. 12 pie Riekstiņiem atnākšot pirmie 24. divīzijas pulki, kuŗi būšot mūsu rezervē, un ka tikšot vēl piesūtīta artilērija.

Ap plkst. 9 migla izklīda un gaiss palika reti skaidrs. Še un tur varēja redzēt pārejam prāvas vācu kolonnas; viņi staigāja pavisam atklāti, tāpēc ka mums artilērijas, ko apšaudīt, nebija. Gaisā parādījās pāris desmitu vācu lidotāju, kuŗi arī darbojās no mums netraucēti, tāpēc ka mūsu zenīta lielgabali bija atstāti no saviem artilēristiem 19. augusta rītā un krievu aviācija evakuējās uz Valkas pusi.

Vējš pūta no Daugavas puses mums acīs. No tā varēja novērot, ka vācieši laidīs darbā ģiftīgus lādīņus lielā apmērā, it īpaši tādēļ, ka zemgaliēšu tranšeju līnija bija nomaskota ar kokiem un vāciešiem nebija redzami lādīņu kritieni.

Tā tad no Daugavas puses šoreiz nāca pret mums ir vācieši, ir vēji — viss mums, zemgaliēšiem, virsū, it kā mūsu vecā Daugavas māmuļa būtu pret mums sadusmojusies.

Vācieši sāka izsvaidīt pa mūsu pozīcijām šur un tur lādīņus no visādiem lielgabaliem: varēja redzēt, ka pretinieks piešauj mērķi, lai vajadzības gadījumā baterijas būtu gatavas iesākt bombardēšanu. To pašu darīja arī mūsu astoņcollīgais: bungoja un šņāca pa retam. Patiešām humoristisks artilērijas orķestris: viens astoņcollīgais lielgabals, 8 vieglie lielgabali, no kuŗiem četri spēlē un pārējie nolikti pie malas. — — — Izčībējusi saimniecība!

Ap plkst. 10 vācu artilērija pa daļai pārnesa savu uguni uz aizmuguri, apšaudot ceļus... Vairākas smagās baterijas iesāka visniknāko bombardēšanu 1. rotas pozīcijās, kuŗas bija uz kaila lauka. Te īsā laikā tranšejas tika sagrautas un nodarīti lieli zaudējumi ļaudīm.

Ap plkst. 11 visā zemgaliēšu frontē vācieši pārnāca enerģiskā uzbrukumā. No tām vietām, kur viņiem pa nakti bija izdevies pienākt uz 200—400 soļiem, vācieši no vietas metās uz priekšu, kliegdami: „Hurra! hurra!”... Bet acumirkļi lielākai daļai bija uz mūžu jāpaliek klusu vai jāķepurojas pie

zemes un jāsten. — Mūsu strēlnieki darīja tuvumā varmācīgus darbus vāciešu iznīcināšanā. Pēc pirmām rindām tūlī nāca uz priekšu rezerves ieņemt vietu priekš nākošā uzbrukuma. Tajās vietās, kur bija mūsu tranšējām priekšā laukums, vācieši sāka nākt uz priekšu no 800—1000 soļiem, gandrīz bez uguns. Šo liktenis bija tāds pat kā pirmo.

Ap pusdienu vācieši bija atsisti visā zemgaliēšu frontē, ar lieliem zaudējumiem vācu pusē. Nošautie un ievainotie guļēja vietām pat mūsu aizžogojumos.

No šā uzbrukuma rezultātiem varēja redzēt, cik liels aturēšanas spēks ir ložmetējiem un flintēm varoņu rokās. Pavisam varēja rēķināt 5. Zemgales pulka tranšējās ap 1600 flinšu, 27 ložmetēju un 8 bumbmetēju. Šie ieroči deva briesmīgu nāvējušu uguni.

1. rotas pozīcijās uzbrukuma nebija, bet vācu artilērija te bija jau iznīcinājusi lielāko daļu ļaužu, tā ka man vajadzēja ņemt vienu rotu no Bauskas pulka un nosūtīt pirmajai zemgaliēšu rotai rezervē.

5. zemgaliēšu pulka zaudējumi pa nakti un pie šī pirmā uzbrukuma atsišanas bija diezgan lieli; kritušo un grūti ievainoto starpā bija daudz oficieru. Bataljonu komandieři to izskaidroja tādā ziņā, ka vietu vietām rotu komandieři pašiniciatīvā dzinās vāciešiem pakāļ un, atpakāļ nākdami, tika apšauti no niknas vācu artilērijas.

Saņēmis tādas ziņas, es pavēlēju turpināt tranšeju kauju un dzīt bēgošo pretinieku ar uguni.

Ap pusdienas laiku es saņēmu no 2. latviešu brigādes stāba pavēli, ka brigādes fronte ar viņas rezervi nākot manā rīcībā.

8. Valmieras pulku vācieši visu dienu apšaudīja tikai ar vieglās artilērijas uguni, kājnieku uzbrukuma te nebija. 6. Tukuma pulku līdz pusdienai arī tikai apšaudīja; vācu kājnieku nodaļas bija gan pretī tranšējām, bet viņu bija maz un no uzbrukuma atturējās.

Pa kreisi no tukumiešiem līdz Ogrei stāvēja 21. korpusa divīzijas. Kājnieki te nebija vēl pavisam sairuši un artilērija strādāja krietni. Pa labi no 8. Valmieras pulka stāvēja 136.

divīzija, ar labo flangu pie Daugavas, ar kreiso pie Štālu mājām. Ap pusdienas laiku vāci atsvieda viņus uz Rīgas pusi un sāka pārnākt pār Daugavu Stopiņu apkārtnē.

Es nosūtīju vienu oficiēri uz brigādes stābu pārlicināties, vai patiesi būs pienākuši pirmie 24. divīzijas pulki pie Riekstiņiem.

Pa telefonu dabūju atbildi no brigādes stāba, ka apsolītās rezerves atnāksot vēlāk, bet ka manā rīcībā tiekot atdota 5. kavalerijas divīzijas 2. brigāde, kuŗa atrodoties starp Valdenrodi un Riekstiņiem.

Drīzumā no minētiem kavalerijas brigādes pulkiem iera-dās pie manis pa vienam oficiērim un pa astoņiem ordinā-riešiem-zaldātiem.

Izskaidrojās viņiem mūsu stāvokli, es devu abiem oficie-riem pavēli uzstādīt telefona satiksmi starp manu un viņu pulku stābiem, bet oficiēriem palikt tepat mūsu stābā, lai vajadzīgā brīdī varētu izsaukt pulkus, kad un kur viņi būs vajadzīgi.

No augšā minētā redzams, ka mūsu stāvoklis ap pusdienas laiku bija drošs un pacilāts, izņemot 1. rotu, kuŗai nācās ne-izturami grūti izturēt milzīgo artilērijas uguni, pret kuŗu viņai nebija ieroču cīnīties pretim.

Ar lielāko žēlumu lasīju ziņojumu no 1. bataljona ko-mandieŗa kapitana Remera par 1. rotas iznīcināšanu. 1. rota bija viena no vislabākajām pulkā, viņa visa sastāvēja tikai no kurzemniekiem. Rotas komandieris poručīks Zebešs bija viens no visdūšīgākajiem un saprātīgākajiem oficiēriem, kā-dus man gadījies redzēt savā diezgan lielā kaujas praktikā. Visļauņākais bija tas, ka pret 1. rotas fronti bija salasījušies ap trīs vācu bataljoni, kuŗi gaidīja tikai izdevīgu brīdi sa-grābt 1. rotas pozīcijas un aizrauties uz Sīļu māju pusi, zem-galiešiem aizmugurē. Viņi nevarēja uz priekšu tikt tādēļ, ka abas mūsu vieglās baterijas visu laiku nemitīgi viņus ap-šaudīja, bet lādiņu mums bija tik mazā skaitā, ka abu bate-riju uguns spēja vāciešus tikai nelaist uzbrukumā.

1. rotai palīgā es nosūtīju vienu 7. pulka rotu. Zināma lieta, ka norisinājās tikai pirmais cēliens traģēdijas sākumā.

Ap pusdienas laiku iesākās ļoti spēcīga vācu artilērijas darbība. Pa visu zemgaliēšu pozīcijas fronti un aizmuguri pretinieks laida darbā visas savas baterijas, kādas tik varēja sniegt mērķi. It īpaši nikni vācu baterijas spārdījās ar saviem lādiņiem Skriptes apkārtnē un ap Viliškalnu. Tanī pašā laikā abām mūsu vieglām baterijām un astoņcollu lielgabalam uzkrita ar bumbām vācu lidotāji. Mūsu glābējs — astoņcollīgais traktora lielgabals ap stundu atpakaļ nāca vācu artilērijas redzes aplokā no Balkanu kalna puses un drīz pēc tam, ķertis no vairākiem lādiņiem, tika padarīts nederīgs; daži artilēristi arī tika ievainoti.

Artilērijas uguns apsardzībā vācu kājnieki grupējās no jauna mūsu tranšeju priekšā; bet jo tuvāk viņi bija pienākuši, jo lielāki bija viņu zaudējumi no mūsu ložmetējiem un flintēm; kā jau augšā minējām, vācu artilērija nevarēja īsti trāpīt mūsu tranšejas, tāpēc ka tās bija nomaskētas ar kokiem.

Ap plkst. 13 artilērija apklusā visā frontē, un piepeši visā frontē vācieši nāca uz priekšu, iesākot ar ķēdēm un beidzot ar rezervēm, kuņām sekoja tranšeju lielgabali. Šī uzbrukuma kārtība bija tāda, kādu mēs vairāk reizes redzējām lauku kara pēdējā momentā. Tas bija — furor teutonicus.

Zemgaliēšu fronteī tuvojās vairāki tūkstoši vāciešu, spīdošās kaskās, labi apģērbti un dūšīgos augumos... Uz reizi varēja redzēt, ka badu cietuši viņi nav. Tā bija prūšu gvardijas divīzija, kuņai bija pavēlēts šovakar būt 12. armijai aizmugurē... Droši nāca uz priekšu vācieši, simtiem viņu krita un simtiem viņu soļoja pāri saviem kritušiem biedriem. Dažās vietās viņiem izdevās pārraut mūsu aizžogojumus un ierauties tranšejās, bet tur viņi atrada savu kapu.

Šis vācu uzbrukuma vilnis bija rēķināts uz izdevību: uzreiz bija ieviesta kaujā visa divīzija. Bet mums arī vēl bija rezerves. 1. rotai palīgā tika nosūtīta zemgaliēšu izlūku komanda.

No 7. Bauskas pulka bija izsauktas trīs rotas. No viņām laikā atnāca viena un tūliņ tika nosūtīta 5. pulka poručika Šmidta uzraudzībā uz Melmuguri 8. rotai palīgā.

Neskatoties uz visu vāciešu dūšību un lielisko spēku vairākumu, šis uzbrukums viņiem tomēr neizdevās: viņi tika atsisti ar vislielākajiem zaudējumiem. Bet viņu rokās bija varena artilērija, kuņai bija spēks. Pēc laiciņa, kad vācieši bija atkāpušies no mūsu tranšējām, viņu artilērija no jauna iesāka savu darbību ar tādu pat niknumu kā agrāk.

Pēc maza laiciņa pārrautie telefoni bija izlaboti, un nu varējām kļūt satiksmē ar visiem stābiem.

Bataljonu komandieri ziņoja par oficiēru un strēlnieku varonīgo izturēšanos, par lielisko, neredzēto kaujas sajūsmu, kuņa valdīja visā pulkā pēc vāciešu atsviešanas. Tomēr zaudējumi bija lieli; vēl viena tāda cīņa — un mums nepietiks vairs ļaužu aizstāvēt mūsu pozīcijas, kuņas bija jau bez tam par lielām priekš viena divbataljonu pulka.

Es pieprasīju brigādes stābā, lai piesūta rezerves. Brigādes komandieris atbildēja, ka 24. divīzijas pulki atnākot ar novēlošanos, bet ka viņu vietā mūsu rīcībā tikšot atdota visa 186. divīzija un viss 7. Bauskas latviešu pulks.

Pavisam citāds bija stāvoklis pa kreisi no Zemgales pulka, kur stāvēja tranšējās 6. Tukuma pulks. Ap plkst. 13 vāciešiem izdevās pārraut tukumiešu fronti, pie kam 1. tukumiešu bataljons nolika ieročus un, pacēlis rokas gaisā, nodevās vāciešiem gūstā. Tādēļ 6. pulka tranšējas, pa kreisi no zemgaliešu kreisā flanga, ap plkst. 13 bija kritušas pretinieka rokās.

Lai ieņemtu 6. pulka pozīcijas pa kreisi no Viliškalna, tur tika nosūtītas divas 7. pulka rotas.

Bez tam es sadabūju telefona satiksmi ar 21. korpusa stābu un lūdzu šī korpusa stāba priekšnieku sūtīt kaņaspēku uz Tīnužu pusi, darīt no turienes spiedienu uz vācu labo flangu un nedot viņiem iespēju doties uz ziemeļiem, uz Ropažu pusi, mums aizmugurē. 21. korpusa priekšnieks atbildēja, ka nevarot līdzēt, tāpēc ka viņa korpusa stāvoklis esot pavisam bēdīgs: kājnieki bēgot, turoties tikai artilēristi; viņš ieteica man griezties pie korpusa komandiera. Tagad bija redzams, ka zemgaliešu flangs bija ļoti apdraudēts.

Lai nodrošinātu savu labo flangu, es nosūtīju pavēli caur

abiem jātnieku oficiēriem, lai abi pulki sagatavojas katrā brīdī pāriet kontratakā uz Sēļu māju pusi. Uz brigādes stābu tika nosūtīti ordinārieši, lai paskubinātu rezerves. Kā redzams, mūsu stāvoklis palika arvien grūtāks. No brigādes stāba nāca pavēle pēc pavēles — turēties līdz beidzamajam, uzrādot, ka visa cerība uz 2. latviešu brigādi, ka, ja viņa neizturēšot, tad 12. armijas lielākā daļa tikšot sagūstīta. Mēs vēl varējām turēties savās tranšejās, mums bija dūša, mums bija ieroči.

Ikšķiles frontē, bez šaubām, bija visgalvenākā šinīs dienās. No mūsu stāvokļa atkarājās ne tikai taktiski rezultāti pie Juglas upes. 2. latviešu brigādes izturībai bija vislielākā stratēģiskā nozīme priekš visas 12. armijas. Ja latviešu strēlnieki 19. un 20. augustā nebūtu bijuši spējīgi izturēt kauju ar virišķību, kādu viņi pierādīja 19. un 20. augustā, ja viņi būtu domājuši pie pirmajiem artilērijas šāvieniem atstāt savas tranšejas, ja 2. latviešu brigādes pulku starpā nebūtu bijuši tādi, kas ar vislielāko pašaieliedzību, kā to darīja zemgaleši, zaudēja savu labāko daļu dzīvības un asinis, tad 12. krievu armijai, kā to tagad visi atzīst, būtu bijis ļoti bēdīgs liktenis. Ar vienu vārdu sakot, ja 2. latviešu brigāde nebūtu vāciešus uz tik ilgu laiku piekalusi pie Daugavas krasta Ikšķiles apgabālā, tad 20. augusta vakarā vācieši būtu otru reizi pierādījuši, ka viņu ģenerāļi ir speciālisti iedzīt veselās simt tūkstoš lielas armijas lamatās.

Tik liela nozīme bija Ikšķiles fronteī kā priekš krieviem, tā priekš vāciešiem šinī operācijā.

Tai 12. armijas frontes daļai, kuŗa stāvēja uz Daugavas kreisā krasta, nebija tik lielas nozīmes priekš krieviem pie Rīgas aizstāvēšanas. Priekš vāciešiem tie bija tikai taisni operatīvi virzieni, kuŗiem nebija pat atsevišķas stratēģiskas nozīmes.

Caur un cauri tās krievu pozīcijas, kuŗas gāja gar Daugavas krastu, no Doles salas sākot uz Olaini un tālāk līdz jūrmalai, kopā ar visu apkārtni līdz pašai Rīgai, varēja palikt par tām lamatām, kuŗās vācieši gribēja ieskundēt 12. krievu armiju, pārsvezdami pār Daugavu pie Ikšķiles savas divīzi-

jas un pārraudami visus stratēģiskos ceļus, kuži bija vajadzīgi krievu armijai priekš atkāpšanās. *Apskatīsimies, kas notikās 12. armijas frontes daļās 20. augustā.* 20. augustā no agrā rīta vācieši atklāja uguni abos Lielupes krastos pret Sloku un Ložmetējkalnu. Te stāvēja krievu tranšejās Ložmetējkalnā 3. un pie Slokas 12. Sibīrijas divīzijas. Abas šīs krievu divīzijas pa revolūcijas laiku bija tik briesmīgi izlaidušās, ka viņas tika tāpat izbaidētas no tranšejām, kā tas notika ar 186. divīziju pret Ikšķili. Aculiecinieki vēlāk stāstīja, ka vācu uzņēmšanās te bijusi tikpat negaidīta kā visur citur. Dažās vietās pulku komitejas esot mēģinājušas organizēt pretošanos, bet bijis maz panākumu, izrādījās pat, ka zaldāti bija „atmācījušies” šaut no ložmetējiem. Tā tad 20. augustā vācieši pavisam brīvi nāca uz priekšu gar jūrmalu uz Daugavgrīvas cietoksni un no Ložmetējkalna uz Āgenskalna pusi.

No Doles salas līdz Bauskas lielceļam krievu tranšejas ieņēma 109. divīzija. Šīs divīzijas 1. brigādes 436. un 437. pulki bija lielinieku komiteju rokās. 2. brigādes 438. un 439. pulki sastāvēja no maziniekiem. Visa vara oficieriem bija atņemta un atradās komiteju rokās, kužas sastāvēja no lieliniekiem un maziniekiem. Nekādā ziņā nevarēja nosaukt šo divīziju par izirusu; viņa bija labi organizēta. Visā divīzijā bija noteikta kārtība, bet šī kārtība nekādā ziņā netika pieturēta priekš divīzijas kaujas spējas uzturēšanas, kārtība un organizētais kājnieku daļu stāvoklis bija vajadzīgs un tika izlietots no komitejām priekš savstarpējas strīdēšanās. Revolūcijas darbības jautājumos kara daļas bija paklausīgas savām komitejām, tādēļ ka viņas nerunāja par kaujas vajadzību. Ādas jautājums bija kategoriskais imperatīvs, no kura atkarājās pašu komiteju labklājība. Šī divīzija tika pavisam jocīgā kārtā izbaidīta uz Daugavas kreisā krasta, pēc kam viņu nevarēja 2 nedēļu laikā sadabūt kopā. Īsi runājot, tas notika tā: šīs divīzijas komitejā par idejisku vadoni bija ieticis cilvēks, kuŗu neviens pat labi nepazīna. Ar brāļošanās sākšanos viņš bija pārnācis no vācu puses un laiku pa laikam dzīvoja vietējā mežkunga muižā. Jau labu laiku priekš kau-

ju iesākšanās šis tumšais subjekts bija sācis skubināt komitejas, ka esot laiks iesākt krievu armijas demokratizēšanu, tā ka, ja tas netikšot cauri, tad krievu oficiēriem varēšot no jauna izdoties iesākt uzbrukumus Rīgas frontē, no otras puses tas došot iespēju vācu oficiēriem piespiest savus zaldātus uzbrukt Rīgai. Tādas domas pavisam samulsināja galvas vieglprātīgajām komitejām un sagatavoja iespēju šim subjektam ar savu gudrību un viltību atdot vācu rokās visas šīs divīzijas tranšejas, gandrīz visu artileriju, vezumus un milzīgu daudzumu kaŗa materiālu, kuŗi atradās Daugavas kreisajā krastā.

Lieta iesākās tā: 19. augustā, izdzirdusi artilerijas troksni no Ikšķiles puses, divīzijas komiteja tika sasaukta uz ārkārtēju sēdi, kuŗā piedalījās augšā minētais subjekts. Kā autoritāti un uzticību iemantojis līdzdarbinieks, viņš uzstājās ar paziņojumu, ka pie Ikšķiles krievu artilerija esot iesākusī bombardēt vācu pozīcijas, tādēļ ka krievu ģenerāļi un oficiēri esot nolēmuši visādā ziņā iesākt uzbrukumu, un ka vāciešu artilerija atbildot tikai tikdaudz, cik vajadzīgs priekš viņu aizstāvēšanās. Lai novērstu veltīgu asins izliešanu, šis subjekts lika priekšā tūliņ arestēt visus augstākos virsniekus un stābus. Tāda rezolūcija tika pieņemta un dots rīkojums arestēt divīzijas priekšnieku, brigādes un pulku komandieŗus un citus, kuŗus atrada par kaitīgiem. Dabūjuši to zināt, ka viņiem draud arests, augšā minētie virsnieki noslēpās un naktī no 19. uz 20. augustu aizbēga uz Rīgu. 109. divīzija tika demokratizēta un nāca ievēlētas virsniecības rokās. 20. augustā, kad tika dzirdams artilerijas troksnis no Loŗmetējkalna un Slokas puses, kad visas kaŗa daļas, sākot no jūrmalas līdz Bauskas lielceļam, sāka atkāpties zem savas virsniecības vadības, 109. divīzijas ārkārtējā sapulcē atkal uzstājies minētais subjekts un paskaidrojis, ka patiesi šodien esot iesākuši artilerijas uguni vācu oficiēri, tādēļ ka krievi esot iesākuši pirmie, bet ka nekas draudošs neesot, tādēļ lai divīzija paliekot mierīgi savās tranšejās. Pēc pusdienas, kad no Olaines puses jau visi pa daļai bija atkāpušies līdz Rolbuŗai, divīzijas komiteja atklāja sēdi, lai nospriestu, kopā ar ievēl-

tiem komandieriem, kas darāms. Nekādu lēmumu pieņemt nevarējuši, no korpusa stāba nekādas pavēles nevarēja dabūt, tādēļ ka viņš atradās tālu no divīzijas un satiksme ar pēdējo bija pārrauta. Bez tam demokratizētās divīzijas komiteja bija nolēmusi strādāt uz savu roku un nekādas pavēles no augstākās virsniecības nepieņemt. Komitejā jau bija atbraukuši daži locekļi no Rīgas, kuŗi redzējuši visu, kas tur notika, un zināja, ka vācieši jau pārnākuši pie Ikšķiles pāri Daugavai. Atkal ieradies nezināmais labdaris un pie apdullušajiem no bailēm divīzijas komitejas locekļiem uzstājies ar tādām runām: ka tagad viņš vairs neko nevarot darīt, krievu oficiēri esot izprovocējuši vāciešu uzbrukumu, un tagad esot par vēlu dot pulkiem un citiem kaŗaspēkiem kādas pavēles priekš atkāpšanās, tāpēc lai katrs mūkot pāri Daugavai jo ātrāk, jo labāk. Izcēlies liels sajukums, un pamazām katrs komitejas loceklis aizlaidies uz savu pusi. Nezināmais labdaris savu priekšlikumu darījis zināmu pulkiem un baterijām, kuŗi, negribdami krist gūstā, devās ar visvieglāko bagāžu uz tilta pusi, pie Ūsteru mājām pamezdami artileriju, vezumus un kaŗa materiālus. Aculiecinieki stāstīja, ka vācu artilerija esot palīdzējusi šiem vieglprātīgajiem cilvēkiem vieglāk izkļīst, apšaudīdama viņus no muguras, lai nedomā griezties atpakaļ. 20. augusta vakarā kreisā Daugavas krastā nekādas kaujas spējīgas krievu frontes nebija. Kaŗapulki steidzās Daugavai pāri visneorganizētākā veidā; tie, kuŗi nāca cauri Rīgai, iesāka laupīšanu, kuŗa ilga visu dienu. 21. augustā par 12. armiju, kā tādu, nevarēja būt nekādas runas. Te bija vairāk simt tūkstoš ļaužu, kuŗi bija pazaudējuši kārtību. Armijas stābs klaidījās apkārt vilcienā starp Rīgu un Cēsīm. Augstākie stābi bija pavisam pazaudējuši iespaidu uz savām kaŗa daļām. Patiesībā katrs atbildīgs cilvēks domāja vispirms par to, kā izvairīties no atbildības, ja vēlāk nāktu kāda izmeklēšana. Tādēļ kaŗa pavēles rakstīja visos stābos, bet nezināja, kur un kam viņas piesūtīt. Par kaŗa pavēļu izpildīšanu nevarēja būt nekādas runas.

Visi ceļi no Rīgas uz ziemeļiem bija kā bāztin piebāzti ar daždažādiem braucamiem veidiem. Te bija traktori, veseli

un salauzti smagie un vieglie automobiļi, te bija artilērijas vezumi, vezumi ar sievām un bērniem ratos un ap ratiem. Brauca ne tikai pa ceļu, bet arī pa ceļa malām un taisni pa laukiem un krūmiem. Lādēšanās, kliegšana, raudāšana un vaimanas — — — krievu un vēl jo vairāk latviešu valodā...

Nāca prātā domas: Priekš kam Vācijai vajadzīga Rīga? Nekādas stratēģiskas nozīmes Rīgai priekš Vācijas nebija. Tikai pacelt Francijas frontē piekauto laupītāju atslābušo gara stāvokli. — Par vēl u nākt uz Krieviju. Vajadzēja nākt pašā kara sākumā, kad te bija stratēģiski objekti: Krievijas armija, valsts tehniskā kara bāze — Petrograda. Tagad līdzdami Krievijā un sagrabdami bez kāda aprēķina vienu teritoriju pēc otras, viegli varēja aizrīties. Vācijas stratēģija vēlreiz pierādīja, ka viņa nebija spējīga pasaules karu vest.

Latviešiem bija padarīta sāpīga rēta un mūžam neaizmirstama pārestība. Mēs labi zinām, ka visi vācieši sen jau ir hipnotizēti no domām, ka Baltija ir Vācijas kolonija, ka Baltija „ist unser”. Vecajā Krievijā pa cara laiku tādas blēņas varēja ienākt galvā. Tad pat Krievijas politika bija vācu, it īpaši Baltijas muižnieku rokās. Vāciešiem toreiz bija tiesība runāt, ka Krievija dzīvojot no viņu talantiem, ka viņi esot vēsturiska tauta, ka viņos esot pasaules gars ieperējies.

Tomēr tas viss nedeva tiesību Vācijas valdībai iznīcināt tautu, kuŗai ir zināma vēsturiska izturība, kuŗu vēsture iznesa caur septiņsimt gadu ilgu verdzību. Tagad caur Krievijas revolūciju latvieši bija dabūjuši brīvību, bet Vācija un vācieši bija tie, kas bija gatavi mūs ar kājām samīdīt.

Protams, jau tanī vēsturiskā stundā mēs sapratām, ka tiksim pārspēti. Bet mēs šo apziņu pieņēmām ar vīrišķību, kā varoņi, ar savām dzīvībām un asinīm pierādīdami, cik dārgs mums ir katrs Latvijas stūrītis. Visu ko var aizmirst, bet to, ka Vācija centās nožņaupt revolūcionāro Krieviju, ka, ejot uz šo mērķi, viņa samīdīja zem kājām Latviju, to viņai nepiedos neviens kultūras cilvēks ne mūžam. Vācu imperiālisti par to nedomāja. Viņiem pašiem bija nāve zobu galos. Vajadzēja kaut Krievijā revanšu meklēt.

Bet latviešu strēlnieku asinis plūda pie Juglas krastiem,

viņas rādīja vāciešiem, ka mūsu krūtīs pukst karsta sirds, pildīta ar mīlestību uz Latviju, ka mēs neizklīdīsim ... ka mēs centīsimies nākt atpakaļ kā uzvarētāji.

Tādas domas nāca prātā, un tādas jūtas kvēloja mūsu sirdīs ar jaunām cerībām.

Griezīsimies pie notikumiem Mazās Juglas pozīcijās.

Ap plkst. 15, pēc briesmīgas artilērijas darbības, atkal visas baterijas uz reizi apklusā. Mēs gaidījām sturmi. Bet pēdējās vietā parādījās pavisam zemu pār mūsu pozīcijām vācu aeroplāns un aplidoja ķēdi no flanga līdz otram un atpakaļ, gribēdams izlūkot, vai latvieši bēg vai ne. Redzēdams, ka bēgļu nav, lidotāji deva signālu. Atkal iesākās artilērijas uguns. Pēc pusstundas atkal klusums, un atkal aeroplāns pār mūsu pozīcijām. Pēc tam atkal artilērijas uguns. Gūstekņi mums vakarā stāstīja, ka pie pirmā uzbrukuma esot bijuši tik lieli zaudējumi, ka vācu priekšniecība bijusi spiesta laist artilēriju vaļā ar visu viņas spēku, lai sagatavotu kājniekiem vieglāk panākumus.

Ap plkst. pusseptiņpadsmitiem artilērija apklusā, un visā 5. Zemgales pulka frontē vācieši grūdās uz priekšu. Dažās vietās aizžogojumu vairs nebija, un tur viņi uz reizi ieradās mūsu tranšējās. Iesākās viena no vissīvākajām kaujām, kādu var tikai iedomāties. Pa lielākajai daļai kauja notika pie mūsu tranšējām. Te no abām pusēm tika laistas darbā rokas granātas un šitiki. 4. rotas komandieris kapitans Mucenieks saķērās krūtīs ar vācu rotas komandieri, kuŗš bija savu rotu vedis uzbrukumā. Mucenieks, kaut arī tika ievainots, tomēr saņēma savu pretinieku gūstā. Vienā mūsu rotā bija gadījieni, ka mūsu strēlnieki dzina vāciešus atpakaļ, sadodami viņiem pa muguru ar ēdiena katliņiem un ar akmeņiem.

Pulka labajā spārnā vāciešiem izdevās pārraut mūsu līniju. Te mūsu spēki tika galīgi iznīcināti. Vācieši sāka doties uz Siļu pusi. Viņiem pretim es sūtīju kavalerijas brigādi. Kreisajā pulka flangā vācieši aizrāvās zemgāliešiem aizmugurē caur bijušām tukumiešu pozīcijām un devās uz Bērziņu pusi. Pēc kāda laiciņa mani ordinārieši atāja no Valdenrodes puses atpakaļ un ziņoja, ka kavalerijas brigāde bēgusi no turienes uz Ropažu pusi.

Lai kā nekā izpalīdzētos ar esošiem spēkiem, es pavēlēju divām 7. Bauskas pulka rotām, kapitana Vītola vadībā, iet kontratakā uz Siļu pusi un aizdzīt vāciešus atpakaļ, bet kapitans Vītols bēga aizmugurē, kopā ar savām rotām. Uz Siļu pusi tika sūtīti divi vadi no 2. zemgalešu rotas, kuŗa bija manā rezervē.

Centrā, pie Skriptes, vācieši atkal tika atspiesti atpakaļ ar lieliem zaudējumiem. No šī laika kauņņš turpinājās visā pulka frontē. Dažās vietās vācieši tika atsviesti, dažās viņiem izdevās uz ilgāku vai īsāku laiku palikt mūsu tranšējās. Zaudējumi 5. Zemgales pulkā bija tik lieli, ka uz katriem pārdesmit soļiem iznāca pa vienam kareivim. Vācieši pieveda frontē arvienu jaunas rezerves, kuŗas grūda cīņā, gribēdami tikt ātrāk uz priekšu. Lielākā daļa no tām 7. Bauskas pulka rotām, kuŗas tika sūtītas zemgalešiem palīgā, nevarēja nokļūt līdz mērķim, tādēļ ka tika no vācu artilērijas notrenktas aizmugurē. Ap plkst. 17 no brigādes stāba tika piesūtīta ziņa, ka zemgalešiem esot sūtīti palīgā 743. un 741. krievu 186. divīzijas pulki un ka viņi drīzumā būšot paši pie Riekstiņiem. Tālāk brigādes komandieris atsūtīja pavēli, ka visas rezerves tiek atdotas manā rīcībā un ka man jānorāda, kuŗiem pulkiem kur jāiet kontratakā.

Es pavēlēju 743. pulku visātrākā maršā sūtīt uz Siļu māju pusi kontratakā un pavēlēju, lai šo pulku ved personīgi ģenerālstāba kapitans Ozols, kuŗš bija pazīstams kā apķērīgs un dūšīgs cilvēks. 741. pulku es pavēlēju visā ātrumā sūtīt pa jaunu kuŗa ceļu no Riekstiņiem uz Vīliškalna pusi. Augšā minētiem pulkiem ordinārieši nogāja pretim līdz Riekstiņiem.

Sarunājoties ar brigādes komandieri pa telefonu, es izsacījos, ka lielisko zaudējumu dēļ 5. pulkā, nemitoshi pieaugot vācu spēkiem, nav iespējams ilgi vairs turēties Mazās Juglas pozīcijās, vēl jo vairāk tādēļ, ka abos pulka flangos vācieši jau aizgājuši aizmugurē, kavalerijas brigāde nobēgusi un mūsu rezerves vēl tālu. Pēc dažām minūtēm brigādes komandieris pa telefonu paziņoja, ka korpusa komandieris ģenerālis Boldirevs atvēlot Zemgales pulkam atstāt Juglas upi

tad, kad es atradišot par neiespējamu šīs pozīcijas tālāk aizstāvēt. Uz šo sarunu es vēlreiz paskaidroju, cik ilgi 5. pulks ir cīnījies, cik lielus zaudējumus cietis, ka stāvoklis ir pavisam noskaidroti stābam paziņots; kādas palaidnības notiek apkārtējos kaņaspēkos. Ņemot vērā visu augšā minēto, es lūdzu katēgorisku pavēli, cik ilgi mums vēl ir jākaujas Mazās Juglas upes tranšējās un kad mēs varam atstāt šīs tranšejas ar apziņu, ka mūsu gods vēlāk netiks aizkarts. Bez tam vēl es piebildu: 5. Zemgales pulks jau 25 stundas stāv pretim 6—7 reizes lielākiem vācu spēkiem, kuņiem nāk palīgā svaižas rezerves un vislabākā artilērija, ka mūsu baterijas plkst. 16 izlaida beidzamo lādiņu, un tagad no mūsu puses nedzird neviena artilērijas šāviena. Viena daļa no 6. latviešu pulka tranšējām jau no plkst. 14 ir vācu rokās, tādēļ mums ir jākaujas uz kreisā flanga pusi. Lielākā daļa 7. pulka rotu nevarēja izlauzties vācu artilērijas ugunij cauri un ietikt mūsu tranšējās, un daļa no šī pulka ir jau aizmugurē (7. pulka rota, kuņa bija piedota palīgā 8. rotai, turējās kā nākas, būdamas gandrīz ielenktas, un atkāpās līdz ar 8. rotu, sedzot kopēji kreiso flangu un zemgaliešu otra bataljona muguru. Kā mūsu 8., tā arī 7. pulka rota cieta smagus zaudējumus kā virsnieku, tā strēlnieku sastāvā). 8. pulks tur savas pozīcijas stingri, un ar viņu mums ir satiksme. Lielu vērību likt uz 743. un 741. pulkiem nevar. Šie ir tās pašas 186. divīzijas pulki, kuņi 19. augusta rītā aizbēga no Ikšķīles pozīcijām aizmugurē. 5. Zemgales pulkā ir ļoti lieli zaudējumi oficiēru un apakšoficiēru sastāvā.

Es pieteicu katēgoriski, ka es varu darīt tikai vienu no diviem: vai atkāpties ar godu uz katēgorisku pavēli, jeb palikt tranšējās un ar godu kauties līdz beidzamajam. Ņemot visu to vērā, es pieprasīju katēgoriskas pavēles. Ap plkst. pāri par 18 atnāca katēgoriska pavēle no brigādes komandiera, kuņa skanēja tā: „12. armijas komandieris ģenerālis Pārkis pavēl jums ar šīs pavēles saņemšanu atstāt tranšejas pie Mazās Juglas upes, ar Jūsu 5. Zemgales pulku un visiem citiem spēkiem, kuņi atrodas Jūsu rīcībā, atiet līdz līnijai starp Bērziņu un Auļu mājām, kur ieņemt pozīciju.” Tanī

brīdī, kad šī pavēle tika saņemta, stāvoklis zemgaliešu frontē bija īsti tragisks. Kauja notika pa lielākajai daļai mūsu tranšējās un satiksmes grāvjos. Tie krievu zaldāti, kuņus mēs noķērām pa ceļu un novedām sev līdz 19. augustā, atstāja savu pozīcijas daļu pa labi no Skriptes un aizbēga uz mana stāba pusi; viņiem uz pēdām nāca vācieši un uzkrita manam stābam ar ložmetēju uguni. Pateicoties otras rotas strēlniekiem un šīs rotas oficiēriem Ozolam un Bebrīšam — vācieši tika atdzīti atpakaļ.

Manā rezervē bija divi vadi no 2. rotas — 70—80 cilvēku. Visa pulka aizmugure tika apšaudīta, no visām pusēm caur un cauri. Telefoni vairs nestrādāja. Pavēles bataljonu komandiežiem tika nosūtītas ar ordināriešiem. Bataljonu komandiežiem tika pavēlēts pamazām atkāpties, 1. bataljonam pa labi gar Skriptes ceļu un 2. bataljonam pa kreisi. Lai dotu bataljonu komandiežiem iespēju izvest strēlniekus no tranšējām kārtībā, tad pavēlēju savai rezervēi ieņemt pozīciju pie Etiķa fabrikas un dot vāciešiem pretuzbrukumu. Tagad iesākās interesants kaujas moments. Sākot no 5. pulka stāba, visur zeme drebēja no vācu lielgabalu šāvieniem, abi pulka flangi bija apieti no vāciešiem, bet centrā, pāri simt soļu no Skriptes, vēl turējās 5. pulka stābs un 2. rotas atliekas. Pa visu šo dienu vāciešu vērība nebija griezta uz šo vietu, un neviens lādiņš nebija taisni mērķēts mūsu stābā, tādēļ ka viņš nebija ieraugāms ne no viena lidotāja, ne arī no vācu artileristiem. No tranšējām Skriptes apkārtnē rotas iznāca kārtībā. Vācieši devās viņām tūliņ pakaļ un pavisam negaidot parādījās pulka stāba tuvumā, soļus 150—200 no mums. Tagad mums nebija vairs iespējams aiziet bez kaujas. Es pavēlēju tiem diviem 2. rotas vadiem, kuņi bija manā rezervē, kopā ar maniem adjutantiem, ordināriešiem un telefonistiem stāties kaujas rindās manā vadībā. Te iesākās ļoti dīvaina kauja. Vācieši bija ļoti noguruši un šāva uz mums ļoti slinki. No mūsu puses bija daudz mazāk spēku. Komandēšanu uzņēmos es pats. „Tagad būs ļoti jauki, pēdējais šķēpa sitiens būs no mūsu puses,” es teicu. Ložmetēju nebija ne vienā, ne otrā pusē, bez tam dažiem artilerijas

ordināriešiem bija jāšauj pat no revolveriem. Tomēr mums izdevās vāciešus atspiest atpakaļ pie Skriptes, pēc kam es pavēlēju sākt atkāpties. Kad bijām jau soļus 300 no pulka stāba, tikai tad vācu artilerija ieraudzīja mūs un no visām pusēm sāka ar artileriju dauzīt to šķūni, kuŗā bija mūsu stābs. Vācu baterijas sāka mūs gaiņāt pa mežu, pa kuŗu mēs centāmies iet pa purvainām vietām, kur lādiņi nokrītot pa daļai nesprāga.

Ar šo epizodi nobeidzās viena no visasiņainākām kaujām, kādu tikai tika 5. pulks vedis līdz šim¹¹⁷. Dažas dienas vēlāk, kad saskaitījām, cik kritušo un ievainoto, izskaidrojās, ka zaudējumi starp oficieŗiem sniedzās līdz 80 proc. un starp strēlniekiem līdz 67 proc.

Vācieši nāca uz priekšu diezgan lēni. Mums bija iespējams atkāpties un ieņemt augšā minēto līniju. 7. pulka komandieris Manguls dabūja pavēli ieņemt ar savu pulku pozīcijas no Skriptes ceļa līdz Auļu mājām. Pa kreisi no Skriptes ceļa līdz Bērziņiem vajadzēja ieņemt pozīciju 741. pulkam. 5. Zemgales pulkam vajadzēja sastādīt rezervi. 743. pulkam tika nosūtīta vēlreiz pavēle steigties uz Siļu pusi kontratakā, lai atsviestu vāciešus atpakaļ pie Juglas un nedotu viņiem iespēju sagrābt 8. Valmieras pulku no aizmugures. Skriptes ceļmalā ordinārieši atnesa ziņu, ka abi gaidāmie 186. divīzijas pulki neesot vairs tālu. Es ar saviem adjutantiem un ordināriešiem gāju 471. pulkam pretī, lai personīgi norādītu pulku komandieŗiem viņu pozīcijas. Drīz mēs ieraudzījām, ka pa kreisi no Skriptes ceļa uz Siļu pusi braši soļoja 743. pulks, ģenerālstāba kapitana Ozola vadībā. Atjājuši vēl pusversti, mēs satikām 741. pulku.

Saule jau taisījās noiet. Es liku pulkam apstāties un izsauca pie sevis pulka komandieri, bataljonu un rotu komandieŗus un pulka komiteju. Izskaidrojās, kādos apstākļos bija jākaujas 2. latviešu brigādei un cik nekrietni bija darījuši 186. divīzijas pulki, aizbēgdami no pozīcijām, es pavēlēju pulka komandierim ieņemt pozīcijas tā, kā tas viņam bija norādīts.

Šinī acumirkli kāds zaldāts pāris soļus no manis iesaucās:

„Biedri, vācu kavalerija ir jau mums aizmugurē!” Šis sauciens sacēla briesmas tuvākajās pulka rindās un pārgāja tālāk visā pulkā. Izcēlās neredzēta pānīka. Provokatori sāka šaut gaisā. Simtiem ļaužu kļiedza, lai nemūkot. Daži kļiedza, lai nebēg, bet paši bēga pirmie. Iesākās vislielākā nelaime, kāda tikai var būt kara laikā. Ap tūkstoš ļaužu, pavisam pazaudējuši prātu, drāzās atpakaļ uz aizmuguri ar ložmetējiem un vezumiem. Pēc nedaudz minūtēm ļaudis bija izklīduši pa mežu, bet pa ceļu joņoja dārdēdami dažādi pajūgi.

471. pulka komandieris, sirms nopietns cilvēks, palkavnieka činā, bija palicis viens pats un, pagriezies pret mani, raudādams teica: „Polkovņik, vi vidite? Čto ja mogu sdelatj?”*

Es viņam devu padomu jāt pulkam pakaļ, mēģināt viņu salasīt Riekstiņu apkārtnē un ieņemt tur pozīciju, jo tagad vāciešiem bija svabads ceļš līdz pašai Lielās Juglas upei. 741. pulka pānīka bija pārgājusi arī uz 743. pulku, un arī šis pulks pa mežu drāza atpakaļ uz Riekstiņiem. Tagad mūsu stāvoklis palika daudz sliktāks, tādēļ ka pie Bērziņiem jau parādījās vācieši un no Siļu puses arī viņiem bija svabads ceļš. Tagad vajadzēja raudzīt apturēt vāciešus pie Lielās Juglas upes.

Abi pulki, kā jau augšā bija minēts, vislielākā nekārtībā bēga uz Riekstiņu pusi. Latviešu 2. brigādes stābs, dabūjis tādas ziņas, izsauca no Ropāžiem to kavalerijas brigādi, kuŗa bija no Valdenrodes aizšmaukusi, ieņemt pozīcijas pie Riekstiņiem un nelaist 741. un 743. pulkus skriet tālāk.

Tādas pavēles sekas bija tās, ka abi pulki, ieraudzīdami sev pretim kavaleriju un domādami, ka tie ir vācieši, atklāja uz viņu uguni. Kavalerija no savas puses atbildēja viņiem ar to pašu. Iesākās savstarpīga apšaudīšanās, kuŗa ilga diezgan labu brīdi. Galu galā no Valdenrodes puses viena baterija atklāja uguni uz abiem pulkiem un uz kavaleriju, apšaudot ar šrapneļiem visu Riekstiņu apkārtni. 10—15 šrapneļi padarīja lielu iespaidu uz abām pusēm, pānīka atjaunojās vēl briesmīgāk, kavalerija, tāpat arī 186. divīzijas pulki drāza

* *Pulkvedi, jūs redzat? Ko es varu darīt?* Red.

gažām Riekstiņiem uz Ropažu pusi, viņiem pakal devās vezumi, ķēķi, stābinieki...

Saulīte jau sen bija nogājusi. Lielā kaŗa darbība apklusā. No Mazās Juglas krastiem skrēja gaisā daudzums visvisādu raķešu. Kaŗaspēkus bija ļoti grūti dabūt kopā un ievest satiksmi.

Zemgales pulks stāvēja pozīcijās pie Skriptes ceļa starp Auļiem un Bērziņiem un apšaudījās ar vāciešiem, kuŗi nepierādīja lielu gribu no jauna lauzties ugunī. Mežā bija drūmi. Gara stāvoklis nospiests, bet sirdsapziņa skaidra. Ap plkst. 20 Zemgales pulks atnāca pie Riekstiņiem un ieņēma tur pozīcijas kalnājā pie krogus ēkas. Tumsai iestājoties, vāci uzkrita ar lielu sparū 8. Valmieras pulka kreisajam flangam no Melmuguru puses. Kā arvienu, tā arī tagad valmierieši bija gatavi parādīt vīrišķību. Pulka komandieris palkavnieks Avens uzkrita uzbrucējiem ar pulka rezervi flangā un, pēc vairāk kā stundas ilgas sacīkstes, viņam izdevās atspiest vāciešus uz Sīļu pusi. Pēc tam arī valmierieši tika atspiesti pie L. Juglas upes.

No M. Juglas puses vāci nāca uz priekšu diezgan lēni.

Bija jau vēls vakars, kad pie Riekstiņiem atnāca divi pulki no 24. divīzijas: 93. un 94. pulki. Abi pulki tika piesūtīti no frontes rezerves.

Patiesībā vajadzēja jautāt: kādēļ šīs rezerves atnāca ar tik milzīgu novēlošanos.

Atbildi mēs dabūjām tūliņ uz vietas. Arī šie pulki bija tik iziruši, ka vismazākā nieka dēļ ceļā notika pānikas un dažādas trakošanas. Pēdējo reizi viņi tika aizrauti atpakaļ no 743. un 741. pulkiem, kad lielā mutulī visa šī kompanija aizlaidās gar Ropažiem.

Pie L. Juglas, no Valdenrodes līdz Liel-Kangariem, salasījās 5., 6., 7. un 8. latviešu pulki un 93. un 94. pulki; aizmugurē maisījās 186. divīzijas pulki un viena kavalerijas brigāde. No Slokas, Jelgavas un Bauskas puses caur Rīgu posās uz ziemeļiem 12. armijas kaŗaspēki vislielākā nekārtībā. Kaujas spēju ziņā viņiem bija izlietotu garaiņu nozīme. Visas šīs bandas, nākdamas uz ziemeļiem, ievēda mūsu aizmugurē vislielāko nekārtību.

Uz kurieni gāja visi šie vairāk kā trīssimt tūkstoš cilvēku? Pa lielākajai daļai gāja turp, kur veda lielceļš. Dažādi provokatori izplatīja ziņas, ka visai 12. armijai esot pavēlēts visīsākajā laikā sapulcēties Pleskavā.

Ap plkst. 22 pienāca no 43. korpusa stāba 12. armijas komandiera pavēle, ka 21. augustā visādā ziņā jāatņem atpakaļ no vāciešiem M. Juglas upes pozīcijas.

Uzbrukumā būšot jāiet: 5., 6., 7. un 8. latviešu pulkiem, 93., 94. pulkiem un 110. divīzijai, uzbrukt no Lielās Juglas puses un izsist vāciešus no Mazās Juglas pozīcijām starp Melmuguriem un Viliškalnu. No Stopiņu puses uz Ikšķili iešot uzbrukumā 136. divīzija un daži nāves bataljoni — ar labo flangu gar Daugavu. No Ogres puses uz Ikšķili, ar kreiso spārnu pie Daugavas iešot 21. korpusa divīzijas.

No šīs pavēles nekas neiznāca, tādēļ ka nebija zināms ne tikai, kur katra kaņaspēka daļa atradīsies gaismā, bet pat nebija zināms, kur katrs atradās ap vakaru.

Bez tam, pati par sevi šāda pavēle bija diezgan vieglprātīga. 19. un 20. augustā mēs varējām turēties bez artilērijas pie Mazās Juglas tādēļ, ka mūsu rokās bija tranšējas, bet atņemt viņas pretiniekam bez artilērijas palīdzības un ar mūsu spēkiem?! . . .

No tam nebija ko domāt. Bez tam tās divīzijas, kuņām būs jāiet no Stopiņiem un Ogres puses gar Daugavas malu, nāks zem vācu artilērijas uguns no tām baterijām, kuņas 19. un 20. augustā iznīcināja visu apkārtni līdz M. Juglai un, bez šaubām, tiks pirmajā acumirkli iztrenkātas. Vienīgi uz priekšu iet bija spējīgi divi vai trīs „nāves bataljoni” un latviešu strēlnieki. Zināma lieta, ka sava mazuma dēļ viņiem nebija nekādas cerības uz izdošanos.

Tad vēl — mēs nezinājām, cik daudz kaņaspēku vācieši bija iespējuši pārsviest no otras Daugavas malas, bet tomēr varēja pielaist, ka starp Stopiņiem un Ogrī pretiniekam ir jau ne mazāk, kā trīs—četras divīzijas pret mums, kuņas tagad gavilēja par tām lielajām trofējām, ko krievi bija viņiem pametuši.

Tomēr tāda pavēle tika dota.

Pa nakti pulki stāvēja pie M. Juglas tādā kārtībā:

1) Kalnājā, pie vecā kroga, pretim lielceļam no Skriptes — 5. Zemgales pulks.

2) Pa kreisi — 94. krievu pulks.

3) Tālāk — 7. latv. Bauskas pulks.

4) Pret ceļu no Bērziņiem — 93. krievu pulks.

5) Latviešu brigādes stābs — sudmalās, bet gaismā aizbrauca uz Ropažiem.

6) 21. augustā gaismā 8. Valmieras pulks atnāca no Valdenrodes puses un ieņēma pozīcijas pa labi no zemgaliešiem.

7) 6. un 7. latviešu pulki pa nakti bija aizvākušies aizmugurē.

Pa nakti šur un tur mūsu frontei uzbruka pretinieka patruļas.

Krievu pulki iesāka pamazām atstāt pozīcijas un aiziet aizmugurē, kur katrs gribēja.

Uzbrukumu neizdevās izvest. Vēlāk izrādījās, ka tas pats notika arī no Stopiņu un Ogres puses.

Ap plkst. 7 no Skriptes un no Bērziņu puses piebrauca uz pusversti bruņotas mašīnas un sāka apšaudīt ar liulgabalu un ložmetēju uguni mūsu pozīcijas. Krievi galīgi izvācās no saviem ierakumiem, un, viņiem pa pēdām iedami, vācieši ierāvās mūsu aizmugurē.

7. latviešu pulks tapa izņemts no ierakumiem un aizvests rezervē. Tā tad pozīcijās pie Riekstiņiem bija 5. Zemgales un 8. Valmieras pulki. Ap pusdienu labais 8. Valmieras pulka flangis bija jāatsviež atpakaļ, tāpēc ka vāci jau nāca uz priekšu no Valdenrodes puses.

5. Zemgales pulkam bija jāatsviež viņa kreisais flangis gar Ropažu lielceļu pret sudmalām un tālāk, tādēļ ka pēc krievu aiziešanas vāci nāca uz priekšu no Bērziņiem uz Kalnmuižu.

Ap plkst. 14, pēc artilērijas sagatavošanas, vācieši pārgāja uzbrukumā visā frontē. No brigādes stāba jau iepriekš bija aizrādīts, ka pēc L. Juglas pozīciju atstāšanas jāatiet pie Lautenhofas.

Pie Lautenhofas mēs satikām to kavalerijas brigādi (no 5. kav. divīzijas), kuŗa 20. augustā bēga no Valdenrodes. Ta-

gad viņiem bija pavēlēts iet uz Valdenrodes pusi un noskaidrot mūsu stāvokli līdz Rīgai.

Drīz pēc tam es dabūju pavēli atvest 5. Zemgales un 8. Valmieras pulkus uz Nītauri un ieņemt tur frontes aizmugures pozīcijas, vai, kā viņas vēlāk saukāja — Cēsu pozīcijas.

Ap plkst. 17 mēs iznācām uz lielceļa pie Bideriem un ņēmām virzienu pa labi uz Nītaures pusi. Vācieši nāca mums pakaļ lēni un uzmanīgi. Mežmalā mēs satikām mūsu vecos paziņas: 186. divīzijas atliekas un visu 5. kavalerijas divīziju.

Tepat bija arī 186. divīzijas stābs un divīzijas priekšnieks ģenerālis Viktors Viktorovičs Viktorovs (līdz kaņam Egerts). Ieraudzījis mani, Viktors Viktorovičs Viktorovs steigšus pienāca klāt un prasīja: „Vai jūs atminaties, ka mana divīzija aizvakar un vakar slaveni kāvās kopā ar latviešiem, vai jūs nevarat izdot man par to mazu parakstu?” Es biju ļoti pārsteigts par tādu pārgalvīgu jautājumu un atbildēju, ka aizvakar visa 186. divīzija aizbēga no tranšējām un ka vakar 743. un 741. pulki tāpat bēga. Te pienāca klāt 186. divīzijas stāba priekšnieks ģenerālštāba palkavnieks G.

Ģenerālis Viktorovs piebilda, ka par 186. divīzijas pulku varonīgo kaušanos viņš jau esot nosūtījis raportu korpusa komandierim ģenerālim Boldirevam. Uz to es atbildēju, ka tagad atliekas man nosūtīt pavisam citādu raportu prokuroram...

Tā mēs dabūjām zināt, ka 186. un 5. kavalerijas divīzijas uzdevums esot — atsist vāciešus pie Daugavas, ja viņi parādītu cenšanos doties uz ziemeļiem.

Pavēles jau var atdot visvaronīgākās, it īpaši tādā laikā, kad gandrīz neviens viņas negrib izpildīt.

Mēs gājām tālāk.

Izrādījās, ka korpusa stābs ir jau tālā aizmugurē, mēs viņu panācām Allažos, bet viņa divīzijām vajadzēja, pēc korpusa komandiera ģenerāļa Boldireva pavēles, lauzties uz Daugavas pusi.

Drīz pēc mūsu ierašanās Allažos no stāba korpusa ieskrēja pie manis korpusa stāba adjutants un pieprasīja, lai dodot

viņa rīcībā vienu rotu priekš korpusa stāba apsargāšanas. Kamēr turpinājās sarunas par šo lietu, korpusa stābs bija iesēdies automobiļos un aizlaidies uz tālāku aizmuguri, uz Nītauri, kur mēs atkal satikāmies. Zināma lieta, ka korpusa stābs manevrēja atpakaļ ne bez iemesla.

Drīz ieradās ordinārieši, kuŗi bija atstāti pie 186. divīzijas stāba, un no viņu ziņojumiem izskaidrojās korpusa stāba aizlaišanās uz Nītauri.

Lieta iznāca tā: Priekš saules noiešanas mežmalē, dienvidvakaros no Bideriem, parādījās vācu kavalerija ap divi—trīs eskadroni un iesāka apšaudīt 186. divīzijas pozīcijas. Tuvumā esošais 5. kavalerijas divīzijas priekšnieks nolika ar reizi sviest vāciešiem virsū savu divīziju. Krievu kavalerija drāzās uz priekšu, viens pulks nopakaļis un pa kreisi priekšējam. Netālu no Bideriem pirmā pulka komandieris, nezinādam, ka upīte tek purvainos krastos, visā marš—marša trukumā iesmērēja savu pulku līdz ausīm muklājā, lielākā daļa zirgu un kavaleristu ķepurojās pa dubļiem; otram pulkam izgāja tāpat; trešais pulks ņēma pa kreisi un ieskrēja istā nelaimē, te purvājs bija tik viegls, ka daudz zirgu noslika; ceturtais pulks, būdams rezervē, palika uz vietas. Redzēdami krievus iegāzušos tādā nelaimē, vācu kavalerija nāca uz priekšu, nokāpa no zirgiem un sāka apšaudīt krievus ar ložmetējiem. Tie, kuŗi nebija vēl iestiguši, tikuši ārā no ķezas, drāza atpakaļ — un taisni 186. divīzijas pulkiem virsū, kuŗi pa tumsu pieņēma savējos par vāciešiem un iesāka atgaiņāties no savas kavalerijas ar ložmetēju un flinšu uguni. Iesākās neparedzēta pānika: trakošana, šaušana, stenēšana un vaidēšana . . . Šis ārpriāts beidzās ar to, ka abas divīzijas aizbēga uz ziemeļiem, uz Inčukalna pusi . . . Tikko aprakstītais notikums bija pēdējais bleķis, ko 12. krievu armija padarīja pie Rīgas atstāšanas. 21. augusta vakarā visas krievu daļas jau bija uz Daugavas labā krasta un posās uz ziemeļiem.

Pēc 186. divīzijas un 5. kavalerijas divīzijas aizbēgšanas vācu kavalerija ieņēma lielceļu un pa daļai devās uz Inčukalna pusi, pa daļai uz Allažiem.

Jo tālāk mēs gājām uz Nītaures pusi, jo vairāk redzējām

visa tā lielā posta sekas, kuŗas bija izsauktas caur Rīgas krišanu. Uz ceļa, gar ceļmalām un uz laukiem pamestas nabagu cilvēku grabažas. Šur un tur redzējām smilšu kalniņus, kur bija apglabāti nošautie un nogalinātie upuŗi. Vairākās vietās gulēja nosprāguŗi lopi, tās bija parādības, kādu briesmīgu razbainieku darbu strādāja pa lielceļiem vācu lidotāji, nosviedzdami bumbas bēgļu ratos, sakropļodami pavisam nevainīgus cilvēkus.

Ceļā satikām daudz bēgļu, kuŗiem ieteicām nebēgt tālāk, bet griezties atpakaļ uz mājām.

Pie vienām mājām sēdēja ceļmalā vecītis, mazs puika un suns. Izdzirdis soļus un cilvēku balsis, vecītis paņēma klarineti un sāka pūst, bet puika dziedāja skaņā balsī līdz „Kas Dievam debesīs liek valdīt” . . . Te pieskrēja klāt mums sieviete un raudādama man žēlojās: gaisa skrējēji esot viņai rekvizējuŗi no v ezuma priekŗ kaŗa vajadzībām velosipedu. Es apšēdos vecītim līdzās, puika aplusa, suns ņurdēja — —

— No kurienes jūs izbēgāt?

— No Korzemes, no Korzemes . . . — iesaucās vecītis.

— Cik tev ir gadu? — prasīju puikam.

— Pa Miķeļiem būs divpadsmit, — atbildēja puikas vietā vecītis.

— Kā tevi sauc? — prasīju es, gļaudīdams puikam izpūŗo matu cēŗpu.

— Miķi, — atbild puika.

Tālākā sarunā izrādījās, ka viņu radinieks esot iestājies Zemgales pulka 1. rotā un ka esot dabūjis pa Ziemsvētkiem Juŗa krustu, bijis ievainots, un pēc tam viņi esot dzīvojuŗi pie Ķīŗezera muižas zemes darbos, bet nekādas ziņas vairs neesot saņēmuŗi.

Bet mēs zinājām vairāk par mūsu varoņa nāvē krituŗo biedru . . .

Pēc liela brīŗa es pacēlu galvu, padevu komandu „v ruŗje!”*, pēc tam atgriezies pie saviem jaunajiem pazīstamiem, teicu: „Vai zini ko, Miķeli, iestājies Zemgales pulkā, es tev doŗu flinti, ieskaitīŗu 1. rotā, un, ja būsi droŗs un dūŗīgs, tad

* *Pie ieroŗiem!* Red.

dabūsi ložmetēju, vecais tēvs arī nāks līdz, Dadzi (tā sauca suni) ar nepametīsim. Tevi iemācīsim dziedāt zengaliešu dziesmas...”

Gājām tālāk... Mūsu vidū bija trīs jaunie pazīstamie. Drīz mēs panācām artilērijas kolonnu, kuņģā, kā izrādījās, bija traktorlielgabali, un viņu starpā varonīgais astoņcollu lielgabals, kuņģis mums atnesa tik daudz palīdzības pie Mazās Juglas. Tā kā mēs bijām pēdējie, kuņģi atkāpās pa šo ceļu, tad es pavēlēju pulkam iet artilērijas arjergardā. Varonīgajam astoņcollu lielgabalam es pieliku īpašu goda karaulu; jaunākais zengalietis „Miķelis” dabūja atļauju uzsēsties uz traktora. Sēdēdams ačgārni uz lielgabala, viņš jau dudināja: „Uz priekšu, latvieši, lai kaujās dodamies...”

Nītaurē iegājām 23. augustā. Nītaures muiža, cik zinu no vēstures, ir viens no visvecākiem bruņinieku perēkļiem. Te bīskaps Didriķis uzcēla savā laikā vienu no pirmajām koka baznīcām. Muiža bija labi ietaisīta, bet tagad viņa līdzinājās tirgus laukumam: visur dubļi, vezumi, bēgļi apakšratiem, daži bija uzvilkuši spīlas (teltis), un dažādas aizmugures iestādes, kuņģis arī bija atrikšojušas. Arī muižas apkārtnē bija pārpildīta ar bēgļiem; kā saimnieks, tā kalps stāvēja zem klajas debess, noguruši un drūmi raudzīdamies uz priekšu.

Bēdīgi bija sajūst, ka latviešu tautai tādā vēsturiskā brīdī nebija autoritātes un vadošas balss. Ko darija mācītāji? Vai viņi patiesi domāja, ka tādā priekš tautas kritiskā brīdī varētu būt diezgan vienu stundu svētdienā no kanceles noteikt sprediķi, pārpildītu ar bībeles vaimanām. Vai nebija pirmais mācītāju uzdevums izskaidrot, ka nav nekāda iemesla bēgt, jo bēgšana bija līdzīga latviešu tautas iznīcināšanai?

Lielais pasaules kaņģis un revolūcija uzdeva baznīcai asu un dziļu pārbaudīšanu. Un mēs varam teikt, ka Baltijas mācītāji šinī pārbaudīšanā bija atrasti par viegliem¹¹⁸, revolūcija nošķīpelēja projām juridiskos baznīckungus. Mēs zinām, ka atradās mācītāji, kuņģiem bija drosme aizstāvēt reliģijas kulta augstumu un atrast kopjūtas ar tautu, dažkārt pat ar revolūcionāriem darbiniekiem. Bet lielākā baznīckungu daļa gri-

bēja skatīties uz šiem notikumiem kā uz nelietīgu darīšanu, pilnu ar nepatīkamām varbūtībām.

Līdz šim Baltijā bija baznīckungi, kuņģi skaitīja par savu galveno uzdevumu būt par tradicionālā Dieva advokātiem līdz beidzamajam acumirklim. Tagad šis beidzamais acumirklis arī jau vēstures krātuvē. Patiesībā jau 1905. gads atnesa oficiālās dogmatiskās luterāņu baznīcas nāvi. Jaunā paaudze jau no šī laika paiet vienaldzīgi garām baznīcai.

No baznīcas novēršas tādēļ, ka viņa nedod atbildi uz tiem dzīves jautājumiem, ko liek priekšā šīdiena un rītdiena. Savu saturu baznīca ir izdzīvojusi — to saprazdami, daži jaunie luterāņu mācītāji mēģina pievienoties jaunlaiku dzīvei, reliģijas mācības vietā sludinot ētiku un reliģijas dogmas uzskatot tikai kā etapu reliģijas un ētikas vēsturiskā attīstības gaitā. Vecā paaudze turpretī mirs līdz ar savu baznīcu un līdz ar saviem dieviem.

Mūsu acu priekšā bija tūkstošiem nelaimīgu latviešu cilvēku, kas izsviesti no savas pajumtes. Likās, ka likteņa ļaunā roka izsijāja Baltiju no latviešiem, un nebija, kas strādātu tam pretī, nebija, kas pateiktu taisnību. Ļaudis gaidīja padomu, apmierināšanu . . . bet pa lielākai daļai dabūja ko citu, negaidītu.

Rīgas krišanas laikā, vāciešiem uzbrūkot, bēga tikai latvieši, vācieši un baznīckungi palika atpakaļ. Mēs nevarējām prasīt, lai vācieši būtu sajūsmināti par Krievijas revolūciju, bet latviešiem vajadzēja skatīties citādi. Mēs zinājām, ka mums būs nikni jācīnās un jānes lieli upuri.

Latvijas brīvību izcīnīja latviešu strēlnieks. Latviešu strēlnieks pabalstīja Krievijā Padomju valdību, to valdību, kuŗa atzina mazo tautu neatkarību. Šinī ziņā latviešu strēlniekam ir nopelni pie visām mazajām tautām: igauņiem, leišiem, baltkrieviem. Visu šo tautu neatkarība tika atzīta no Padomju Krievijas.

Daži varbūt brīnīsies, vai tik liels svars varēja būt vienai latviešu strēlnieku divīzijai: kādiem desmit pulkiem un pusotra simta lielgabaliem? Jā, varēja gan būt! Tāpēc ka 1918. g. pirmā puse bija tas laika sprīdis, kad latviešu divīzija bija

vienīgā visā Krievijā, kas labi organizēta, apbruņota un sastādīta no revolūcionāra gara cildinātiem vīriem. Un tas nozīmēja sevišķi daudz tādā laikā, kad, pēc vācu feldmaršala fon der Golca vārdiem, mazas, bet varonīgas kara daļas var darīt lielas lietas.

Latvijas brīvību un neatkarību iekaņoja sarkanais latviešu strēlnieks.

Latvijas brīvība nāca no Maskavas. Krievijas valdība atzina latviešu sarkano strēlnieku nopelnus un simt piecdesmit miljonu svabada pilsoņu vārdā padarīja mūsu mazo divmiljonu tautu par vēsturisku, neatkarīgu tautu.

Tādas asas krīzes brīžos, kā toreiz, prāti uzbudināti, nervi liesmo un sirds pirmā pārdzīvo ideoloģijas revolūciju... Katram pūš savi vēji, un pūš no visām četrām pusēm uz reizi. Tie, kuņiem nav vadoņu, maisās apkārt. Tādā stāvoklī bija latviešu bēgļi. Daudzi posās tālāk uz rītiem: uz Pleskavas, Vitebskas, Petrogradas, Smoļenskas, Maskavas guberņām. Daudzi tika pat no apstākļiem grūsti līdz Volgas krastiem un pat pāri Uralu kalniem — — —

Ļoti bēdīgi bija dzirdēt, ka latviešu tautai pareģoja iznīcināšanu zem vācu papēžiem tajā brīdī, kad atkal reiz pēc simt gadiem latviešu jaunatne stāvēja apbruņota un gatava cīnīties priekš savas tautas līdz beidzamajai asins pilītei. Tajā brīdī mēs bijām ļoti nelaimīgi. Pretinieks mums atņēma mūsu galvas pilsētu. Vecā, sirmā Rīga pārgāja vācu rokās. Kurzeme bija nožņaugta. Vidzemes dienvidu daļa jau vācu rokās. Cik tālu viņi tiks, līdz kaņaspēks nāks pie prāta un vīrišķības? Kas būs ar latviešu tautu, kas būs ar Latviju?...

Vācieši izrāva mums viņu tajā brīdī, kad krievu armija bija revolūcijas drudzī; Krievija bija bezgala izirusi, miljoniem ļaužu, kuņiem simtiem gadu nebija atļauts ne muti atdarīt, tagad revolūcija deva pilnīgu vārda brīvību, simti miljoni ļaužu, atsvabinājušies no verdzības, tagad runāja tikai par tiesībām, maz gribēdami zināt par pienākumiem un upuriem. — — —

Vajadzēja būt ļoti naivam cilvēkam, lai ticētu, ka lielā

Krievija no šīs slimības izvesēlosies drīzumā. Simt piecdesmit miljoni cilvēku bija ierauti revolūcijas vētrā, kuŗa arvien vairāk pieņēmas spēkā. Augusta mēneša beigās jau varēja redzēt, ka šai revolūcijas vētrai izdosies savīļņot bangas no mākoņiem līdz padibeņiem. Tas nozīmēja, ka Krievija nespēs kaŗot un ka no kaŗa ar Vāciju mēs tiksīm izrauti kopā ar Krieviju. Vienīgais jautājiens, kad tas notiks. Tā tad mūsu nākošais liktenis atkarājās no Krievijas iekšējās dzīves, no Krievijas nākošās iekārtas. Bet Krievijas iekšējā dzīve neatļāva ne iedomāties, ka revolūcija sastings, ka viņa arvienu vairāk neuzmodinās neaiztiktus tautas slāņus. Pavisam otrādi, vajadzēja domāt, ka lielniecisma strāva, kuŗu mēs redzējām Rīgas frontē un viņas aizmugurē, pieņemsies spēkā un dabūs formālu apveidojumu.

Lielniecisms auga sevišķi ātri un augdams kuploja ne uz to pusi, kā to gribēja idejiskie lielniecisma vadoņi. Pēdējie gribēja padarīt armiju lielniecisku, uzturot viņas kaujas spējas. Bet zaldātu masa pieķērās lielniecisma lozungam — Nost ar kaŗu! — taisni matos un saprata, ka „nost ar kaŗu” nozīmē braukt tūlīt uz mājām. Tāda propaganda izplatījās ierakumos vētrainā tempā ar lieliskiem panākumiem. Frontē tādu kustību nosauca par lielniecismu, un šādas zortes lielniecisms vareni uzplauka. Krievu pulkos neviens nekā negribēja dzirdēt par aizstāvēšanos, no uzbrukuma nebija ko domāt. Aizmugures iestādēs pa lielākai daļai bija pavisam citādi ieskati un citāds gara stāvoklis. Te nekas nebija pretī kaŗa turpināšanai. Dzīve bija laba un ne bez izpriecām. Sākot no 1915. gada rudens jau turpinājās pozīciju kaŗš, t.i.: viena daļa sēdēja frontē un no ierakumiem apšaudījās ar pretinieku, otra daļa bija aizmugurē, kur vadīja un apkalpoja pirmo daļu. Augstākos stābos un aizmugures iestādēs dzīvoja kā pa zaļumballēm. Uz revolūciju viņi skatījās kā uz slapjdraņķi; tagad bija jāizpleš tikai lietus sargs... Abu minēto daļu lielums nebija vienāds. 12. armijā uz vienu frontes zaldātu aizmugures iestādē bija 11 cilvēku — 1:11. Taisnību runājot, arī kavaleriju vajadzēja pieskaitīt pie aizmugures iestādēm, tādēļ ka viņa tranšejas neapkalpoja; pēc

izrādījās, ka kavalerijas pulkos bija tāda pat ideoloģija kā citās aizmugures iestādēs. Ja pieņem šo, tad uz katru zaldātu frontē iznāk 12 aizmugurē.

12. armijā skaitījās pavisam 640.000 cilvēku, 43. korpusā vien skaitījās 126.000. Tik daudz cilvēku intendantūrai vajadzēja paēdināt un apgērbt! 12. armijas frontes gaļums bija ap 70 verstis. Šai masai nebija nekādas kaujas vērtības.

12. armija bija līdzīga atstrādātiem garaiņiem — — —

Imperiālistisko kaŗu Krievija bija paspēlējusi — un rezultāti bija mūsu priekšā. Atkal Krievijai bija jābūt gatavai stāties starptautiskās tiesas priekšā un noklausīties gatavu spriedumu. Varbūt daudziem nav saprotams, no kurienes nāca Krievijas armijas sabrukšanas cēloņi. Visas krievu armijas bija tādas pat, kāda bija 12. armija 1917. gada rudenī, un tādēļ mēs varam runāt vispārīgi.

Bija pieņemts domāt, ka pie armijas iznīcināšanas bija vainīgi tikai lielinieki, ka viņu lozungs — nost ar kaŗu — bija noteicošais sprādziens krievu zemestrīcē. Tā domāt nevar. Lielinieki nav vairāk vainīgi pie Krievijas armijas sagrušanas, kā visas citas toreizējās politiskās partijas: maziņnieki, kadeti, oktobristi u.t.t.

Krievu armijas kaujas nespēju pirmatnējos cēloņus vajadzēja meklēt priekšrevolūcijas laika ideoloģijā. Ar ko citu var izskaidrot to, ka no paša kaŗa sākuma krievi padevās gūstā veselām armijām? Ap 1916. gada beigām bija padevušies gūstā vairāk par divi miljoni krievu zaldātu un ofiŗieŗu. Turpretī no krieviem vācieŗu bija sagūstīti tikai ap daŗi desmit tūkstoŗi. Jautājums izskaidrojas ar to, ka krievu tauta nezināja, par ko viņa kaŗo, priekŗ kādiem augstiem civilizācijas mērķiem tauta nes tos briesmīgos upuŗus, kuŗus apēda artilērija, loŗmetēji, flintes un ģiftīgās gāzes. Vecā krievu valdība nevarēja dot atbildi tautai uz vissvarīgāko jautājumu: Kādēļ Krievija iesāka kaŗu? Priekŗ kam mēs kaŗojam? — Vecajai Krievijas birokratiskai valdībai nebija ko atbildēt. Un ja nebija ko atbildēt, tad nebija arī kaŗa lozungu, tad nebija arī uz priekŗu vadoŗā stimula, un ja tā nebija, tad masas psiholoģijā iestājās statisks stāvoklis, pasīva iztu-

rēšanās ņēma virsroku par aktīvo sparū, un galu galā — individa un masas morāliskā krišana.

Ko darīja vecā Krievijas valdība, iesākdama pasaules karu, lai tautas garīgo stāvokli paceltu, lai tautas apziņu apmierinātu par tiem briesmīgiem upuriem, kuņus nesa Krievijas pusapbruņotais kaņaspēks? Atbilde: Itin nekā! Pavisam otrādi, vecā Krievijas valdība darīja visu, lai nospiestu tautas kustību. Ko darīja vecā Krievijas valdība, lai Krievijas citautu ideālus apmierinātu? — Nekā! Polijai visu armiju virspavēlnieks lielkņazs Nikolajs Nikolajevičs apsolīja kādas nekādas brīvības, kā uz aptieku svariem nosvērtas, bet Petrogradā birokratiskā valdība pat tām bija pretī.

Ko varējām gaidīt mēs, latvieši, no lielā pasaules kaņa uzvaras? Itin nekā. Varbūt to, ka mums būtu dota uz kādu laiku brīvība nodziedāt „Dievs, svētī Latviju”, stāvot kājās u.t.t. Nebūt nevar pielaist, ka vecās Krievijas valdība, 1914. gadā iesākdama karu, nezināja, ka viņa aizdedzina pasaules pulveņa krājumu, ka ar to aktu iesākas vislielākais kaņš pasaulē, kādu nezina cilvēces vēsture, ka kaņā tiks ierauta visa valsts, ka nāksies apbruņot visu tautu, un, kā sacīt jāsaka, aplaupīt šūpuļus un kapsētas. Ticams, ka viņa to zināja un saprata, bet cars Nikolajs un viņa ministri cerēja, ka arī šoreiz izdosies ņemt no tautas visu, ko var, bet tautai nedot nekā. Cara valdība negribēja atteikties no savas neatbildīgās saimniekošanas, tādēļ nekādas uzticības tautā nebija ne pašam caram, ne viņa ministriem. Tauta gaidīja, ka 1914. gadā kopā ar armijas mobilizēšanas manifestu tiks dots manifests par atbildīgas ministrijas ievēšanu. Bet to nesagaidīja. Un tādēļ vispārējais lozungs, kuņ klusumā nesa masas apziņa, bija: jo sliktāki, jo labāki!

Uzvara tautai nekā laba nevarēja atnest. Masa sāka reāli zēt savu nodomu, atdoties gūstā. Atteicoties no upuriem, masa palika egoistiska. Katrs glāba savu dārgāko mantu, kuņa noderēs pēc kaņa, pēc tāda vai citāda kaņa gala iznākuma — tas ir: dzīvību.

Ap revolūcijas sākšanās laiku krievu armija jau bija zemāk par ordināru. Mēs redzējām Ziemsvētku kauju aprak-

stā, ka dažās krievu divīzijās 24. decembrī izcēlās apbruņots dumpis, ka dažas divīzijas klusu, ne vārda nerunājot, negāja uzbrukumā; mēs redzējām, ka jau 1916. gada vasarā bija tas pats 7. Sibīrijas korpusā. Tikai vecais režīms piespieda turēt muti. Sairums kaņšpēkā bija liels jau priekš revolūcijas. Revolūcija deva šai izčibējušai būšanai gala triecienu ar tādu sparū, kādu var dot tikai revolūcija. Šis trieciens notika pašā revolūcijas iesākumā ar tā saukto „Pavēli Nr. 1”, kuŗa, kā zināms, nepieder lieliniekiem, bet ir koalīcijas valdības produkts. Pavēle Nr. 1 atsvabināja no zvēresta nogāztai monarhijai un iznīcināja vecā režīma disciplīnu. Oficieri zaudēja savas tiesības būt par pilntiesīgiem virsniekiem. Šī fakta bija diezgan, lai armija galīgi izirtu.

Zaldātu masa bez disciplīnas bija līdzīga mākoņiem. No rīta nevarēja zināt, kāds vakarā būs zaldātu horizontā stāvoklis.

Bija tāds gadījums. Tanī laikā, kad dienvidos Kerenskis sagatavoja uzbrukumu, arī 12. armijas frontē gribēja izdarīt masu demonstrāciju, priekš kam tika no iesākuma laista aģitācija un pēc tam pieprasīts, kādi pulki grib labprātīgi piedalīties operācijā. Izsaucās trīs Sibīrijas strēlnieku pulki. Zināmā dienā viņiem bija parāde. No rīta gara stāvoklis pulkos bija diezgan možs, bet uz parādes laukuma pulki atnāca tik nelabā dūšā, ka augstākai priekšniecībai nebija iespējams pieiet pulkiem pat klāt. No operācijas nebija ko domāt. Tāpat ar vislielāko skandalu nobeidzās krievu uzbrukums Rietumfrontē . . .

Tā tad imperiālistiskais kaņš bija beigts, vecās Krievijas armija nodzīvoja savas pēdējās dienas.

Un kas lai notiek ar latviešu strēlniekiem? Vai par velti būs krituši tūkstošiem upuŗu Tīreļpurvā, Loņmetējkalnā, pie Juglas upēm?

Uz šiem jautājumiem bija jādots noteikta atbilde.

Kādas varbūtības mēs varējam paredzēt nākotnes perspektīvās? Tās varbūtības, kuŗas mēs varējam paredzēt nākotnes perspektīvās, atradās Vakareiropas kaņš lauka apstākļos. Te stāvoklis mainījās, un jo tālāk, jo vairāk par ļau-

nu Vācijai. Francijas frontē piedalījās Amerika ar saviem varmācīgajiem tehniskiem un ekonomiskiem līdzekļiem. Šis apstāklis galīgi noteica tālāko pasaules kara raksturu. Tagad sāka karot vienīgi tehnika un ekonomika, bet šajā ziņā Vācija nevarēja turēt līdž Antantei. Bija acīm redzams, ka viņai zināmā laikā būs jāpadodas un jānoliek ieroči. Un ja tā, tad Vācijai būs jāizved viņas kara spēks no visām svešu valstu zemēm „nach Vaterland”. Tanī brīdī, kad tas notiks, Latvija paliks bez saimnieka, tādēļ ka latvieši ir izkaisīti pa lielākai daļai pa visu plašo Krieviju, daudzi vācu gūstā; Kurzemē un Vidzemē palikušie ir neapbruņoti, un viņiem nebūs iespēja ņemt virsroku pār vācu elementiem, kuŗi bija labi noorganizējušies dažādās šāvēju sabiedrībās, nebūs iespējams cīnīties pret baroniem, kuŗi būs apbruņoti no galvas līdz kājām, pret atpakaļ palikušām vācu armijas daļām. Bez šaubām, varēja pielaist, ka vācu armija aiziedama labi apbruņos savus kompatriotus . . . Iesāksies sacenšanās varas dēļ. Latvieši nedrīkstēja būt vājāki par saviem pretiniekiem. Latviešiem vajadzēja salasīties un apbruņoties. Izšķirošais brīdis tuvojās. Latvijai vajadzēja būt priekš latviešu darba tautas. Un to panākt bija latviešu strēlnieku vēsturiskais uzdevums. Latviešu strēlniekiem tagad bija augsts, cēls un varonīgs darbs jāpadara priekš savas tautas. Mums vajadzēja būt daudz stiprākiem, nekā mēs bijām līdz šim. Mūsu astoņi pulki bez savas artilērijas un citām daļām bija nespējīgi ko lielisku panākt. Mums vajadzēja saformēties augstākā stratēģiskā vienībā.

Pēc Rīgas krišanas

Vāciešiem nebija iespējams galīgi izklīdināt 12. armiju un iztriekt viņu no Baltijas. Tie spēki, kuŗus ģenerālis Hindenburgs bija savilcis pret Rīgu, bija vajadzīgi citās frontēs. Dažas dienas pēc Rīgas ieņemšanas iesākās pievilktu divīziju steidzoša pārvešana uz Francijas robežām.

Rīgas frontē pamestā spēka bija maz priekš operācijas at-

tīstīšanas visiespējamā pilnīgumā. Vāciem bija jāieņem ne-
tālu aiz Rīgas visīsākā fronte no Ogres uz Ropažiem un tā-
lāk līdz Gaujai. Pa vienai divīzijai ar kavaleriju tika sūtīts
pa Taurupes, Nītaures, Cēsu un Valmieras lielceļiem. Šie
spēki bija par daudz mazi, lai tiktu tālu uz ziemeļiem.

Bez tam pārdzīvotais posts izdarīja latviešu pulkos dziļu
reakciju. Tas bija par iemeslu tam, ka vairākus krievu pul-
kus drīzā laikā izdevās savest kārtībā. Arī „nāves bataljoni”
bija kaujas spējīgi.

Augusta beigās 1. latviešu brigāde atsvieda vāciešus no
Inčukalna puses; tanī pašā laikā 2. latviešu brigādes frontē
6. Tukuma pulks, kopā ar 5. Zemgales pulku, atspieda pre-
tinieku no Nītaures puses līdz Pelnei.

7. septembrī vācieši no jauna pārgāja uzbrukumā uz Nī-
taures pusi un agrā rītā ar divreiz lielākiem spēkiem uzkrīta
mūsu pozīcijām, kuŗas tanī brīdī ieņēma 5. Zemgales pulks.
Kā arvienu, tā arī šoreiz zemgalieši bija gatavi aplūkties ar
vāciešiem.

Kauju vadīju es. Pēc niknas, ap stundu ilgas artilērijas
uguns vāci iesāka uzbrukumu pa abām lielceļa pusēm. Mēs
bijām gatavi dot vāciem „zemgaliešu” spērienu. Un to viņi
dabūja tā, kā nekad nebija gaidījuši.

Ap pusdienas laiku vāci ar lieliem zaudējumiem bija at-
sviesti līdz Māras upei.

Šai kaujai ir taktiska nozīme, un tādēļ es viņu aprakstīšu
sīkāki. Vācu sagatavojumi mums tika zināmi no tiem vācu
zaldātiem, kuŗi šinī kaujā tika saņemti gūstā.

Pēc viņu vārdiem, vācu priekšniecības nolūks esot bijis
atsviest mūs atpakaļ uz Nītaures pusi un atnākt līdz Salmi-
ņiem. Uzbrukums bija nolikts uz 5. septembri. Plkst. 7 va-
jadzēja iesākt artilērijas uguni uz veselu stundu pa mūsu
ierakumiem un rezervēm. Plkst. 8 diviem kājnieku un vie-
nam artilērijas pulkam, divu bruņu mašīnu pavadībā, iesākt
uzbrukumu pa abām lielceļa pusēm uz Nītauri.

4. septembra vakarā viss esot bijis sagatavots uz mata;
visas pavēles atdotas, baterijas nomērķētas, kuŗaspēks zinā-
mās vietās. Virskomandiera stābs bija Mālpilī. Naktī uz 5.

septembrī, kā arvienu, mēs bijām nomodā un kaujas gatavībā. Uz rīta pusi sacēlās tik bieza migla, ka pat uz desmit soļiem nekā nevarēja redzēt. Tādēļ es pavēlēju pievilkt tuvāk pie frontes visas rezerves; 2 baterijām un visam pulkam bija jābūt kaujas gatavībā, līdz kamēr nenoies migla. Mūsu rīcībā bija divas smagās un trīs vieglās baterijas, pavisam 20 lielgabalu. 5. Zemgales pulka pozīcijas vilkās no Ezerkalnu mājām līdz Irdcaniem.

Pa labi stāvēja 110. divīzija, pa kreisi 36. divīzija.

Vācieši izveda kauju cauri, kā augšā aprakstīts. Taisni plkst. septiņos 5. septembrī artilērija iesāka intensīvu uguni pa mūsu ierakumiem un aizmuguri. Cik varēja noģist, tad vāciem bija ap 16 lielgabalu. Ierakumos nekādu lielu zaudējumu mums nenodarīja, tādēļ ka migla nedeķa vācu artilēristiem kontrolēt lielgabalu darbību; aizmugurē viņi mums nemaz nekaitēja, tāpēc ka mūsu rezerves bija pārvietotas uz frontes pusi, ko migla viņiem arī neļāva ieraudzīt. Bet vācu artilērijas uguns, atklāta tik nejauši, mums parādīja pretinieka nodomus; mums bija gaiši redzams, ka pēc tam vajag sagaidīt ko nopietnāku — kājnieku uzbrukumu. Pret šo mēs bijām jau puslīdz sagatavoti, pievilkdami mūsu rezerves tuvāk pie frontes. Un bez tam es tūlīņ ņēmu darbā citus līdzekļus.

Vispirms es stājos sakarā ar 110. un 36. divīziju avangarda priekšniekiem un lūdzu atklāt artilērijas uguni uz Mālpils muižu un viņas apkārtni. Ap plkst. 8 no Akenstakas puses atklāja uguni 12 lielgabali un no Irdcanu puses astoņi lielgabali.

Tā tad no mūsu puses bija sakopoti četrdesmit lielgabalu ugunis pret vācu sešpadsmitiem.

Plkst. 8 vācu kājnieki iesāka uzbrukumu noteiktā kārtībā un tika uzreiz sagrābti no mūsu četrdesmit lielgabalu ugunīm.

Migla bija pa lielākai daļai izklīdusi, un mūsu artilēristi varēja kontrolēt savu lielgabalu darbību.

Vācu rezerves tika izklaidētas ar lieliem zaudējumiem, bet viņu ķēdēm izdevās pienākt tuvāki pie mūsu ierakumiem.

Tagad iesākās tāda pat sīva kauja ar ložmetēju un flinšu ugunīm un rokas granātām. Mūsu pulki bija pašlaik papildināti ar jauniem zaldātiem no rezerves pulka. Pārbaudījumu viņi izturēja krietni.

Pret Kēsteņu muižu vāciešiem izdevās izrauties cauri mūsu tranšējām, bet savā laikā stājās viņiem pretī mūsu rezerves, un tie tika aizdzīti.

Ap pusdienas laiku kauja beidzās ar pilnīgu mūsu uzvaru. Mūsu tranšējās bija daži gūstekņi un viens ložmetējs. Mūsu zaudējumi sniedzās līdz četrdesmit cilvēkiem.

Šī kauja pierādīja, ka vācu metodisms ne katru reizi ir izdevīgs. Viņu sagatavošanās bija rēķināta uz skaidru laiku, uz dienas kauju. Nebija paredzēta migla, kuŗa ieradās nejauši. Vāciem vajadzēja no savas programmas izmest miglas dēļ artilērijas uguni un uzkrīst mums tās pašas miglas dēļ nejauši, iesākt kauju plkst. 7 ar kājnieku uzbrukumu mūsu tranšējām ar rokas granātām un bajonetēm, kā tas ir pieņemts nakts kaujā. Dažā ziņā tad mēs būtu pārsteigti.

Bez tam to stundu, kuŗā vāci deva artilērijas uguni — no plkst. 7 līdz 8, viņi deva mums iespēju pilnīgi orientēties kaujas stāvoklī un pievilkt pret Mālpili no 110. un 36. divīziju avangardiem artilērijas uguni. Tā krustuguns izspēlēja lielu lomu: viņa uzreiz izjauca vācu kuŗa kārtību divās daļās: rezerves tika atgrieztas un izklaidētas, bet pirmām ķēdēm bija jāved kautiņš vienām pašām.

Pēc šīs kaujas epizodes Nītaures frontē iestājās klusums. Citās frontes daļās arī iestājās pozīciju stāvokļa kārtība.

Kas notika aiz mugurē?

Vāciešu uzbrukums izsauca vislielāko sašutumu revolūcionārās kuŗa iestādēs. Tie, kuŗi nesen bija pārliecināti, ka vācu zaldāti nedos iespēju vācu ģenerāļiem iesākt uzbrukumu pret Rīgu, tagad staigāja apkārt acis nolaiduši. Galvenais jautājums bija: ko sacīs zaldātu masa, vai vainīgie ne-

tiks saukti pie atbildības? Pret šo gadījumu bija pie laika ņemti līdzekļi. Jau vasarā tika izlaistas baumas, ka Rīga tikšot nodota vāciešiem, ka Rīgas liktenis esot jau nopriests. — — —

Pēc Rīgas krišanas tika sastādīta īpaša komisija no Iskosola un Iskolastrela priekštāvjiem, kuņiem tika uzdots īsā laikā izdarīt izmeklēšanu un atrast vainīgos.

Tie ļaudis, kuņi bija šinī komisijā, nekādu dziļu sapratu par 12. armiju nevarēja dabūt. Viņi apbraukāja zināmas personas un pavirši nopratināja. Galu galā par vainīgu atrada pats sevi 12. armijas komandieris ģenerālis Parskis un aizgāja uz citu vietu. — „Atamanu pirmajā čarka i pirmajā palka”*. Ar to viss nobeidzās.

Zaldātu masa apmierinājās ar to, ka tagad vairs nedraud briesmas kļūt sagrābtai no kādas nebūt puses.

Petrogradā tika sasaukti priekštāvji no visām armijām priekš demobilizācijas plāna izstrādāšanas. Šī vēsts ļoti patika krievu zaldātu masai. Krievu pulki bija palikuši pavisam mazi: daudzi krita gūstā Rīgā, daudzi bija tik tāli aizlaidušies aizmugurē, ka vieglāki bija tikt uz mājām nekā atpakaļ uz fronti.

Oficiēru nozīme slīdēja arvienu zemāk. Nevar teikt, ka pa šo laiku politisko darbinieku autoritātes būtu zaldātu masās lielas. Zaldātu masa bija sapropagandēta līdz beidzamam. Tik daudz īsā brīdī viņai bija teikts par tādiem jautājumiem, kuņus dzirdēja pirmo reizi vienkāršs cilvēks, ka saprast, ko vajag atzīt par labu un ko par ļaunu, bija neiespējams.

Vadošie politiskie centri armijā arī bija dezorganizēti caur iesākušos šķelšanos. Iskosols sadalījās divās daļās: lielniekos un maziniekos. Kamēr Iskosols bija Rīgā, virsroku ņēma mazinieki, bet tagad lielnieku skaits uzreiz pieauga. „Nost ar kaņu!” atkal palika par dienas lozungu. Šis lozungs nāca no lielnieku puses, bet viņi tomēr vēlējās turēt fronti. Masa ar to nebija mierā un meklēja izeju bēgšanā no frontes uz aizmuguri.

* *Atamanam pirmais malks un pirmās rīkstes.* Red.

Oktoobra mēneša iesākumā fronte bija jau galīgi sašļukusi, un jo tālāk, jo sabrukums pieņēmās lielākā mērā.

Kas tam bija par iemeslu? Toreiz runāja, ka vainīga esot bijusi lielinieku propaganda par kara beigšanu. Bet, kā es jau sacīju, lielinieki prasīja, lai ietur pulkā kārtību, lai tur fronti. Bet bija vienas sugas „lielinieki”, kuŗi tikai savas ādas dēļ palika par lieliniekiem, kuŗi, gribēdami tikt ārā no tranšējām uz aizmuguri, kļiedza, ka viņi esot lielinieki.

Arī latviešu pulkos netrūka tādu palaidnieku, pāris cilvēku pat oficiēru starpā. Visi viņi, palikdami par „lieliniekiem”, meklēja iespēju aizsmaukt no frontes uz aizmuguri, dzīvot Rīgā. Tie nebija ne lielinieki, ne mazinieki, bet tikai palaidnieki. Zināma lieta, viņu iespaids pulkos bija mazs. Sevišķi pēc Rīgas krišanas, kad gandrīz katrs latviešu strēlnieks pats sāka saprast, kas notiek viņa acu priekšā.

Krievu armija, bez vārda runas, bija izčibējusi, bet krievu fronteī deva sitienu pēc sitiena revolūcijas tālākie gājieni. Vispirms, kā jau aizrādīju, armija pēc politiskās ideoloģijas sadalījās divās daļās: frontē stipri pieauga lieliniecisms, aizmugurē turējās mazinieki. Abas šīs strāvas bija vienlīdzīgi stipras: ja fronteī bija rokās ieroči, tad aizmugures rīcībā bija apgādāšana ar barību, apģērbu u.t.t. Ar to rēķinājās, katrs saprata, ka organizācija ir vajadzīga, lai dzīvotu un nemirtu badā. Šinī ziņā viss spēks bija rokās aizmugurei — intendantūras iestādēm. To saprata — un mēģināja ielauzties intendantūras valstī. Intendanti ļoti laipni atvēra savas magazīnas un atklāja savas grāmatas komiteju priekštāvjiem — lūgdami priekšrakstus, kā uz priekšu rīkoties.

Komitejas priekštāvji paoda miltus, pašķirstīja grāmatas, nosmekēja ēdāmo un dzeļamo, bet darbības aparāts bija jāpamet tajās pašās rokās. Ar aizmuguri nākt galā bija grūti: viņa bija un palika konservātīva. Novembra iesākumā fronte griezta pret viņu ieročus.

Pēc tam galīgu sabrukumu fronte dabūja pēc kara spēka demokratizēšanas. 1917. gada vasarā Kerenska valdība atzina Ukrainas patstāvību de jure. Ukrainas politiķi tūliņ sāka organizēt reālu apbruņotu spēku. Atrodošies frontē ukraiņu

elementi saprata to tā, ka tagad būs īpaša Ukrainas fronte, tāda propaganda tika dzīta frontē. Ukraiņi sāka vākties no krievu daļām ārā un braukt uz Ukrainas fronti, t.i. uz mājām.

Oktobra vidū ukraiņiešu aiziešana no krievu daļām pieņēma organizētu veidu: aizgājēji salasījās rotās, ložmetēju komandās, baterijās, eskadronos, pulkos... aizgājēji ņēma līdz ieročus: flintes, ložmetējus, lielgabalus, aeroplānus. Kara materiāls tika dalīts proporcionāli aizgājēju un paliekošo skaitļiem.

No tā fronte sāka palikt caurumaina kā vecs žogs. Jāgriež vērība uz to, ka frontes ukrainizācija, kā fakts, deva otru un pašu nāvīgāko sitienu krievu fronteī. Pirmo sitienu deva Pavēle Nr. 1.

Novembra mēnesī jau bija gadījumi, ka no tām divīzijām, kuŗas bija komplektētas no Ukrainas guberņām, atlikās tikai stābi.

Novembrī iesākās kazaku aiziešana uz Donu, Uralu, Kaukazu u.t.t. Galu galā izkusa visa fronte. Lielkrievu elementi aizgāja pa vienam, katrs uz savu roku.

Minskas un Galicijas frontē iznāca savstarpīga kaušanās starp ukraiņiešiem un kazakiem no vienas puses un lielnieku pulkiem no otras puses. Lielnieku valdība gribēja atlaist ukraiņiešus un kazakus uz mājām bez ieročiem, ko labprāt negribēja pieņemt aizgājēji.

Uzvāra atkarājās no gadījuma; virsroku ņēma tā puse, kuŗa bija zināmā gadījumā stiprāka.

No augšā pievestā mēs redzam, ka vecā krievu fronte gāja pretim savai iznīkšanai.

Pēc oktobra revolūcijas Iskosols tika no jauna izvēlēts. Rezultāts bija tāds, kā to varēja gaidīt: balsis sadalījās uz pusēm; fronte, t.i. lielnieki, dabūja 141 vietu un mazinieki, t.i. aizmugure — 141 vietu.

Iskolastrels tagad bija salicies kopā ar Iskosolu, lai nogāztu maziniekus.

Bet tāds vēlēšanu rezultāts nedeva juridisku pārsvaru nevienai partijai. 141 balss pro; 141 balss contra. 12. armijas

iekšējā dzīvē izbeidzās kāda nebūt darbība. 12. armija palika tagad par dzīvu mironi, par dzīvnieku, kuŗš gulēja lētarģijas miegā. 12. armijas mechanisms apstājās, viņas svārsteklis (mahovoje koļeso) apstājās nāves punktā.

Ilgi palikt tādā stāvoklī nevarēja: viņš nesa mums ātrāki kā vēlams vecās armijas izklišanu. Vajadzēja atkal mašīnu laist darbā, vajadzēja ratu grūst uz priekšu.

Pēc tā brīža apstākļiem bija vajadzīga autoritāte no frontes puses. Fronti vajadzēja turēt. Aizmugures iestādēm bez frontes nebija nekādas reālas nozīmes. Tā laika fronte maz ko nozīmēja, bet aizmugures iestāžu nozīme bija vēl daudz mazāka.

Iskosols galu galā sadalījās divās daļās: mazinieki pārcēla savas sēdes uz Valku, lielieki — uz Cēsīm; katrai pusei bija savs prezidijs.

Abas puses veda savstarpēju niknu cīņu. Maziniekiem nebija faktiskā spēka un nebija politiskas perspektīvas. Kerenka vara, atrazdama iespaidu tikai aizmugures iestādēs, bija jau pavisam nošķukusi uz leju; vara sāka pāriet tās partijas rokās, kuŗai bija katēgorisks iespaids uz fronti, un tāda partija bija — lielieku partija.

Tāds stāvoklis 12. armijā palika līdz Oktobra revolūcijai.

Nebija šaubu, ka veco armiju kā frontē, tā arī aizmugures rezerves pulkos lieliekiem jau bija izdevies sagrābt savās rokās. Bet tālāk nāca jautājums: ko darīt ar šo armiju? Vecā armija bija bezgalīgi izirusi, kaujas spēka nozīmes viņai nebija nekādas tajā laikā. Dabīgs spriedums būtu — demobilizēt viņu. Daži tuvredzīgākie arī tā domāja. Bet te nāca otrs jautājums: kādā veidā likvidēt kaŗu? Daži domāja, ka vajag demobilizēt veco armiju un visādā ziņā saligt ar Vācijas mieru, ar to izslēdzot Krieviju no pasaules kaŗa. Tā nolēma darīt. Bet tas bija viens no tuvredzīgākiem spriedumiem. Nepadomāja, ka bez armijas nekādu mieru ar Vāciju *noslēgt* neizdosies. Tam, kam kaŗa beigās nav vairs armijas, tam jāatzīstas par uzvarētu, par sakautu, tam ir jāpadodas, tam jākapitulē, tam jāpieņem visi uzvarētāja priekšlikumi. To sāka sajust 1917. gada decembrī Brestļitovskā, kad ģe-

nerālis Hofmanis nozīmēja Krievijas rietumu robežas, kā viņš pats to gribēja. Krievijas priekšstāvji redzēja, ka ārpriekš tīgi lielās vācu prasības pārspēkot nav iespējams ne ar dialektiku, ne ar loģiku. Visiem bija redzams, ka ģenerālis Hofmanis pat skaita par labāku priekš Vācijas parakstīt miera noteikumus tad, kad vācu armija aizies vēl divi trīs simt verstis uz priekšu. No vienas puses, tad atdos vācu rokās visu frontē pamesto krievu artileriju, ieročus un milzīgos kaŗa krājumus, no otras puses — caur to Krievija būs atbruņota tik tālu, ka starptautisko kaŗu atjaunot viņai nebūs iespējams, caur ko miera līgumam būs dota ne tikai juridiska papīra nozīme, bet pārvērsta par reālu faktoru Vācijas stratēģijai par labu. Tā domāja vācu stratēģis ģenerālis Hofmanis. Un pretim strādāt viņa nodomam varēja tikai ar reālu spēku, ar armiju, kuŗai ir zināma kaujas spēja.

Vācijas stratēģija bija jau tad ļoti grūta: viņu sabiedroto armijas pavisam izčākstējušas un nekādu nopietnu spiedienu izturēt nevarēja, visas plašās frontes turējās uz vācu rēķina. Tādēļ pieci, seši labi krievu korpusi pie robežām būtu devuši Krievijas diplomātiem to palīdzību Brestļitovskā, kuŗas viņiem tur pietrūka. Decembŗa beigās sāka to saprast, bet tad bija par vēlu. Krievijas diplomātiem netika nekas cits, kā pieņemt lozungu: Mēs nekaŗojam un mieru nenoslēdzam! Kā zināms, Krievija parakstīja miera līguma papīrus februārī Daugavpilī*, kad vācu stratēģa ģenerāļa Hofmaņa rokās jau bija lieliski reāli panākumi: ap desmit tūkstoš lielgabalu, ap miljonu flinšu, ložmetēju un milzums kaŗa materiāla, tūkstošiem kvadrātverstis auglīgas zemes ar nākošo ražu un galvenais — Krievija atbruņota. Tas bija pirmais un beidzamais Vācijas reālais panākums.

Un šis panākums bija lielisks, pavisam negaidīts, tādēļ ka Vācijas stratēģi gribēja vispirms izslēgt no kaŗa Franciju, kuŗa bija daudz vājāka par Krieviju. Tagad iznāca otrādi: no kaŗa izkrita Krievija, pavisam atbruņota un izirusi... Tas nozīmēja, ka šinī pasaules kaŗā Krievija nebija vairs priekš Vācijas bīstama.

* Vācietis lieto krievu vārdu *Dvinska*. Red.

Krievi gatavojās nobeigt kaŗu un iet uz mājām. Bet kā bija ar latvieŗu strēlniekiem? Uz kurieni lai viņi iet? Vidzemnieki varēja aiziet uz mājām, bet kurzemniekiem bija jāmeklē sev mājoklis sveŗumā. Tas nozīmēja — izklist pa plaŗo Krieviju.

Latvieŗu strēlnieku korŗusa formēŗana

Ja būtu noticis, ka latvieŗu strēlnieki izklistu, — Latvija nekad nebūtu nākusi latvieŗu rokās. Latvija nebūtu palikusi priekŗ latvieŗiem, kā tagad. Vispirms, Krievijā laikam būtu pavisam citāda valsts fizionomija, un latvieŗi Latvijā būtu atkal nospiesti no vietējiem vācieŗiem, kuŗi bija labi organizēti un apbruŗoti. Visi vācu elementi bija organizēti „Schützen Verein'os”, katra barona muiŗa apbruŗota. Vācu kaŗaspēks aiziedams pameta saviem kompatriotiem artileriju un kaŗa materiālus. Bez tam, kā mēs zinām, pat Latvijas dibināŗana notika zem vācu ģenerāļu uzraudzības, kuŗi, zināma lieta, latvieŗiem būtu atļāvuŗi vaidēt latvieŗu valodā. Īstos vācu nodomus mēs redzējam 1919. gada rudenī, kad ģenerāli Bermonts un fon der Golcs atņēma latvieŗiem Kurzemi un ielauzās Latvijas galvas pilsētā — Rīgā.

Mēs nebūt negribam teikt, ka visu ņo varēja paredzēt jau 1917. gada rudenī. Nebūt ne. Tomēr paredzēt varēja trīs lietas: 1) ka Krievijas revolūcija atnesīs mazām tautām brīvību; 2) ka Vācija pasaules kaŗā tiks sakauta un viņas kaŗaspēkam būs jāatstāj visas sveŗas teritorijas; 3) ka pēc vācu kaŗaspēka aizieŗanas no Latvijas Latvija paliks uz laiku bez likumīga saimnieka — latvieŗiem, tādēļ ka latvieŗi kaŗa apstākļos bija izkļidināti pa malu malām un neapbruŗoti. Tādējadi latvieŗu tauta varēja uz visiem laikiem paspēlēt savu vēsturisko lomu. „Latvija priekŗ latvieŗiem” — bija mūsu lozungs visu laiku, no cīņām Loŗmetējkalnā līdz grūtajam 1917. gada rudenim. Lai izvestu cauri ņo lozungu, latvieŗiem vajadzēja būt stipriem in corpore, nevajadzēja izkļist sveŗumā, vajadzēja būt apbruŗotiem, lai zināmā vēstu-

riskā brīdī ierastos Latvijā kā valdošs un pavēlošs spēks. Vajadzēja saprast, ka jaunā valstī pirmos vēsturiskos soļus vajadzēja nodrošināt un pabalstīt caur reālu spēku. To labi saprata Latvijas vācu elementi un ar vācu ģenerāļu palīdzību bija gatavi sagrābt varu savās rokās. Tas nebija nemaz tik grūti izdarāms, tādēļ ka Kurzeme un Dienvidvidzeme jau bija viņu okupācijas pārziņā, un tur viņi bija pilnīgi saimnieki.

Izraut šo varu no vāciešu rokām, modināt nospiestās tautas cerību — varēja tikai ar apziņu, ka mēs esam spējīgi atkarot savas tautas vēsturiskās tiesības. Mums vajadzēja katrā ziņā neļaut izklīst mūsu strēlnieku pulkiem: vajadzēja viņus savilkt vienā strēlnieku korpusā. Pie šī darba es ķēros jau 1917. gada rudenī. Septembrā beigās nobraucu uz Valku meklēt atļauju formēt Latviešu strēlnieku korpusu, sastāvošu no divām divīzijām; pavisam astoņi strēlnieku pulki; vajadzīgi bija: artilērija, kavalerijas brigāde, lidotāji u. t. t., viss pēc sīriešu strēlnieku korpusa statiem. Armijas stābā mans priekšlikums tika saņemts ar lielu labpatikšanu. Armijas komisārs Stankevičs izteicās pat, ka pie latviešu strēlnieku korpusa formēšanas vajagot ķerties visā drīzumā. Armijas stāba ģenerālkvartīrmeistars izteica šaubas, vai latviešiem nepietrūkstot augstākā komandējošā sastāva. Vispār apsolīja artilēriju, kavaleriju, inženeriju u. t. t. — visu, kas vajadzīgs. Steidzīgi tika izstrādāti vajadzīgie priekšdarbi un nosūtīta telegramma Kerenskim dēļ atļaujas. Bet uz šo atļauju mēs gaidījām velti: viņa neatnāca.

Kerenskis negribēja dot atļauju formēt latviešu korpusu tādēļ, ka latviešu strēlnieki bija izvēlējušies par savu idejisko vadoni Ļeņinu.

Tā bija milzīga tuvredzība no Kerenska. Caur to viņš pierādīja, ka viņš nesaprot revolūcijas gaitu visā visumā. Mēs redzējām, ka revolūcijas sākumā bija koalīcijas valdība, kuŗa sastāvēja no lielburžuazijas un demokrātiem. Pēc tam demokrati palika stingrāki un, atsvieduši lielburžuaziju, tuvinājās lieliniekiem, kā proletāriāta priekšstāvjiem ar Ļeņinu priekšgalā. Loģiski domājot, vajadzēja pielaist, ka nāks laiks,

kad lielinieki paliks stingrāki, un ka Ļeņins centīsies stāties revolūcijas priekšgalā, ievēkot revolūcijas darbībā visu plašo proletāriāta milzumu.

Tagad jautāsim: kāda ideoloģija bija latviešu strēlniekiem tuvāka — Kerenska vai Ļeņina?

Latviešu strēlnieku pulkos bija gandrīz tikai kalpu un citādu mazturīgu vecāku dēli. Tie bija ļaudis, kuŗi līdz pašai revolūcijai bija vergu kārtā. Atminēsimies tikai to, ka līdz revolūcijai Latvijā bija deramdienas. Tādā deramdienā kalpa cilvēks tika apskatīts no visām pusēm, tikpat kā darba lops: cik viņš var celt un cik nest. Katru Jurgā dienu kalpam atbrauca pakal, iekrāva viņa grabažas ratos un veda pie jauna kunga, kuŗš atkal apskatīja: cik viņš var celt un cik nest.

Latviešu kalpiem, vispār ņemot, no 45. dzīvības gada spēks gāja mazumā, un tirgus cena par viņu arī krita. Latviešu gājēju kārtas cilvēka dzīves ceļojums bija vienkāršs: kalps, puskalps un pagasta nabags.

Latvija bija zeme, kur vēl uzglabājusies verdzība un vislielākā cilvēka nicināšana. Latviešu tautas lielākā daļa dzīvoja kā gāju putni, viņiem nebija savas zemes, kur tie būtu varējuši iekārtoties ar savu dzīvi pēc savas gribas uz ilgāku laiku. Jāatzīst, ka pēdējā laikā priekš kalpiem bija samērā daudz darīts materiālā ziņā. Peļņa bija diezgan laba. Bet tas pakāpiens, kuŗu ieņēma latviešu gājēji sabiedriskā dzīvē, bija visai niecīgs un pat nicinoši zems. Bet tanī pašā laikā tautas izglītība tapa arvienu augstāka un augstāka. Attīstības ziņā latviešu kalps bieži vien stāvēja augstāk nekā tas barons, pie kuŗa viņš kalpoja; starpība bija tikai tā, ka barons nēsāja melnas, bet kalps nātnas bikses. Tāda apziņa bija kā morāliska nasta uz tautas pleciem, kuŗu bija nepieciešams novelt izdevīgā gadījumā. No seniem laikiem Latvijā bieži atkārtojās visnīknākie zemnieku dumpji, kuŗi tika apspiesti bez žēlastības. Reformu un stāvokļa uzlabošanas vietā dabūja nagaikas un karātavas. Pēdējā un vislielākā sacelšanās pret valdību bija 1905. gadā, un cik bēdīgi tā nobeidzās priekš latviešu gājēja, to atminējās katrs latviešu strēlnieks. Gandrīz katram latviešu strēlniekam un oficerim bija bēdīgas atmi-

ņas no tām mežonībām, kuņas pastrādāja Latvijas baroni kopā ar krievu ģenerāļiem pie latviešu tautas mazturīgām aprindām. Katram bija piemiņā nošautais vai pakārtais tēvs, māte, brālis, tuvāks radnieks vai draugs. 1917. gadā revolūcija norisinājās kaŗa laikā, kad latviešu proletārieši visi bija apbruņoti. Tie, kuŗiem pēc 1905. gada aizliedza mājā turēt pat tuteņus priekš cūku kaušanas, 1917. gadā, būdami frontē, turēja savās rokās flintes, loţmetējus, rokas granātas; viņu rīcībā bija artilērija — un visu to viņi negribēja izlaist no rokām. Ar vārdu sakot, kaŗa apstākļos revolūcija uzreiz atdeva visu varu apbruņotai proletāriešu masai. Tas ir fakts. Laiks pats no sevis novadīja šo masu pie Ļeņina, un Ļeņins deva viņai tikai ideoloģiju. Un ko varēja prasīt no latviešu strēlnieka? Viņam vajadzēja būt tādām, kādu vēsture viņu atvadīja līdz revolūcijai, un darīt to darbu, kuŗu viņam uzdeva revolūcijas izbīdītie apstākļi: 1) censties paturēt iegūto varu un 2) patstāvīgi noteikt tautas nākošo modus vivendi.

Pie Kerenska valdības mums neizdevās dabūt vēlamo atļauju; neatsacījās katēgoriski, bet arī nedeva noteiktu pavēli. Septembra beigās 2. latviešu brigāde tika pārsviesta no Nītaures frontes pret Ainažiem. Brigādes stābs bija Irģu muižā. 1. brigāde palika Cēsu frontē. Iskolastrels dzīvoja Cēsīs, viņa autoritāte pēc Rīgas krišanas bija stipri sašķobīta. Kopējas intereses strēlniekus tuvināja virsniekiem. Tas pats par sevi saprotams. Latviešu virsnieki bija cēlušies no tādas pat mazturīgo ļaužu kārtas kā strēlnieki, un tādēļ savstarpējā uzticība varēja iestāties drīz.

Ar lielu prieku strēlnieki uzņēma vēsti par latviešu strēlnieku korpusa formēšanu; sen jau to gaidīja. Tagad it īpaši tas bija pašā laikā, tādēļ ka masa dzīvoja ar tām domām, ka drīz mēs dabūsim Rīgu atpakaļ, ka drīz būs jāiet uzbrukumā. Tādu aģitāciju veda Iskolastrels un sastapa pilnīgu kontaktu pie virsniekiem un strēlniekiem.

Pēc Oktobra revolūcijas es tiku pārcelts uz Mogiļevu, Galvenā Miteklī, par Revolūcionārā kaŗalauka stāba operatīvās nodaļas priekšnieku. Ieņēmot tādu atbildīgu posteni,

man bija iespēja izdabūt Armijas virspavēlnieka pavēli par latviešu strēlnieku korpusa formēšanu. Pavēle tika dota 18. decembrī 1917. gadā. Šinī pašā pavēlē par latviešu strēlnieku korpusa komandieri tiku iecelts es, atstājot mani Revolūcionārā kaņalauga stābā.

Tagad iesākās enerģiska darbība. Vajadzīgie rīkojumi priekš materiālās puses un financēšanas tika doti no Mogiļevas, no Revolūcionārā kaņalauga stāba 12. armijas stābam priekš izpildīšanas.

Latviešu strēlnieku korpusam vajadzēja sastāvēt no divām strēlnieku divīzijām ar smago un vieglo artileriju, vienu kavalerijas brigādi un citām daļām.

Pēc Oktobŗa Revolūcijas par frontes turēšanu vairs nevarēja būt ne runas: pulki, baterijas, stābi, transports — sāka galīgi sagrūt.

Bez šaubām, arī no latviešu pulkiem daži aizgāja, bet lielākā daļa palika pulkos; bez tam pienāca klāt daudz artileristu, kavaleristu, sapieŗu u.t.t. Pamazām latviešu pulki tika izvilkti no Baltijas uz citām Krievijas daļām. Piemēram: 1. un 4. pulki janvāŗa sākumā tika izsaukti uz Rogačevas fronti pret poļu korpusu; 2. un 3. pulki — Ziemeļu Kaukazā; 5., 7. un 8. pulki — Baltijā; 6. pulks — Petrogradā.

Smagā artilerija formējās Tērbatā. Viegļā artilerija — pie katra pulka.

Kavalerijas daļas salasījās dienvidos pie 2. un 3. pulkiem.

Kā redzams, latviešu pulki bija ļoti izklīdināti, tomēr viņus apvienoja apziņa, ka viņi pieder vienai apvienībai: Par 1. divīzijas priekšnieku tika iecelts Mangulis, par 2. divīzijas priekšnieku — Avens. Tā izpildījās galu galā visu latviešu virsnieku un strēlnieku vēlēšanās: redzēt latviešu pulkus savienotus vienā stratēģiskā apvienībā. Toreiz mēs runājām, ka nāks laiks, kad mēs ar maziem spēkiem darīsim lielas lietas. Pasaules kaŗā Vācija tiks sakauta. Mums, latviešiem, vajag būt stipriem, lai tai brīdī varētu atgriezties atpakaļ uz Latviju, izdzīt no turienes svešiniekus un padarīt Latviju priekš latviešiem.

*Latviešu strēlnieku darbība no Oktobra
Revolūcijas līdz vācu uzbrukumam
1918. g. pavasarī*

Pēc oktobra revolūcijas 6. latviešu pulks tika izsaukts uz Petrogradu, kur apsargāja, galvenām kārtām, Taurijas pili. Tanī pašā laikā tika izsaukti uz Petrogradu no katra latviešu pulka strēlnieki un virsnieki, no kuņiem tur tika sastādīts 9. latviešu pulks Smoļņas institūta apsardzībai. Abi šie pulki no pirmajām oktobra dienām ir Krievijas Padomju valdības visuzticamākā apsardzība. 6. latviešu pulks spēlēja zināmu lomu pie Satversmes sapulces padzišanas. Pēc Ziemsvētkiem arī 7. pulks tika izsaukts uz Petrogradu.

2. un 3. pulki tika izsaukti uz Donas apgabalu un Ziemeļu Kaukazu pret ģenerāli Korņilovu un Kaļedinu. Te abi pulki izturēja vairākas kaujas, līdz 1918. gada pavasarī tika izsaukti uz Maskavu.

1. un 4. pulki tika izsaukti uz Rogačevas fronti pret ģenerāļa Dovbor-Mušņicka korpusu.

5. un 8. pulki palika Baltijā, apkalpojot korpusa formēšanās vajadzības.

Rodas jautājums: kādēļ latviešu pulki tika tā izkaisīti pa visām Krievijas malām? Ko varēja divi latviešu pulki padarīt Donas apgabalā un Ziemeļu Kaukazā?

Pēc mūsu domām, viņi nozīmēja tur to pašu, ko otri divi latviešu pulki Petrogradā. Galvenais bija tas, ka latviešu strēlnieku pulki bija pastāvīgi savā psiholoģijā, bija droši kareivji un apzinīgi pilsoņi. Uz viņiem kā uz tādiem varēja paļauties, viņiem varēja uzticēties. Petrogradā latviešu strēlnieku pulki garantēja valdību no visām nejaušībām. Kaŗa laukā virsniecība uz latviešu strēlniekiem varēja droši balstīties grūtā brīdī: viņi bija visuzticamākās rezerves, visdrošākie un dūšīgākie priekškarēivji.

Visumā latviešu strēlnieku darbībai bija tā vēsturiskā nozīme, ka viņi kaŗoja pret reakciju, viņi bija gatavi katrā brīdī griezt pretim krūtis un ieročus tiem spēkiem, kuŗi centās ievest Krievijā atpakaļ veco režīmu.

Latviešu strēlnieki aizstāvēja Krievijā padomju valdību tādēļ, ka viņa atzina visu mazu tautu tiesības uz patstāvību, pat līdz izstāšanās no Krievijas sastāva. Latviešu strēlnieki cīnījās priekš brīvās Latvijas. Lūk tie motīvi, kuŗi izskaidro mums, ka latviešu strēlnieki, savā masā nebūdami ne noteikti lielinieki, ne komunisti, tik karsti aizstāvēja lielniecismu Krievijā. Un tas bija pareizi. Mums, latviešiem, vajadzēja pabalstīt Krievijā to partiju, kuŗa atzina mūsu brīvību un patstāvību. Un tāda bija Krievijas lielinieku partija. Citas Krievijas partijas negribēja nekā dzirdēt par mazo tautiņu neatkarību. Daudzi nezin līdz šim laikam, kāda nozīme priekš latviešu strēlnieka ir lozungam: Brīvā Latvija. Latviešu strēlnieks savā masā bija un palika nacionālists šī vārda vislabākajā nozīmē. Šis ir tas stimulš, kuŗš iedvēsa latviešu strēlnieku sirdīs varonību — izturēt cīņu par Krievijas atjaunošanu līdz beidzamajam. Latviešu strēlnieki saprata labi, ka, ja Krievijā atgriezīsies reakcija, līdz ar to Baltijā visa vara nāks reakcionāru rokās. Tādēļ cīnīdamies pret krievu reakciju, latvieši izcīnīja brīvību Baltijai, likdami pamatu brīvai Latvijai.

Krievu buržuazijas un inteligences aprindas sākumā latviešu strēlniekus salīdzināja ar senlaiku „landsknecht'iem”, kuŗi uz attiecīgu laiku nopirkti priekš zināmas pakalpības, vai arī ar viduslaiku bruņiniekiem, kuŗi klejoja no viena feodāla barona pie otra, izraudzīdamies sev par saimnieku to, kuŗš deva labāki ēst, dzert un liksmoties. Bet drīz viņi pieredzēja, ka latviešu strēlnieki ir idejiski cīnītāji par nabagu ļaužu interesēm, par revolūciju.

Tagad revolūcionārais karš Krievijā ir izbeidzies. Pie pēdējā sitiena dienvidos ģenerālim Vrangelam piedalījās arī latviešu divīzija. Tagad latviešu strēlnieki ar skaidru sirdsapziņu un augsti paceltu galvu var braukt uz Latviju, kuŗas brīvības dēļ viņi tik daudz cīnījušies, izturēdami visasīnainākās kaujas. Latviešu strēlnieki griezās uz savu dzimteni kā uzvarētāji, kā brīvības un latviešu slavas nesēji. Jā, tagad katrs redz, ka viņu priekšā ir varoņi, druscīņ augstāk par pūli stāvoši godīgi, savam pienākumam uzticīgi pilsoņi, bet

ne žandarmi, ne „landsknecht'i", ne apkārtblandoņi bruņinieki.

Drusku ilgāk būs jāuzkavējas pie 1. un 4. pulka kaŗa darbības Rogačevas frontē. Te pirmoreiz redzam vēsturē gadījumu, kad poļi un latvieši satiekas kaujā kā pretinieki. Nevaru pielaist, ka poļi būtu gribējuši uzstāties kā Krievijas revolūcijas nomācēji. Poļi paši bija simt piecdesmit gadus Krievijas verdzībā; tāpat kā latvieši viņi zināja vecās Krievijas režīma skorpionus. Kā poļiem, tā latviešiem bija jācīnās Jaunās Krievijas labā pret Vecās Krievijas reakcionāriem spēkiem. Bez tam janvāra mēnesī 1918. gadā poļu un latviešu priekšā stāvēja ar paceltu zobenu Vācija, kuŗa tai laikā jau bija aprijusi visu Poliju un lielāko daļu no Latvijas. Kā redzam, poļi un latvieši stāvēja savu divu visniknāko ienaidnieku priekšā, pret kuŗiem viņiem bija jātur kopēja fronte, bet, neskatoties uz to, tomēr bija jāsakrusto ieroči. Tāda epizode diezgan reta vēsturē. Viņu var daždažādi izprast, it īpaši tādēļ, ka dokumentāru materiālu priekš archīva revolūcionāros kaŗos nav gandrīz pavisam.

Lieta bija tāda:

No decembra beigām miera sarunas Brestļitovskā pieņēma pavisam nevēlamu priekš Padomju valdības virzienu. Padomju valdība centās miera līgumu cik iespējams ātrāk vest galā. Padomju valdības priekšstāvji netirgojās daudz par visādiem sikumiem. Padomju valdība redzēja, ka Vācija tiks sakauta pasaules kaŗā; ka sakautās Vācijas krišanas laikā starptautiskie apsoliījumi zaudēs savu svaru. Tādēļ Padomju valdības priekšstāvji, vedot ar Vāciju miera sarunas, raudzījās uz Vāciju kā uz dzīvu mironi, kuŗa dienas jau skaitītas. Tomēr Padomju valdības priekšstāvjiem, neskatoties uz viņu dziļdomīgo taktiku, neizdevās miera līgumam dot vēlamo virzienu ātruma ziņā. Vācijas intereses prasīja citādu taktiku. Vācijai vajadzēja ne tikai mieru ar Padomju valdību. Vācijai vajadzēja izvest cauri tādu politiku, kuŗa dotu pārliecību, ka mieru paturēt būs spiesta ne tikai Padomju valdība, bet arī tādas valdības, kuŗas varētu revolūcijas apstākļos rasties pēc padomju varas gāšanas. Bez tam Vācijai

vajadzēja padarīt Krieviju pavisam nespēcīgu līdz pasaules kara beigām, lai ar maziem līdzekļiem varētu piespiest Padomju Krieviju izpildīt miera līguma noteikumus. Vācijas intereses prasīja Krievijas atbrūnošanu. To izvest bija ļoti viegli, tādēļ ka krievu kaŗaspēks, izklīzdams uz mājām, pameta visu artileriju, loŗmetējus, flintes, kara materiālus piefrontes joslā, un vācu fronte, paejot uz priekšu 200—300 verstis, to visu varēja sagrābt savās rokās. Vācu stratēģija un vācu diplomātija to saprata un strādāja pilnā kontaktā: vācieši centās noildzināt miera parakstīšanu tik ilgi, kamēr viņu fronte būs jau 200—300 verstis dziļāk Krievijā, kad viņu rokās būs lielākā daļa krievu lielgabalu, loŗmetēju, flinšu u.c. kara materiālu, ar vārdu sakot, kad viņu priekšā stāvēs atbrūnotā Krievija.

Padomju valdība saprata, ka vācieši novilcina laiku, bet jautājums, vai viņa pietiekoši saprata, kādēļ vācieši to dara. Ja Petrogradā tolaik būtu sapratuši vācu gala mērķi, tad tur būtu pavisam citādi rīkojušies ar vecās armijas demobilizēšanu, kuŗa tika iesākta priekš Krievijas visnevēlamākā kārtā: armijas demobilizēšanu iesāka ar vecāko gadu atlaišanu kā kājniekos, tā arī artilerijā. Nebija ņemts vērā tas, ka artilerija pasaules kara nesa vismazākos zaudējumus un ka artilerijā bija tikai vecākie gadi, bet kājniekos viņu nebija nemaz, bet tikai jaunākie iesaukumi. Tagad iznāca tā, ka kājniekos nebija ko demobilizēt, bet no artilerijas aizgāja visi un aiziedami atstāja lielgabalus vāciešiem. Milzīgi daudz bateriju palika bez viena artilerista. Tādēļ nebija ko domāt no šaušanas, pat nebija, kas aizvāktu lielgabalus aizmugurē; ar kavaleriju, transportiem, inŗeneriju un intendantūru iznāca tas pats, tādēļ milzīgi ieroču krājumi un kara materiāli krita vācu rokās.

Tanī pašā laikā, kad Petrogradā tik nepraktiski ķēras pie armijas demobilizēšanas, Padomju Krievijas diplomāti no Brestļitovskas pieprasīja frontes nostiprināšanu. Decembra beigās Padomju valdības priekšstāvis Jofe griezās ar vēstuli pie stāba Mogiļevā, lai pastiprinot fronti, ka tas esot vienīgais līdzeklis mazināt vācu apetīti un paātrināt miera lī-

guma noslēgšanu. Fronti mēs varējām nostiprināt tikai ar artilērijas darbību, bet, kā to redzējām, lielgabali bija, bet artilēristi aizgāja projām.

Ko neko daudz maz spirtāku domāja sadabūt aizmugurē, rezerves pulkos. Uz turieni tika sūtīti aģitatori. Bet nekas nelīdzēja. Aizmugures rezervēs bija jaunākie gadi, kuŗi zināja tikai vienu lozungu — nost ar kaŗu. Iekšķrievijā bija daži citi formējumi, kuŗi labāki varēja derēt pret Vāciju — tie bija: poļu korpusi. Vitebskas, Smoļenskas, Brjanskas rajons, ģenerāļa Dovbor-Musņicka vadībā, un viens čecho-slovaku korpuss, Tombovas—Penzas—Tulas rajonā. Bija nolemts abus šos korpusus aizsaukt uz Rietumu (Minskas—Bobruiskas) fronti. Poļu korpussam tika ierādīts sapulcēties Rogačevas—Bobruiskas—Šlobinas rajonā. Dovbor-Musņickis iesāka sava korpusa pārvešanu 1917. gada beigās. Visas pavēles tika dotas no Armijas virspavēlnieka Kriļenko. Poļu korpuss bija demokratizēts, to izdarīja pats ģenerālis Dovbor-Musņickis.

Kad lielākā korpusa daļa jau bija pārvesta, virspavēlniekam Kriļenko iesāvās prātā, ka poļu korpusa demokratizācija neesot izvesta cauri diezgan radikāli, tādēļ ka virsnieki amatos neesot tikuši ievēlēti no zaldātiem, bet iecelti no augstākās priekšniecības. Kriļenko atdeva pavēli, lai poļu korpusa zaldāti ievēl priekšniecību un ievēd komitejas. Dovbor-Musņickis atteicās to darīt, motivēdams ar to, ka tādējādi korpuss tiks novests pie iznīkšanas. Starp Dovbor-Musņicki un Kriļenko iesākās asa telegrammu maiņa. Galu galā Kriļenko pavēlēja pārējos ešelonus nelaist no Krievijas ārā. Dovbor-Musņickis pieprasīja, lai Kriļenko atceļ savu pavēli, piedraudēdams, ja tas nenotiks līdz zināmai dienai, skaitīt sevi pret Krieviju kaŗastāvoklī. Kriļenko izlaida pavēli, ka Dovbor-Musņickis sacēlies pret likumīgu valdību un ka tāpēc viņš skaitāms ārpus likuma. Augšminētā rajonā Dovbor-Musņickis bija jau sakopojis divas kājnieku divīzijas, vienu kavalerijas brigādi un divas baterijas. Dovbor-Musņicka stābs bija pie Bobruiskas. Artilērija bija pamesta Vitebskas apgabalā. Trešā divīzija nāca kājām no Rosļavļas puses uz

Rogačevu. Bez tam Dovbor-Musņicka spēki pastāvīgi palielinājās ar tām poļu daļām, kuŗas viņam pienāca no Dienvidrietumu frontes.

No minētā korpusa daļu grupēšanas varam redzēt, ka Dovbor-Musņickis nebija spējīgs, nebija sagatavots vest kuŗu ar Krieviju: viņš bija padarījis vislielāko kļūdu — pame-tis artileriju tālā aizmugurē. Drīz pēc kuŗa pieteikšanas Dovbor-Musņickis ieņēma ar vienu divīziju Rogačevas pil-sētu un dzelzceļa staciju, nelaizdams uz ziemeļiem pa dzelz-ceļu nevienu vilcienu ar pārtiku priekš rietumu un ziemeļ-rietumu krievu frontes, kuŗās caur to izcēlās milzīgs bads; pārtikas trūkums bija ne tikai kuŗaspēkā, bet arī pie iedzī-votājiem. It īpaši liela bada katastrofa bija Vidzemē.

Šis incidents sakrita kopā ar momentu, kad Mogiļevā da-rīja visu iespējamo, lai pastiprinātu fronti, un tādēļ ģen. Dovbor-Musņicka rīkošanās nodarīja mums lielu postu. Galu galā izcēlās savstarpēja kaušanās gandrīz Brestļitovskas durvju priekšā. Vācijai tas atnesa vislielāko labumu: vācu stratēģi redzēja, ka pie nākošā uzbrukuma no krievu puses pretošanās nebūs — tādēļ to var iesākt ar maziem spēkiem. Tāds stāvoklis bija pirmās janvāra dienās 1918. gadā.

Dovbor-Musņickis nelaida cauri pārtikas vilcienus. Tas bija par iemeslu tam, ka pēdējie zaldāti aizmuka no frontes, un Bobruiskas frontē viss vācu uzbrukuma smagums krita uz Dovbor-Musņicka korpusu un uz tiem sarkaniem spē-kiem, kuŗi ar viņu tikko kāvās.

No sākuma Padomju valdības spēki zaudēja vienu kauju pēc otras un ap 10. janvāri ģenerālis Dovbor-Musņickis at-svieda mūsējos līdz Mogiļevai, kuŗa sāka steidzīgi evaku-ēties. Pēc tam par virspavēlnieku pār visiem kuŗaspēkiem pret Dovbor-Musņicki tiku iecelts es. Reizē ar mani atbrau-ca 1. un 3. latviešu pulki un vairākas smagās baterijas.

Poļi cīnījās dūšīgi. Viņiem bija liels pārsvars kājniekos un kavalerijā. Bet artilerijas mums bija sešreiz vairāk. Pirmā lielā kauja bija uz līnijas: stacija Toščica — sādžas Verchņaja un Nižņaja Toščica. Šinī pirmajā lielā operācijā 1. latviešu pulks izdarīja lielisku maršu, aiziedams no Novajas—Bito-

vas puses pa Rogačevas traktu poļiem aizmugurē, caur ko Dobor-Musņickis bija piespiests atkāpties pie Rogačevas pilsētas¹¹⁹. Tas notika ap 20. janvāri. Pie Rogačevas Dobor-Musņickis ieņēma vecās armijas stipri nocietinātās pozīcijas starp Dņepras un Drutes upēm no Ozernices sādžas līdz Zapoljes sādžai. Dobor-Musņicka pozīcija no frontes bija gandrīz neieņemama: viņu aizsargāja 30 soļu plata drāšu aizzogojumu josla, divas tranšeju līnijas, nostiprinātas ar ložmetējiem un ar tranšeju lielgabaliem. Rogačevas apkārtnē mums pretim stāvēja abas poļu divīzijas. Bez tam no Propoiskas pilsētas puses nāca uz Rogačevas pusi trešā Dobor-Musņicka divīzija; kavalerijas brigāde ieņēma Drutes upes līniju no Čigirinkas līdz Teričevai. No tā redzams, ka mana aizmugures satiksme ar Mogiļevu bija ļoti apdraudēta. Vispār ņemot, mūsu stāvoklis bija ļoti grūts. Mums vajadzēja censties pēc drīzas uzvaras, kamēr trešā poļu divīzija vēl ir tālu. Uzvarēt varējām tikai tanī gadījumā, ja izdosies saskaut Dobor-Musņicka Rogačevas grupu; šī grupa bija vistuvāk pie mums, un viņu es biju izvēlējis par nākošo uzbrukuma objektu; kautiņam vajadzēja notikt divu, trīs dienu laikā, kamēr sarkano spēku aizmugure vēl nav apdraudēta no Propoiskas puses. Uzbrukums bija nolikts, cik atcešos, naktī uz 28. janvāri. Mēs nedrīkstējām novēloties. Pēc pēdējām kaujām manā rīcībā bija ap trīs tūkstoš zaldātu, 36 lielgabali un 82 kavaleristi.*

* *Mana karaspēka sastāvs nebija liels, bet viņš bija bezgalīgi savāds, sastādīts no dažādādiem vecās armijas atlikumiem un revolūcijas laika formējumiem.*

Vislabākais un kaujas spējīgākais bija 1. latviešu strēlnieku pulks, kuņā bija uzglabājusies visa krietnam karapulkam vajadzīgā kārtība.

4. latviešu strēlnieku pulks bija pārvērties par revolūcionāro kaujas priekšpulku.

Šinī pulkā viss bija dibināts uz kolektīviem pamatiem.

Pulka priekšgalā stāvēja nevis viens pulka komandieris, kā tas visur pieņemts, bet divi komandieri ar vienādām tiesībām, abi komandēja nemainīdamies dien no dienas kopā.

Senromiešu kara vēsture zina tādu augstākas komandējošas varas ierīkošanu: Romas karaspēka priekšgalā stāvēja divi konsuli, mainīdamies dienu no dienas; te tomēr bija uzglabāts atbildības princips.

Bet 4. latviešu strēlnieku pulks gāja tālāk: viņš turēja divus pulka

Ar tādiem spēkiem uzbrukt dienas laikā nebija ko domāt. Panākumus, ja viņi varēja būt, solīja tikai nakts kauja.

Pēc izstrādāta plāna uzbrukumu vajadzēja izdarīt plkst. 4. 19. Sibīrijas strēlnieku pulks ar četriem viegliem un diviem smagiem lielgabaliem dabūja pavēli maršēt uz Madaru —Zvorovo—Vikovo—Dimitrovkas sādžām; 4. latviešu strēlnieku pulks ar četriem viegliem un diviem smagiem lielgabaliem — no Staroje Selo uz Rudeņka—Zemenkoviči—Košari, Somijas strēlnieku pulkam ar četriem viegliem un diviem smagiem lielgabaliem uzbrukt no Madaru puses poļu pozīcijām pie Ozerņices sādžas. 1. latviešu pulkam ar astoņiem viegliem un četriem smagiem lielgabaliem — no Staroje Selo puses.

Drutes upes kreisajā krastā no Homičiem līdz Konoplicas

komandierus, atsvabināja katru par sevi no atbildības, kuŗu uzkrāva savai paša mugurai.

Šī pulka strēlnieki bija priekšzīmīgi disciplinēti: viņi atzina vispirms sava pulka komitejas autoritāti, par kuŗu augstāk bija tikai pulka sapulces lēmums. Kaujas pavēles tika izpildītas līdz beidzamajam. Ārpus kaujas un tiešu dienesta uzdevumu izpildīšanas strēlnieki skaitīja sevi par absolūti svabadiem pilsoņiem.

Zināma lieta, ka tāda kaŗa organizācija un tāds iekšējais režīms bija par cēloni dažādiem neparedzamiem apstākļiem, tādēļ ka masas psiholoģiskās parādības viņos neatrada katrai kaŗa daļai vajadzīgo pašaprobežošanas.

Ar vienu vārdu sakot, te nebija kaŗa disciplīnas, te bija masas kaprīse, kas daudzreiz izpaudās nevēlamā virzienā. Man atmiņā šāds notikums.

16. janvārī šis pulks, kopā ar citām kaŗa nodaļām, dūšīgi sturmēja poļu pozīcijas pie Toščicas stacijas, ejot kolonnā taisni pa dzelzceļa līniju visvairāk nostiprinātām pretinieka pozīcijām virsū...

Poļu ložmetēji nodarīja lielus zaudējumus, mūsējie tika atsviesti līdz Staraja Bichovas pilsētai.

Te tika sasaukta pulka sapulce izmeklēt pulka komandieru darbību kaitīgā, tādēļ ka daži strēlnieki bija izdzirdējuši komandieru savstarpējo strīdu, kuŗš esot vainīgs par neizdevību un lielajiem zaudējumiem.

Abi komandieri, nogaidījuši bargās sapulces spriedumu, aizbēga uz aizmuguri un ielikās slimnicā.

Pulka sapulce nosprieda notikumu aizmirst, bet aizbraukt uz Mogilevu un izriķot dejas vakaru.

Tāda pulka sapulces rezolūcija bija atnesta pie manis; pie kam deputācija apstiprināja ar goda vārdu, ka katrā laikā pēc manas pavēles pulks būs atpakaļ uz pozīcijām.

Gandrīz katram sarkangvardu pulkam bija savi ieskati un sava ētika. Priekšniecība bija vēlēta.

sādžai stāvēja dažādas partizānu nodaļas ar četriem lielgabaliem.

Uz Treslas upes kreisā krasta no Tamarijas sādžas puses īpaša partizānu nodaļa ar 16 jātniekiem un 24 kājniekiem ar diviem lielgabaliem. Izejas punkti plkst. 4 bija:

19. Sibīrijas pulkam — Vikovo,

4. latv. pulkam — Veričevo,

Somijas strēln. pulkam — Madari,

1. latv. pulkam — pret frontes pozīcijām.

Atsevišķā instrukcijā bija teikts, ka uzbrukumū vajag iesākt plkst. 4 ar vislielāko artilērijas uguni, lai parādītu pretiniekam, ka viņš ir apiets no visām pusēm, un tādējādi piespiestu viņu atstāt Rogačevu bez tālākas kaujas. Instrukcijā bija aizliegts apšaudīt pilsētu un sādžas. Bez tam īpaša partizānu nodaļa — 126 kājnieki un 16 kavalēristi — dabūja pavēli apiet Rogačevu no austrumu puses, plkst. 4 ielauzties pilsētā, uzkrīst divīzijas stābam un pārraut visu telefonu un telegrafa satiksmi, vārdu sakot, izdarīt pilsētā lielu troksni.

Viss augšā minētais kaujas plāns tika izvests dzīvē uz mata. Plkst. četros 36 lielgabali reizē atklāja uguni no trim pusēm. Tanī brīdī partizāni ielauzās pilsētā, bet divīzijas stābam uzkrīst neizdevās, tāpēc ka viņš ar joni aizbēga, kanonādei sākoties. Techniskā satiksme tika izpostīta.

Artilērijas kanonādei no visām pusēm bija lielisks iespaids. Pēc gūstekņu paskaidrojumiem poļi domājuši, ka viņi ir jau ielenkti un tiks sagūstīti, kādēļ bijuši dikti priecīgi, kad pārliecinājušies, ka lielceļš no Rogačēvas uz Zabortje-Paboļevu vēl esot svabads . . .

Gaismai austot, mēs bijām pilnīgi uzvarētāji. Mūsu rokās bija vairāk tūkstoši gūstekņu un dažādas trofējas. Mūsu zaudējumi bija ne vairāk kā pussimts cilvēku.

Te jāpiezīmē, ka neviens lādiņš nebija kritis ne pilsētā, ne sādžās, un neviens privāts cilvēks nebija ievainots. Zināma lieta, tāds nakts uzbrukums, kuŗā izdošanās pilnīgi bija dibināta uz artilērijas uguni, pieder pie tā nosauktiem „trīkiem”. Revolūcionāros kaŗos viņiem var būt raison d'être

tāpēc ka disciplīna ir slābana, kaņaspēki slikti apmācīti un virsniecībai nav vajadzīgā respekta priekš štiku kaujas izvešanas.

Dovbor-Musņicka kaņaspēks ieņēma pozīcijas piecpadsmit verstis no Bobruiskas pie Olas upes. — Otrā dienā pēc Rogačevas ieņemšanas latviešu pulku komitejas sasauca pulka sapulci un izveda cauri rezolūciju, ka ar dzelzceļa atsvabināšanu latviešu pulku uzdevums esot izpildīts un ka ar poļiem kauties viņi vairāk negribot, tādēļ ka poļu tautai tāpat kā latviešiem esot jāsalasās, lai izcīnītu savu atsvabināšanu. Toreiz visa vara bija pulku komiteju rokās, un viņām strēlnieki klausīja vairāk nekā virsniecībai.

No Petrogradas nāca viens pēc otra dekrēti par armijas demobilizēšanu. Baterijas pozīcijās palika bez artileristiem; no sākuma trīs lielgabali, tad divi, tad viens, un beidzot nebija, kas lielgabalus iepakotu vagonos; tas pats bija ar ložmetējiem. . . . Tanī pašā laikā, kad Petrogradas dekrēti izārdīja uz pēdējo beidzamos bruņotos spēkus frontē un netālu no Brestļitovskas Kriļenko veda kaņu ar Dovbor-Musņicki, Padomju valdības diplomāti pagērēja bruņotu spēku pabalstu. Bet pie tādas nekārtības — no kurienes varēja nākt tas pabalsts? Jaunās republikas valstsvīri bija piemirsuši, ka politikai un stratēģijai ir jāstrādā pilnā kontaktā.

Lai nobeigtu kaņu daudz maz sev par labu, vajadzēja būt stipriem. Padomju valdībai vajadzēja laba kaņaspēka. Taisnību sakot, krievu frontēs varēja atrast dažu labu pulku, bateriju, esakdronu, kuņi nebija vēl galīgi pazaudējuši kaujas spējas, bet visumā vecā armija bija izirusi; bet tas pavisam nenāca no pārlicēģiem kaņa pūliņiem, no fiziska noguruma. Tas nebija. Krievu armija divus gadus veda pozīciju kaņu, sēdot tranšējās. Priekš tādas kaņa darbības nebija vajadzīga liela miesas spēku patērēšana. Sanitārais stāvoklis kaņaspēkos bija ļoti labs, intendantūra apgādāja ar visu vajadzīgo kārtīgi. Tādēļ krievu armijas izīršanas cēloņus vajadzēja meklēt tai demoralizācijā, kuņu atnesa tranšeju kaņa bezdarbība. Ar citiem vārdiem — slinkumā. Krievu armija bija piekususi ne no pārpūlēšanās, bet no slinkuma, kā fron-

tē, tā aizmugurē. Tas bija ilgā pozīciju kara rezultāts. Citādi nevarēja būt. Sēdot tranšējās, zaldātos un virsniecībā ieauga pavisam jauna psiholoģija: atturēties no riskantas un pūliņu pilnas aktīvas kara darbības. Intelektuālie spēki gribēja mieru un mazā darbībā noteiktu rezultātu. Griba bija palikusi glēva un izturība vāja. Par tēraudam līdzīgiem, klīniskiem raksturiem varēja tikai fantazēt. Maz bija tādu virsnieku, kuŗi daudz gribēja, daudz varēja, kuŗi būtu gatavi nest lielu atbildību.

Glēvulība iestājās kā tranšējās, tā arī augstākos stābos. Augstākos stābos dzīvoja grezni un bagāti, dzīvībai un veselībai nebija nekāda riska. Viss pozīciju kara grūtums bija uzlikts pulka komandierim; viņš bija pirmais strādnieks un pirmā atbildīgā persona. Uz pulku komandieŗu rēķina ģenerālmajori tika paaugstināti par ģenerālleitnantiem, uz viņu sviedru un prātu rēķina ģenerālleitnanti tapa par „pilnajiem ģenerāļiem”. No pasaules kara sākuma līdz beigām pulka komandieris bija un ir par stūŗa akmeni, ir par Bileama ēzeli...

No 1916. gada pavasara krievi bija vairāk reizes izdevība izrauties no tranšeju kara stāvokļa, atjaunot lauku kara operācijas un dzīties pēc galvenā stratēģiskā mērķa panākšanas. No 1916. gada krievu frontes priekšā stāvēja pretinieks, kuŗš bija vēl vairāk iziris nekā krievi. Tāds pretinieks bija Austrija. — To mēs redzējām 1916. gada maija mēnesī pie ģenerāļa Brusilova uzbrukuma Galīcijas frontē. Austrieši bēga vai devās gūstā.

No pirmās uzbrukuma dienas ģenerāļa Brusilova fronte palika bez pretnieka — vairāk kā divsimt tūkstoši austriešu nodevās gūstā. Tas nāca pavisam negaidīti. Krievu ģenerāļiem vajadzēja parādīt enerģiju un dūšību. Austriešus varēja kā ar slotu noslaucīt no kara skatuves. Visi ceļi uz Vīni bija vaļā.

Krievu kara spēka gara stāvoklis bija pacīlāts. „Uz priekšu! — Uz priekšu!”... sauca zaldāti, viņu virsnieki un pulku komandieŗi. — „Lēnāk, lēnāk!” — — — dudināja ekselencētie veči, pīdamies nopakaļus stābos. Gala rezultāti iz-

nāca pavisam negaidīti. Austriešu vietā ieradās vācieši un likvidēja nelaimi. Krievi bija piespiesti no jauna vest pozīciju karu. To pašu var teikt par Ziemsvētku uzbrukumu Rīgas frontē. Uzreiz izrādījās, ka vāciešiem nav nekādu rezervju. 23., 24., 25., 26. decembrī ceļš uz Jelgavu, uz Daugavpils aizmuguri bija vaļā. Vajadzēja tikai iet uz priekšu droši. Vajadzēja vilkt uz fronti mūsu stratēģiskās rezerves visas uz reizi. Mēs būtu attriekuši vāciešus toreiz vismaz līdz Mēmeles upei, būtu devuši iespēju drāzties uz priekšu visai Ziemeļrietumu frontei. Bet krievu ģenerāļi maz gribēja un maz saņiedza. It kā viņi būtu bijuši par slinkiem izslieties visā augumā un sagrābt Fortunu, kad viņa uzsmaidīja. — Miesa bija nobarojusies, gars izlaidies un sapņoja par mājām. Vācijas ģenerālstābs negribēja atdot iniciatīvu krievu rokās, un to viņš panāca galvenām kārtām caur pašu krievu atturīgo kara darbību.

Līdz ar revolūcijas virzīšanos uz priekšu valsts vara mainīja savu ideoloģiju un savus piekritējus. No sākuma koalīcija, tad Kerenska valdība, pēc oktobra dienām lielinieki. Līdz ar revolūcijas gājienu armija aizgāja arvienu tālāk un tālāk no tiem pamatiem, uz kuriem bija dibināta viņas audzināšana. Zaldātu apziņa galu galā bija dezorganizēta līdz pēdējam. Viņi uzklusēja tās balsis, kuŗas no viņiem mazāk prasīja un deva vairāk cerības uz iešanu mājās.

Tādēļ 1918. gada sākumā atklāti un vispārīgi runāt par pozīciju turēšanu nebija vērts.

Bez tam dažas komitejas radīja frontē lielu dezorganizāciju. Nesagaidot dekrētus no Petrogradas, viņas jau palaida zaldātus uz mājām. Tā, piem., 3. korpusa komiteja jau decembra beigās demobilizēja visu korpusu. No 21. korpusa bija palikuši tikai divīzijas stābs un vāģi.

7. armija bija atvesta četrdesmit verstis no frontes, bet transports un artilērija pamesti 20 verstis no frontes. Īpašā armijā bija tas pats. (Šai armijai vajadzējis dot Nr. 13, bet cars Nikolajs šo numuru negribējis ievest armiju kārtībā, tādēļ līcis viņu nosaukt „Osobaja armija”.)

Artilērija, ložmetēji, flintes, kara materiāli tika pārdoti

pretiniekam. Viena smagā artilerija, kopā ar visiem transportiem un parkiem, bija pārdota austriešiem par četrdesmit tūkstošiem rubļu. Ložmetēju atdeva par pudeli konjaka.

Tika pieņemti visstingrākie līdzekļi, lai apturētu tālāku frontes iznīkšanu. Daži armijas komandieri tika nodoti tiesai. 3. korpusa komiteja visā sastāvā pakļuva zem tiesas. Bet tas neko nelīdzēja. Disciplīnu ievest vairs nebija iespējams. Tranšejas palika tukšas un pa pusei sagruvušas. Viens krievu diplomāts, braukdams uz Brestļitovsku, apskatījis krievu un vācu tranšejas, izsacīja laikrakstā izbrīnīšanos, ka vāciešu tranšejas esot kārtībā, visur zaldāti, bet krievu tranšejas sagruvušas un tikai dažās vietās posteņos stāvējuši ofi­cie­ri, zaldātu nebijis redzams.

Tāds stāvoklis bija tanī brīdī, kad politika sauca palīgā stratēģiju. Bet — bija par vēlu. Tā bija saucēja balss tukšnesī.

No visa augšā minētā tagad būs saprotams tas kritiskais stāvoklis, kuŗā, nenovēršamu apstākļu spiesta, atradās Padomju valdības diplomātija Brestļitovskā. Mēs ne varējām kaŗot, ne salīgt mieru. — Jo tuvāk nāca miera sarunu krīze, jo gaišāk bija redzama tā vieglprātība, ar kuŗu Dovbor-Mušnickis un Kriļenko bija ielaidušies savstarpējā kaŗā. Bija redzams, ka pēc miera sarunu pārtraukšanas Dovbor-Mušnickam un Kriļenkam būs jāgriež ieroči pret kopējo pretinieku — vācieti, kuŗš, nākdams uz priekšu, aizķers pirms poļus un tad krievus. Tādos apstākļos no krieviem būtu bijusi pasaules vēsturē nedzirdēta neapdomība — palīdzēt vāciešiem sakaut poļus, pēc kam tikt pašiem sakautiem no vāciešiem.

Te vajadzēja meklēt kādu nebūt izeju mums par labu. To sapratām mēs, to saprata arī poļi. Tā kā poļu stāvoklis bija daudz sliktāks par mūsu, tad viņi bija spiesti pirmie meklēt iespēju tikt ar mums sarunās. Tā arī notika. Februāra mēneša sākumā mēs saņēmām paziņojumu no Petrogradas, ka caur trešo personu ierosinājumu poļi lūdzot dot viņiem iespēju sākt sarunas ar mums un atsūtīt savus delegātus. Roģačevā ieradās no poļu puses divi delegāti. Viens no viņiem

bija Ļvovas universitātes profesors un otrs no Dovbor-Musņicka stāba (uzvārdus vairs neatminos). Sarunas tika vestas manā (virspavēlnieka) vagonā.

Poļu delegāti lika priekšā kopīgi griezt ieročus pret vāciešiem. Pirmajā sēdē principā tas tika pieņemts. Pēc tam poļu delegāti aizbrauca uz Bobruisku pēc tālākām instrukcijām. Par to laiku vecās krievu armijas Galv. Miteklis un Revolūcionārais kaņalaika stābs pārcēlās uz Orlu, uz kuriem tiezdoši tiku izsaukti arī es.

Sarunas ar poļiem tika turpinātas, bet novest viņas līdz beigām neizdevās, tāpēc ka vācieši iesāka uzbrukumu un mūs pārsteidza.

Nebija ko domāt krieviem vieniem pašiem turēties vāciešiem pretī, tādēļ ka tanī brīdī Rogačevas frontē stāvēja tikai abi latviešu pulki, trīs četri lielgabali, nedaudz ložmetēju un vēl pāris simt cilvēku dažādās jaunformētās nodaļās.

Tas bija vienīgais krievu kaņaspēks no Minskas līdz Gomeļai. Zināma lieta, viņam nekādas reālas nozīmes nevarēja būt, jo vācieši bija daudzreiz stiprāki disciplinā, skaitā un kaujas spējās. Vācieši dzinās ieņemt to demarkācijas līniju, kuņā vislabāk bija vēlama no viņu politiskajiem un stratēģiskajiem aprēķiniem.

Dovbor-Musņicka korpuss tika no vāciešiem atbruņots pēc neilgas pretošanās.

1. un 4. latviešu pulki aizbrauca marta pirmajās dienās uz Maskavu.

Tā nobeidzās pirmais krievu-poļu kaņš. Vācieši pēc Brest-ļitovskas miera pārtraukšanas iesāka uzbrukumu. Krievu frontē tas iznāca ļoti negaidīti, kādēļ vāciešiem izdevās sagūstīt pat dažu armiju stābus.

Vācieši aizgāja Rietumu frontē līdz Dņepras upei, dienvidos ieņēma Besarabiju, Ukrainu un Krimas pussalu. Ziemeļos demarkācijas līnija gāja no Polockas — uz Pleskavu — Narvu.

Krievi bija spiesti parakstīt mieru Daugavpilī — *nelasot cauri*. Ne demarkācijas līnija, ne tās robežas, kuņas novilkta uz kartes ģenerālis Hofmanis priekš nākoņajām Vācijas pro-

vincēm, tai laikā nevarēja skaitīties par galīgi noliktām. Viņas bija atkarīgas: 1) no tālākās pasaules kara gaitas un 2) no galīgiem kara rezultātiem.

Pirmais atkarājās no stratēģiskā, otrs no ekonomiskā elementa.

Stratēģiskā ziņā bez apdomas lielās Krievijas teritorijas sakampšana veda Vāciju pie kara spēju novājināšanas, tādēļ ka ieņemtajās teritorijās vajadzēja turēt daudz lielāku vācu kaŗaspēku, nekā priekš tam bija agrāk jātur tranšējās. Ne austrieši, ne bulgāri, ne turki priekš politiskas okupācijas nolūkiem nederēja. Vispirms tādēļ, ka Vācija gribēja ieņemtās teritorijas izsūkt tikai priekš sevis; otrkārt, tādēļ, ka ieņemtās teritorijās Vācijas valdība iesāka nodibināt jaunas valstis zem ķeizara Vilhelma protektorāta un šinī ziņā atbalstīties varēja tikai uz vācu zaldātiem. Tā tad iznāca tā, ka Krievijas frontē tagad palika tikai vācieši, kas prasīja atraut no franču un Saloniku frontes daudzas divīzijas, caur ko tur vāci palika vājāki, bet viņu pretinieks, ar Amerikas iejaukšanos kaŗā, palika arvienu stiprāks un stiprāks.

Ekonomiskā ziņā, bez šaubām, Vācija dabūja ļoti daudz visādu materiālu priekš kara un „faterland'es” uzturēšanas. It sevišķi daudz pārtikas un dažādu materiālu vācieši izveda no Ukrainas un Baltijas. Tomēr viss tas, ko vācieši dabūja no ieņemtajām teritorijām, nevarēja dot viņiem ekonomisku pārsvaru pār saviem pretiniekiem. Ekonomiskā ziņā viss jautājums negāja tālāk par „faterland'es” bada stāvokļa atvieglināšanu.

Tālāk, ja ņemsim vērā vācu politisko darbību, tad redzēsim, ka viņa arī nepastiprināja tās saites, ar kuŗām gribēja saistīt iekāroto tautu simpatijas pie Vācijas. Vācija organizēja visas monarchistiskās valstis zem Vilhelma personīga protektorāta. Kurzeme, piemēram, bija pārvērsta par hercoga valsti, tāda pat hercoga valsts kļuva arī Ukraina ar hetmani priekšgalā. Pirmais hetmanis bija krievu ģenerālis Skropadskis (vāci viņu saukāja par Schnellpadski). Vidzemi Vācija arī gribēja pārvērst par hercoga valsti. Visur tika simulēta tautas piekrišana Vācijas politiskajiem un adminis-

trātīvajiem centieniem. Bet patiesībā neviens tautai neprasija, ko viņa grib, un pat prasīt nevarēja, tādēļ ka lielākā daļa iedzīvotāju bija aizbēguši uz Iekškrieviju vai atradās kara laukā.

Ja Vācijai būtu izdevies nobeigt karu kā uzvarētājai, tad, bez šaubām, Somijas, Kurzemes, Vidzemes, Polijas, Baltkrievijas, Ukrainas priekšgalā būtu nākuši ģermāņu prinči, kādu „fäterlandē” ir milzums.

Tagad, ja ņemsim pārskatā visumā to, ko darīja ar Krieviju Vācija sakarā ar Brestļitovskas miera līgumu, tad varam nākt pie noteikta slēdziena, ka vienīgais reālais Vācijas panākums bija tas, ka viņa *atbrūvoja* Krieviju, atņēma tai iespēju no jauna iepīties starptautiskajā Eiropas karā.

Viss cits, ko darīja Vācija ar Revolūcionāro Krieviju, sakarā ar miera līguma caurskatīšanu, nāca Vācijai pašai par postu, nebija nekādu panākumu pasaules kara uzvarai par labu, ne stratēģiskā, ne ekonomiskā, ne politiskā ziņā.

Daudzmaz bija panākumu ekonomiskā ziņā, bet priekš pasaules kara galīga rezultāta tam nebija nekādas nozīmes.

Stratēģiskā un politiskā ziņā Brestas miers atnesa Vācijai minusu.

Te vēlreiz redzam vecu vecā kara likuma pārkāpšanu: ka svešu teritoriju milzīga sagrābšana nesaskan ar kara lauka prasībām — gādāt vispirms par kara spēka ekonomizēšanu. Krievijas bezgalīgi lielā teritorija jau ne pirmoreiz vedusi maldos stratēģiju. Atminēsimies Čingishanu, Kārli XII un Napoleonu.¹²⁰ Visi trīs viņi dabūja galu ne no Krievijas apbruņotā spēka; viņi iznīka dabiskā nāvē slavu tautu apdzīvotos bezgalīgi lielos klajumos.

Ar Vāciju te iznāca kuriozi tajā ziņā, ka no kara sākuma, 1914. gadā, viņas ģenerālstābs negribēja iedzīlīnāties Krievijas teritorijā. Viņi baidījās no t.s. skitu stratēģijas, bet tagad, kara beigās, Vācijas kara spēks ienāca Krievijā tik dziļi, ka, ja tas būtu noticis kara sākumā, tad Krievijai būtu bijis jānoliek ieroči un jāsamaksā visiem kontribūcija.

Daži stratēģi turas pie tādām domām, ka pretinieks, iedams Krievijā, paliek mazspēcīgs, bet krievi atkāpdamies paliek stiprāki.

Tā ir tā nosauktā skitu stratēģija. Simts gadus atpakaļ tas patiesi tā bija. Atkāpdamās Krievija varēja savilkt kopā milzīgu armiju, skaita ziņā daudz pārāku nekā pretinieks. Ieroci bija vienkārši: štiķi. Artilērijas maz. Par uzvarētāju palika tas, kuŗam kaŗa laikā palika vairāk zaldātu zem karoga. Čingishana, Kārļa XII un Napoleona liktenī mēs redzam, ka tādā stratēģijā bija Krievijas glābiņš. Bet 1914. gadā bija pavisam citādi. Ar štiķu vien šo laiku kaŗā uzvarēt nevar, ne arī ar masas pārspēku. Kaŗa likteni nenoteic masa, bet tehniskie kaŗa līdzekļi. Valsts kaŗa tehnikas spējām šolaiku stratēģija piešķir vislielāko nozīmi. Pasaules kaŗā mēs redzējam, ka visa rūpniecība tika militārizēta: fabrikas, darbnīcas atdotas stratēģijas rīcībā. Krievijā kaŗa tehnika bija ārkārtīgi zema un kaŗa materiālu un artilērijas krājumi ļoti mazi; oktobra beigās 1914. gadā krievu armijā bija liels trūkums patronu, lādiņu, flinšu, artilērijas u.t.t., kaŗa operācijas bija jāatliek līdz tam laikam, kamēr rūpniecība izgatavos kaŗa materiālus un šaujamos rīkus.

Bet katastrofa bija ne šinī iemeslā, kuŗš arī pats par sevi bija katastrofai līdzīgs. Katastrofa bija iekš tam, ka Krievijas kaŗa tehniskā bāze bija Petrograda. Petrogradā bija lielākais vairums kaŗa rūpniecību, kuŗas izgatavoja flintes, lielgabalus, patronas, lādiņus, rokas granātas, intendantūras priekšmetus, vārdu sakot — Petrograda deva Krievijas kaŗaspēkam 70% no visa kaŗa materiāla.

Ja kaŗa sākumā 1914. gadā Vācijas stratēģi būtu metuši uz Krieviju visus Austrijas spēkus, pusi no Vācijas spēkiem un floti, — Petrograda būtu kritusi, Krievijas tehniskā kaŗa bāze pašā kaŗa iesākumā būtu beigusi savu darbību, līdz ar to krievu kaŗaspēks būtu palicis bez patronām, lādiņiem, flintēm, lielgabaliem . . . Krievija būtu palikusi ar kālām rokām. Un viņai būtu bijis jāatteicas no kaŗa.

Petrograda, kā valsts tehniskā kaŗa bāze, spēlēja visplašāko lomu, un ar viņas likvidēšanu Krievijai būtu bijis jābeidz kaŗot. Tas nenotika. Petrogradas kaŗa rūpniecība strādāja ražīgi tālāk, bet Krievija, sākot ar 1915. gadu, bija tikai spējīga stāvēt uz vietas un notērēt kaŗa materiālu minimumu.

Tā vai otrādi, vācu stratēģu darbība pēc Brestļitovskas sarunām bija pietiekoši oriģināla, lai grieztu uz sevi kara notikumu pētītāju uzmanību. Vispirms bija redzams, ka Vācija cenšas sagrābt savās rokās bezgalīgi lielas teritorijas, kuŗu ieņemšana un apsargāšana prasīja daudz vairāk vācu kareivju nekā imperiālistiskā kara frontes stāvoklis. Tā bija priekš stratēģijas miera līguma ļoti nevēlama izeja, caur ko vācu stratēģija gribēja palikt stiprāka. Šis pēdējais apstāklis priekš Vācijas bija sevišķi no svara tādēļ, ka stratēģija bija tas vienīgais faktors, ar kuŗa palīdzību Vāciju varēja uzvarēt vai likt cerības uz uzvaru.

Ekonomiski un tehniski vācieši bija daudz vājāki par saviem pretiniekiem. Bet tagad bija redzams, ka miera līguma rezultāts bija tas, kuŗš šo vienīgo faktoru pamazināja, un tādēļ pamazināja Vācijas šānses uz uzvaru, kas nozīmē to pašu, ka miera līgums ar Krieviju pieveda Vāciju tuvāk pie bezdibeņa.

Stāvoklis 12. armijas frontē

Pēc Rīgas krišanas 12. armijas fronte palika arvienu plašāka. Par iemeslu tam bija tas, ka vāci sāka ieņemt arī salas Baltijas jūrā. Vācu flote ienāca Rīgas jūras līcī, tādējādi apdraudot Vidzemes rietumu piekrasti, kuŗa bija pavisam slikti apsargāta. No Pērnavas līdz pašai Gaujas ietekai stāvēja krievu kaŗaspēki — kavalerija un Turkestanas strēlnieku divīzija, bet šie krievu pulki bija pavisam iziruši. Labākā stāvoklī bija kavalerija. Turkestanas strēlnieku divīzija (taisnību sakot — tikai nosaukums bija tāds) nekā negribēja dzirdēt par kaujas darbību. Šīs divīzijas aizmugurē zaldāti izdarīja vislielākās razbainiecības, tādēļ ka pārtiku no intendantūras nepiesūtīja un viņi badojās. Nebija ne maizes, ne gaļas. Iesākās lielos apmēros tā sauktās rekvizīcijas. Iedzīvotāji tika vienkārši aplaupīti no izsalkušajiem zaldātiem. Bez tam pārtikas krājumu palika latviešiem tik maz, ka drīz sāka trūkumu ciest arī iedzīvotāji. Pie rekvizīcijām tika no-

laupītas visādas mantas; tie, kuŗi gribēja savu aizstāvēt, tika nogalināti. Pie māju apsargāšanas ķērās latviešu strēlnieki, un, enerģiski rīkojoties, viņiem izdevās iztīrīt labu Vidzemes daļu no bandītiem. 12. armijas aizmugurē iestājās ļoti drūms stāvoklis. Te iesākās tā sauktais mazais kaŗš. Latviešu strēlnieki, 2. brigādes pulki, bija tie, kuŗi aizstāvēja kārtību un ķērās pie tautas apsargāšanas.

2. latviešu brigādē pa šo laiku, t.i. pēc oktobra revolūcijas, bija notikušas lielas pārmaiņas komandējošā sastāvā. Brigādes komandieris palkavnieks Lielgalvis un brigādes stāba priekšnieks ģenerālstāba palkavnieks Sakariadze bija atteikušies no savām vietām. Par brigādes komandieri tiku iecelts es, par stāba priekšnieku kapitans Švede.

Brigādes iekšējā dzīve tagad tika noteikta un vadīta no revolūcionārās komitejas, kuŗa bija katrā pulkā un brigādes stābā. 2. brigādē oktobra revolūcija neatnesa tik ātru galīgu sagrūvumu, kā tas notika pirmajā brigādē, kur virsnieki jau bija atdalījušies no strēlniekiem. Pēc oktobra revolūcijas no 1. brigādes aizgāja visnopietnākie un enerģiskākie virsnieki — palkavnieks Goppers un Briedis — kuŗiem bija iespēja zināmos politiskos apstākļos turēt strēlnieku masas kaujas spēju vēlamā augstumā. 12. armijas priekšgalā arī stāvēja revolūcionārā komiteja. Armijas komandieŗi mainījās ļoti bieži. Ģenerāļa Parska vietā tika iecelts ģenerālis Juzefovičs. Pēc Juzefoviča aiziešanas tiku iecelts es, bet pēc tam tūliņ tiku aizsaukts uz Mogiļevas Galveno Mitekli augstākā vietā, pēc tam nāca ģenerālis Novickis u.t.t. Revolūcionārās komitejas jaucās visās darīšanās, faktiski viņas palika par armijas diriģentiem jau novembra sākumā. Līdz ar to armijā, it īpaši frontinieki, bet aizmugurē tie, kuŗiem bija sliktāka dzīvošana, sāka noteikti atradināties no kaut kuŗām domām, kuŗas saistītu pie kaŗa darbības, kaujas spēju vajadzības. Disciplīna izira pavisam. Krievi gāja uz mājām, cenzdamies aizvest līdz vairāk mantas. Latviešu strēlnieki caur savām komitejām dabūja iespēju dzelzceļa stacijās un uz lielceļiem uzstādīt „zagraditeļnije otrjadi”*, kuŗi sāka visas liekās

* *Kontroles (aizsprosta) komandas. Red.*

mantas ņemt nost aizgājējiem. Tas bija par iemeslu savstarpējai sadursmei. Aizgājēji, gribēdami izsisties cauri ar visām mantām, sāka salasīties lielākās kaŗa daļās ar loŗmetējiem un lielgabaliem. Aizmugurē iesākās savstarpēja kaušanās, vislielākā nekārtība, pilnīga anarchija.

Frontē uzplauka starptautiskā anede, kuŗa izvērtās tik lielos apmēros, ka drīzumā krieviem bija savi aizŗogojumi pavisam jānoārda un blindāzās jāierīko bufete ar siltiem uzkoŗamiem.

Vācieši uzpirka pārtikas vielas un pēcāk uzkoŗamo veidā kopā ar dzērieniem pārdeva krieviem. Vāci piedāvāja visvisādas metalla lietas: naŗus, dakšņas, „blumizerus”, revolverus, lampas, ņķiltavas... No krieviem prasīja pirmām kārtām pārtikas vielas: maīzi, gaļu, bez tam drēbes, zābakus, tad loŗmetējus, lielgabalus, transporta vāŗus, telefona aparātus, zirģus... No vācu puses tirģojās seviņķi marketenderi, zaldāti nenāca ārā no saviem ierakumiem, bet veicīģi strādāja pie tranņeju uzbūves. No krievu puses tirģojās zaldāti... Pēc armijas demokratizēšanas ņis jautājums padziļinājās. Tādai galīģai armijas sabrukšanai frontē un aizmugurē par iemeslu bija tas, ka Armijas Izpildu Komitejā turpinājās saņķelšanās. Viena puse atradās Cēsīs — tā tika pabalstīta no frontes daļām, otra puse atradās Valkā pie armijas stāba un caur to turēja paņas armijas aparātu savā rīcībā. Sarunas nevarēja vest pie vienošanās, tādēļ ka Cēsīs bija lielinieki, bet Valkā mazineki. Politiskie darbinieki gatavojās izņķirt konfliktu ar ieročiem. Kaujas spēku vairākums bija cēsīnieku rokās un no turienes gaidīja iniciātīvu, bez tam Cēsu grupa strādāja valdoņās partijas vārdā un tas viņai deva juridīģku pārsvaru. Valkas grupas spēki nebija visai lieli: kavalerijas divīzija, trīs četri nāves batalģoni un četras bruņotas maņīnas.

Cēsu grupa noņēma no frontes divus krievu pulģus: 436. un 437., un divus latvieņu pulģus, 6. un 7., un vienu artilerijas divīzionu; ap 20. novembri ņie spēki tika savilkti Valmieras apkārtnē.

Tuvākajās dienās varēja gaidīt savstarpēju kaušanos lie-

liskos apmēros. Vidzemei bija sagaidāmas posta dienas. Jau tā daudz ļaužu bija palikuši bez pajumtes, bez apģērba, bez pārtikas, bez lopiem. Latviešu tautas labums prasīja saudzēt ļaužu dzīvību un neizpostīt līdz beidzamam kultūrālos simtgadējos darbus. Revolūcija tagad bija atdevusi visu darba ļaudīm, viss piederēja viņiem pašiem, tādēļ tautas intereses prasīja, lai saudzētu to, kas nav vēl nopostīts.

Bez tam vispārējais politiskais stāvoklis Baltijā bija ļoti bīstams vēl tādēļ, ka šinī pašā laikā iesākās sadursmes ar ieročiem starp igauņu un latviešu strēlniekiem Tērbatā. Te par uzbrucējiem bija igauņi, kuņi, atzīdami Tērbatu par savu pilsētu, dzina ārā latviešu rezerves pulku. Toreiz igauņi rīkojās patstāvīgi, zem Vācijas protektorāta. Savu patstāvību viņi bija gribējuši nodibināt, ieiedami priekšlaikus vācu orientācijā.

Igauņi nebija izklīduši pa visu Krieviju kā latvieši, igauņiem nebija bēgļu, neviena igauņu zemes daļa nebija okupēta no Vācijas; bez tam Igaunija nebija izpostīta no kara apstākļiem, tādēļ ka viņa bija no Rīgas frontes tālā aizmugurē. Pavisam otrādi, dažs labs igauņis caur karu bija palicis bagāts, mazturīgo ļaužu stāvoklis samērā bija labs, kādēļ tautas masā sīkburžujskie instinkti noslāpēja revolūcionārā gara dzirksteles.

Šis pēdējais apstāklis bija it īpaši pa prātam Valkas Iskosola grupai, kuņa redzēja igauņu karaspēkā savu rezervi, ko mums vajadzēja uzskatīt par visai biedinošu apstākli, tādēļ ka savstarpējais karš varēja dabūt negaidīti intensīvu raksturu.

Mums, latviešiem, nemaz nebija vēlams pielaist tādu karu mūsu dzimtenes teritorijā, kuņa bez tam jau bija bezgala izpostīta. Tad ņemsim tikai Baltijas apvārsni un prasīsim: kādu labumu varēja atnest igauņiem un latviešiem savstarpēja kaušanās? — It nekādu. Bez tam nebija nekādu svarīgu iemeslu priekš uzkrišanas latviešiem, kuņi jau posās no Tērbatas ārā uz Valku. Acīmredzot, igauņi jau toreiz tikoja uz Valku un bija nolēmuši Valku ar laiku sagrābt savās rokās, lai vācu ierašanās brīdī tas būtu fait accompli par labu

Igaunijai. Vispār ņemot, Igaunija pārdzīvotās revolūcijas vētras laikā aizvien ieņēmusi diezgan savādu pozīciju. Redzējama, ka vācieši paliek Baltijā par kungiem, Igaunija: 1) aizsteidzās visiem priekšā un deklarēja sevi par neatkarīgu no Krievijas Republikas un tika no Vācijas atzīta; 2) igauņu tauta nekā nedarīja visu mazo Krievijas tautu atsvabināšanas lietā; 3) igauņu tauta necīnījās pret Krievijas reakciju; otrādi, igauņi palīdzēja monarchistam ģenerālim Judeņičam operācijās pret Petrogradu. Igaunijai nesaprata toreiz, ka Krievijas mazo tautu neatkarība stāv sakarā ar Krievijas Padomju Valdību, kuŗa mazu tautu neatkarību atzīst, bet ne ar Krievijas monarchistiem, kuŗi mazu tautu neatkarību neatzīst. Bermonta operācija pret Rīgu to pierādīja bez kādām šaubām. Pēc Rīgas ieņemšanas Bermonts būtu izsludinājis jaunu Latvijas verdzības vēstures iesākumu. Pēc Petrogradas ieņemšanas ģenerālis Judeņičs būtu sagrābis savās rokās Igauniju. Tanī laikā, kad igauņi laida ģenerāli Judeņiču uz Petrogradu, latviešu strēlnieki kāvās ar viņu, un pateicoties tikai 5. latviešu strēlnieku pulka varonībai, Judeņičam neizdevās ieņemt Petrogradu.¹²¹

Tagad pavisam savādi dzirdēt tādas lietas, ka igauņi vienā un tai pašā laikā palīdzēja ģenerālim Judeņičam operācijās pret Petrogradu un sūtīja latviešiem palīgā savus spēkus pret palkavnieku Bermontu, kuŗš bija tāds pat monarchists kā Judeņičs. Starpība starp viņiem bija tikai tā, ka ģenerālis Judeņičs bija krievu reakcionārās partijas vadonis, bet Bermonts — avantūrists.

Pirmajā acumirkli rādās, ka igauņu tautas likteni vadīja tālredzīgi politiķi, kuŗi spēja intuīcijas ceļā atminēt nākotnes apvārsni un uzminēt ar laiku starptautisko problēmu. Bet tagad pašiem igauņiem jāatzīst, ka viņi bija tikai vēstures lutekļi. Igaunijā politiķu reālā darbība neveda taisni pie gala rezultāta, kuŗš tagad ir gluži vienāds kā latviešiem, tā igauņiem. Kā Latvija, tā Igaunija tagad ir neatkarīgas republikas. Kā Latvija, tā Igaunija savu neatkarību dabūja no Krievijas Padomju valdības gluži vienādi juridiskā ceļā. Bet latvieši palīdzēja Padomju valdībai nostiprināt Krieviju, cī-

nīdamies pret krievu reakciju, pret Kolčaku, Deņikinu, Judeņiču, Vrangelu, nolikdami tūkstošiem savas jaunās paauzdes dzīvību un veselību. Pēc Padomju valdības nodibināšanās Krievijā, par visniknākajiem mazo tautu pretiniekiem vajadzēja skaitīt krievu reakcionārus, kuŗi ne dzirdēt negribēja par mazo tautu brīvību. Tad Krievijas reakcionāri bija skaitāmi kā visu Krievijas mazo tautu un Padomju valdības kopējie pretinieki. Pret viņiem vajadzēja kopēji cīnīties.

Bet tolaik, t.i. 1917. gada rudenī, igauņi iesāka uzbrukumu ar ieročiem latviešu kaŗaspēkam. Tā bija lieliska vieglprātība, tādēļ ka mēs, latvieši, bijām daudz stiprāki par igauņiem: mums bija vairāk nacionāla spēka, un bez tam mūsu rīcībā bija krievu pulki no frontes. Uz igauņu pusi varēja toreiz pārsvieties viena krievu kavalerijas divīzija, trīs četri nāves bataljoni un 4—5 bruņotas mašīnas, t.i. spēki, kuŗus bija savākusi ap sevi Valkas Iskosola grupa.

Abas puses bija gatavas uz kauju. Vienai pusei vajadzēja padoties, un tā puse bija Valkas grupa. Par igauņu apspiešanu nebija ne runas, bet vēlams bija, lai viņi savas tuvredzības dēļ toreiz neiekultos šinī tracī, kuŗš varēja sacelt naidu starp igauņiem un latviešiem uz ilgākiem laikiem, kas bija pavisam nevēlami tādā vēsturiskā brīdī, kad no šo pašu mazo tautiņu solidaritātes atkarājās viņu kopējā vēsturiskā perspektīva.

No frontes puses operācija bija nodota manā vadībā, operatīvais stābs bija Valmierā.

Izstrādātais plāns bija šāds: 1) ar igauņiem panākt vienošanos miera ceļā; 2) piedabūt krievu kavalerijas divīziju, kuŗa apsargāja Valku, lai viņa paliek neitrāla; 3) nāves bataljonus un bruņotās mašīnas izdzīt no Valkas.

Pirmo operācijas punktu izdevās izvest cauri sapulcē Tērbatā, uz kuŗu tika steidzošā kārtā izsaukti delegāti no Rēvels strādnieku organizācijām un no latviešu sociāldemokrātijas organizācijām.

Latviešu strēlnieki tūliņ atzina, ka viņi padosies savu delegātu lēmumam, un patiesībā atstāja savas kaujas pozīcijas.

Bet citādi tas bija ar igauņiem, zaldāti nolēma delegācijai

paklausīt un nolikt ieročus, bet igauņu oficiēri katēgoriski pateica, ka viņi gribot latviešus pārmācīt.

Aģitācija darīja savu iespaidu uz igauņu zaldātiem, sāka nākt priekšā gadījumi, kuŗi taisnā ceļā veda uz disciplīnas un virsniecības autoritātes krišanu. Galu galā tie igauņu spēki, kuŗi bija Tērbatā, nāca igauņu strādnieku delegātu pāraudzībā.

Nolīguma rezultāts bija tas, ka latviešu strēlniekiem bija jāatstāj Tērbata, bet igauņu kaŗaspēkam nebija jāatiet uz Valku.

Otru operācijas plāna punktu bija grūtāki izvest. Kavalerijas pulki vēl bija pilnā kārtībā, disciplīna tika ieturēta, virsniecības iespaids bija spēkā. Kavalerija skaitīja par savu pienākumu apsargāt armijas stābu; viņai bija apsolīts, ka pēc labas pienākuma izpildīšanas viņa netikšot sūtīta uz fronti ierakumos. Tas bija galvenais stimuls, kuŗš varēja uz ilgāku laiku attālināt kavalerijas iziršanu.

Sarunās kavalerijas komiteju priekštāvjiem tika dots apsolījums, ka armijas stābs netiks aizkarts, ka no armijas stāba personāla neviens netiks arestēts. Šo sarunu reālais panākums bija tas, ka kavalerijas pulku priekštāvji apsolīja būt neitrāli tik ilgi, kamēr mēs ievērošot mūsu dotos solījumus. Pēc tam kavalerija izgāja no Valkas un apmetās pilsētas apkārtnē.

Kad augšā minētie panākumi jau bija sasniegti, iesākās trešā operācijas punkta izvešana dzīvē. Sarunas starp abām Iskosola grupām tika pārtrauktas; gala rezultāts atkarājās no operācijas iznākuma.

Latviešu pulkiem tika dots šāds virziens: 6. Tukuma pulkam ar vienu vieglo bateriju un diviem smagiem lielgabaliem bija jāiet uz Valku, pa šoseju Valmiera—Valka. 7. Bauskas pulkam ar diviem lielgabaliem jāiet pa šoseju līdz Eglei, tad jāņem pa labi uz Gailīšiem—Zilēm—Brandiņiem—Skujām—Lāčmuižu—Vinguljiem un jāieņem visi ceļi uz austrumiem un ziemeļiem no Valkas puses.

436. un 437. pulkiem ar divām baterijām bija jāiet no

Zvīguriem uz Šķiliņmuižu—Stālesmuižu, no kurienes iesākt uzbrukumu plašā frontē — Valka—Boze.

Pretinieks bija ieņēmis pozīcijas pie Sedes upes, pie Aunīšiem, pie Ģērķes—Liepkalniem.

Kavalerija stāvēja pa daļai Lāčmuižas—Stujanu—Ventes—Jaunzemju apkārtnē; pa daļai Vingauļu—Mišas apkārtnē.

Tādas koncentrācijas gala nolūks bija — iespundēt pretinieku Valkā un piespiest viņu: nolikt ieročus, vai bēgt uz ziemeļiem.

Ieroču nolikšanu varēja panākt caur kauju. Valkas atstāšanu mēs varējām panākt caur manevru un caur pretinieka apiešanu no abiem flangiem un no aizmugures puses. Priekšmums vairāk vēlams bija panākt Valkas ieņemšanu ar manevru, piespiežot pretinieku bēgt uz ziemeļiem.

No augšā minētā mēs redzam, ka spiedienu darīt pret mums gribēja tikai nāvenieki un bruņu mašīnas, kādēļ abas minētās kaŗa daļas bija izraudzītas par tuvāko uzbrukuma objektu. Mūsu pulki devās uz priekšu veicīgi; otras dienas gājiena vakarā 6. Tukuma pulks jau stāvēja pie Sedes upes un nakts uzbrukumā atsvieda pretinieku pie Valkas. Citi pulki drusciņ novēlojās. Pēc tam no latviešu pulkiem tika ievesti Valkā pa vienam, pa diviem cilvēkiem, un piepeši ap divas rotas strēlnieku ielenca Valkas Iskosola nodaļu.

Priekš pilsētas aizstāvēšanas lielākā nozīme bija bruņotām mašīnām. Tādu pretiniekam bija četras, no kuŗām dažas bija ar lielgabaliem.

Pret šīm mašīnām tika izlietots viens no tiem līdzekļiem, kuŗi dažreiz labi izdodas revolūcijas kaŗos; imperiālistiskā kaŗā tādām mēģinājumiem nebūtu ne mazākā panākuma. Šis līdzeklis bija vienkāršs: es pavēlēju pretinieka bruņotās mašīnas izzagt. Tas arī izdevās. Atradām šoferus. Izlūki ziņoja, ka pa dienu visas četras mašīnas kaujas gatavībā atrodoties garāžā, kuŗa tiekot apsargāta no viena posteņa.

Pēc dažādiem mēģinājumiem izdevās divas bruņotās mašīnas dabūt mūsu šoferu rokās, izkrāpt no garāžas un iegāzt grāvī.

Pa to laiku 7. latviešu pulks apdraudēja ceļus uz austrumiem un ziemeļiem no Valkas, un 436. pulks ieradās pie Valkas no rietumiem. Caur to nāves bataljoni bija piespiesti atstāt Valku un atiet uz pilsētas ziemeļu apkārtni.

Valkā ielavījušies strēlnieki ieņēma Valkas Iskosola grupas sapulces namu.

Pēc tam Valkas Iskosola grupa redzēja, ka pretoties nav iespējams, un izklīda pa savām iestādēm.

Vara bija koncentrēta Armijas Izpildu Komitejas (Iskosola) rokās.

Visa operācija bija dibināta pa lielākajai daļai uz psiholoģiskiem pamatiem, kuņiem revolūcija atklāj nepārrēdzamu apvārsni.

Svārstīgais gara stāvoklis masā, nespēja orientēties tai lielā notikumu un sarežģītu apstākļu daudzumā, kuņu revolūcija ik stundas papildināja, viss tas deva asprātībai un drošsirdībai nepārspējamu iespēju valdīt par tradicionālās dzīves kustību. Revolūcionāru masu pēc patikas var piedabūt atzīt melnu par baltu; katrā konkrētā gadījumā viss atkarājas no masas gara stāvokļa un no stāvokļa iespaids uz masu. Tiem vadoņiem, kuņi prot šos divus faktorus katrā brīdī pareizi saprast, tiem masa paklausa un padodas. Starptautiskā kaŗā pa priekšu dzird tehniku un ieročus: gaisā aeroplāna dūkšanu, pēc tam lielgabalu kaukšanu, un tad tikai pēdējā momentā redz pretinieks pretinieku. Revolūcionāros kaŗos pavisam otrādi; pa priekšu iet aģitācija, sarunas, vārdus sakot, tas, ko krievi saprot zem nosaukuma „galdež”; rezultātā nāk domu svārstīšanās un orientācijas pārmaiņas; ar ieročiem apgāzt atliek to, kas vēl paliek uzticams tradīcijai, vai arī aizsarga savas reālās intereses.

Valkas ieņemšana¹²² arī jāpieskaita pie tā sauktajiem „trīkiem”, kuņi izvērtušies no revolūcijas apstākļa stāvokļa.

Pēc Iskosola iekortelēšanās Valkā, 12. armijas stābā bija izdarītas dažas pārmaiņas augstākā personāla starpā. Armijas komandiera ģenerāļa Juzefoviča vietā tiku iecelts es, — pēc manas pārcelšanās uz Galveno Mitekli nāca ģenerālis Novickis, pēc viņa aiziešanas par Ziemeļrietumu frontes koman-

dieri — ģenerālis Gunzadze, agrākais 97. pulka komandieris. Daži vecākie ģenerāļi arī tika atcelti un viņu vietā iecelti vietnieki no ģenerālstāba oficiēru jaunākās paaudzes.

Iskosols ievietojās Valkā un palika par 12. armijas valdošo organu.

Visas šīs pārmaiņas tika izdarītas bez arestiem un bez liekas asins izliešanas. Novembra beigās 12. armijā savstarpējā šķelšanās bija izbeigta.

De facto 12. armijā nekādas varas nebija. Krievu kara daļas turēja taisnu līniju: — Uz mājām! Tam pretim strādāt nevienam nenāca ne prātā. To turēja par nevajadzīgu. Ar miera sarunu sākšanos Brestļitovskā krievu armija atkal iesāka sērgot ar to, ka vācu armijas mums neko ļauna darīt negribot. Domāja, ka kašs ar Vāciju nobeigts, ka viņa mums vairs neuzbruks, tikai nevajag viņu kaitināt.

Bija tāds simptomatisks gadījums. No vācu puses turpinājās lidotāju darbība pār mūsu pozīcijām. Iskosolā nāca apspriešanā jautājums, kā mums izdevīgāki saprast vācu lidotāju vizītes, — kā izlūku vai kā kaujas darbību. Tika nopriests, ka vācu lidotāju parādīšanās jāpieņem kā izlūku darbība, un tādēļ viņu apšaudīšanu krievu baterijām vajag aizliegt.

Iskosolā latviešiem nebija nekādas nozīmes. Latviešu strēlnieku pulku politiskā un kareiviskā darbība koncentrējās Iskolastrelā, kuŗš savā darbībā sev piesavinājās absolūtu nozīmi. Iskolastreļa svars 12. armijā palika arvienu lielāks, jo, krievu pulkiem aizejot, frontē par faktisko spēku priekšstāvjiem bija latviešu strēlnieku pulki. Armijas darbības jautājumu skatījās cauri Iskosolā, bet rēķināties vajadzēja ar Iskolastreļa gribu.

Iskosola darbībai arī nekādas valsts nozīmes nebija, tur palika tikai tie locekļi, kuŗi negribēja braukt projām. Iskolastrelā bija dziļš iekšējs sašutums. Visiem bija acīm redzams vecās armijas gals... Viņai bija jāizklīst pa mājām; tāpat visiem bija redzams, ka mieru jāsalīgst visādā ziņā. Bet ko lai dara ar strēlnieku pulkiem? — Šinī jautājiņā Iskolastrelā nebija vienošanās. Lielākā daļa gribēja, lai lat-

viešu pulki tiekot atlaisti uz mājām, t.i. lai katrs iet, kur grib. Kurzeme un Dienvidvidzeme bija vācu rokās, uz turieni, zināms, ceļš bija ciet.

Lielākā daļa virsniecības turējās pavisam citādās domās. Viņi nekā negribēja dzirdēt par iešanu uz mājām vai izklīšanu, bet ar ļoti svarīgiem motīviem pierādīja, ka vajag latviešu pulkus pastiprināt, savienot viņus vienā strēlnieku korpusā, saformēt artilēriju, kavaleriju, aviāciju un citas kaŗaspēku daļas. Tā domāju arī es, un pateicoties tam, ka tiku Galvenā Mitekļi iecelts augstā postenī, man izdevās dabūt atļauju ķerties pie latviešu strēlnieku korpusa formēšanas (Virspavēlnieka pavēle no 18. decembra 1917. g.). Kā jau agrāk minēju, par korpusa komandieri tiku iecelts es. Viena Iskolastrela daļa domāja līdz ar mani un strādāja kopīgi ar virsniecību pie latviešu strēlnieku apvienošanas. Bet pavisam negaidītais miera sarunu pārtraukums Brestā izjauca šo darbu... Vācu kaŗaspēks pārgāja uzbrukumā un izdzina no Baltijas pēdējās 12. armijas atliekas, kuŗas atkāpdamās galīgi izklīda.

Latviešu pulki aizgāja caur Pleskavu uz Bologoju. Iskolastrels sadalījās divās daļās: viena daļa — 1. divīzijas priekšstāvji — aizgāja uz Maskavu, otra daļa — 2. divīzijas priekšstāvji — aizgāja uz Bologoju.

Iskosols pa daļai izklīda, pa daļai aizbrauca uz Nižņij-Novgorodu demobilizēties.

Pēc miera līguma noteikumiem vecajai krievu armijai bija jādemobilizējas.

Tamlīdzīgā kārtībā likvidējās visas citas krievu armijas. Ap marta mēneša beigām Krievijā bruņota regulāra spēka vairs valdības rokās nebija: vecās armijas likvidējās, jauna kaŗaspēka organizēšana stāvēja vēl priekšā. Vienīgais regulārais kaŗaspēks, kuŗš bija labi organizēts un pieturēja disciplīnu, bija: 1) Latviešu strēlnieku korpus un 2) Čehoslovaku korpus.

Latviešu strēlnieku korpus marta mēneša beigās tika savilkts kopā šādā kārtībā:

1., 2., 4. un 9. pulki ar artilēriju un kavalerijas nodaļām

Maskavā, 5. un 8. pulki ar vienu bateriju — Bologojā, 6. pulks ar vienu bateriju un kavalerijas nodaļu — Petrogradā, 7. pulks — Veļikije-Lukos. 1. divīzijas stābs — Maskavā, 2. divīzijas stābs — Bologojā, korpusa stābs — Maskavā.

Marta mēneša beigās es, kā korpusa komandieris, ieradās Maskavā.

Čehoslovaku korpuss atradās pa daļai pie Volgas, pa daļai Iekškrīvijā, vispār Samaras—Sizraņas—Penzas apkārtnē.

Kazaku kaŗaspēki Donas, Kubanā, Uralu u.t.t. apgabalos. Kazaku pulki un artilerija, kā irrēgulārā kaŗaspēka priekšstāvji, kā senāk bija arvienu kaŗa stāvoklī. Kazaki varēja katrā brīdī izbidīt vairāk desmit jātnieku pulkus un artileriju; vairākums bija Donas kazaku pusē.

Augšā minētiem kaŗaspēkiem 1918. gadā vajadzēja spēlēt katram savu zināmu lomu. Ne latviešu strēlnieki, čehoslovaki, ne kazaki nevarēja izvairīties no tās lomas, kuŗu vēsture katram bija sagatavojusi.

Latviešu strēlnieku korpuss, labi apbruņotam un organizētam, ar padomju ideoloģiju, bija lemts nostiprināt Padomju varu Krievijā un būt gatavam, kā latviešu nacionālam kaŗaspēkam, ieņemt Latviju pēc Vācijas sadragāšanas pasaules kaŗā.

Kazakiem, kā vienīgam no vecās armijas ar ultrakontrevolucionāru ideoloģiju palikušajam kaŗaspēkam, bija lemts būt par kontrrevolūcijas kaŗaspēka fundamentu.

Vācija un Latvija 1918. gadā

Vācijas vēsturisko stāvokli 1918. gadā noteica apstākļi starptautiskā kaŗa laukā. Jo tālāk iedziļinājās pasaules kaŗa spēlē, jo mazāk šansu uz uzvaru viņa deva Vācijai un viņas sabiedrotajiem. Toreiz daudzi politiķi un stratēģi domāja, ka miera salīgšana ar Krieviju atnesīs Vācijai lielas perspektīvas pasaules kaŗa izejā. Bet tā bija liela maldīšanās. Protams, Krievija izgāja no kaŗa; kā stratēģisks faktors pret Vāciju viņa nobeidza savu spiedienu, kuŗš jau sen bija ļoti mazs, revolūcija vēl viņa nozīmi pamazināja līdz nullei. Bet

vecās izirusās krievu armijas vietā nāca titāniskā lielumā pacēlusies Krievijas revolūcijas liesma, kuŗa sāka sviesties uz rietumiem, pār Vācijas un viņas sabiedroto kaŗaspēku štikiem. Okupēdama Krievijas teritoriju, Vācija pati dzina savu kaŗaspēku tuvāk revolūcijas vulkānam. Vienup, neredzētā bagātība un dabas plašums, kādi vāciem likās Ukrainā un Krimā, neaprobežotā kundzība ieņemtajās teritorijās — otrup, briesmīgā kaŗa nasta un bezgalīgie upuŗi no Beļģijas krastiem līdz Afrikai, kā uz sauszemes, tā uz jūras, nospie-tā apziņa, ka jākaŗo pret lielāko pasaules daļu . . . No šādiem apstākļiem Vācijas kaŗaspēks nevarēja palikt stingrāks: viņš bija padots tādiem pat psiholoģiskiem likumiem kā krievu kaŗaspēks, kā latviešu strēlnieki. No sākuma prāti sāka svārstīties, no disciplīnas izzuda tradicionālais elements . . . Tikai pašā iziruma procesā ir redzama dažādība.

1918. gadā krievu frontē (kuŗa tomēr bija jātur pret revolūcijas liesmu) vācu stratēģija varēja kaut cik uzticēties vācu pulkiem, kuŗus skaita ziņā tomēr nevarēja pamazināt.

Visi minētie apstākļi paši no sevis jau pierāda, ka pasaules kaŗā Vācija 1918. gadā palika arvienu vājāka, pat neskaitot to, ka Amerika ienāca franču frontē.

Pēc tam, kad ar Krieviju tika salīgts miers un iestājās drošība, ka viņš netiks pārtraukts, vācu stratēģija attīstīja visintensīvāko kaŗa darbību pret Franciju. Vācu stratēģi sāka gatavoties uz Parīzes ieņemšanu. Drīzumā iesākās visasiņainākās kaujas ar milzīgiem upuŗiem. Priekš mums tas bija pierādījums, ka Vācija ātrā tempā iet savam galam pretī: Vācija pati sevi sadragāja. „Wir singen uns Tod” — žēlojās vācu zaldāti. To varēja paredzēt jau kaŗa iesākumā, kuŗš priekš Vācijas un Austrijas bija ļoti neizdevīgs. Vienā un tai pašā laikā tika sakauti vācu kaŗaspēki — Francijā pie Marnas upes un Austrumu Prūsijā; Austrijas armijas lielajā Galīcijas kaujā bija sadragātas no Krievijas armijām. No tā jau varēja paredzēt, ka Vācijas stratēģiskais un starptautiskais stāvoklis palika arvienu sliktāks, jo tik sliktks kaŗa iesākums darīja lielu iespaidu uz Itāliju un Rumāniju. Patiesībā

tas tā arī iznāca... 1918. gadā Vācija vēl šaudījās apkārt pēdējās konvulsijās, Austrija bija jau pavisam izirusi.

Pēc kara Vāciju un Austriju sagaidīja ekonomiska katastrofa un pilnīga bezspēcība starptautiskajā politikā. Vācija sagatavojās iestāties nespējnieku rindās. Tādēļ visām tām politiskajām machinācijām, kuŗas Vācija izdarīja okupētajās teritorijās, bija tikai provīzorisks nozīme, un tādēļ varēja pielaist, ka pēc Vācijas sakaušanas pasaules karā okupētās teritorijas valstīs var nākt cita kārtība un pat pavisam pretēja tai, kuŗu bija ievedusi Vācija, tādēļ ka Vācijas politiskā darbība bija dibināta uz represijām un daudzām machinācijām. Tautas griba nemaz nebija ņemta vērā. Nav nekādu pierādījumu, ka neatkarīgā Ukraina būtu vēlējusies pārvērsties par hetmaņu ģenerāļa Skoropadska valsti, kuŗš ar Vācijas štiku palīdzību bija iekārtojies Ķijevā.¹²³ Pēc mūsu domām, nemaz nav ticams, ka nacionālās brīvības alkstošie ukraiņieši, tikko atsvabinājušies no Lielkrievijas monarhisma, būtu lūguši hetmani Skoropadski uzlikt šam kazaku „volņicas” ligzdām no jauna absolūtisma vērzeles. Tādam ar štiku palīdzību ievestam režīmam pēc vācu kaŗaspēka aiziešanas vajadzēja krist. Kā mēs vēlāk redzējam, tas arī notika. Gandrīz tāpat bija ar Poliju. Baltkrievijā un Lietuvā vācieši nekā nesaprata darīt. It īpaši ievērojams bija Baltijas stāvoklis.

Ukrainu Vācija gribēja tikai ekspluatēt priekš savām kaŗa vajadzībām, bet ar Baltiju bija pavisam citādi.

Baltiju Vācija gribēja pataisīt par savu koloniju. Vācieši uz to jau sen tīkoja. Pēdējos pārdesmit gados Baltija tika pat kolonizēta ar Vācijas emigrantiem. Krievu valdība, it īpaši Baltijas administrācija, uz to skatījās ļoti vienaldzīgi. Visvairāk šinī ziņā cieta Latvija. Pēc 1905. g. baroni ievilka no Vācijas vairāk tūkstoš kompatriotu, kuŗi pa daļai kā kolonisti, pa daļai kā muižu dienderi dzīvoja visā plašā Latvijā.¹²⁴

Latvieši tika spiesti emigrēt uz Krieviju. Šis vēsturiskais virziens dabūja savu gala spiedienu 1915. gadā pie vācu kaŗaspēka ienākšanas Kurzemē, kad latvieši tika izklīdināti no

savas dzimtenes ar krievu administrācijas palīdzību. Tā nebija nekas cits, kā latviešu evakuēšana uz austrumiem. Krievijas administrācija, būdama baronu rokās, zināja, ko darīja: iztukšodami Kurzemi no latviešiem, baroni sagatavoja vietu priekš saviem kompatriotiem. Ja Vācija būtu pasaules kaŗu nobeigusi kā uzvarētāja, tad šiem baronu darbiem būtu sekojusi priekš latviešu tautas briesmīga vēsturiska katastrofa: latviešu tauta būtu palikusi Latvijā mazumā pret citām tautām. Pabalstīti no Vācijas, Latvijā virsroku būtu ņēmuši vācieši. Vācieši būtu palikuši par politiskās un sabiedriskās dzīves noteicējiem, no sākuma tikai Latvijā, pēc tam visā Baltijā.

Bet, kā mēs jau iepriekš minējām, Vācijai bija ļoti maz šansu uzvarēt savus pretiniekus. Jau 1918. gada pavasarī varēja noģist, ka pasaules kaŗa iznākums tuvojas, ka viņš vairs nav jāskaita gadiem, bet mēnešiem. Pēc Vācijas krišanas Baltijai vajadzēja palikt brīvai un neatkarīgai. Varēja paredzēt, ka pēc Vācijas kaŗaspēka aiziešanas vācu elements Baltijā savu simtgadējo kundzību pazaudēs. Latviešiem un igauņiem Vācijas sakaušana pasaules kaŗā varēja atnest iespēju atspēkot sev dzimtenē vēsturiskās tiesības, padarot Latviju priekš latviešiem un Igauniju priekš igauņiem. Igauņi bija diezgan spējīgi uzstādīt šādu lozungu: viņi nebija izklīduši, viņu nacionālie spēki bija dzimtenes robežās. Bet pavisam citādi bija ar latviešiem, kuŗu dzimtenes robežās bija visai maz; liela daļa bija izklīduši pa Krieviju un Sibīriju kā bēgļi, kā evakuēti ar fabrikām, kā kareivji Krievijas armijās un kā gūstekņi ārzemēs. Bez tam latviešu tauta bija pavisam atbruņota, viņai nebija ieroču. Latviešu tauta nebija organizēta.

Turpretim, ne tikai Baltijas vācieši, kā jau agrāk minējām, bija organizēti dažādās strēlnieku „zelbstūcu” un skautu sabiedrībās. Pat visi cittautiešu vāciešiem pieslējušies elementi bija labi saorganizēti un stāvēja ciešos sakaros. Vēl varēja paredzēt, ka vācu armija aiziedama pametīs lielus ieroču krājumus saviem kompatriotiem un ka daļa no vācu kaŗaspēka paliks Latvijā vācu interešu aizstāvēšanai.

Bez tam vajadzēja ņemt vērā, ka Vācijas krišana varēja radīt priekš Baltijas daudz neparedzēta. Baltija bija dārgs kodols priekš visas pasaules. Kuŗš no uzvarētājiem pasaules kaŗā būtu atteicies uzlikt Baltijai no jauna okupāciju, lai vēlāk izlietotu viņu priekš ekonomiskas un tirdzniecības satiksmes attīstīšanas! Baltijā varēja ierasties Anglija, Amerika, Francija, tā kā tas notika Murmaņā, Archangeļskā, Odesā, Vladivostokā u.t.t. Zināma lieta, ka Anglija, Francija un Amerika skatījās uz Baltiju pavisam citādākām acīm, nekā to darīja Vācija, kuŗa Baltijā redzēja vispirms nākošo koloniju. Tas bija visbīstamākais priekš Baltijas iedzīvotājiem. Latvieši jau sen to saprata un tādēļ atturējās no Vācijas mīlestības. Bet drusku citādi domāja igauņi, kuŗi priekš vācu ienākšanas Baltijā deklarēja savu republikānisko patstāvību zem Vācijas protektorāta. Igauņi, dzīdamies pēc papīra jeb tā sauktās de jure patstāvības, gribēja aizsteigties vēsturei priekšā. Daudz un dažādos gadījumos tas varbūt varētu atnest ko neko labu, bet toreiz, t.i. 1918. g. sākumā, apstākļi nerunāja tam par labu. Vācijas protektorātam varēja būt tikai īslaicīga vēsturiska nozīme, jo viņai neizbēgami bija jābūt pasaules kaŗā par paspēlētāju. To vajadzēja saprast un rīkoties pēc tālākām vēstures problēmām. Anglija, Francija, Amerika u.c. lūkojās uz Baltija, it īpaši uz Latviju, kā uz savu nākošo „pakhausu” (noliktavu), kā uz bazi priekš nākošās tirdzniecības attīstīšanas ar Krieviju. Šinī ziņā Baltijai priekš Krievijas bija tāda pat nozīme, kāda savā laikā bija Holandai un Beļģijai priekš Rietumu Eiropas.

Lielvalstis uzvarētājas raudzījās it īpaši uz Latviju kā komersanti, kā uz ievērojamāko ostas pilsētu (Rīga, Ventspils, Liepāja) īpašnieci, un tādēļ viņu interesēs bija pabalstīt tādu etnografisku stāvokli, kuŗš ir spējīgs pasaules kapitalismu apkalpot. Lielvalstīm labāk bija vēlams pārvērst Liepāju, Ventspili, Rīgu par tādu pašu komercijas bazi, par kādu savā laikā bija pārvērsti Saloniki, Hong-Konga. Tādēļ, ja lielvalstis būtu tikušas par Baltijas likteņa noteicējām, bez pašu latviešu iemaisīšanās, tad it īpaši Latvijas etnografiskā fizionomija būtu pieņēmusi starptautisku kolorītu.

Par vadošo spēku būtu tie elementi, kuŗi tuvāk stāv pie komercijas un rūpniecības, tādi bija cittautiešu starpā, un ar tādiem būtu tikusi pārplūdināta Latvija. Latvieši savā masā ir zemes rūķi, viņu darbība un nozīme būtu cieši saistīta ar zemi un mājām; pilsēta un vadoša nozīme Latvijas valsts dzīvē no viņiem būtu aizgājuši. Latviešu tauta būtu palikusi par ēzeli, kuŗam jāvelk malka un ūdens priekš citiem. Lai tas nenotiktu, Latviju vajadzēja no paša sākuma padarīt par svabadu un neatkarīgu valsti, lai vēlāk, ja tas būtu vajadzīgs, latviešu tauta varētu runāt svabadas tautas vārdā.

Tādēļ 1918. gada pavasarī jau varēja paredzēt, ka latviešiem vajag sagatavoties parādīt spēcīgus nacionālus centienus.

Priekš tam vajadzēja organizēt nacionālu apbruņotu spēku. To panākt varēja tikai Krievijā, salasot pa visām malām izklīdušos latviešu jaunekļus un vīrus.

Pie šā darba 1918. gada pavasarī ķēros es. Pēc Brestas miera līguma noteikumiem vecās Krievijas armija bija jādemobilizē. To pašu vajadzēja darīt ar latviešu strēlnieku korpusu. Vācijas priekšstāvniecība Maskavā pēc tā ļoti centās; galu galā tas arī bija jādara.

Bet mēs to izdarījām paši savā melnā dienā. Vienā un tai pašā dienā latviešu strēlnieku korpusu tika demobilizēts un pārvērst par Latviešu strēlnieku Padomju divīziju, kuŗa sastāvēja no trim brigādēm, katrā pa trīs pulki (pavisam kopā deviņi pulki), ar artilēriju, kavaleriju u. t. t., tā tad latviešu strēlnieki no demobilizēšanas operācijas iznāca vairāk pastiprināti, kā bija korpusta sastāvā.

Krievijas kara stāvoklis 1917.—1918. gadu laikmetā

1917. gada beigas radīja cerības, ka imperiālistiskais karš būs beidzies. Miera sarunas Brestļitovskā bija iesāktas, un tas nozīmēja, ka viņas, gribot negribt, beigsies ar dokumentu

parakstīšanu, tādēļ ka Kr. S. F. P. R. bija bezgala vāja ka-
ŗa ziņā. Miera līgšanas gala iznākums atkarājās ne no mūsu
diplomātu izveicības, ne no mūsu piekāpības pret vācu pra-
sībām, bet no tam, kas notika kaŗa laukā. Bez tam jāņem
vērā, ka Pad. Republika bija iesākusi jaunu starptautisku
kaŗu ar Somiju, kuŗai nāca palīgā tā pati Vācija, ar kuŗu
Brestļitovskā tika vestas miera sarunas. Vācu kaŗaspēks bija
Somijā un kāvās kopā ar somiem pret lielnieku sarkano
gvardiju.

Ko labu varēja dot Vācijai Brestas miers viņas austrumu
frontēs, ja Somijā viņai tiek radīts jauns kaŗalauks, kuŗš
prasīs bezgala daudz kaŗaspēka, ja kaŗš pieņems intensīvu
raksturu?

Priekš Vācijas miera līgumam vajadzēja atnest mieru visā
krievu frontē. Vācijai vajadzēja pārliecību, ka Krievija
starptautisku kaŗu vairs nevedīs. Konkrēti runājot, Vācijai
vajadzēja vispirms atņemt Pad. Republikai iespēju turpināt
kaŗu ar Somiju, lai glābtu pēdējo no iznīcināšanas. Priekš
minētā mērķa sasniegšanas Vācijas stratēģijai vajadzēja ap-
draudēt Petrogradu no Narvas puses. Apdraudēdama Petro-
gradu no Narvas puses, Vācija darīja biedinošu spiedienu uz
krievu Somijas frontes aizmuguri, bez tam piespieda repub-
likas valdību aizceļot no Petrogradas un evakuēt no Petro-
gradas visdrīzākā laikā visas fabrikas... Visu to ņemot vē-
rā, varēja paredzēt, ka Brestļitovskas miera līgums ņems citu
virzienu, nekā to domāja mūsu diplomāti. Starpība bija tā,
ka vācu pusē vadošais impulss bija stratēģijas rokās, bet krie-
vu pusē — tikai diplomātijas... Tādēļ Krievija ieradās
Brestļitovskā kā nespēks, kuŗam jāpieņem tie noteikumi,
kuŗus lika priekšā laimīgais pretinieks. Rēgulāra kaŗaspēka,
kuŗam būtu starptautiska nozīme, Krievijā nebija, tādēļ
vācieši varēja iesākt uzbrukumu katrā brīdī, nākt uz priekš-
šu un darīt, ko grib.

Miera salīgšana ar Vāciju nozīmēja, ka Pad. Republikai ir
jāsagatavojas uz kaŗu ar Vācijas pretiniekiem. No tā redzam,
ka kaŗa nobeigšana ar Vāciju nekādu labumu atnest Krievi-
jai nevarēja. Iesākt kaŗu ar Antanti, nākošo pasaules kaŗa

uzvarētāju, bija pavisam neieteicami. Bez tam visu to izpildīt, ko prasīja Vācija, nebija iespējams, neatdodot Krieviju vācu ekonomiskā verdzībā. Ar Vācijas prasībām varēja darīt tikai vienu: viņas savā laikā parakstīt — nekad neizpildīt un no jauna sagatavoties iesākt karu ar Vāciju, it īpaši ņemot vērā to, ka pa Brestļitovskas miera slēgšanas laiku Vācija faktiski turpināja karu ar Pad. Republiku Somijā. Te Vācija nāca palīgā somiem un zviedriem tādā pat veidā, kādā Anglija, Francija, Amerika, Itālija, Japāna nāca palīgā Krievijas reakcijai Murmaņas, Archangeļskas, Vladivostokas, Odesas frontēs. Te mēs redzam pilnīgu vēsturisku analogiju.

Zināma lieta, ka vislabākais priekš Pad. Rep. būtu bijis pavisam atteikties no miera sarunu problēmas ar Vāciju — kaņojot pret vācu kaņaspēku Somijā, iesākt viņu no jauna visā Vācijas frontē. To vajadzēja darīt 1918. gada sākumā, kamēr mums vēl bija fronte un ieroči.

No frontes kaņaspēks izklīda pa mājām ar tādu steigu, ka dekrētus par armijas demobilizēšanu nebija kam priekšlasīt.

1918. gada sākumā Pad. Rep. valdības rokās nebija rēgulāras armijas; bija dažādas kaņaspēka atliekas, kuņas dažādu iemeslu dēļ bija aizkavējušās frontē.

Somijā kāvās jaunsafarmētā sarkanā gvardija, kuņai ātrāk varēja dot kādu nozīmi starptautiskā dumpī, bet ne rēgulārā kuņā. Ar milzīgiem zaudējumiem kuņš pret Somiju bija paspēlēts un sakautās sarkanās gvardijas atliekas atsviestas uz Petrogradu.

Ukrainā un Dienvidkrievijā darbojās vairāk simt tūkstošu partizānu, kuņu nodaļām nekādas nozīmes nebija. Februāra beigās, kad vācu kaņaspēks pārgāja uzbrukumā, visas šīs nodaļas tika izklīdinātas uz austrumiem, ap piecīsimt verstis plašā frontē — no Krimas pussalas līdz Ukrainas ziemeļu robežām — un uraganam (orkānam, red.) līdzīgā mākonī devās no Dņepras uz Volgas pusi. Aprīļa mēneša sākumā ap pusotra simta tūkstošu liels mutulis nolikās Ziemeļkaukāzā, ap simt divdesmit pieci tūkstoši salasījās Caricinas pilsētas

apkārtņē, ap septiņdesmit tūkstoši (Ziversa, Vikvidzes un Mironova vadībā) salasījās Balašovas un Kamiševas apkārtņē. Daždažādi formējumi darbojās Uralu kalnu, Sibīrijas un Turkestanas plašumos.

Marta mēnesī Iekšķrievijā iesākās Sarkanās armijas formēšana uz labprātīgas rekrūtēšanas pamatiem, iestājoties armijā uz noteiktu laiku, kas deva iespēju visādiem sabiedrības noputojumiem, iestājoties kara dienestā, dabūt rokā ieročus. Augusta mēneša sākumā vēl nebija saformēta neviena divīzija, kuŗai būtu kaujas nozīme. Komandējošais sastāvs bija ļoti raibs, vispār maz derīgs. Šādu armiju formēja zem augstākās kara padomes uzraudzības, kuŗas priekšgalā stāvēja bij. ģenerālis Bonč-Brujevičs. Šo armiju gatavoja priekš kara pret Vāciju, tā tad viņai bija noteikta fronte uz Rietumiem.

Bet visām augšā minētām militārizētām mākoņām nebija nekādas starptautiskas nozīmes. No paša 1918. gada iesākuma Padomju Valdībai vajadzēja gatavoties aizstāvēties pret Antantes valstīm un pret tiem krievu reakcijas elementiem, kuŗus Antante pabalstīja, kuŗi, atbalstīdamies uz konservātīvo kazaku masu, jau no 1918. gada sākuma darbojās ar vislielāko enerģiju un lietpratību, formēdami kontrrevolucionārus kaŗaspēkus. Cik ļoti vāja bija Padomju valdība 1918. gada vasarā, pierādīja čehoslovaku korpusa dumpis, kuŗu apspiest Pad. Krievija nebija spējīga. Neviena no tām kara daļām, kuŗas tika raidītas pret čehoslovakiem, neizrādījās par spējīgām izturēt kara eksāmenu. Kā smiedamies čehoslovaku korpusu izgāja no pašas Iekšķrievijas centra, pārrāvās pāri Volgai, ielikās pretinieka frontē un griezta ieročus pret Padomju Krieviju.

Pirmiem neizdevīgiem kautiņiem ar čehoslovakiem bija biedinoša nozīme; jau toreiz vajadzēja saprast, ka republikas bruņotais spēks jāformē ar fronti uz austrumiem un ka vajag steidzošā kārtā caurlūkot armijas uzbūves programmu, pārejot uz šolaiku regulārās armijas fundamentiem.

No austrumiem, no Sibīrijas puses, nāca pirmie reakcijas spēki, kuŗu centrā iestājās čehoslovaki; Uralos kazaku apgabalā sacēlās kazaku pulki, Ziemeļkaukazā ģenerālis Aļek-

sejvs formēja lielus bruņotus rēgulārus spēkus. Donas kazaki bija pilnā gatavībā iesākt karu pret Maskavu.

Ar lielu novēlošanos, 1918. gada rudenī, tika paredzēta tāda armijas uzbūves programma.¹²⁵ Tādēļ iznāca, ka Pad. Krievija novēloja, salīdzinot ar reakciju. Padomju Krievijai nācās izvest savu bruņotu spēku formēšanu 1918. gada rudenī, tanī pašā laikā izcīnot asiņainas cīņas austrumos, dienvidos un ziemeļos pret Krievijas reakcijas un Antantes bruņotiem spēkiem. Nu pārlicinājās, ka kontrrevolūcija ir gudri strādājusi, sākdama uzreiz formēt rēgulāru armiju, kad redzēja, ka Savinkova, Kolčaka, Aļeksejeva, Korņilova, Krasnova, Dutova rīcībā bija bruņots, kaujas spējīgs spēks, bet viņam pretim stāvēja tā sauktā „zavesa” (aizklājs), derīga tikai pret kontrabandītiem.

Vienīgi rēgulārais un kaujas spējīgais kaŗaspēks Padomju valdības laikā bija Latviešu strēlnieku Padomju divīzija, kuŗa bija saformēta uz rēgulāriem pamatiem.

Latviešu divīzijā strēlnieki bija ieņemti uz vispārējiem kaŗaklausības noteikumiem; līdz kaŗa beigām nevienam nebija tiesības no dienesta izstāties.

Dažādi vazaņķi netika latviešu divīzijā ieņemti. Komandējošais sastāvs pa lielākai daļai bija kaujās norūdīti oficiēri vai apakšoficiēri. Bez tam latviešu divīzija bija saformēta pēc statiem, kuŗus es speciāli izstrādāju šim nolūkam. Latviešu divīzija pēc savas uzbūves atšķīrās no krievu divīzijām, kuŗas tika toreiz formētas.

Vispirms, latviešu divīzijā bija deviņi strēlnieku pulki, iedalīti trīs brigādēs, kavalerijas brigāde un visai stipra vieglā un smagā artilerija; aviācijas nodaļā bija ap divdesmit aparātu u.t.t. Divīzija tika stingri vadīta un rūpīgi ar visu apgādāta.

Krievu divīzijās, kuŗas formēja augstākā kaŗa padome, bija tikai seši pulki un maz artilerijas.

Vēlāk, kad es kļuvu par Krievijas bruņoto spēku virspavēlnieku, es apstiprināju priekš rēgulārās Sarkanās Armijas status pēc latviešu divīzijas parauga, kuŗi tika izdoti 1918. gada novembrī. Pirmā divīzija pēc latviešu divīzijas parau-

ga tika saformēta Nižņij-Novgorodā, manā personīgā pārziņā. Frontēs visas divīzijas tika formētas pēc latviešu divīzijas parauga.

Latviešu strēlnieku divīzijas vēsturiskā nozīme ir vispārīgi atzīta. Jau Rīgas frontē visa pasaule bija pārsteigta no latviešu strēlnieku dūšības un varonības.¹²⁶ Caur latviešu pulku varonību 12. krievu armija tika konsolidēta un ieviesta kaujas spējīgu armiju skaitā tik tālu, ka viņai bija iespējams apturēt vāciešus uz diviem gadiem Rīgas vārtu priekšā. No savām pozīcijām vācu ģenerāļi varēja raudzīties uz Rīgas torņiem, bet tikt pāri Daugavai nevarēja.

Latviešiem bija uzlikts no vēstures šīnī pasaules katastrofas laikā izspēlēt priekš plašās un maz kultūrālās Krievijas ceļa rādītāja lomu.

1918. gadā ienaidnieki nāca Padomju valdībai no visām pusēm virsū, valsts aparāta vēl nebija, valsts ideoloģiskajā dzīvē tika izvesta nikna partiju sacīkste.

Tādā konjunktūrā mazam, bet varonīgam, dūšīgam un labi organizētam spēkam ir arvienu bijis iespējams spēlēt no teicošu lomu.

No tāda vēsturiska modusa visās lielvalstīs no seniem laikiem radās ideja turēt gvardiju (piecus sešus pulkus) kā dinastijas karaulu (sardzi, red.).

Atminēsimies tikai, kādu lomu priekš divīzijas 1905. gada revolūcijas laikā spēlēja Semjonovas gvardijas pulks — ap pāris tūkstoš cilvēku — Maskavā; kādu atbalsi tas deva visā Krievijā.

Atminēsimies, kādu lomu spēlēja čehoslovaku korpuss (astoņi pulki) Savinkova un Kolčaka frontes organizēšanas lietā un pašā Kolčaka krišanās. Donas kazaki, galvenā kārtā, deva iespēju ģenerālim Aļeksejevam saformēt savu armiju. Oficiēru pulki, kuŗu nebija nemaz daudz, darīja to pašu.

Nēsim vēsturi. Pēteris Lielais, atbalstīdamies uz saviem četriem gvardijas pulkiem, sadragāja Krievijā bajāru reakciju, saformēja labu apbruņotu rēgulāru kaŗaspēku, nostiprināja savus reformātoriskos pasākumus — vārdu sakot, radīja jaunu Krieviju.

Tādu pat lomu spēlēja latviešu strēlnieku pulki 1917.—1918. g. g. Padomju Krievijas ieviešanā. Aizrādīsim uz to, ka Krievijas Satversmes sapulce tika izklīdināta un vairs nesaaukta tikai pateicoties tam, ka Petrogradā bija divi latviešu strēlnieku pulki, no kuŗiem 6. pulks ieņēma Taurijas pili.¹²⁷ Tas vēsturisks fakts. Tāpat arī Maskavā kārtība uzturējās, pateicoties latviešu pulku klātbūtnei. Te pieminēsim vēl, ka latviešu strēlnieki no vienas puses pabalstīja Padomju valdību, no otras puses cīnījās pret Krievijas reakciju kā kopīgo pretinieku.

Daži grib noliegt to lielo vēsturisko nozīmi, kuŗa, bez šaubām, pieder latviešu divīzijai. Citu varoņdarbi tiek drīz aizmirsti. Tos aizmirst visātrāk tie, kuŗiem pašiem nav ko ierakstīt vēstures lapās.

Tagad apskatīsimies, kādā stāvoklī atradās Padomju Krievijas pretinieki 1918. gada pavasarī. Oktobŗa revolūcija bija izdarīta ar kairinošu lozungu palīdzību. Par tādu lozungu bija — „Nost ar kuŗu!” Ieroči tikai pastiprināja to, ko bija padarījusi aģitācija. Pēc oktobŗa revolūcijas Krievijā nāca Ņeņina valdība. Vecā armija kuŗot vairs negribēja. Kerenska valdība, kā zināms, gribēja kuŗu turpināt kopā ar Angliju, Franciju u.c.

Ņeņina miera stāvoklis ar Vāciju un Austriju radīja naidīgas attiecības starp Padomju Krieviju un Antanti, no kuŗas tādā gadījumā varēja gaidīt ne tikai visplašāko pabalstu pret lieliniekiem, bet pat kuŗa darbu kopību.

Pēc oktobŗa revolūcijas iesākās kuŗš ar Somiju, kuŗš tika drīz nobeigts ar lielinieku sakaušanu, bez kādas noteiktas samierināšanās. Tāds rezultāts nozīmēja, ka ziemeļos no Petrogradas faktiski bija kuŗa stāvoklis un ka bija jāorganizē fronte Karelījas šaurumā, kuŗam pretim stāvēja Somijas un Vācijas kuŗaspēki. Šis fakts deva Vācijai nopietnu šansi — apdraudēt un darīt vajadzīgā brīdī spiedienu uz Petrogradu no Somijas robežu puses, turēt savu kuŗaspēku divdesmit verstis no Ņeņina valdības rezidences.

Tā bija pirmā un ļoti nopietnā Padomju valdības neizdevība pilsoņu kuŗā.

Šai neizdevībai sekoja citas, kuŗas nopietnības ziņā nebija mazākas.

Vācieši ieņēma Ukrainu un Dienvidkrieviju, izdzīdami no turienes Padomju valdības kuŗaspēku. Donas apgabalā un Ziemeļkaukazā ģenerālis Aļeksejevs mobilizēja visus kazaku spēkus un atsvieda Padomju valdības kuŗaspēkus pret Volgu un Kaspijas jūru. Ukrainas, Donas un Ziemeļkaukaza bagātības bija atņemtās.

Dienvidos pilsoņu kuŗš, kuŗš bija iesākts pēc oktobra revolūcijas, arī tika paspēlēts. Aizsargādamies pret ziemeļiem ar Donas kazakiem un pret Kaspijas jūras pusi ar Kubaņas kazakiem, ģenerālis Aļeksejevs enerģiski nodarbojās ar bruņotu spēku formēšanu plašajā un visādām bagātībām pārpildītajā apgabalā: Rostova pie Donas — Veļikokņazeskaja — Stavropole — Jekaterinodara.

Ģenerāļa Aļekseja stābs bija Jekaterinodarā. Komandējošā sastāva bija liels daudzums. Zaldātus mobilizēja uz senākiem noteikumiem. Kuŗa materiālus pieveda pa Melno jūru. Lielisku pakalpojumu reakcijai parādīja Donas un Kubaņas kazaki, kuŗi apsargāja ģenerāļa Aļeksejeva kuŗa darbību Ziemeļkaukazā; aizturēdami Sarkano armiju Donas apgabalā, kazaki deva reakcijai iespēju salasīt savus spēkus, apmācīt un disciplinēt viņus.

Kazaku konservātīvisms bija tas stūŗa akmens, uz kuŗa reakcija būvēja visas savas cerības. Kazaki bija arvienu kuŗa gatavībā un varēja izvest uz kuŗu lielu kuŗaspēku: jātnieku pulkus, artileriju, sapieŗus un pat kājniekus. Imperiālistiskā kuŗā kazaki īpašu slavu neieguva tādēļ, ka jāšus ar piķi rokā uzkrīst sev līdzīgam pretiniekam iznāca retos gadījumos. Bet pilsoņu kuŗā, kad bija jāaizsarga savas privilēģijas un sava pajumte, kazaki kāvās varonīgi.

No minētā redzam, ka 1918. gada pavasarī dienvidos Padomju valdībai stāvēja pretī: 1) Ukrainā Vācijas un hetmaņa Skoropadska kuŗaspēki; 2) Donas apgabalā — Donas kazaki; 3) Kubaņas kazaki apsargāja līniju, sākot no Donas upes kreisā krasta — gar Veļikokņazeskaju — Stavropoli.

Urala un Orenburgas kazaki atradās ģenerāļa Dutova va-

dībā. Sibīrijas un Vidusāzijas kazaki savā visumā arī bija pret Padomju valdību.

Atbalstīdamies uz Sibīrijas un Uralu kazakiem, Savinkovs iespēja 1918. gada pavasarī mobilizēt diezgan stiprus spēkus ap Sibīrijas dzelzceļu un jūnija mēneša sākumā pāriet uzbrukumā milzīgi lielā frontē, no Kaspijas jūras līdz Uralu kalnu ziemeļdaļai.

Archangeļskas un Murmaņas frontes arī bija pretinieku rokās. Archangeļskā — krievu reakcionāru un Amerikas kaŗaspēki. Austrumsibīrija (Tālie Austrumi, Vladivostoka) bija japāņu rokās. Rietumu robežās no Ukrainas līdz Narvas upei stāvēja Vācijas kaŗaspēki.

Mēs redzam, ka starptautiskie reakcijas spēki, kopā ņemot, bija aplenkuši Eiropas Krieviju no visām pusēm. Padomju valdībai uzkrīst gatavojās visa pasaule. Pret viņu stāvēja šādu valstu kaŗaspēki: Vācija, Austrija, Rumānija, Anglija, Amerika, Japāna, Francija un bez tam Krievijas reakcijas kaŗaspēki.

Visiem Padomju Krievijas pretiniekiem bija kopējs politisks gala mērķis — iznīcināt padomju iekārtu Krievijā. Tik tālu bija visi vienis prātis.

Bet, kādā ceļā to panākt un ko darīt ar Krieviju pēc tam, šinīs jautājumos nekādas skaidrības viņu starpā nebija un nevarēja būt. Pret Padomju Krieviju stāvēja blakus Vācija un Antante, kas Rietumeiropā veda savstarpēju kaŗu; Vācija un Satversmes sapulces piekritēji: Savinkovs, Aļeksejevs, Dutovs, Krasnovs — no kuŗiem Vācija vēlējās Krievijā redzēt monarchiju, bet Satversmes sapulces piekritēji bija gatavi ķerties viens otram matos, stāvēdami viens par absolūtu monarchiju, otrs par konstitucionālu, trešais par republiku, ceturtais par to — kas iznāks...

Šinī politisko centienu nesaskaņā bija Padomju valdības pretinieku nespēks.

Tomēr pie visa augšminētā piezīmēsim, ka visiem Padomju Krievijas pretiniekiem bija kaŗaspēki, bet Padomju valdībai rēgulāra kaŗaspēka tai laikā nebija.

Lielinieku valdība netika toreiz iznīcināta no ārējiem ie-

naidniekiem tādēļ 1) ka pēdējie dzinās savstarpēji viens otru iznīcināt un 2) ka Padomju Valdībai izdevās diezgan izdevīgi nostiprināt savu stāvokli Eiropas Krievijas centrā — Maskavā.

Šis pēdējais apstāklis deva iespēju laikā nostiprināt valsts aparātu, centralizēt valsts varu un caur to piespiest masu pie paklausības.

Ar to bija jau ļoti daudz panākts, tādēļ ka, atbalstoties uz masu un centralizēto valsts varu, valdība varēja izlietot valsts aparātu katrā ziņā priekš Padomju Krievijas aizstāvēšanas organizēšanas, dodot apgrozību visiem dzīviem un materiāliem valsts līdzekļiem vajadzīgā laikā un vajadzīgā vietā. Ar šo vēsturisko panākumu iesākās Padomju Krievijas starptautiskās nozīmes nostiprināšana, tādēļ ka tas deva iespēju iesākt sakaut vienu pretinieku pēc otra.

Padomju Krievijas iekšējais stāvoklis 1918. gada pirmajā pusē

Oktobra revolūcija nebija politisko partiju strīdus rezultāts, radoša valsts darba saduršanās. Krievijas revolūcija notika kara laikā, tādēļ viņā liela nozīme bija kaŗaspēkam. Ar kaŗaspēka vairākuma gribu vajadzēja rēķināties, it īpaši pēc pazīstamās Pavēles Nr. 1. Armijas svārstīgo masu apstrādāja politisko partiju priekšstāvji. No viņiem ņēma virsroku tie, kuŗi labāk mācēja saprast masas vadošo gribu. Kaŗaspēka masas gribu vislabāki saprata lielinieki. Lielinieki saprata, ka krievu armija kaŗot jau sen negrib, tāpat kā to negrib visa tauta.

Tā Krievijas Revolūcija atnāca pie sava Oktobra kā pie nākošā versts staba, kuŗu vajadzēja ceļā satikt volens nolens.

Kā būtu iznācis, ja revolūcija būtu bijusi miera laikā, tas ir grūts jautājums, ko izšķirt nevar, bet kuŗu der dziļi pārdomāt.

Lielinieki dabūja oktobra uzvaru, kā kara laika revolūcijas apstākļu dāvanu, un viņi ar drošu roku to saņēma. Lieli-

nieku nākšana pie valdības nozīmēja pilsoņu kara iesākšanu, un, tā kā neviena politiska partija vēl nebija spēlējusi bankrotu jaunas dzīves radīšanas darba laukā, tad varēja jau no tam noprast, ka pilsoņu karš būs kopā arī politisko partiju savstarpēja izcīnīšanās.

Bija redzams, ka Krievijā pilsoņu karš būs briesmīgi liels un, iedziļinādamies līdz pašiem sabiedrības zemākiem slāņiem, beigsies ar viņu savstarpēju izcīnīšanos.

Nemot visu to vērā, Padomju valdība bija spiesta atmest domas nodarboties ar sociālistiskās tēvzemes celšanas darbu, bet no jauna gatavot lielgabalus un miljoniem lielu kaŗaspēku.

Iekšējais stāvoklis nebija labvēlīgs šinī ziņā. Visā Lielkrievijā bija bads un pārtikas tik maz, ka uzturēt lielu kaŗaspēku nebija iespējams. Visa Lielkrievija pārdzīvoja toreiz briesmīgu barības trūkumu, pievest gandrīz nekā nebija iespējams, tādēļ ka Ukraina bija Vācijas rokās; Donas, Uralu un Orenburgas apgabalos bija kazaki, kuŗi nepielaida izvest no turienes pārtiku.

Pārtikas ziņā bagāti bija Volgas upes apgabals un Sibīrija, bet izvest no turienes daudz ko neļāva dzelzceļu stāvoklis. Pārtikas krājumu ziņā intendantūras stāvoklis bija ļoti bēdīgs. Kareivji dabūja pusmārciņas maizes par dienu un vienreiz dienā zupu. Zirgiem auzu un siena nemaz nedeķa; zāļbarību sameklēja paši kareivji.

Apmācība gandrīz nemaz nebija iespējama tik slikta uz-tura dēļ.

Kavalerijā un artilerijā zirgi pa lielākai daļai apsprāga aiz bada.

Vienīgi labākā stāvoklī atradās latviešu strēlnieku pulķi, kuŗi bija ar visu apgādāti un necieta trūkumu.

Februāra mēnesī, aizbraucot no Rogačevas frontes uz Maskavu, 1. un 4. latviešu pulķi dabūja līdz no manis trīs vilcienus ar pārtiku un drēbēm. Mums Maskavā bija uzturs: konservi, milti, putraini, tāpat drēbes, apavi — gandrīz priekš vesela gada.

Toreizējos bada apstākļos tam bija lieliska nozīme. Patei-

coties tādiem lieliem uztura krājumiem, mums izdevās savākt latviešu divīzijā krietnus cilvēkus un katrā daudzumā.¹²⁸

Mūsu krājumi bija tik lieli, ka 1919. gada sākumā daļa no viņiem tika pārvesta uz Rīgu; vēlāk, ar Rīgas krišanu, atlikumi — ap sešsimt tūkstoš konservu un liels daudzums dažādu drēbju un apavu tika izvesti no Rīgas atpakaļ uz Novosokolņikiem, bet te neizskaidrotu cēloņu dēļ visas minētās intendantūras atliekas krita par upuri ugunsgrēkam. Zināma lieta, ka pusbadā dzīvojošais un slikti apģērbtais krievu kašaspēks ne ar visai lielu uzticību skatījās uz Padomju valdību. Pulki sastāvēja no brīvprātīgajiem, kuŗi pirmām kārtām meklēja labi paēst, labi apģērbties un nekā nedarīt. Vispārīgi ņemot, lielai daļai tā laika sarkanarmiešu bija tāda ideoloģija, ka viņi esot iestājušies armijā kaŗot pret Vāciju, ka pilsoņu kaŗā līdzdalību viņi neņemšot.

Iznāca savādi: Padomju valdība formēja kašaspēku, kuŗš varēja pieteikt viņai savu neitrālītāti pat viskriticākajā brīdī. Tas bija viens no visbīstamākajiem simptomiem Padomju Krievijas iekšējā dzīvē.

Jābrīnās, ka tādas lietas toreiz tika pielaistas. Vācija nekādā ziņā nebija Padomju valdības tuvākais ienaidnieks. Vācija toreiz nevarēja uzkrīt Padomju valdībai, tādēļ ka, izdarīdama to, Vācija būtu uzsākusi jaunu kaŗa lauku dziļā Krievijā, uz kurienu būtu gājuši viņai pretim Anglija, Francija, Amerika un Japāna. Pasaules kaŗa beigu cēliens priekš Vācijas bija — Rietumeiropa, Reinas upes fronte.

Padomju valdības tuvākais un bīstamākais ienaidnieks bija — kazaki, un tādēļ vajadzēja sākt uzreiz formēt armiju priekš Padomju valdības iekšējās politikas vajadzībām ar fronti uz Donas, Orenburgas, Uralu un Sibīrijas kazaku apgabaliem.

Revolūcijas laikā kazaki bija tāds pats ierocis reakcijas rokās kā cara laikā. Kazakiem bija privilēģēts stāvoklis vecajā Krievijā; kazaki dzīvoja Krievijā labi. Pateicoties kazakiem, tika gāzti 1905. gada panākumi. Toreiz gvardijas pulki nožņaudza revolūcijas kustību galvas pilsētās un kazaki citās

Krievijas daļās. Tādu pakalpību vajadzēja atmaksāt, un cara valdība to darija bagātīgi. Donas, Kubanā, Urala, Orenburgas, Astrachanā milzīgie apgabali bija atdoti autonomā kazaku rīcībā.

Pats par sevi saprotams, ka kazaki gribēja savas milzīgās privilēģijas paturēt uz priekšu, viņu dēļ kazakiem bija ko cīnīties. Un ilgi nedomājuši, kazaki iestājās reakcijas pusē. Kazaku konservātīvisms bija tas fundamentis, uz kuŗa reakcija dibināja savu cīņas spēju pret lielinieciību.

Kā Krievijas reakcija, tā Antante un Vācija to ļoti labi saprata un parādīja visplašākā mērā materiālu palīdzību.

Te bija novērojama ļoti interesanta vēsturiska parādība: pret Padomju Krieviju divu savstarpēju pasaules kara ienaidnieku gribas stari pārlauzās vienā un tanī pašā galvenajā fokusā — Padomju valdības gāšanās.

Pretinieku pārsvars bija ļoti liels, it īpaši līdz Sarkanās armijas pirmajām uzvarām pie Volgas septembra mēnesī. Šīs uzvaras padarīja Austrumfronti par Pad. Krievijas kara skolu šī vārda pilnā nozīmē.¹²⁹ Pirmie Sarkanās armijas pulki te dabūja kaujas praktiku un uzvarā pārliecību, ka tā armijas formēšanas metode, kuŗa te bija praktizēta — ir pareiza. Sarkanā armijā parādījās pulki, baterijas, divīzijas, armijas ar piemērotiem komandieriem. Bet tas notika 1918. gada dziļā rudenī. Līdz tam laikam Padomju valdība pārdzīvoja daudzus kritiskus iekšējās politikas un stratēģiskus momentus. Grūti atrast pasaules vēsturē līdzīgu stāvokli tam, kādā atradās Padomju valdība tanī laikā. No visām četrām pusēm viņa bija aplenkta no ienaidniekiem, kuŗi tīkoja pēc Maskavas.

Padomju valdības rokās toreiz bija tikai Lielkrievija, citas vecās Krievijas daļas bija pretinieku rokās. „Uz Maskavu!” — bija visu pretinieku lozungs. No visām pusēm pretinieki draudēja iet uz Maskavu.

„Uz Maskavu!” — tas bija reakcijas vadošais stimuls, ar kuŗu palīdzību viņai izdevās sacelt masu pret Padomju valdību. Bet priekš katra no pretiniekiem ceļš uz Maskavu bija par tālu. — Visiem reizē iet uz Maskavu pretiniekiem nebija

iespējams, tādēļ ka viņi nevarēja savā starpā saprasties. — Šis apstāklis deva iespēju Padomju valdībai īstā laikā nokārtot savu iekšējo stāvokli, — nobīdīt pie malas savus politiskos pretiniekus un caur to nostiprināt savas pozīcijas.

Šinī pēdējā faktā latviešu strēlnieku divīzijas pulkiem iznāca spēlēt ievērojamu lomu, sākot ar 1918. gada pavasari.

Līdz maija mēnesim Padomju valdība Maskavā bija kā aplenkta no saviem pretiniekiem; viņas rokās nebija tāda bruņota spēka, kas tos nobīdītu pie malas. Maskavā bija daudz un dažādas Padomju valdībai pretīgas reakcionāras un „revolucionāras” organizācijas. Šo pēdējo centrā atradās — anarchisti, kuņi bija iekārtojušies pa lielākajai daļai greznās vasarnīcās (villas, osobņaki) kā pilsētas centros, tā arī ārpuspilsētās. Anarchistu organizācijas bija labi apbruņotas un visur rādīja visnopietnāko pretestību. Pat tagad vēl redzamas daudz skaistu ēku, kuņās toreiz bija anarchisti, sašaudītas, dažas pat noārdītas ar artilēriju.

Anarchistu galvenie ieroči bija ložmetēji, revolveri un rokas granātas. Pie šīm operācijām latviešu strēlniekiem bija diezgan nopietni zaudējumi — kritušu un ievainotu. Operācija turpinājās pus mēnesi. Krievu kaŗaspēks toreiz bija tik maz disciplinēts, ka priekš tādām operācijām viņš nemaz nebija derīgs. Latviešu strēlnieki pie anarchistu organizāciju likvidēšanas un kārtības ieviešanas Maskavā un citās pilsētās parādīja milzīgu disciplinētību un izturību.¹³⁰

Padomju valdība varēja būt pārliecināta, ka viņas rīcībā ir dūšīgs, no godīgiem pilsoņiem sastāvošs rēgulārs kaŗaspēks, kuŗa garastāvoklis nesvārstās pēc kuŗa katra aģitatora skaistiem vārdiem.

Latviešu strēlnieki domāja šodien tāpat kā vakar, un rītdien viņi atmodīsies ar pilnu apziņu, ka viņi būs savas dienas pavēlnieki. Latviešu strēlnieks zināja, ko viņš gribēja. Padomju valdības pretinieki tanī laikā piegriezta vislielāko vērību latviešu strēlnieku pulkiem un viņu nozīmei krievu revolūcijā. Vispār bija atzīta latviešu strēlnieku godīga un apzinīga uzvešanās visgrūtākajos apstākļos. Miljoniem cilvēku ir izglābuši dzīvību un mantu — pateicoties tai latviešu

strēlnieku drošsirdībai, ar kādu daudzreiz rota vai vads arī tikai ar savu klātbūtni ievada kārtību. Vēsts par latviešu strēlnieku ierašanos zibens ātrumā izplatījās pa pilsētām un sādžām, un tas bija pietiekoši, lai dažādi bandīti un laupītāji vāktos projām. Toreiz daudz pilsētas tika sagrābtas no laupītājiem, kas bija iztriekti no Ukrainas pie vācu uzbrukšanas. Vietējā valdība bija tik vāja, ka viņai nebija iespējams turēties pretim tādām bandām, sarkanarmiešu daļas pa lielākajai daļai pievienojās bandītiem vai aizbēga. No visām pusēm nāca pieprasījumi, lai sūtīt latviešus pabalstīt Padomju valdības piekritējus; mēs nezinām gadījumu, kad latv. strēlniekiem tas nebūtu izdevies.¹³¹

Latviešu strēlnieki visaugstāk stādīja savu pilsoņa un zaldāta pienākumu. Revolūcija padarīja latviešu strēlniekus par daudz labākiem, kā priekš tam viņi bija, tāpēc ka Revolūcija deva iespēju latviešiem parādīt dzīvē savas labākās kultūrāla cilvēka īpašības: godprātību, cilvēcību, dūšību un uzticību savam pienākumam. Latviešu strēlnieks nedarīja pāri, viņš bija visur nelaimīgo un grūtdieņu aizstāvis.

Vārds „latviešu strēlnieks” nozīmēja: Padomju valdība un kārtība.

Runājot par latviešu strēlnieku, mēs ar šo vārdu saprotam Latviešu divīziju visā visumā, no zaldāta sākot līdz divīzijas priekšniekam.

1918. gada vasarā Latviešu divīzija bija sagrupēta pa visu Eiropas Krieviju, ieņemdama galvenos politiskos un stratēģiskos centrus.

Divīzijas stābs bija — Maskavā.

1., 2., 3., 9. pulki, kavalerijas pulks un divi artilērijas divīzioni bija Maskavā (viens 1. pulka bataljons bija Nižņij-Novgorodā). Lidotāju baze ar 20 aparātiem — Luberžos (20 verstis no Maskavas), 5. un 8. pulki un viena baterija — Bologojā, 6. un 7. pulki — pa daļai Petrogradā, pa daļai Narvas un Pleskavas apkārtņē — pret vācu uzbrukumiem. 4. pulks bija Sizraņas pilsētas apkārtņē pret čehoslovakiem.

Simbirskā, Tambovā un Vologdā bija pa vienam latviešu strēlnieku bataljonam ar bateriju un jātnieku nodaļu.

Atkarskas—Krišanos—Serdobskas apkārtnē formējās trīs kavalerijas pulki ar jātnieku artilērijas divizionu.

*Kreiso sociālistu - revolūcionāru
sacelšanās Maskavā un viņas
likvidēšana*

Kreisie sociālisti-revolūcionāri Padomju valdībā sēdēja pie viena galda ar lieliniekiem.

Kreisie eseri arī bija Padomju iekārtas piekritēji. Bet lielinieku mērķis bija — Pasaules revolūcija caur Padomju Krieviju, kreiso eseru — Padomju Krievija caur revolūciju. Pats par sevi saprotams, ka pie tādas divējādas ideoloģijas starp abām partijām ar laiku kopīgā darbā iznāca saduršanās visgalvenākajos principiālos jautājumos.

Starptautiskos jautājumos lielinieku partijai pēc Brest-ļitovskas miera parakstīšanas bija pavisam noteikta līnija: miers ar Vāciju, miers ar visiem imperiālistiskā kara līdzdalībniekiem.

Kreisie eseri centās atjaunot kopā ar Antanti karu pret Vāciju un caur to iznīcināt Brest-ļitovskas miera līgumu.

Abām partijām bija piekritēji kaŗaspēkā.

Hēgemonija valsts darišanās bija lielinieku partijas rokās. It īpaši simptomatiska rīvēšanās starp abām partijām sākās jūnija beigās.

Lielinieki stingri turēja noņemto kursu un gāja uz priekšu drošiem soļiem.

Kreisie eseri gāja līdz laipodami un salasīdami spēkus. Jūlija mēneša sākumā Maskavā ievilkās kreiso eseru kaŗaspēki, kuŗi savienojās ar visādām vietējām nodaļām. Kreiso eseru stābs ieņēma Trjechsvjatska šķērsielu. Kreiso eseru nodaļas arvienu palika lielākas. Krievu pulkos gāja lieliska aģitācija pret lielinieku partiju. Latviešu pulkus centās aizsūtīt no Maskavas dažādu iemeslu dēļ.

4. pulks tika aizsūtīts uz Volgas pusi pret čehoslovakiem.
2. pulks — izvests noietnē. Viens 1. pulka bataljons steidzošā kārtā tika aizsūtīts uz Nižņij-Novgorodu.

Jūlija mēneša sākumā Maskavā iestājās tāds kaŗaspēku stāvoklis, kuŗš palika draudošs priekš lielinieku partijas.

Es izteicu divīzijas komisāram Pētersonam domas, ka augšminētā kaŗaspēku kombinācijā var redzēt noteiktu darbību pret valdības stāvokli Maskavā. No kurienes nāca tāda pretvaldības darbība, to neviens nezināja teikt. Es katēgoriski atteicos pamazināt latviešu divīzijas spēkus Maskavā un tūliņ meklēju līdzekļus ievilkt izsūtītos pulkus atpakaļ.

Divos gadījumos izrādījās, ka vietējās valdības iestādes nemaz nebija lūgušas palīdzību no Maskavas.

Dažas dienas vēlāk divīzijas komisārs paziņoja man, ka manas domas izrādoties pareizas, bet atteicās dot kādus nebūt tuvākus paskaidrojumus.

6. jūlijā tika nošauts Vācijas sūtnis Maskavā, barons Mirbachs; vainīgie pieteicās paši: tie bija — kreisie eseri. Tanī pašā laikā kreiso eseru pulki iesāka sacelšanos pret Padomju valdību, — apdraudēdami Kremli, ieņemot tuvu apkārt stāvošās ielas un namus.

Izrādījās, ka dumpinieku starpā bija kaŗa kollēģijas loceklis Prošjans un V. Ārk. Kom. („Čekas”, red.) priekšsēdētāja biedrs Aleksandrovičs. Kā redzams, dumpja cēļi bija no augstākām valdības aprindām, kādēļ izskaidrojās, ka visa sagatavošanās uz dumpi bija izdarīta tik slepeni un veikli pašas valdības acu priekšā.

Tanī pašā laikā bija sacelšanās Jaroslavā; divas dienas vēlāk Austrumfrontes virspavēlnieks Muravjevs izlaida pavēli kaŗaspēkam — pagriezt fronti pret rietumiem, un pieteica kaŗu Vācijai.

Daudz citās vietās, pilsētās un provincē, sakarā ar šiem notikumiem sacēlās nekārtības, vietējās Padomju varas gāšana un anarchijas iestāšanās.

Visnopietnākā nozīme piekrita Maskavai. No Maskavas dumpja iznākuma atkarājās, kādu raksturu pieņems šī momenta kustība visā valstī.

Kreiso eseru uzstādītais lozungs — „Kaŗš pret Vāciju!” — pievilka lielu daudzumu Krievijas iedzīvotāju, kuŗiem griebjās kaŗot pret viņu tēviju uzvarējušo Vāciju.

Masa toreiz nesaprata, ka Vācijas stratēģi bija pietiekoši tālredzīgi, lai padarītu Krieviju nespējīgu no jauna iesākt starptautisku karu. Masa jutās pārsteigta tanī ziņā, ka lielinieki apsolīja kara beigas, bet nu iznāca tā, ka Vācijas frontē karš izbeidzās, bet pašu mājās karš tikai sākās.

Ja nu Vācija būtu iesākusi uzbrukumu no visām pusēm, tad, zināma lieta, viņai būtu izdevies ieņemt visu Eiropas Krieviju un ievest te savu kārtību, kuŗa būtu varbūt pastāvējusi līdz pasaules kara katastrofai...

Dumpi apspiest Maskavā bija vajadzīgs visdrīzākajā laikā, tādēļ ka pilsētā bija liela daļa elementu, kuŗi gaidīja uz cīņas iznākumu, lai pievienotos uzvarētājiem.

Arī priekš lielinieku partijas būtu bijis slikti, ja dumpis būtu vilcies vairākas dienas, kā, piem., Jaroslavā; tādā gadījumā tādas Jaroslavas, lielākas vai mazākas, būtu radušās nezināmā skaitā citās Krievijas daļās, un nezin kas galu galā būtu noticis ar pašu Maskavu.

Kā skatījās uz notikumu latviešu strēlnieki? Latviešu strēlnieku starpā bija daudz tādu, kuŗi bēdīgām acīm raudzījās uz savu dzimteni, kuŗā saimniekoja vācieši, viņi ar liela prieku būtu no jauna sākuši kauties ar Vāciju.

Bet latviešu strēlnieks bija lielu vēsturisku skolu cauri izgājis un no jauna nācis pie pārliecības, ka vajag uzticēties saviem vadoņiem.

Latviešu strēlnieki zināja to gala mērķi, kādēļ viņi bija sapulcēti stingrā un varenā latviešu strēlnieku divīzijā.

Bez tam latviešu strēlniekiem kā attīstītākiem un izglīotākiem cilvēkiem bija saprotams, ka Krievijai no jauna iesākt starptautisku karu nav iespējams.

Es toreiz izskaidroju caur „Izvestija Narodnovo Komissariata po vojennim delam”, kāpēc mēs nevaram karot ar Vāciju, un tas bija diezgan, lai strēlnieku masā nekāda aģitācija nebūtu iespējama.

Vispār ņemot, bez latviešu strēlniekiem Maskavā bija ļoti maz tādu kaŗaspēka daļu, uz kuŗām lielinieku partija toreiz būtu varējusi palaisties. Kaŗaspēka stāvoklis bada dēļ bija slikts, un aģitācija pret lielinieku partiju darīja tik lielu ie-

spaidu, ka krievu pulki pateica, ka viņi ieņem neitrālu stāvokli.

No krievu pulkiem pie kreiso eseru dumpja likvidēšanas bija atrasts par iespējamu izsaukt tikai vienu kājnieku instruktoru skolu, ap 80—90 cilvēku, un no artilērijas skolas divas baterijas.

Maskavas strādniecība savā masā ieņēma neitrālu stāvokli. No latviešu strēlnieku divīzijas ņēma daļību: 1., 2., 3. un 9. strēlnieku pulki, inženierbataljons un divas baterijas.

Pretinieku pusē operācija bija Popova rokās; viņam pavisam bija ap divi tūkstoši štiku, 64 ložmetēji, viena smagā baterija, viena vieglā baterija un astoņas bruņu mašīnas, no kuņģiem četras bija ar lielgabaliem. Bez tam, kā augšā minēts, viņu pusē pārgāja viens krievu pulks. Uz ielām bija izraktas tranšejas ar drāšu aizžogojumiem, uz jumtiem un balkoniem izlikti ložmetēji.

Vispār Popova pozīcijas bija ļoti stipras.

Pietikt klāt viņām vajadzēja pa šaurām ielām, kuņas Popova lielgabali turēja zem asas uguns.

Nākamībā Krievijas Revolūcijas vēsture mums pavēstīs visu to, kas notika Padomju valdības aprindās no 6. jūlija vakara līdz 7. jūlija pusdienai. Šinī brīdī mēs turam par iespējamu runāt tikai par to, kas ir bijis saprotams visai plašai iedzīvotāju masai.

Kreiso eseru līdeņi 6. jūlijā pēc pusdienas aizgāja uz Trjechsvjatska šķērsielu, ieņēma tur Morozova villu un izlaida proklamācijas. Proklamācijas tika izplatītas kazarmās un lēģeros, izkaisītas pa ielām.

7. jūlijā latviešu strēlnieku divīzijas stābā ieradās vesela deputācija vest noteiktas sarunas; tik tālu pat kreisie eseri turēja savu stāvokli stipru. Kreiso eseru līdeņi labi zināja, ka vienīgais solīdais un uzticamais atspāids priekš lielnieku partijas toreiz bija latviešu strēlnieku divīzija, un to viņi gribēja dabūt uz savu pusi; cerības uz to viņiem deva tas, ka pirmo uzbrukumu viņiem izdevās atsist.

Krievu kaŗaspēks atteicās cīnīties valdības labā. Kā zaldāti, tāpat arī liela daļa iedzīvotāju domāja, ka ar Vācijas sūtņa barona Mirbacha nogalināšanu kaŗš ar Vāciju ir neizbēgama lieta.

No augšā minētā mēs redzam, ka Padomju valdība bija paralizēta. Spriedumu vajadzēja iznest ieročiem.

No sākuma tas skan varbūt savādi, ka maza kreiso eseru saujiņa spēja ieņemt tik impozantu draudošu stāvokli, ka varenai lielinieku partijai vajadzēja stāties pie barjēra un iesākt divkauju... Faktiski tas tomēr tā bija, jo lielinieku politika plašās masās nebija saprotama. Lieliniekiem pieskaitīja badu, vācu ienākšanu Ukrainā un Dienvidkrievijā, Brestļitovskas mieru un razbainiecīgo kontribūciju...

Kreisie eseri nevarēja dot Krievijai nekā labāka, tie bija fantasti un avantūristi, kuŗu rīcība varēja ievest Krieviju vislielākā postā. It īpaši Krievijas mazās tautiņas nevarēja nekā laba sagaidīt no kreiso eseru solījumiem. Vairāk dot mazām tautiņām, kā to deklarēja lielinieki, nevarēja neviena politiska partija. Mums bija tas ļoti labi saprotams; mēs bijām pārliecināti, ka vajag pabalstīt tikai lielinieku partiju. Toreizējā sabrukuma laikmetā, kad politiski vēji pūta uzreiz no visām četrām pusēm, mūsu apņemšanās bija stingra: mums bija vēsturiska perspektīva. To saprata jau lielākā daļa latviešu strēlnieku, — tādu, kuŗi šaubījās, nebija daudz. Zināma lieta, ka kreisie eseri labi zināja masas un kaŗaspēka gara stāvokli, tādēļ ka dumpinieku priekšgalā stāvēja V. Ārk. Kom. priekšsēdētāja palīgs kreisais esers Aleksandrovičs, kuŗš turēja savās rokās visas iekšējās valsts kustības ziņas. Masas patiesā gara stāvokļa zināšana tādos brīžos ir ļoti varens ierocis. Un šoreiz šis ierocis bija kreiso eseru rokās, caur ko viņiem izdevās sacelt dumpi pavisam negaidītā brīdī, kad kaujas gatavība bija viņu pusē.

Popovs bija savilcis savus apbruņotos spēkus pilnā gatavībā blakus Kremlim, kuŗu turēja zem artilērijas uguns.

Valdība no sākuma nebija pienācīgi sapratusi stāvokļa nopietnību un tāpēc domāja likvidēt dumpi ar sarunām.

Tikai ap vakaru izrādījās, ka stāvoklis ir nopietns, jo Popovs, nostiprinājies savā pozīciju centrā, sāka ieņemt blakus kvartālus.

Kaujai vajadzēja notikt Maskavas centrā, caur ko spēku vairākuma nozīme tika zināmā kārtā pamazināta. Viss atkarājās no komandieņu izveicības.

Dažādu iemeslu dēļ lielinieki bija novēlojušies. Pienāca vakars — un viņiem vēl nekas nebija darīts, lai strādātu pretim Popova darbībai. Bez tam lielinieki nevarēja nopriest, kam uzticēt kaņaspēka pavēlniecību tik kritiskā brīdī. Galu galā nosprieda, lai latviešu divīzijas priekšnieks izstrādānot operācijas plānu, bet kaņaspēks lai nāktu citas personas rīcībā; taču tādu nevarēja atrast, jo neviens neuzņēmas atbildību par kautiņu lielpilsētas centrā. Ap vakaru es tiku izsaukts uz Aleksandra kaņaskolu. Tur mani iesauca pie Podvoiska un Muralova.¹³² Izstāstījuši man politisko un kaņā stāvokli, viņi lika man priekšā izstrādāt operācijas plānu un uzrādīt cilvēku, kuņš būtu spējīgs izvest no manis izstrādāto plānu dzīvē.

Es aizrādīju uz latviešu divīzijas 1. brigādes komandieri Dūdiņu, kuņš arī tika atsaukts. Iepazinies ar stāvokli un ar to, kas jādara, Dūdiņš paziņoja, ka tāda operācija viņam nav pa spēkam, un lūdza atsvabināt viņu.

Bez tam izrādījās, ka Jāņu vakara dēļ latviešu strēlnieki pa lielākai daļai izklīduši pa pilsētu un nav tik ātri sadabūjami kopā.

Man bija gaiši redzams, ka valdība man neuzticējās, citādi es nevarēju saprast to, ka Podvoiskis un Muralovs nelika man priekšā uzņemties operācijas rīcību. Bija jau sebu vakarā. Stāvoklis arvien palika sarežģītāks.

Redzēdams to, es paziņoju, ka ņemu pats kaņaspēka vadību savās rokās un ka atbildu par kaujas iznākumu; savu lēmumu es motīvēju ar to, ka kautiņš būs jāved tikai latviešu strēlniekiem un ka komandieři, kuři nepazīst latviešus, var novest pulkus ielu kaujās pie milzīgiem zaudējumiem un pat pazaudēt kauju. Sarunas, kā jau minēju, tika vestas Aleksandra kaņaskolas telpās. Pēc dažām sarunām pa telefonu ar

Kremli, Padomju valdība nosprieda nodot visu kaŗaspēku manā vadībā, turot pie manis divus komisārus: Podvoiski un Muralovu.

Laiks bija pagājis, stābā nebija nekādu ziņu par Popova īsto stāvokli un darbību. Pat nezināja, kas notiek pilsētā. Izrādījās, ka Popovs bija iespējis sagrābt savās rokās centrālo telegrafa staciju, caur ko kreisie eseri dabūja iespēju izplatīt savas proklamācijas provincē.

Ap plkst. 2 mums izdevās savilkt tik daudz kaŗaspēka, ka mēs varējām aprobežot Popova tālāknākšanu.

Ap plkst. 4 atnāca no lēģeŗa 2. latviešu pulks un viena artilērijas skolas baterija.

Tā tad manā rīcībā bija:

1) 1. Latviešu strēlnieku pulka viens bataljons — ap 200 cilvēku un četri loŗmetēji.

2) 2. Latviešu strēlnieku pulka dažas rotas — ap 220 cilvēku un divi loŗmetēji.

3) no 3. latviešu strēlnieku pulka — ap 340 cilvēku un četri loŗmetēji.

4) 9. latviešu strēlnieku pulks — ap 900 cilvēku, kuŗš apsarģāja Kremli un nevarēja tikt ņemts no turienes;

5) vienas kaŗa skolas kursi — 80 cilvēku;

6) viena latviešu baterija — 4 lielgabali;

7) divas artilērijas skolas — 4 lielgabali.

Pavisam 1440 cilvēku, 10 loŗmetēji un 8 lielgabali.

Vairāk nekādu spēku ievilkt operācijā nebija atzīts par iespējamu.

Latviešu pulki bija tik mazi, pirmkārt, tādēļ, ka viņu ļaudis bija izkaisīti pa visu plašo Krieviju, un, otrkārt, tādēļ, ka pēc Vācijas sūtņa barona Mirbaha nogalināšanas latviešu strēlniekiem bija jāieņem vissvarīgākie karauli Maskavā un pat jāpamet karauli savās kazarmās.

Ap plkst. 24 es tiku aicināts uz Kremli pie Ņeņina.

Pirmais jautājums, kuŗu man Ņeņins deva, bija tāds: „Biedri, vai mēs izturēsim līdz rītam?” („Tovarišč, videržim do utra?”).

Padomājis acumirkli, es atbildēju, ka pārsteigti mēs netik-

sim, bet, lai varētu dot katēgorisku atbildi uz jautājumu, tad lūdzu papriekšu atļauju apbraukt pilsētu, ievākt ziņas par pretinieka darbību, uzzināt, kas notiek krievu pulku kazarmās un nometnēs; priekš tam man vajadzēja divas stundas laika. Ap plkst. 2 es apsolījos ierasties Kremli un dot katēgorisku atbildi.

Divu stundu laikā izdevās apbraukāt pilsētas centru; dažas priekšpilsētas bija kreiso eseru rokās. Pretinieks izrādīja darbību uz ielām, bet tika no latviešu strēlniekiem atdzīts atpakaļ uz Popova stāba pusi. Kautiņš gāja centrālās telegrafa stacijas apkārtnē; te vienā sadursmē uz kāda laukuma viena 9. latviešu strēlnieku pulka rota bija tikusi sagrābta gūstā un aizvesta uz Popova stābu, Popovs atstājis tikai astoņus ķīlniekus un citus atlaidis. No atlaistiem strēlniekiem mēs uzzinājām visu Popova stāvokli, — ka viņi esot nolikuši iesākt uzbrukumu ap plkst. 8, vispirms ieņemt kaŗa komisāriātu un pēc tam aplenkt Kremli.

Kazarmās un lēģeros stāvoklis bija ļoti uzbudināts, tur kreiso eseru aģenti apstrādāja zaldātu masu, lai viņa uzstātos pret lieliniekiem. Viens pulks bija pārgājis Popova pusē, bet pulka komandieris Veglinskis ticis arestēts, citi pulki atsacījās no kautiņa. Zaldātu masa tomēr atteicās uzstāties ar ieročiem, zināma lieta, ne politisku motīvu dēļ. It īpaši krievu pulkos Maskavā bija sagājuši labprātīgi visi Hitrova tirgus huligani un sabiedrības atliekas, kuŗi tagad ar ieročiem rokā labāk gatavi bija laupīt neapsargātos pilsoņus, nekā stāties stobram pretim. 7. jūlijā no visa Maskavas garnizona izsaucās nākt mums palīgā tikai 200 cilvēku, daļa no kuŗiem ceļā uz pozīcijām tomēr izklīda, citi novēlojās. Savāktās ziņas, ņemot vērā visus notikumus, sākot ar barona Mirbacha nogalināšanu, deva mums tiesības nākt pie tāda slēdziena: 1) ka Popovs nogaida, cerībā ar laiku pārdabūt uz savu pusi masu, un 2) ka kreisie eseri ir politiskos soļos daudz katēgoriskāki nekā kaŗa darbos.

Pēc manām domām, tādām pretiniekam vajadzēja vienu labu spērienu — un viņš izklīdis uz visām pusēm.

Plkst. divos es ieradās Kremli un uz Leņina jautājumu:

„Nu, kādas ir Jūsu domas?” — es atbildēju: „Šodien ne vēlāk kā līdz plkst. 12 dienā visa Maskava būs mūsu rokās, mēs būsim pilnīgi uzvarētāji!” . . .

Pretinieka stāvoklis mums bija labi zināms. Popova stābs atradās Trjechsvjatska šķērsielā, Morozova villā, turpat bija visi kreiso eseru lideņi. Kaņaspēks ieņēma lielo un mazo Trjechsvjatska šķērsielas, Hitrova laukumu, Pokrovskas bulvāri, Varvarinskas laukumu un austrumdaļu no Varvarkas un lēni virzījās te uz priekšu uz Kremļa pusi, ieņemdamas vienu kvartālu pēc otra.

Mums izdevās atņemt pretiniekam divas bruņu mašīnas.

Ap plkst. 9 Popovs pavēlēja iesākt Kremļa apšaudīšanu ar artilērijas uguni. No paša agra rīta uzkrita briesmīgi bieža migla, dažus soļus attālumā nebija iespējams atšķirt savējus no pretinieka.

Es pavēlēju pretinieku izlūku nodaļas atsviest visā frontē atpakaļ uz Popova stāba pusi. To izdevās izdarīt. Pateicoties miglai, daudz pretinieka posteņus un izlūkus izdevās saņemt gūstā. Ap plkst. 5 es pavēlēju iesākt latviešu pulkiem koncentrētu uzbrukumu Popova kaņaspēkam, kuŗš savilkās minēto šķērsielu apkārtņē.

3. latviešu strēlnieku pulks tika izsūtīts no Tagankas puses pa Tagankas ielu — Jauzas tiltu uz Jauzas bulvāri.

1. latviešu pulks ar diviem lielgabaliem — pa Varvarku — Lielo Ivanovska šķērsielu — Lielo Trjechsvjatska šķērsielu.

2. latviešu pulks — pa Čistoprudna bulvāri ejot, ieņemt Pokrovskas kazarmas un no šās puses uzbrukt Popova stābam.

9. latviešu pulks — apsargāt Kremli un strādāt pret Popova spēkiem uz Iljinkas un Pokrovskas pusi.

Līdz plkst. 10 pulkiem vajadzēja izpildīt: 3. — ieņemt Podkolokoļņoje un Voroncevo poļe; 1. būt uz līnijas — Mazā Ivanovska — Kalpačņi šķērsielas; 2. — ieņemt Pokrovskas kazarmas un arestēt tos krievu pulkus, kuŗi gribēs uzstāties pret mums, un neatļaut Popovam sagrābt savās rokās minētās kazarmas.

Visi trīs minētie pulki izpildīja savu uzdevumu laikā un visteicamākā kārtā.

Krievu kaņaskolas baterijas palika: viena pie Pestītāja Dievnama (Chram Christa Spasiteļa), otra — uz Strastnaja laukuma.

17 lielgabala šāvienu

1. un 3. latviešu pulki bija 1. brigādes komandieŗa Dūdiņa tuvākā rīcībā. Es devu tālāku rīkojumu:

Atspiest Popova kareivjus pie viņa stāba, ar artilērijas karteču noslaucīt no balkoniem un jumtiem loŗmetējus. Latviešu baterijai tika dota pavēle pieiet klāt Morozova villai un satriekt ar artilērijas uguni kreiso eseru stābu.

Abiem pulkiem bija ļoti grūti tikt uz priekšu, tādēļ ka ielas tika apšaudītas ar artilērijas un loŗmetēju uguni. Tomēŗ, neskatoties uz visiem zaudējumiem, abi pulki ieņēma vienu kvartālu pēc otra. Popova kaņaspēks turējās pretim visā frontē un kāvās dūšīgi.

Kauja notika visā plašā apgabalā no Lielās un Mazās Trjehsvjatska šķērsielām līdz Kazaņas stacijai. Visdrošāk un noteiktāk uz gala mēŗķi gāja latviešu baterijas komandieris Edvards Bēŗziņš. Viņš bija uzstādījis vienu lielgabalu Ivanovska šķērsielā, bet otru viņa artilēristi bija ar rokām uzvilkuši uz paaugstinājuma pie Vladimira baznīcas, ap trīssmit soļi no Popova stāba. No šīs vietas Bēŗziņam bija iespējams lielgabalu iemēŗķēt taisni tās istabas logā, kuŗā noturēja pašlaik sēdi Popovs un eseru valdība.

Taisni pusdivpadsmitos šis lielgabals laida vaļā šaušanu. Otrais lielgabals nevarēja šaut tādēļ, ka jumti bija priekšā. Baterijas komandieris Bēŗziņš rīkojās tik veikli, ka pirmā granāta no Vladimira baznīcas puses trāpīja istabā, kuŗai blakus notika eseru valdības sēde; pēc pirmās granātas nāca otra, trešā, ceturtā — pavisam septiņpadsmit.

Pērkonim līdzīgais sprādziens blakus istabā izjauca sēdi, nerimstošā briesmu atkāŗtošanās tik lieliskā mēŗā visus pārbaidīja, ka pats Popovs un visi eseru līdeŗi bija spiesti bēgt

no villas ārā, kopā ar visu stābu. Bēgļiem pakaļ tāpat pa jumtiem un balkoniem tika sūtīti vēl trīsdesmit pieci lādiņi. Redzēdami, ka pats Popovs un eseru līdeži bēg, zaldāti pa kaklu, pa galvu lēca no balkoniem un posās no jumtiem projām; vēl desmit šāvieni ar karteču, un visi, kas vēl minūti priekš tam gribēja turēties pretim, bēga pāniskās bailēs, dodamies pa daļai uz Kazaņas stacijas pusi, pa daļai uz Sokolņikiem. Ar to viss dumpis bija izbeigts. Pulkstenis bija bez piecpadsmit minūtēm divpadsmit — Maskava bija Padomju valdības rokās, kuŗa sastāvēja tagad tikai no lielinieku partijas priekštāvjiem.

Nesen iznākušajā „Krasnaja knīga V. Č. K., tom I”, kuŗā aprakstīts šo kreiso eseru tiesas process, viens no Popova līdzdalībniekiem, tas pats Blumkins, kuŗš nošāva baronu Mirbachu, pie nopratināšanas izteicies, ka latviešu artilerija esot šāvusi tik briesmīgi taisni, ka neesot bijis kur glābties. Te piezīmēsim, ka neviens privātcilvēks nebija nonāvēts, ne ievainots.

17 lielgabala šāvieni! . . .

Kāda lieliska vēsturiska nozīme šiem 17 lielgabala šāvieniem! Kāds liels nopelns pieder Edvardam Bērziņam, kuŗš ar tādu dūšību, pašaiizliegšanos un asprātību izveda savu uzdevumu! . . .

Latviešu strēlnieku nozīme šinīs jūlija mēneša — kritiskās priekš Padomju Krievijas — dienās ir bezgalīgi liela. Mēs šaubāmieš, vai pat iespējams šinī laikā kaut ko noteiktu par to jau runāt. Kas būtu bijis jāpārdzīvo Krievijai, ja latviešu strēlnieki ar savu dūšību nebūtu ņēmuši operāciju savās rokās? Iedomāsimies tikai, ka tas notika viskrasākajā Revolūcijas brīdī, kad Padomju valdības locekļi nevarēja vairs uzticēties viens otram, tādēļ ka sacelšanās priekšgalā stāvēja tie, kuŗi atradās Padomju valdības augstākajos valsts dienestos. Tādos brīžos ir atvainojami visādi līdzekļi, kuŗus izlieto politiskās partijas savstarpējā cīņā, tādos brīžos visātrāk pazaudē savu vietu cilvēku galvas. Tādos apstākļos ņemt atbildību savās rokās — nozīmē: „Ļibo pan, Ļibo propal”.*

* *Vai nu kungs, vai nekas.* Red.

Tādos apstākļos spēlē noteicošu lomu īpaši talanti un drošsirdīgi cilvēki, kuŗi ir pārliecināti par savu soļu pareizo ceļu.

Tanīs dienās viss atkarājās no tā, kādai politiskai partijai izdosies paturēt savās rokās Maskavu. Tā partija, kuŗa turēja savās rokās Maskavu, turēja savās rokās visu Krievijas revolūcionāro nākamību, lai būtu viņa kāda būdama. Tolaik Padomju valdības rokās bija palikusi tikai tā sauktā Maskavija jeb Lielkrievija. Lielkrievija stāvēja centrā viena pati ar Maskavu priekšgalā. Maskavai bija vislielākā nozīme katrejādā Krievijā, to labi saprata kreisie eseri. Tādēļ viņi centās to sagrābt savās rokās. Ja tas viņiem būtu izdevies sasniegt un palikt te par kungiem, tad Krievijai tagad būtu citāda fizionomija: Krievijā varbūt būtu jau monarchija, un viņas kārtības un brīvības simbols — kazaku nagaika.

1918. gada pavasarī Maskavā bija izplatītas baumas, ka lielnieku partija esot gatava atdot valdību citas kādas revolūcionāras partijas rokās, bet, kā mēs dzirdējām, neviena cita politiska partija nebija spējīga stāties pie valsts stūres. Kas bija to laiku kreisie eseri, cik daudz viņu bija? — Kreiso eseru parādīšanās politiskajā skatuvē var salīdzināt ar viesuli vētrainā laikā. Nekādas patstāvīgas nozīmes viņiem nebija. Kreisiem eseriem pat nebija sava cilvēka, kuŗš būtu varējis stāties jauna politiska kursa priekšgalā. Neskatoties uz visu to, kreisiem eseriem bija toreiz lielas šānses sagrābt valdību savās rokās, tādēļ ka 6. jūlijā Maskava nebija lielniekiem labvēlīga, it īpaši kaŗa ziņā: vienīgi latviešu strēlnieki turēja kursu stingri un negrozāmi, bet viņu bija ļoti maz. Kreiso eseru bija daudz vairāk, bet viņiem nebija laba komandieŗa un komandējošā sastāva. No tās sacīkstes, ar kuŗu bija saistīti beidzamie eseru pastāvēšanas brīži, mēs varējām redzēt, ka spēku vairākums spēlēja lielāko lomu: 6. jūlija vakarā, visu nakti no 6. uz 7. jūliju, apm. līdz plkst. 10 7. jūlijā. Pa šo laiku eseriem bija iespējams sagrābt savās rokās pat Kremli, ja viņi būtu bijuši tikai drošāki. Lielnieku valdības priekšstāvji 6. jūlija vakarā jutās sevī tik nedroši, ka šaubījās, vai nebūs jāaiziet no Kremļa. Priekš šī pēdējā

gadījuma bija izvēlēta jauna rezidences vieta — Nikolaja kazarmās pie Hodinkas laukuma.

Kādu nездirdētu pasaules vēsturē pašizliedzību un drošsirdību parādīja tie astoņi latviešu strēlnieku divīzijas artileristi, kuņģi zem lodēm vilka un stūma to lielgabalu uz maurāja pie Vladimira baznīcas! — Iešaut pa logu taisni tur, kur jaunie „valsts vīri” turēja sēdi... Ellīgie granātu sprādzieni — — — un eseru klīšana uz visām pusēm, visu viņu cerību un nodomu gals! — Par šādām cilvēku varonīgas pārgalvības labākām parādībām mēdz rakstīt balādes. Te ir daudz kas priekš dzejnieka kokles, priekš operas kompozitora sižeta, priekš visādiem augstākiem cilvēces gara darbības izpaudumiem.

17 lielgabala granātas... Tās bija franču granātas¹³³ — no Francijas pārsūtītas uz Krieviju — ar tā nosaucumiem „palēninātājiem” (zamedļiteļi), kuņas tādēļ sit cauri bieziem mūriem un sprāgst telpās iekšā... Tālrēdzīgais baterijas komandieris Bērziņš bija paredzējis šādu granātu vajadzību tajos apstākļos. Šie 17 lielgabala šāvieni bija kā signāls priekš nākošiem Padomju valdības panākumiem.

Atbalstīdamās uz savu nodrošināto stāvokli centrā, Padomju valdība iesāka attīstīt lielisku kuņas darbību pret kontrrevolūcijas spēkiem austrumos no Volgas, dienvidos, ziemeļos un rietumos. Visu četru pasaules daļu frontēs par priekšgājējiem kauņos bija — latviešu strēlnieki.¹³⁴

Visur ar savu piedalīšanos viņi atklāja uzvaras laikmetu.

Latviešu strēlnieku pulki Austrumfrontē

Sākot no jūlija mēneša otras puses, latviešu strēlnieku divīzijai bija jāattīsta ļoti intensīva darbība. Ja tagad prasītu, kur toreiz atradās latviešu divīzijas pulki, tad mums būtu jāatbild, ka viņi bija izklaidēti pa visu to Eiropas Krievijas teritoriju, kuņas atradās Padomju valdības rokās. Nekur viņi nestāvēja brīvā, visur priekš viņiem bija cīņas darbs,

kuŗš prasīja lielus upuŗus. Iekŗkrievijā bija jāapspieŗ sacelŗanāŗ pret Padomju valdību, bet Volgas upes un Uralu kalnu frontē bija jāved ļoti asiņains kaŗa darbs. Latvieŗi tika svaidīti no vienas vietas uz otru.

Krievu kaŗaspēkam toreiz vēl bija maz kaujas spēju, un visur grūda briesmāŗ latvieŗu strēlnieku divīzijas kaŗa daļas. Iedziļinoties latvieŗu strēlnieku psiholoģijā, bija jābrīnāŗ par to izturību, dūŗību, kuŗa nekad nepameta viņus. Dziedāma un spēlēdama gāja ŗi vislabākā latvieŗu jaunatne savu ar grūtībām un slavu klāto ceļu.

Kur bija latvieŗu strēlnieki, tur skanēja latvieŗu dziesmas.

Kur bija latvieŗu strēlnieki, tur par viņu varoņdarbiem atskanēja slava malu malāŗ.

Krievu burŗuazijas un inteligēnces aprindas brīnījāŗ un prasīju: priekŗ kam cīnāŗ latvieŗi, kādēļ viņi pabalsta ar saviem tik milzīgiem upuŗiem Padomju valdību? ŗis aprindas nevarēja saprast un apjēgt, ka latvju strēlnieks ar savu paŗuzupurēŗanos izcīna reizē ar to arī mazāŗ Latvijas darba tautas brīvību.

Latvijas brīvība varēja nākt tikai no Krievijas Padomju valdības, cits viss atkarājāŗ no paŗas latvieŗu tautas. Tādā lielā vēsturiskā momentā kā tas, kuŗu mēŗ pārdzīvojām, katra tauta paliek pie tā, ko viņai ir bijusi dūŗa un prāts iemantot.

Tagad, raudzīdamies latvieŗu strēlnieku pagātnē, daŗς labs krievs, pakausi kasīdams, runā: jā, latvieŗi ir maza, bet varoņīga, ievēŗības cienīga tauta, gods viņai un slava. Tādu morālistisku ieguvumu pie mūŗu varenajiem kaimiņiem mantoja latvieŗu strēlnieks ar savu paŗaizliedzību.

Pēdējo laiku pasaules vēsture nezina gadījumu, kur cita kāda maza tauta ar tik lielu izturību un uzupurēŗanos būtu izcīnījusi savu brīvību, kā latvieŗi.

Savā laikā Balkanu slavu tautas — bulgāŗi, serbi un melnkalnieŗi — pāŗsteidza visu pasauli ar to varoņību, ar kuŗu viņi pretojāŗ turku varmācībām. Balkanu slaviem steigzāŗ pretīm milzīgā Krievijas monarchija, kuŗa gāja panslavisma priekŗgalā. Ne bulgāŗi, ne serbi, ne melnkalnieŗi paŗi neizcī-

nīja savu brīvību un neatkarību; priekš viņiem to izdarīja, vispārējās slavu idejas dēļ, spēcīgais kaimiņš — Krievija.

Pavisam citāds liktenis bija latviešiem, kuŗi simtiem gadu cīnījās pret imperiālistiskās Krievijas varmācību. Latviešiem bija pašiem jāizcīna sava brīvība no visādiem ārzemnieku elementiem un jāapsarga sava neatkarība no Krievijas reakcijas, pabalstot Krievijas proletāriāta valdību, kuŗa toreiz bija ļoti nestipra un visgrūtākos apstākļos strādāja savu revolūcionāro darbu.¹³⁵

Pirmais reakcijas uzbrukums Padomju valdībai nāca no rītiem, no Sibīrijas, Orenburgas un Uralu puses. Tas noveda līdz kaujām milzīgā frontē, sākot no Ziemeļuralu kalniem līdz Kaspijas jūrai.

Neskatoties uz to, ka visam tam, kas notika toreiz Austrumfrontē, ir ļoti interesanta un liela politiska nozīme, mums tomēr nav iespējams šinī apcerējumā par daudz uzkavēties pie tiem vispārējiem jautājumiem, kuŗi var negaidīti paplašināt mūsu programmu. Mēs turēsimies tādēļ tādās pārskata robežās, kuŗas dod mums iespēju apzīmēt un vispārīgi izskaidrot mūsu darba tiešo nolūku — latviešu strēlnieku vēsturisko nozīmi. Austrumfrontē cīņa notika pret reakciju no Sibīrijas, — reakciju, kuŗa atrada atbalstu čecho-slovaku korpusā.

Latviešu strēlnieki cīnījās pie Volgas upes krastiem un Uralu kalnos Jekaterinburgas apgabalā.

Cīņas pie Volgas

Maskavas kreiso eseru sacelšanās viļņi visā ātrumā pārsviedās uz provinci, neskatoties uz to, ka centrā viņa bija tik ātri un radikāli likvidēta. Sacelšanās pret Padomju valdību iesākās Jaroslavā un austrumfrontē.

Jaroslavā Padomju valdības pretinieki turējās ap divi nedēļas.

Pilsēta no lielgabalu uguns tika pa lielākajai daļai izpostī-

ta un nodedzināta, pie kam vislielākos zaudējumus cieta pri-
vātcilvēki, kuņiem nebija nekā kopēja ar politisko sacīksti.

Pavisam citādi notika Austrumfrontē. Maskavas notikumi te sacēla uzreiz visus lielinieku pretiniekus. Tā sacēlās kreisie eseri, labie eseri, kadeti un monarchisti; viņu centrā par vadošo kaujas spēku bija čehoslovaku korpuss, kuŗš bija sagrābis savās rokās Sizraņu un Samaru.

Atbalstīdamies uz Sibīrijas kazakiem, kontrrevolūcionārie elementi bija izdzinuši no Sibīrijas lieliniekus līdz Uralu kalniem.

Padomju valdības kaŗa stāvoklis rīta frontē toreiz bija tāds:

Kā citās Pad. Krievijas robežās, tā arī pret Sibīriju un Orenburgas un Uralu kazakiem stāvēja tā sauktais „aizklājs” (zavesa) jeb valsts robežu apsardzība. Šis aizklājs bija grupēts pa lielākajai daļai pie dzelzceļiem un lielceļiem. Pret čehoslovaku korpusu cīnījās krievu pulki un sevišķās nodaļas un 4. latviešu strēlnieku pulks. Krievu pulki nemaz nebija apmācīti, disciplīna un komandējošais sastāvs bija ļoti slikti.

Galu galā visi šie spēki tika no čehoslovakiem sakauti un atgāja uz Penzas un Rusajevskas apkārtni. Čehoslovaki palika par uzvarētājiem pret Padomju valdības spēkiem un, ieņemdami Sizraņu un Samaru, noteikti pāriedami kontrrevolūcijas pusē, sāka izpildīt priekš Sibīrijas spēkiem avangarda lomu.

Vispār sībieši, Orenburgas un Uralu kazaki, bija daudz spēcīgāki nekā sarkanie, kuņiem nemaz nebija kavalerijas. Frontes formēšana tikko bija iesākta.

Par virspavēlnieku bija bijušais palkavnieks Muravjevs, kuŗa stābs bija Kazanā. Muravjevs pats bija no sākuma palicis par soc.-demokratu, vēlāk par soc.-revolūcionāru un pēdējā laikā pārgāja kreiso eseru orientācijā. Dabūjis ziņas par Maskavas notikumiem 6. jūlijā, Muravjevs izlaida pavēli pa Austrumfronti, ka Padomju valdība Maskavā esot gāzta, ka pie valdības esot nākuši kreisie eseri un ka Vācijai pie-
teikts kaŗš.

Dibinoties uz tādām ziņām, Muravjevs aizbrauca uz Simbirsku un no turienes izlaida pavēli pagriezt Austrumfronti pret Maskavu, kopā ar sibiriešiem, Orenburgas un Uralu kazakiem.

Pēc šādas pavēles visa Austrumfronte, kuŗa toreiz stāvēja līnijā Tjumena—Čeļabinska—Orska—Orenburga—Uraļska, iesāka strauji atkāpties uz Volgas pusi.

Simbirskā toreiz stāvēja viens latviešu strēlnieku bataljons ar vienu bateriju un vienu jātnieku eskadronu, kuŗi atteicās izpildīt Muravjeva pavēli un piedraudēja viņu arestēt. Redzēdams, ka viss ir beigts, Muravjevs gribēja personīgi saāģitēt latviešu strēlniekus uz savu pusi, bet tika nošauts.

13. jūlijā par visas Austrumfrontes virspavēlnieku tiku iecelts es un ieradots 16. jūlijā frontes stābā, Kazaņā.

No augšminētā varam redzēt, kāds milzīgs sagrūvums tika ienests Austrumfrontē caur kreiso eseru sacelšanos. Visa fronte bija pilnā bēģšanā uz Volgas pusi; Sizraņa un Samara bija čehoslovaku rokās, viņiem sāka pievienoties visvisādu sugu reakcija, formēdama jaunus pulkus, baterijas un eskadronus; it sevišķi lielu vērību viņi lika uz flotilijas formēšanu, priekš kam viņi izlietoja kuģus un baržas, apbruņodami viņus ar lielgabaliem un bruņām.

Pateicoties latviešu izturībai un dūģībai, mums izdevās uz kādu laiku paturēt mūsu rokās Simbirsku un tiltu pār Volgu.

Daudz labāks stāvoklis bija Ziemeļuralos, Krasnoufimskas — Jekaterinburgas frontē. Te ar lielu enerģiju un lietas praģšanu darboģas Reinholds Bērziņģ. Aizklāģu sistēma arī te lika sevi just: kaģaspēks — ap 16 tūkstoģi — bija izklaidēts 900 verstu gaģā frontē; zināma lieta, viņu vajadzēja visdrģzākajā laikā pārvērst par armiju. Lai pastiprinātu Jekaterinburgas aizstāvēģšanu, uz turieni tika nosūtģts viens 6. latvieģu pulka bataljons ar bateriju un jātnieku eskadronu. Drusku vēlāk uz turieni tika nosūtģts arī 7. latvieģu pulks. No Krasnoufimskas līdz Čistopolei bija grupa ap 3000 cilvģkiem. No Čistopoles līdz Tetuģģiem nebija nekāda kaģaspēka. No Simbirskas līdz Saratovai bija daģādi formēģjumi pret Uralu un Orenburgas kazakiem.

Visiem augšā minētiem formējumiem nebija nekādas kaujas nozīmes; viņi nebija organizēti, nebija komandējošā sastāva, nebija visgalvenākā — disciplīnas. Politiskais stāvoklis bija ļoti nenoteikts: te nevarēja saprast, kuŗš bija lielinieks un kuŗš lielinieku pretinieks.

Pēc Muravjeva avantūras komandējošā sastāva stāvoklis palika ļoti grūts; disciplīna noslīdēja uz pēdējo, pie pirmajiem artilērijas šāvieniem iesākās bēgšana. Bija gadījums, kad pie aeroplāna parādīšanās bēga no pozīcijām vesels pulks. Rosīgi strādāja provokatori, kuŗi sarīdīja zaldātu masu pret komandieriem un kārtības piekritējiem.

Padomju valdības kaŗaspēks bija noslīdējis uz viszemāko pakāpi. Ļoti maz bija tādu pulku, uz kuŗiem varēja daudz-maz palaisties. Frontes aizmugurē nebija nekādas kārtības. Dzelzceļu līnijas bija pārpildītas ar ešeloniem, kuŗus dzelzceļu administrācija stumdīja, kā kuŗam nāca prātā.

Pilsētās lielinieku valdība pa lielākajai daļai bija nespēcīga; daudzās vietās viņa tika vairāk reizes nogāzta un ar kaŗaspēka palīdzību no jauna ievesta.

Vairākums zemnieku bija pret lieliniekiem. Strādnieki — kā kur; Kazaņā, piem., viņi atteicās ņemt ieročus. Kazaņā, kur bija virspavēlnieka stābs, stāvoklis bija pavisam savāds: valdība sastāvēja no kreisajiem eseriem; pilsētu faktiski sagrāba savās rokās divas bandas, no kuŗām viena otru gribēja atbruņot, lai viss laupījums nāktu vienās rokās. Viena no šīm bandām piederēja kreisajam eseram Trofimovskim, kuŗš bija pavasarī iznācis no Dienvidkrievijas. Viņam bija ap 700 cilvēku kājnieku un viens eskadrons jātnieku. Trofimovskis turēja savās rokās visu pilsētu, visas intendatūras noliktavas apsargāja viņa zaldāti, fabrikas un darbnīcas viņš laida darbā pēc sava ieskata. Personīgā rīcībā viņam bija sava bāze, kuŗa sastāvēja no 82 vagoniem ar dažādiem proviantiem un mantām, un Kazaņas ostā divi kuģi.

Savā bandā Trofimovskis bija absolūts valdnieks. Priekš viņa nebija nekādu likumu, viņam atdeva godu kā senāk, disciplīnu viņš ievada ar nagaiku un ar mērdēšanu badā arestantu vagonā, nagaiku nēsāja arvien aiz jostas. Banda bija

glīti apgērbta un labi paēdināta. Vēlāk izrādījās, ka Trofimovskis uzturēja savu bandu no dažādām Dienvidkrievijas pilsētās iegūtām kontribūcijām. Kazaņā viņš darija citādi: viņa zaldāti sagrāba bagātus pilsoņus, kuņus Trofimovskis turēja sevišķās arestantu telpās tik ilgi, kamēr pazīstami un radnieki neaizmaksāja par viņiem noteiktu naudas summu. Tie, kuņi negribēja maksāt, tika nošauti. Pilsētas iedzīvotāji drebēja pie Trofimovska vārda. Otra banda sevi nosauca „Sociālistiskais matrožu bataljons”. Šis bataljons sastāvēja no 600 cilvēkiem. Viņi bija ieņēmuši pilsētā visas labākās telpas un prasīja no valdības sevišķu algu un uzturu; uz pozīcijām iet atteicās. Matroži dzīvoja īsti pēc kungu modes: labi ēda, labi dzēra un „denščiku” vietā turēja sievietes.

Vēl Kazaņā bija „Ukrainu sociālistiskais bataljons”, kuņā skaitījās ap 400 cilvēku; šis bataljons sastāvēja no dažādiem vazaņkiem, kuņi bija izbēguši no Ukrainas pie vācu ienākšanas Ukrainā 1918. gadā. Uz pozīcijām iet šis bataljons arī negribēja.

Kazaņā bija iesākta formēt arī viena no tām divīzijām, kuņas Augstākā kaņa padome sagatavoja priekš kaņa ar Vāciju, neviena pulka vēl nebija, artilerijā bija ap 500—600 cilvēku visādu vazaņķu un laupītāju. Artilerija bija pieņēmusi rezolūciju, ka viņa pilsoņu kaņa līdzdalību neņemot, jo gatavojoties kaņot ar Vāciju. Izlaidšanās šinī divīzijā bija tik liela, ka artileristi paši vairs negribēja kopt savus zirgus un stallus. Apmācības nenotika. Tie visi bija brīvprātīgie, iestājušies armijā uz pusgadu; pirmajā augustā visi taisījās iet uz mājām.

Šāds *apbruņots* spēks briesmīgi izlauņija iedzīvotājus, neatnesdams nekādu labumu valstij.

Galā jāpiemin, ka Kazaņā bija vēl viena kaņaspēka daļa „Serbu internacionālais bataljons”, kas bija izformēts no serbiem, kuņi kaņa laikā atradās Krievijā, kā arī no Austrijas armijas daļu gūstekņiem.

„Serbu internacionālā bataljonā” bija ap 400 cilvēku. Šo bataljonu saformēja Austrumfrontes revolūcionārās kaņa padomes uzraudzībā. R. K. Padome šim bataljonam ļoti uztī-

cējās, un tādēļ viņš bija iekortelēts pašā Kremļī par garnizonu.

Austrumfrontes stābs bija iekortelēts Ščetina viesnīcā. Tā bija liela četrstāvu māja ar plašām istabām un kabinetiem un ar vairāk kā sešsimt atsevišķiem numuriem priekš publikas. Izrādījās, ka Ščetina viesnīcu apdzīvoja ne tikai Austrumfrontes stābs, bet, uz pilsētas Izpildkomitejas pavēli, arī privāti cilvēki; par daudziem no viņiem nebija nemaz zināms, ar ko viņi nodarbojas. Izrādījās, ka Austrumfrontes stābs atrodas Ščetina viesnīcā tādā pat kārtā kā citi viesnīcas iemītnieki.

Tāds bija Austrumfrontes stāvoklis, un tāds stāvoklis bija Kazaņā tai brīdī, kad ierados es, kā Austrumfrontes virspavēlnieks.¹³⁶

Kopā ar mani atbrauca uz Kazaņu Daniševskis, kā politiskais komisārs pie virspavēlnieka.

Pirmajā frontes revolūcionārās kaŗa padomes sēdē izrādījās, ka pret šo kaŗa padomi nav nekāda respekta ne frontē, ne Kazaņā; stābs sastāvēja pa lielākajai daļai no Trofimovska piekritējiem. Pats Trofimovskis bija Muravjeva līdzdalībnieks. Kazaņā spēks bija Trofimovska rokās, un līdz manai atbraukšanai lielnieki nebija droši, ka kaut kuŗu nakti nekristu Trofimovska nagos. Vienreiz to Trofimovskis jau bija mēģinājis izdarīt, tas bija tai dienā, kad Muravjevs Simbirkā izlaida augšminēto pavēli, — toreiz viņš bija aplencis Ščetina viesnīcu ar savu bandu un loŗmetējiem, bet apšaudīt neuzdrīkstējās. No tā laika Austrumfrontes revolūcionārā kaŗa padome sēdēja Ščetina viesnīcā kā blokādē. Trofimovskis un citi bandīti uzdzīvoja pa pilsētu kā arendatori savā muižā.

No visa augšminētā redzams, cik maza autoritāte bija lielnieku partijai jūlija mēnesī provincē. Mums būs taisnība, ja teiksim, ka lielnieku partijas nozīme, kā valsts faktors, toreiz slidēja arvienu zemāk, un pēc Kazaņas krišanas, līdz ar Jaroslavas sacelšanās likvidēšanas noilgšanu, noslidēja gandrīz līdz nullei. Valstī kārtības nebija nekādas. Izvirtība, glēvulība, palaidnība un laupīšana bija redzamas visur. Un

pāri par šīm cilvēcības izvirtībām lidoja tolaik lielinieki ideālisti.

Pats par sevi saprotams, ka vispirms vajadzēja nodrošināt stāba stāvokli Kazaņā. To varēja panākt, atsaucot uz Kazaņu ja ne lielu, tad dūšīgu kaŗaspēka nodaļu, uz kuŗu atbalstoties varētu iztīrīt Kazaņu no pilsētu terorizējošām bandām.

Es devu pavēli steidzošā kārtā izsaukt uz Kazaņu no Ruzajevkas pusrotu no 4. latviešu strēlnieku pulka un visu 5. latviešu strēlnieku pulku, kuŗš atradās toreiz Bologojā; pēc 4—5 dienām šis pulks bija jau Kazaņā.

5. latviešu strēlnieku pulkā bija ap 400 štiku un četri ložmetēji; pastiprināšanas nolūkā viņam tika piedota viena smagā baterija. 5. latviešu strēlnieku pulks ieradās Kazaņā ap 20. jūliju. Ievērojamā loma, kuŗu latviešu strēlnieki bija spēlējuši Maskavā un Simbirskā, bija padarījusi latviešus uzreiz nedzirdēti populārus Padomju valdības piekritējos.

Vēsts par latviešu strēlnieku ierašanos Kazaņā izplatījās pa pilsētu zibens ātrumā. Latvieši radās kā bargs sodības ierocis Padomju valdības priekštāvju rokās. Iesākās kārtības ievēšana stābā un ap stābu. Vispirms es liku priekšā visām privātpersonām izvākties no Ščetina viesnīcas divu dienu laikā, pārejot uz tiem dzīvokļiem pilsētā, kuŗus viņiem ierādīs. Izrādījās, ka to nevarēja izdarīt bez dažādām pretrunām. Visas privātpersonas, kuŗas bija viesnīcā, uzdeva sevi par proletāriešiem, kuŗus neesot brīv dzenāt kā buržujus, kur gribot. Sevišķi liela stīvēšanās iznāca ar vienu zobārstu, kuŗš katēgoriski atteicās posties ārā ar godu.

Kazaņas pilsēta tika deklarēta cietokšņa stāvoklī. Pa pilsētu un viņas apkārtni tika izsūtītas patruļas. Tanī pašā laikā pa pilsētas ielām defilēja Trofimovska kaŗa daļas: kavalerija, kājnieki un viņš pats automobilī ar ložmetēju. Vairāk reizes dienā stābam gāja gaŗām pretinieka spēki . . . Tuvākā viesnīcā, ielas otrā pusē, iepretim stābam, Trofimovskis noturēja sēdes ar saviem līdzdalībniekiem. Kādi nolūki viņiem bija, to mēs nezinājām. Deboši un laupīšanas pilsētā nebeidzās.

Ar 5. latviešu strēlnieku pulka ierašanos Kazaņā es dabūju iespēju iesākt darbu pie Kazaņas nostiprināšanas, uzvedot tranšejas un saformējot uzticamu garnizonu pilsētas aizstāvēšanai.

Apzinādamies savās rokās tik solidu reālu spēku kā 5. latviešu strēlnieku pulks ar veselu smago bateriju, es bez kādām ceremonijām sāku ievest disciplīnu un kārtību visās garnizona kaŗa daļās un iestādēs.

Trofimovskim ar viņa bandu, „Sociālistiskajam matrožu bataljonam” un „Internacionālam Ukrainas bataljonam” bija pavēlēts steidzīgā kārtā gatavoties uz pozīcijām.

Lai labāk ilustrētu, cik liels izvirtums bija toreiz Pad. Krievijas iekšējā dzīvē, aplūkosim tuvāk visas trīs augšminētās kaŗa daļas.

Trofimovskis atzina tikai personīgu atkarību no Muravjeva. Kamēr spēks bija viņa pusē, viņš pārvaldīja Kazaņu kā savu satrapiju. Visi „zavodi” un noliktavas bija viņa pārziņā; viņš bija iekārtojis sausiņu (sucharu) fabriku un lielas maizes ceptuves, bez tam zābaku un drēbju darbnīcas. Sarkanai armijai no tām viņš nekā nedeļa. Redzams bija, ka Trofimovskis gatavoja plašu bazi sevišķiem nolūkiem.

Es biju pārlicināts, ka kopā ar Muravjevu Trofimovskis gatavoja bazi kaŗa gadījumā pret Maskavu. Un nevienam lielniekam Trofimovskis negribēja dot atbildi, priekš kā viņš to dara.

Kad es izsaucu Trofimovski uz stābu, lai viņš saņemtu pavēli dienas laikā ielikt savu kaŗaspēku kuģi un aizvest uz pozīcijām pie Kamas upes ietekas Volgā, tad Austrumfrontes kaŗa padomes locekļi prātoja, vai tikai Trofimovskis neieradīšoties stābā ar visu savu bandu un lielgabaliem... Tikai ceturtajā dienā pēc pavēles saņemšanas Trofimovskis padevās. Ar latviešu smago lielgabalu bateriju, kuŗu es pavēlēju nomērķēt taisni uz Trofimovska kuģiem, izdevās piespiest viņu izpildīt pavēli. Pēc ievāktām ziņām Trofimovskis gribēja slepeni braukt uz Nižņij-Novgorodu, sagrābt šo pilsētu savās rokās un stāties kontaktā ar Jaroslavas dumpi-

niekiem. Šoreiz tas viņam neizdevās, bet desmit dienas vēlāk viņš to pa daļai panāca.

Trofimovskis apturēja divus savus kuģus, kuģus viņš neaizmirsu apbruņot ar lielgabaliem, pie Kamas ietekas Volgā; kaŗa darbības vietā viņš sāka uzkrīst Padomju valdības preču kuģiem un tos aplaupīt. Tas bija īsts laupītāju virsnieka tips. Milzīgu augumu, gaŗu melnu bārdu, kupliem sprogaiņiem matiem, tumšu seju, lielu galvu, kuŗas aksesuari liecināja, ka viņi pieder lielai personībai. Pie jostas divas mauzeŗa pistoles, kabatā tikpat daudz revolveru, pie sāniem zobens, pie jostas priekšā kinžals. Rokā vai aiz zābaka nagaika. Kaukazieŗu apģērbs, galvā melna papacha un uz pleciem burka.

Pilsētā viņu redzēja jāŗus uz skaista zirga vai greznā automobilī; viņu aizvien pavadīja 20—30 jātnieku uz skaistiem, labi koptiem zirgiem.

Tomēr jāpiemin, ka no viena cilvēka man iznāca dzirdēt Trofimovskim uzslavu. Tas bija dakteris Kolčins, kuŗš toreiz bija par Kazaņas milzīgā hospitāļa priekšnieku. Ar Kolčinu mēs bijām pazīstami no Rīgas. Viņš slavēja Trofimovski par to, ka viņš esot ievēdis minētā hospitālī daudz maz kārtību, kādu tur pēc oktobŗa revolūcijas nekādi neesot bijis iespējams ievest.

Patiesībā tas tā arī bija. Revidējot Kazaņas slimnīcas, es atradu, ka viņas vairāk līdzinās iebrucamām vietām nekā slimnīcām.

Katru slimnīcu pārzināja saimniecības komiteja, kuŗas galvenā nodarboŗšanās bija slimnīcas aplaupīšana. Ārstiem nebija nekādas nozīmes; komitejas padzina katru ārstu, kuŗš negribēja darīt pēc viņu gribas. Dažās slimnīcās īsti slimo bija maz, ievainoto nemaz nebija. Slimnīcas bija pārpildītas ar visādiem huliganiem un blēŗiem, kuŗi blandījās pa pilsētu laupīdami un trakodami, bet uz slimnīcu nāca izgulēties.

Visvairāk slimnīcās bija Veneras kavalieŗu; kāŗŗu un harmonikas „spēles” bija visur redzamas un dzirdamas. Slimniekus pieņēma un izrakstīja no hospitāļa visur tā pati saimniecības komiteja.

Ārsts Kolčins mums pastāstīja, ka Trofimovskis esot ievēdis kārtību ar medicīnas praktikā vēl nedzirdētu līdzekli, ar nagaiku.

Revidēdams šo slimnīcu un dabūjis zināt, kādas tur notiek nekārtības, Trofimovskis rīkojies ļoti vienkārši: viņš izsūtījis savus kavaleristus pa palātām, lai tie pēc sava ieskata izdzenot ar nagaikām ārā visus neliešus; pats Trofimovskis saucis priekšā saimniecības komiteju, bet tā uzreiz pazudusi kā ūdenī.

Kauties pretim tiem, kuņi nāca uz Volgu no Sibīrijas pusēs, Trofimovskis negribēja, un 3. augustā viņš ar saviem kuģiem bēga Kazaņai gaŗām un dažas dienas vēlāk sagrāba savās rokās Čeboksaru pilsētu, kuņi sāka aplaupīt tāpat kā Kazaņu. Bet septembra mēnesī V. Ārk. Kom. aģentiem izdevās viņu izvilināt no kuģa uz pilsētu, saķert un nodot tri-būnālam, kuņš nolēma Trofimovskim nāves sodu.

„Sociālistiskais matrožu bataljons” bija drusku rāmāks, matrožiem trūka impozanta vadoņa. Dabūjuši pavēli posties uz pozīcijām, matroži atsūtīja pie manis delegāciju, kuņas priekšgalā bija šī bataljona ārsts, kuņš vienkārši pateica, ka bataljonā esot 37 proc. slimu ar veneriskām slimībām. Izrādījās, ka šinī bataljonā demokratizēšana bija novesta līdz non plus ultra: te priekšniecības nemaz nebija. Tikai pēc manas pavēles saņemšanas — sagatavoties uz pozīcijām — vispārēja bataljona sapulce bija izvēlējusi no sava vidus vienu kā primus inter pares (pirmo starp līdzīgiem).

Man vairāk reizes gadījās novērot, ka tai laikā mazajās kaņaspēka nodaļās ļoti jūtelīgi izturējās individuālas priekšniecības atzīšanas ziņā.

Pirmās prasības, kuņas lika priekšā matroži, bija:

- 1) jāizdod visiem jaunas drēbes, veļa un zābaki,
- 2) jāizdod uz priekšu alga par diviem mēnešiem,
- 3) jāizdod trīs spaiņi spirta,
- 4) jāizdod sešām matrožu kalponēm katrai pusotra mēneša alga, tādēļ ka viņas valsts apstākļu dēļ zaudējot peļņu.

Ar visiem pieprasījumiem es biju mierā un tikai prasīju, lai viņi divu dienu laikā pošas ārā uz pozīcijām.

Četras dienas matroži dzēra, piektā dienā 51 cilvēks bija vėl ar mieru izpildīt pavēli... Ar kuģi nobraukuši no Kazaņas līdz sādžai Nižņij Kļuč (ap 8 verstis no Kazaņas), matroži izsēdās uz sauszemi un izklīda uz visām pusēm.

„Internacionālā ukraiņu bataljona” komandieris, dabūjis pavēli posties uz pozīcijām, kategoriski paziņoja, ka viņš ļaudis esot gatavi upurēt sevi priekš Padomju valdības līdz beidzamajam cilvēkam, tikai prasot:

- 1) jaunas drēbes, veļu un zābakus,
- 2) algu uz priekšu par diviem mēnešiem,
- 3) divus spaiņus spirta.

Es ar visu to biju mierā, devu pavēli izpildīt viņu prasības un divu dienu laikā iziet. Ceturtajā dienā atnāca bataljona komandieris un pateica, ka ļaudis esot gatavi, bet tikai 82 cilvēki, citi esot izbēguši pa pilsētu un atteikušies iet uz kaŗu.

Priekš tiem, kuŗi ir maz pārdzīvojuši revolūcijas laikā, tas viss var izlikties brīnišķi, bet mēs skatījāmieš uz visu to kā uz vienkāršiem gadījumiem.

Mēs agrāk jau pieminējām, ka 1918. gada pavasarī bija nolikts sākt formēt sarkano armiju, papildinot viņu ar brīvprātīgajiem, kuŗi grib iestāties kaŗa dienestā. Nekāda noteikta kritērija nebija, kuŗš būtu derīgs pieņemšanai, kuŗš ne.

Zināma lieta, ka vispirms devās uz sarkano armiju visādi nelieši un huligani; tādi kuŗiem miera laikā baidījās dot smagu nūju rokās, tagad varēja dabūt ieročus, drēbes, visu uz turu un nekā nedarīt. Tā bija pievilcīga perspektīva priekš visādiem klaidoņiem, un viņi steidzās uz kazarmu. 1918. gada jūnija mēnesī bija saņemtas V.C.I.K. sekretariātā pirmās draudošās ziņas; bija tieši uzrādīts, ka galvas pilsētās un provincē esot izzuduši huligani, kuŗi visi iestājušies toreizējā sarkanajā armijā.

Ja tādām kaŗa daļām tika dota pavēle iet uz pozīcijām, iznāca tas pats, ko mēs tikko aprakstījām Kazaņā. Ar tādām kaŗaspēka daļām bija pārpildīta visa Pad. Krievija, un viņas padarīja pilsoņu un kultūrālās dzīves uzbūvi pavisam ne-

iespējamu. Valdība galu galā nezināja, ko iesākt ar tādām huliganu bandām, kuŗas vairojās ar katru dienu un palika draudošas priekš valsts, kuŗai bija jāuztur miljoniem liela armija, kam kā kuŗaspēkam nebija nekādas nozīmes. Bez tam vietējās valdības bija no tādiem kuŗaspēkiem kā ielenktas: zaldāti darīja, ko gribēja, un nevienam neklausīja. Tā kā toreiz Pad. Krievijā bija liels bads, tad kazarmas bija pārvērstas par izsalkušu šakāļu pajumti, kuŗi pa lielākajai daļai klīda pa pilsētu, meklēdami sev pārtiku. Vispatīkamākā un ienesīgākā nodarbošanās priekš tādiem elementiem bija pilsoņu dzīvokļu kratīšana, vārdu sakot, zagšana un laupīšana.

Tādu kuŗa daļu bija milzīgs daudzums, un viņu sastāvs jāaprēķina uz simtiem tūkstošu cilvēku.

Kur palika vēlāk visas šīs cilvēces padībenes? Vēlāk, kad izdevās frontēs ievest disciplīnu, visi šie tūkstoši tika sviesti kuŗa uguns rīklē un tur pa daļai pārstrādāti par derīgu kaujas elementu, bet pa lielākajai daļai gāja bojā. No pretinieku ieročiem viņi cieta lielus zaudējumus, tādēļ ka nebija apmācīti vest kaujas un negribēja būt apmācīti, bet uz priekšu bija jāiet, jo aizmugurē stāvēja aizsprostojuma nodaļas no uzticamiem sarkanarmiešiem, kuŗi katru kuŗa pavēles neizpildīšanu vai bēgšanu no kaujas atmaksāja ar ložmetēju uguni.

Tādā ziņā līdz pēdējam izvirtušai masai tika pierādīts, ka arī masas noziegumi var tikt sodīti. Tas bija panākams tikai kaujas frontē.

Kā zināms, tā sarkanā armija, kuŗu es iesāku formēt, bija organizēta uz tādiem pamatiem, kādi ir pieņemti visās labākās rēgulārās armijās; caur to ir izskaidrojams tas, ka tādā īsā laikā tika sasniegti tik lieli rezultāti.

Ne Kazaņā, ne pat visā Austrumfrontē toreiz nebija kuŗaspēka daļas, uz kuŗu varētu palaisties kritiskā brīdī. Viņnīgi latviešu pulki stāvēja vīrišķības augstumā; uz viņiem raudzījās visi kā uz lāpu tumšā vētrainā naktī. Padomju valdība bija pārliecināta, ka tur, kur ir latviešu strēlnieku pulki, tur nebūs nodevības, tur nebūs vietas bēgšanai no pretinieka. Un tādēļ latviešu strēlniekus sauca palīgā visur,

kur tikai bija vajadzīgs stingrs atspajds priekš lieliskas darbības atrisināšanas.

Tāda loma bija jāspēlē Kazaņā 5. latviešu strēlnieku pulkam, kuŗa uzdevums bija dot iespēju Austrumfrontes stābam, atbalstoties uz viņa dūšību un vīrišķību, ievest disciplīnu un kārtību aizmugurē un caur to iegūt autoritāti frontē un valsts centrā. No augšpievestā apraksta mēs redzējām, ka 5. latviešu pulks bija sava uzdevuma augstumā. Pirmajās augusta mēneša dienās tika pievilkts pie Volgas priekš Svijaškas tilta apsargāšanas 4. latviešu strēlnieku pulks; pēc Simbirskas krišanas, kas notika 21. jūlijā, pretinieks sāka apdraudēt Kazaņas aizmuguri. 4. latviešu strēlnieku pulks dabūja uzdevumu apsargāt tiltu pār Volgu pie Svijaškas un ar improvizētiem bruņotiem vilcieniem apsargāt dzelzceļu no Kazaņas līdz Šichraņiem. Šis latviešu pulks priekš tam cīnījās pret čehoslovakiem un bija cietis milzīgus zaudējumus; tādēļ viņa sastāvs bija savā ziņā dezorganizēts un nebija visai liels — tikai ap 500 štiku, bet pie šī pulka bija divas krietnas baterijas: viena vieglā, viena smagā — pavisam 8 lielgabali.

4. un 5. pulki atklāja priekš latviešu divīzijas pulkiem jaunu un ļoti plašu darbības arēnu, no sākuma Austrumfrontē, pēc tam dienvidu frontē u.t.t.

Tagad apskatīsim, kas notika Austrumfrontē, sākot no jūlija mēneša pirmās puses.

Pēc agrākā virspavēlnieka Muravjeva pavēles, pagriezt fronti pret Maskavu, kustība aizmugurē bija tik draudoša, ka galīgi aizmūrēt viņu varēja tikai dabiski šķēršļi, kuŗiem bija īpašības dezorganizēto masu pāniku remdināt.

Tādas īpašības Austrumfrontē sevišķi piemita Uralu kalniem, Kamas upei un Volgai.

Uralu kalniem un Volgai bija jāspēlē „šlagbauma” loma.

Idejiskas vienības frontē nemaz nebija. Virspavēlnieka Muravjeva laikā vadošā loma bija viņa piekritējiem, kuŗi noteikti izlobījās visā pilnībā pēc augšminētās pavēles.

Tagad, pēc Muravjeva krišanas, uz viņiem sāka skatīties kā uz nodevējiem, vismaz kā uz plānprātiņiem, un centās

nobīdīt viņus no atbildīgām vietām, kuŗas nāca Padomju valdības piekritēju rokās.

Savstarpēja nogāšana un notiesāšana virsniecības aprindās noveda karēivju masu tik tālu, ka viņa bieži atteicās kam nebūt vēl padoties.

Kaŗaspēka stāvoklis bija daudz sliktāks, nekā tas bija 1917. g. oktobrī pa armijas demokratizēšanas laiku. Mana pirmā pavēle Austrumfrontes kaŗaspēkam bija īsa un katēgoriska: „Vpered, zabudjte ostupļeņije!”*

Tomēr bija redzams, ka dabiskam ceļam uz kādu laiku būs virsroka, tādēļ ka to līdzekļu, kuŗus izlieto stratēģija tādos gadījumos, t.i. kaujas spējīgu, labi apmācītu un disciplinētu rezervju — valstī toreiz nebija. Tādas rezerves vajadzēja pagādāt. Tādēļ no iesākuma pretiniekam bija liels pārsvars spēka ziņā, īpaši kavalerijā, kuŗas mums nemaz nebija.

No Sibīrijas, Orenburgas un Uralu puses nāca uz priekšu milzīgas kazaku masas, dzīdamas nedisciplinētās sarkanās daļas, kuŗas, sevišķi uz Volgas pusi, bizoja kā bezprātīgas, viena otru savstarpīgi iznīcinādamas, pamezdamas ceļā artileriju, vezumus un vilcienus.

21. jūlijā mēs pazaudējām Simbirsku.

Šis notikums atdeva pretinieku rokās visu Vidus Volgu no Sīzraņas līdz Simbirskai ar visiem bagātajiem kaŗa materiāliem, kuģniecības inventāru un citām bagātībām, kuŗas nepieciešamas priekš kaŗaspēka uztura.

Pretinieka rokās nāca: Simbirskā — patronu fabrika, Samarā — lielgabalu lādiņu izgatavošanas darbnīcas. Bez tam pretinieki saņēma daudz kuģu, kuŗus varēja īsā laikā pārvērst par kaŗa kuģiem ar lielgabaliem.

Tādi kaŗa kuģi ar labu komandējošo sastāvu varēja labi nodereēt priekš visdažādākām kaŗa darbībām, izlietojot Vidus Volgu operatīviem nolūkiem.

Pretinieku nodoms bija iet uz Maskavu un iesākt no jauna kaŗu ar Vāciju.

Uz Maskavu viņi varēja tikt no Vidus Volgas puses, ieda-

* Uz priekšu, aizmirstiet atkāpšanos! Red.

mī uz priekšu 1) uz Šichraņiem—Muromu un 2) Simbirsku—Rjazaņu; kopā ar šīm operācijām varēja iesākt operāciju uz Augšās Volgu: Kazaņu—Nižņij-Novgorodu—Jaroslavu.

Vidus Volgā pretiniekam bija diezgan spēku priekš tādas operācijas.

Es centos pievilkt spēkus no citām Republikas daļām, bet viņu nekur nebija gatavībā.

Tad tika dota pavēle 1., 2. un 3. latviešu pulkiem steidzošā kārtā ierasties Vidus Volgas kara arēnā. 6. latviešu pulka otrs bataljons bija pārformēts par pulku un steidzīgā kārtā pārvests uz Svijaškas pusi.

Visus Austrumfrontes kara spēkus es sadalīju piecās armijās.

Pirmajā armijā ietilpa visi kara spēki no Bujinskas līdz Sizraņai. Armijas komandieris — Tučačevskis.

Otrā armijā — visi kara spēki no Čistopoles līdz Krasnoufimskaī. Armijas komandieris — Blochins.

Trešajā armijā — visi kara spēki Krasnoufimskas—Jekaterinburgas frontē. Armijas komandieris — Reinholds Bērziņš.¹³⁷

Ceturtajā armijā — visi kara spēki Sizraņas—Samaras, Saratovas apriņķī. Armijas komandieris — Rževskis.

Piektā armija tika formēta pavisam no jauna Bujinskas—Čistopoles frontē. Viņā ietilpa kara spēki, kuri bija Kazaņas—Čistopoles—Bujinskas rajonā. Piektās armijas formēšanu un komandēšanu viņas lieliskās nozīmes dēļ uzņēmos es personīgi.

Jūlija beigās Kamas upes labajā krastā Iževskas un Votkinskas ieroču „zavodos” iesākās liels dumpis pret valdību; abiem „zavodiem” drīz pievienojās Vjatkas guberņas tuvējie apriņķi.

Šī sacelšanās ilga vairāk mēnešus.

Manā atsevišķā rīcībā bija 5. un 4. latviešu strēlnieku pulki.

Kazaņas un Simbirskas guberņu iedzīvotāji un zemnieki bija pret lieliniekiem.

No visa augšminētā redzams, kādā grūtā stāvoklī atradās

toreiz Austrumfronte, kuŗā nebija ne vajadzīgā kaŗaspēka, ne kārtības.

Ja tai laikā, kad mēs, latvieši, cīnījāties Rīgas frontē, kāds pareģis būtu mums pasludinājis, ka latviešu strēlniekiem būs savā laikā jācīnās Volgas frontē, laikam neviens nebūtu tam ticējis. Latvieši un Volgas fronte! Bet mēs redzam, ka tas notika. Mēs bijām liecinieki, ka latviešu strēlnieki apzinīgi — daudz apzinīgāki un ar lielāku pārliecību, nekā viņi to darīja, liedami savas asinis pie Ložmetējkalna — cīnījās ar savu labāko virsniecību priekšgalā Volgas frontē.

Volgas krastos un tāpat arī citās frontēs latviešu pulki, iedami kaujas ugunī, saprata, ka viņi ir varens vēstures ierocis, kuŗš Krievijas Padomju valdības rokās kaļ visām cara Krievijā nospiestām tautiņām neatkarību un brīvību, cīnoties roku rokā ar krievu tautu zem Krievijas proletāriāta vadoņu sarkanā karoga.

Dažas latviešu aprindas vēl līdz šim laikam negrib saprast augšminēto divu laikmetu vēsturisko nozīmi. Daži grib atzīt tikai latviešu strēlnieku nopelnus Rīgas frontē. Šo aprindu priekšstāvji negrib saprast vēsturisko panorāmu visā plašumā.¹³⁸ Šī neizpratne gāja pat tik tālu, ka pa to laiku, kamēr latviešu sarkanie strēlnieki Dienvidos lēja savas asinis, kaudamies pret Krievijas reakciju ģenerāļa Vrangela vadībā, Rīgā strādāja latvieši Vrangelam par labu, nesaprazdami, ka, ja Vrangels būtu ienācis Maskavā, tad no turienes viņa taisnākais ceļš būtu bijis vispirms nach Riga. Mēs šaubāmies, vai ģenerālis Vrangels būtu gājis uz Rīgu ar kādiem brīvības lozungiem. Vai latvieši nebūtu dzirdējuši no tādiem kungiem, kā barons Vrangels: — Wir, Unser.

Tāpat kā to darīja tie vācu bandu vadoņi, kuŗi ienāca Baltijā pēc Latvijas Padomju valdības gāšanas 1919. gada maija mēnesī. Šādu vadoņu lozungi bija: „Wir, Unser.”

Viens no šādiem bandītu vadoņiem nesen izlaida brošūru „Mit der Eisernen Division im Baltenland von Kornettenkapitan Freiherr von Steinaecker, Hamburg, 1920”.

Ko meklēja šie nelūgtie latviešu labdari Baltijā? Uz šo

jautājumu dod pats autors noteiktu atbildi 54. un 55. lappusēs. Ko viņš raksta, tas ir tik raksturīgi, ka mēs šo citātu pievedīsim tekstā vārdu pa vārdam: „Die Führung der „Eisernen Division“ konnte sich jetzt, nachdem Kurland fast restlos vom Feinde frei war, den Siedlungsfragen mehr und mehr zuwenden. Allerarts waren die Vorbereitungen hierzu im Gange gewesen. Jeder Truppenteil hatte Siedlungsoffiziere bestellt, die nach Richtlinien eines bei der Division befindlichen Referenten arbeiteten.

Die baltische und auch die livländische Ritterschaft hatte ihren Befreiern Siedlungsland zur Verfügung gestellt. Die Balten allein Land für ungefähr 35.000 Siedler, das in Parzellen von 80 Morgen deutschen Kolonisten zugänglich gemacht werden sollte. Es wurden unter den Leuten Siedlungsausschüsse und Genossenschaften gebildet, Unterrichtskurse erteilt, Landsstriche besichtigt und aufgekauft, und zuletzt wurden auch schon vereinzelt Angehörige der „Eisernen Division“ angesiedelt.

Dieser grosszügige, in der Entstehung begriffene Siedlungsplan, den sich s. Z. schon unsere grossen Führer der Obersten Heeresleitung zugewendet hatten, ist nun gescheitert.

Welche Entlastung hätte seine Durchführung für unser Vaterland bedeutet.“

No pievestā citāta mēs redzam, kā skatījās uz Latviju Vācijas junkuri, ar kādu kāri viņi gribēja ievilkties Kurzemē un Vidzemē, un ar kādu vieglprātību viņiem gāja pretim latviešu tautas nodevēji — Baltijas Ritterschafte.

Visniknākā cara Krievijas reakcija arvien ir dabūjusi atspaidu no Vācijas.

No kādiem elementiem sastāvēja tā sauktā „Dzelzs divīzija“? Pēc mūsu ziņām tā bija savāda starptutisko reakcionāru banda, kuŗas nolūks bija atņemt mazturīgiem ļautiņiem beidzamo grasi, novilk no muguras pēdējo kankaru un pataisīt viņus no jauna par saviem vergiem.

49. lappusē barons Šteinekers paceļ drusciņ savas kliķes politisko aizkaru, un mēs tur ieraugām to pašu vergu kun-

gu purnu, kuŗu mēs redzējām 1905.—1908. gadu soda ekspedīcijās.

Barons Šteinekers raksta: „Maija mēneša 30. dienas vakarā mēs atnācām Baldonē. Mans kortelis nebija visai patīkams. Bez tam pie koka ķepurojās pakārts cilvēks. Viņš esot kopā ar saviem diviem dēliem nonāvējis vācu muižnieku. Viena no vācu soda ekspedīcijām atstāja te draudošu piemēru. Pakārtā cilvēka mazais dēliņš ļoti raudāja, kad es ar viņu sarunājos, man bija viņa ļoti žēl, bet tas neko nelīdzēja. Kaŗa stāvoklis.”

Mēs gribētu ticēt, ka šīs brošūras rakstītājam baronam Šteinekeram bija riebums pret tādiem soda ekspedīcijas darbiem, it sevišķi tādēļ, ka neviens prātīgs cilvēks neticēs, ka tas pakārtais cilvēks, kuŗu redzēja Šteinekers, bija tas vainīgais. Viņam tikai bija tā nelaime krist vācu muižnieku soda ekspedīcijas nagos. Ja atstāj pakārtus cilvēkus kokos karājoties masas iebaidīšanas nolūkā, tad taču vienalga, vai pakāŗ vainīgo vai nevainīgo. Noskatoties tā sauktās „Dzelzs divīzijas” darbībā, mēs nevaram ieraudzīt neko citu kā tās pašas soda ekspedīcijas, kuŗas sūtīja uz Latviju cars 1906.—1908. gados pret latviešu tautu. Cara Nikolaja valdība toreiz briesmīgi izlēja latviešu asinis, gān nošaujot, gan pakāŗot, gan nogalinot ar nagaikām.

1919. gadā visa Krievijas niknākā reakcija bija pārpildījusi Vāciju; tur ar savu kapitālu palīdzību viņa uzņēma dienestā visādus starptautiskus avantūristus — kaŗa profesionālus. Tādus, kuŗiem vajadzēja dot tikai ēst, dzert, apģērbties, pīpot...

8. lappusē barons fon Šteinekers raksta: „Mani ļoti nopieda apziņa, ka būs jākaŗo ne mana ķeizara interesēs, bet tādas domas es apspiedu bez kādas žēlastības un arvien sev atkāŗtoju: „Tas ir vajadzīgs Faterlandei, un kāda man daļa par valsts kārtību!”... Tādā garā es vēlāk apstrādāju arī savus ļaudis.”

Tādi „varoņi” bija arvienu gatavi izdarīt savus pakalpojumus: viņi kāra vecākus raudošu un vaimanājošu mazu bērnu klātbūtnē!...

Faterlandē priekš tādas sugas bandītiem nekā vairs nebija. Faterlandē bija godīgi jāpūlas... „Dzelzs divīzijas” „varoņiem” tāds darbs nederēja: viņi gribēja nomesties Latvijā, kopā ar baroniem apspiest latviešus un ieņemt Baltijā kazaķu lomu.

Bet latvieši 1919. gadā bija apbruņoti, un apspiest viņus ar ieročiem tādām nelielām bandām kā „Dzelzs divīzija” nebija iespējams.

„Dzelzs divīzija” varēja padarīt tādas neģēlības kā Baldonē, bet apspiest latviešu tautu, kuŗa septiņsimt gadu ilgam verdzības laikmetam bija izsitusies cauri, un tagad, kur latviešu jaunās paaudzes labākie spēki ar tik milzīgu uzupurēšanos cīnījās zem sarkanajiem Revolūcijas karogiem, — nē, tas nebija iespējams vācu junkuriem!

Latvieši ir viena no visdemokratiskākām tautām pasaulē; mums nav Ritterschaftes; starp latviešiem pat ļoti maz lielgruntnieku. Latviešiem nav savas specifiskās buržuazijas, maz kapitālistu pasaules masštabā. Latviešu intelīgence iekārvoja sevim vietu sabiedrības pirmajās rindās ar savu intelektuālo spēku. Latvieši ir tie, kuŗi var paši sagatavot savu nākotni. Latviešiem un Latvijai ir nākotne. Latvieši ir — florant, vācu junkuri — morituri. Varbūt ar to izskaidrojams, ka vācu junkuri dzenas ietikt Latvijas sociālos un bioloģiskos audumos.

Bet 1919. gadā vācu junkuri nesaprata, ka Latvija grūtās mokās radīja savas nākotnes sociālo modus vivendi un ka pie viņas šūpuļa nav vietas „Brēmenes tirgotāju” pēcnācējiem...

„Drang nach Osten”, tāds lozungs it īpaši bija pa prātam vācu junkuriem, kuŗi savās starptautiskās kombinācijās vispirms raudzījās uz „Baltenland”. Zināma lieta, ka pēc Vācijas sakaušanas pasaules kaŗā Hohencollernu un junkuru kliķei bija jānoiet no vēstures skatuves uz visiem laikiem.

Vācija palika par republiku — un pie valsts stūres tuvāk nāca pati tauta.

Līdz ar to būs pamazināti draudi no Vācijas reakcijas pušes, kuŗas galvenais mērķis bija apspiest, nodabūt verdzībā...

Pats par sevi saprotams, ka 1919. gadā baroni darīja visu, kas tikai viņiem bija iespējams, lai izdzītu no Latvijas latviešu Padomju valdību, kuŗa radikāli atsvabināja latviešu darba cilvėku no muižniecības verdzības. Baroni pat nekautējās saukt palīgā no Vācijas dažādus bandītus un aplaktēt ļaudis, kuŗi bija vainīgi tikai tāpēc, ka viņi negribēja būt par vergiem. Kā tagad mēs redzam, Vācija bija pārpildīta no šādiem malačiem, kam vienalga, kuŗš viņiem jāpakaŗ, ja tikai par to labi samaksā.

Bet tagad apskatīsim to, kas notika pasaules kaŗa laikā un 1918. un 1919. gados Baltijā.

Kā Latvija, tā Igaunija tika pārpildīta ar vācu junkuriem, kuŗi gribēja te sagrābt kunga lomu.

1919. gada rudenī junkuri ar Dzelzdivīzijas kazakiem, kopā ar Bermontu un Judeņiču, bija tā apspieduši latviešus un igauņus, ka atlika tikai noskatīties jauno kungu un Krievijas reakcionāru neģēlībās.

Latvijā Ulmanis un Niedra ķildojās savā starpā un skatījās, ka junkuri, Dzelzdivīzijas kazaki, Bermonts, kopā ar Krievijas reakcionāru bandām, bija jau ieņēmuši visu Kurzemi un faktiski turēja Rīgu zem artilērijas uguns. Tā bija pirmā pamācība latviešiem par to, ka viņi bija ielaidušies ar junkuriem un Krievijas reakciju, te tikai viņi sāka nojaust, ka abiem uzbrucējiem ir viens un tas pats bandītu nolūks — sagrābt latviešus pie rīkles.

Labi, ka šoreiz Latvijai atradās savi žēlsirdīgie zamarieši — Anglija un Francija...¹³⁹

Vēl nesaprotamāki bija notikumi ar Judeņiča armiju, kuŗa, pabalstīta no igauņiem, maršēja uz Petrogradu un tik-tik to neieņēma. Viskritiskākajā brīdī Judeņiča avangards tika sakauts no 5. latviešu strēlnieku pulka un aizdzīts no Petrogradas tuvuma, ar ko iesākās ģenerāļa Judeņiča likvidēšana.

Atminēsimies tikai, ka tai pašā laikā Orlas tuvumā latviešu divīzija deva nāvīgu sitienu citam krievu reakcijas vadonim — ģenerālim Deņikinam.¹⁴⁰

Sapņemot visus augšā pievestos faktus kopā, var redzēt, ka

sarkanajiem latviešu strēlniekiem ir bijusi noteikta, stingra līnija: pabalstīt Padomju valdību un cīnīties zem viņas sarkanajiem karogiem pret Krievijas reakciju. Tagad katrs saprot, ka tas nāca par labu visai Padomju Krievijai, Latvijas un Igaunijas tautām. Pavisam citu mēs redzam toreiz Latvijā un Igaunijā, tur nav nekā noteikta. Deus ex machina. Vienu brīdi kopā ar junkuriem un Krievijas reakciju, otru — krīt viens otram matos.

No visa pievestā redzam, kādos sarežģītos apstākļos radās Latvijas un Igaunijas neatkarība. Redzējām, ka Latvija un Igaunija maz ko varēja darīt ar saviem iekšējiem spēkiem priekš savas patstāvības nodibināšanas un ka viņas vietējiem politiskajiem, vadošiem spēkiem bija funkcijas nozīme ārējo apstākļu rokās.

Mēs zinām, ka latvieši un igauņi līdz pēdējam bija gatavi aizstāvēt reiz iegūto brīvību, kuŗas visdraudošākais ienaidnieks bija Krievijas reakcija. Visai Krievijas reakcijai bija viens un tas pats nolūks: atņemt visām mazām tautām iegūto patstāvību un padarīt viņu apdzīvojamās teritorijas par Krievijas guberņām. Krievijas reakcijas sturmējošie spēki nāca no austrumiem un dienvidaustrumiem — Savinkova, admirāļa Kolčaka, ģenerāļa Aļeksejeva, Deņikina, Juđeņiča un Vrangela vadībā.

Šie reakcionāri salasīja lielisku kuŗaspēku. Komandējošais sastāvs viņu armijās bija ļoti labs. Lielākā daļa ģenerālstāba oficieŗu un frontes oficieŗu bija pie Aļeksejeva, Krasnova, Kolčaka, Dutova, — vārdu sakot, reakcijas pusē. Turpat bija arī liels daudzums no buržuazijas, aristokratijas un inteligences aprindām. Visādu kuŗa aroda speciālistu bija vairāk kā vajag.

Viņu rokās bija milzīgs daudzums kuŗa materiālu, apģērbu un ūaujamo rīku: liulgabali, flintes — — — un plašas teritorijas, bagātas ar pārtiku.

Bez tam viņus pabalstīja Antantes valstis: Anglija, Francija, Amerika, Japāna.

Kā jau agrāk minēts, Krievijas reakcijas pusē bija Donas, Kubanā, Terekas, Orenburgas, Uralu un Sibīrijas kazaki,

kuņi arvien bija kaujas gatavībā, kādēļ pret Padomju valdību varēja sūtīt lielisku daudzumu kavalerijas.

Kazaku konservatīvisms bija tas fundamentis, uz kuņa turējās reakcionārā cara valdība pussimt gadu, kazaku konservatīvisms bija tas cements, ar kuņa palīdzību kontrevolucionārās Krievijas aprindas saformēja īsā laikā lielisku kaņaspēku.

Pats par sevi saprotams, ka Baltiju reakcija nekādā ziņā negribēja izlaist no savām rokām; viņa pat negribēja tolaik atzīt federatīvu valsts ietaisi.

Latvieši, igauņi, leiši, poļi priekš reakcionāriem bija viens un tas pats, kas Tulas, Kalugas, Astrahaņas, Jakutskas guberņu iedzīvotāji. Priekš krievu reakcijas spēku un viņas konservatīvās āziātu ideoloģijas sadragāšanas vajadzēja milzīgu spēku. Tik lielus spēkus, kādus atkritušās provinces kopā ar Poliju nebija spējīgas sadabūt. Te vajadzēja miljoniem lielu kaņaspēku, miljardiem daudz naudas un gadiem laika priekš tā. Tādu uzdevumu izvest bija iespējams tikai Krievijas Padomju valdībai, kuņa atbalstījās uz lielākās vecās Krievijas iedzīvotāju daļas līdzjūtību. Padomju valdība varēja izvest daudz lielākus kaņaspēkus kā viņas pretinieki, viņai bija iespējams izturēt milzīgos izdevumus.

Krievijas Padomju valdība pilsoņu kaņā uzvarēja, un pateicoties šim apstāklim Igaunija, Latvija un Lietuva tagad ir neatkarīgas valstis; kā tādas viņas iznāca no Revolūcijas cīņu mutuļa un ir atzītas no Krievijas Padomju valdības.

Bez Krievijas Padomju valdības nav iedomājama Latvijas, Igaunijas un Lietuvas neatkarība. Tas ir vēsturisks fakts, un to vajag atzīt. Teiksim vēl vairāk: — tik ilgi, kamēr Krievijā būs Padomju valdība, tik ilgi ir iedomājama Latvijas, Igaunijas un Lietuvas absolūta neatkarība.

Izejot no visa augšā minētā, mēs redzam, un tā ir loģiska un faktiskā patiesība, ka vislielākais nopelns pieder tiem, kuņi bija jau laikus paredzējuši un laikus sakopājuši spēkus, lai kopā ar Padomju valdību izcīnītu uzvaru pilsoņu kaņā pret Krievijas reakciju.

Mēs labi zinām, kādus milzīgus upurus nesa latvieši Rīgas

frontē. No Rīgas frontes pasaule sāka iepazīties ar latviešu tautu. Tas jau bija pirmais solis uz lielajiem panākumiem. Ārzemju priekšstāvji, redzēdami latviešu oficieņu un strēlnieku varonību, izteicās: — Tas ir neiespējami kultūrālo latviešu tautu divdesmitajā gadu simtenī vēl turēt par muižnieku kārtas kristīto īpašumu!... — Mēs vairākas reizes dzirdējām no liberālākiem krievu tautas priekšstāvjiem, ka latviešu pārliecīgā varonība kalpojot reakcijas dievam, — „Kuda eti latiši ļezut?!”...*

Sarkano latviešu strēlnieku divīziju vajag vispirms apskatīt kā faktoru Padomju Revolūcijas rokās; latviešu sarkano strēlnieku kuŗa darbība ir tikai kalpojusi revolūcijai un progresam.

Polītiskā un stratēģiskā latviešu strēlnieku darbība ir arvienu gājusi kontaktā priekš augstāko cilvēces centienu sasniegšanas.

Tā pašai dziedība, ar kuŗu latviešu sarkanie strēlnieki ar dziļāko pārliecību cīnījās pret Krievijas reakciju visās plašajās Krievijas frontēs, padarīja mazās latviešu tautas vārdu lielu un neaizmirstamu uz visiem laikiem.

Tai laikā, kad Krievijas reakcija un Baltijas muižnieki un kapitālisti klaigāja pa visu pasauli mūs apmelnodami, kad mēs dzirdējām no krievu liberāļu puses — „Kuda eti latiši ļezut?” — pasaule tomēr ieinteresējās par latviešiem un viņu vēsturi, kuŗu Krievijas pārvācotā birokratija tik ilgi slēpa.

Latviešu sarkanie strēlnieki paši atšķīra vēstures grāmatā divdesmitā gadu simteņa lappusi un uzrakstīja Revolūcijas nokaltiem burtiem: — Brīvība. Latvija priekš latviešu darba tautas!

K a u j a s a p K a z a ņ u

Kazaņa atrodas uz Volgas labā krasta, tai vietā, kur Volgas straume pagriežas uz dienvidiem, tecēdama pa meridiānu, kopā ar Kamas upi, kuŗa 65 verstis no Kazaņas ietek

* *Kur tie latvieši lien?* Red.

Volgā un tek uz ziemeļiem, arī pa meridiānu. Volga ir dabiska un ļoti nopietna barjēra priekš aizstāvēšanās ar maziem spēkiem.

No Kazaņas uz rietumu pusi Volga tek pa ģeografisko paralēli, ar savām pietekām un kanāļu sistēmām iesniedzamās līdz pašam Eiropas Krievijas centram — Maskavai un uz ziemeļiem aizsniedzamās līdz Petrogradai.

Šai Volgas daļai bija ļoti liela stratēģiska nozīme priekš Austrumfrontes un priekš mūsu pretinieka. Mēs varējām izlietot šo Volgas daļu kā komunikācijas līniju: no Volgas pilsētu ostām varēja vest intendatūras un kara materiālus, un pat karašpēku. Nižņij-Novgorodā, Kinešmā, Kostromā, Jaroslavā, Ribinskā bija liels daudzums tirdzniecības kuģu un baržu; tāpat arī citās pilsētās pie Volgas sistēmas. It sevišķi liela nozīme bija tādām pilsētām kā Maskava un Petrograda ar savām fabrikām un „zavodiem”, kuģos tika izgatavoti visādi priekšmeti kara vajadzībām.

Priekš Volgas farvatera (ūdens ceļa, red.) aizstāvēšanas sarkanajiem bija tā nosauktā Volgas kara flotilija: apbruņoti tirdzniecības kuģi ar diezgan lielu artilēriju, bet komandējošais sastāvs un matroži bija slikti; pirmajā sadursmē ar pretinieku viens kuģis uzskrēja uz sēkļa un tika sadedzināts.

Arī citas flotilijas daļas izrādījās par mazderīgām kaujā: matrožu komandā nebija disciplīnas, lielgabalniēki nemācēja šaut; flotilija nebija apmācīta upju taktikas darbībā.

Nemot vērā karašpēka izirumu un Volgas flotilijas kaujas nespējību, varēja paredzēt divas stratēģiskas varbūtības: 1) ka pretinieks (baltie) sagrābs Vidus Volgu, 2) ka to panākuši, baltie centīsies nākt uz augšu pa Volgu uz Kazaņas pusi, ar nodomu — pēc Kazaņas ieņemšanas doties tālāk uz Nižņij-Novgorodas—Kostromas—Jaroslavas pusi, lai sanāktu kopā ar Jaroslavas dumpiniekiem.

Tādēļ varēja paredzēt, ka baltie centīsies izlietot Volgas sistēmas augšdaļu kā taisnāko ceļu uz Padomju Krievijas centru. Varēja saprast, ka baltie izlietos savu flotiliju kon-

taktā ar desanta operācijām. Austrumfrontes flangos, t. i. Uralu kalnu ziemeļdaļā un Saratovas guberņas apkārtnē, balto nolūkiem varēja būt vietēja nozīme.

Ņemot vērā, ka Austrumfrontes centram tuvākā laikā būs galvenā nozīme, es pavēlēju vispirms:

- 1) aizrobežot balto flotilijai ceļu uz Kazaņas pusi, ieliekot Volgā mīnas pret Spaskas pilsētu;

- 2) pastiprināt tos pulkus, kuņi aizstāvēja 5. armijas fronti Čistopoles—Bujinskas rajonā;

- 3) nostiprināt Kazaņu, radot viņas apkārtnē tranšejas un uzvedot baterijas priekš visnopietnākās aizstāvēšanās.

Mīnas pa daļai tika ieliktas, bet baltie viņas ar laiku uzgāja un uzspridzināja.

4. augustā divi sarkanās flotilijas kuģi pārgāja balto pusē; citi trīs tika atsviesti pie Kazaņas, daži kuģi pēc mazām skrumbām atteicās turpināt kauju, un 5. augusta rītā pēdējais no viņiem aizlaidās uz Nižņij-Novgorodu.¹⁴¹

Balto flotilija, kopā ar desanta operācijām, pārrāva 5. sarkanās armijas floti un pavisam negaidot 5. augusta vakarā ieradās pie Kazaņas: ieņēma Kazaņas ostu un ar desanta palīdzību gribēja sagrābt pilsētu.

Bet kontratakā 5. latviešu strēlnieku pulks sakāva balto desantu, pa daļai saņēma gūstā; pāri palikušie paspēja iesēties atpakaļ kuģos, kuņi no mūsu bateriju uguns tika izdzīti no Kazaņas ostas. Sarkano flotilija atkāpās un izmeta enkurus pret Klučičas sādžu.

Šim balto uzbrukumam bija liela nozīme.

Vispirms kaujās pie Kamas ietekas Volgā parādījās čecho-slovaku pulki, pret kuņiem sarkanie krievu pulki, nebūdami spējīgi turēties pretī, pa lielākajai daļai izklīda. Uzkrīzdami Kazaņas ostai, baltie izbaidīja no turienes visus kuģus un baržas, viņu starpā arī tos, kuņiem vajadzēja naktī no 5. uz 6. augustu pieņemt zelta fonda lādiņu un pārvest uz Maskavu. 6. augusta rītā izrādījās, ka visi kuģi aizbēguši uz Nižņij-Novgorodu, un tādēļ zelta fonds palika Kazaņā un nāca balto rokās.¹⁴² 6. augustā bija redzams, ka baltie iesāks

Kazaņas blokādi, kuŗā mēs vēl nebijām iespējuši saformēt vajadzīgo garnizonu priekš viņas aizstāvēšanas.

Krievu sarkanajā armijā sagrūvums bija tik liels, ka negaidīti apstākļi un grūtumi nāca katru acumirkli priekšā.

Tai laikā, kad baltie iesāka Kazaņas sturmēšanu, t.i. 5. un 6. augustā, 2. sarkanā armija no Jelaburgas pilsētas puses izdarīja izdevīgu spiedienu uz Bugulmas pilsētas pusi, t.i. uz balto frontes aizmuguri, bet, tādēļ ka dažas dienas priekš tam 3. sarkanā armija tika sakauta pie Jekaterinburgas un atsviesta uz Permas pusi un arī kopā ar to Iževskas un Voņkinskas ieroču fabriku rajonā izcēlās liela sacelšanās, 2. sarkano armiju vajadzēja saukt atpakaļ uz Kamas upes labo krastu.

1. armijai nebija lielas kaujas nozīmes, tādēļ ka viņa, kā tāda, bija izsaukta pie dzīvības, izvērtījoties no dažādām bandām.

No centra pievilkt spēkus nebija iespējams tuvākajās dienās. 5. augustā ieradās Kazaņa: 1) viena nodaļa no Rževas, daļa no viņas aizbēga no Kazaņas tai pašā dienā; 2) Vitebskas brigādes stābs, bez kādiem pulkiem — — —

No agra rīta 6. augustā baltie izcēla desantus uz abiem Volgas krastiem Lejas Uslona kalnā. Tā kolonna, kas nāca pa labo krastu, steidzās saņemt Augšas Uslona kalnu (pretim Kazaņas pilsētai). Kolonna, kuŗa nāca pret Kazaņas pilsētu pa kreiso Volgas krastu, ap plkst. 6 uzkrita pie archijereja vasarnīcas sarkano posteņiem, kuŗi bez kaujas aizbēga.

Drīz pēc tam pilsētas dienvidu daļa pārgāja balto rokās.

Sarkanās baterijas arī krita balto rokās. Ap plkst. 9 balto flotilija ieņēma ostu un izcēla desantu, kuŗš iesāka uzbrukumu pilsētai uz stacijas pusi.

Ap pusdienu baltie ieņēma Augšas Uslona kalnu, nodzīdami no turienes uz Svijaškas pusi sarkanos, pie kam balto rokās nāca divas sarkano baterijas, no kuŗām pēc maza laiciņa baltie iesāka apšaudīt Ščetina viesnīcu, kremli, dzelzceļa staciju un visu Volgas kreiso krastu . . .

Baltie grieza visu vērību uz pilsētas ieņemšanu.

Ap plkst. 17 visi sarkanie kaŗaspēki bija jau aizmukuši no

Kazaņas un zem balto spiediena bēguļoja uz ziemeļu un vakaru pusi; izirums bija milzīgs.

Ieņēmuši sarkano ārpilsētas pozīcijas un priekšpilsētas, baltie sāka tuvoties pilsētas centram un kremlim.

Balto kara spēku daudzums mums nebija noteikti zināms. Pēc manām domām līdz pusdienai nevarēja būt daudz spēku, tādēļ ka pret mums cīnījās desanti, kuŗu skaitlis nevarēja būt liels: apmēram divi trīs bataljoni.

Caur to izskaidrojams, ka līdz pusdienai balto uzbrukumam bija diezgan glēvs raksturs. Pēc pusdienas pretinieka darbība sāka pieņemt plašāku un intensīvāku raksturu.

Daži bruņoti kuģi devās uz augšu, uz Svijaškas pusi, bet netālu no dzelzstīla tika spēcīgi apšaudīti no 4. latviešu strēlnieku pulka smagiem lielgabaliem un apturēti.

Pilsētā balto rokās pārgāja viens kvartāls pēc otra un pēc plkst. 17 Austrumfrontes stābs Ščetina viesnīcā bija aplenkts no visām pusēm; tuvu klāt pienākt baltie nevarēja, tādēļ ka ielas bija aizsprostotas ar barikādēm, kuŗas dūšīgi aizstāvēja 5. latviešu pulka strēlnieki, kuŗu rīcībā bija vairāk lielgabalu. Aplenkta vēl nebija pilsētas ziemeļu daļa. Ap novakari pilsētas apkārtnē parādījās balto kavalerija.

Tagad apskatīsimies, kas notika pilsētas centrā. Kremlis bija labi apbruņots ar smago un vieglo artilēriju; viņa mūri bija vietām vairāk kā divas asis augsti; ieņemt viņu ar šturmi nebija iespējams.

Es biju nolēmis tad, kad Ščetina viesnīcā vairs nebūs iespējams aizstāvēties, pāriet ar stābu uz kremlī un tur turpināt pretoties, līdz kamēr neatnāks palīgā rezerves no Svijaškas puses, uz kuriem jau 5. augustā bija nosūtīts stāba priekšnieka vietas izpildītājs ar vajadzīgām instrukcijām.

Pēc manas paveles Kazaņu vajadzēja aizstāvēt līdz beidzamam zaldātam. Pēc manām domām, ja Kazaņā sarkanie parādīs tādu pat glēvulību kā citās Austrumfrontes daļās un atsviesti bēgs uz Svijaškas pusi, baltie dzīsies viņiem pakal uz Augšvolgu ar kuģiem un ar desantu palīdzību ienāks Nižņij-Novgorodā ātrāk, pirms mēs paspēsim ko darīt priekš šīs pilsētas aizstāvēšanas. Nižņij-Novgorodā atradās

liels daudzums baržu ar no Petrogradas evakuēto fabriku un „zavodu” mašīnām un citu inventāru; bez tam tur atradās daļa no valsts zelta fonda.

Kazaņa tanī brīdī spēlēja reduta lomu, kuŗa periferija bija vilkta pa līniju: Sarapula—Čistopole—Šichrani—Volgas dzelzstils pie Svijaškas stacijas—Vjatskije Poļani. Centrā stāvēja Kazaņa kā cietoksnis, kuŗu mums vajadzēja aizstāvēt līdz pēdējam. Te nespēlēja galveno lomu Kazaņa kā pilsēta, bet tā stratēģiskā nozīme, kuŗa pieder šās pilsētas situācijai. Ar Kazaņas krišanu mēs būtu zaudējuši arī Svijaškas tiltu pār Volgu, un caur to viss Augšvolgas kreisais krasts būtu nācis balto rokās, tāpēc ka sacelšanās no Iževskas un Votkinskas „zavodiem” lielā ātrumā pārsviedās uz visu Vjatkas guberņu un pat uz Vologdu.

Lai dotu citiem piemēru, es nolēmu, atbalstoties uz 5. latviešu strēlnieku pulku, aizstāvēt Kazaņu līdz pēdējai iespējai.

Lielu cerību es liku uz kremli un viņa garnizonu, it sevišķi uz kuŗa skolas kursantiem un serbu internacionālo bataljonu; Austrumfrontes kuŗa padomes locekļi apgalvoja, ka serbu bataljons būšot tikpat kaujas spējīgs kā latvieši.

Pa dienu, kamēr vēl baltie neparādījās pilsētā, no kremļa nāca labas ziņas. Bet ap vakaru kremļa komandants ziņoja, ka baltie nākot no Kazankas upes puses un ka matroži un kuŗa skolas kursanti esot aizbēguši. Pēc tam satiksme tika pārtraukta. Bija ap plkst. 19.

Austrumfrontes stābā, Ņčetina viesnīcā otrā stāvā, atradāties tikai: es ar saviem adjutantiem, Dilonu un Cirīti, un 5. latviešu pulka pirmā rota konvojā, ap 180 cilvēku. Stābnieki sen jau bija aizlaidušies lapās: ne telefons, ne telegrafs nestrādāja. Mēs bijām pavisam atšķirti no pārējās pasaules un atdoti pašu spēkiem un prātam. Stābs bija pārvērties par cietoksni: manā kabinetā uz galda — ložmetējs, izmētāti papīri. Laiku pa laikam nožvingst lodes gar ausīm un iestrieg pretējā sienā. Visi apbruņojušies.

Apakšā uz ielas dārd lielgabali, kuŗi atsit balto uzmākšanos stābam; piepeši viss paliek klusu un dažī pat pieplok pie grīdas, jo uz ielas notiek ellīgs troksnis... No mūsu puses

šauj abas bruņotās mašīnas, abi lielgabali un visi posteņi no logiem un durvīm . . .

No stacijas ielas puses, ap 200 soļu no stāba, nami jau ir balto rokās; namu bēniņos uzstādīti ložmetēji; laiku pa laikam no turienes un caur logiem tiek šauts un sviestas rokas granātas . . . No otras puses daudzās balto artilerija, gribēdama sagraut stābu, bet trāpa pilsētas vidū — teātrī.

Es mierīgā balsī, kā arvien to daru kritiskos brīžos, dodu dažādus rīkojumus, lai nepielaistu baltos par daudz tuvu, lai vajadzīgā brīdī mēs varētu izklūt no stāba un tikt uz kremli. No ielas ziņo, ka abas mūsu bruņotās mašīnas esot aizbēgušas. Priekš stāba apsargāšanas palika vēl tikai viens smagais lielgabals ar diviem artileristiem, 5. latviešu pulka strēlniekiem.

Līdz tumsai tikt ārā no stāba nebija ko domāt. Šis lielgabals ar diviem artileristiem vairāk kā stundas laiku aizstāvēja stābu pret balto sagrābšanu. Pēdīgi arī šim lielgabalam bija jāapklust, tādēļ ka viens no abiem varoņiem tika nāvīgi ievainots un stāba priekšistabā nomira.

Kas notika balto pusē, mēs zinājām vispār diezgan labi. Laiku pa laikam ieradās stābā kāds no mūsu izlūkiem, un no viņu ziņojumiem varējām noprast, ka visas ārpilsētas pozīcijas, Augšas Uslona kalns un pilsēta jau sen ir balto rokās. 5. latviešu strēlnieku pulka atliekas tika sargpētas vairāk Kazaņas priekšpilsētas ziemeļu daļā, kuŗa varēja vēl skaitīties mūsu rokās. Bez tam mūsu rokās bija tikai stāba dzīvoklis; viena daļa no Ščetina viesnīcas arī bija pret mums, tādēļ ka lielākā daļa stābinieku pārgāja balto pusē.

Viens izlūks ziņoja, ka kremlis esot mūsējo rokās, tādēļ ka vārti esot vaļā.

Iestājās vēla novakare.

Es devu pavēli konvoja komandantam Remeram (5. latviešu strēlnieku pulka 1. bataljona komandierim) sagatavoties, lai ietu uz kremli.

Bet tikko parādījāmies uz ielas, iesākās šaušana no jumtiem un logiem.

Mēs atbildējām ar to pašu. Mums izdevās paiet uz priekšu

tikai ap simt soļus, kad mēs jau redzējām, ka spēku pārākums ir balto pusē. Pa šīm pāris cīņas minūtēm mums bija jau ap pārdesmit ievainotu. Bija jāgriežas atpakaļ stābā un jāapdomā cits izejas plāns. Bet te izrādījās, ka ietikt stābā pa tām durvīm, pa kuņģam iznācām, nebija iespējams, tādēļ ka viņas jau bija balto rokās; bez tam baltie bija pieveduši uz rokām netālu no stāba vienu bumbmetēju, kuŗš diezgan karsti daudzījās pa šo ielu. Baltie sakoncentrēja pret mums tik tuvu uguni, ka bija jāmeklē uz brīdi kur nekur glābiņš.

Es pavēlēju no jauna ieiet stābā no pagalma puses. Tikko mēs parādījāmies Ščetina viesnīcas pagalmā, ka no logiem sāka mūs apšaudīt... Tie bija mūsu pašu nodevēji — stābnieki. Savādi, ka šāvēji šāva ar revolveriem, izbāzuši roku pa logu, bet paši slēpdami savu seju aiz aizkariem, laikam priekš katra gadījuma... Tie bija tie, kuŗi vēl tikai dažas stundas atpakaļ pazemīgi locīja muguru un vēl nebija pārliecināti, kuŗu priekšā būs jākļūst rītu...

Lodes žvingstēja ap mani no visām pusēm, bet tomēr nevarēja trāpīt, neskatoties uz to, ka es biju visiem šāvējiem labi pazīstams. — „Vai man nebija taisnība,” es saviem pavadoņiem teicu, „kad vēl Ložmetējkalnā jums teicu, ka kautiņā lodes vismazāk trāpa tur, kur grib šāvējs?”

Pa to laiku Remers ar strēlniekiem bija dabūjis savās rokās ieeju stābā no pagalma puses. Mēs atkal grupējāmies ap manu kabinetu, kuŗš pēc mūsu aiziešanas bija nācis balto rokās.

Flīgeļa pirmais stāvs, kur bija stābs, palika balto rokās. Savāds bija mūsu stāvoklis: mēs otrā stāvā, bet zem mums, pirmajā stāvā, baltie, mūsu ienaidnieki.

Pēc maza laiciņa, tikko mēs bijām ienākuši, baltie nodzēsa mums elektrību: mēs palikām pilnīgā tumsā.

Uz mana galda iededzinājām sveci, citur visur bija tumsa. Tādā stāvoklī mēs nevarējām ilgi palikt. Bez tam mēs bijām atlikuši tikai ap 80 cilvēku. Es ņēmu vadību savās rokās.

Vispirms es pavēlēju: 1) no tā flīgeļa, kuŗš ir tuvāk Voskresenska ielai, uzdzīt bēniņos visus iedzīvotājus un aizbarikādēt durvis.

Pusstundas laikā tas tika izdarīts, un mūsu posteņi ieņēma pirmo un otru stāvu.

Pēc tam mēs caur iztīrīto flīģeli nolaidāmies pirmajā stāvā un pa durvīm, pa logiem — — bijām uz ielas tanī pusē, kur mūs baltie vismazāk gaidīja.

Negriezdami vērību uz retajiem šāvieniem no logiem, mēs drošiem soļiem devāmies uz kremli. . . Uz ielas barikādes nebija. No logiem nāca reti šāvieni. No Ščetina viesnīcas puses mēs dzirdējām urrā kliegzienus. . .

Bija ap 1/23. Smidzināja smalks lietņš.

Pilsētā un apkārtnē dažās vietās bija ugunsgrēks. Mēs nebijām vairs tālu no kremļa vārtiem, kuŗi bija vaļā, mūsu izlūki bija jau pie pašiem mūriem. . . Piepeši, pavisam negaidīti, no kremļa ambrazūrām tika atklāta flinšu uguns uz mūsu izlūkiem, no kuŗiem atpakaļ neviens neatgriezās: viņi krita uz vietas. . . Kremlis bija jau balto rokās.

Mēs bijām ap simt soļu no kremļa vārtiem, šāvieni tagad nāca uz mums.

Atpakaļ mums ceļa nebija.

Pretinieka uguns bija ļoti spēcīga. . . mūsu zaudējumi lieli. Šinī brīdī es devu komandu:

„Vpered, na šturm! Ura!”

Tie, kuŗi bija tuvāk pie manis, kopā ar mani metās uz kremli, gribēdami sagrābt vārtus; citi bija spiesti no balto uguns griezties atpakaļ. . . Bet tanī brīdī, kad mēs bijām pārdesmit soļu no kremļa mūriem, vārti tika aizbarikādēti vai aizcirsti. Trīs asu augstiem mūriem pāri tikt mēs nevarējām. . . Sturmēšana neizdevās.

No kremļa sienām uguns palika arvien stiprāka. . . Mums izdevās paslēpties vārtos, ap 100—150 soļu no kremļa.

Mūsēju bija: es, mani adjutanti Dilans un Cirītis, sekretārs Ektermanis, 5. latviešu strēlnieku pulka komandieris Jānis Briedis un vēl 21 strēlnieks. Kazaņa vairs nebija mūsu. Kremlis nebija mūsu. „Internacionālais serbu bataljons” pēc matrožu un kaŗa skolas kursantu aizbēgšanas pārgāja balto pusē.

5. latviešu strēlnieku pulks, caur kuŗa varonību mums iz-

devās divas dienas, 5. un 6. augustu, aizstāvēt Kazaņu pret daudz stiprāku ienaidnieku, tagad bija izklīdināts mazās grupās. Mūsu mazās grupas stāvoklis bija kritisks. Mums bija jātiek no pilsētas ārā.

Mēs zinājām, ka izlauzties cauri mēs varam tikai uz pilsētas ziemeļu daļu. Tas mums bija vajadzīgs arī tādēļ, ka es gribēju ātrāk nokļūt uz 2. armijas stābu, kurš bija Serapulas pilsētā, lai no turienes varētu dot attiecīgos rīkojumus pa Austrumfronti.

Lai tiktu ārā no lamatām, mums vajadzēja tikt pāri Voskresenska ielai un iet uz teātra pusi. Bet no kremļa puses uzmanīja mūsu ielu vairāki simti acu un nepielaida ne mazāko kustību, turēdami visu ielu zem stipras flinšu uguns (ložmetēju viņiem nebija).

No dažiem namiem laiku pa laikam uz mums nožvingstēja lodes; redzam uz acumirkli pa logu izbāztu roku. Dzirdam pa ielu ejam kaņaspēku, orķestris spēlē maršu „Molodaja Evropa”. Netālu no mums, ap simt soļu, ir seminārs, kur atrodas 5. pulka saimniecības nodaļa, kuŗa nevarēja izkļūt no pilsētas. Dzirdam no turienes urrā kļiedzienus un orķestra mūziku . . . Noprotam, ka seminārs ir balto rokās.

Pulka komandieris Jānis Briedis ziņo, ka strēlnieku starpā sākoties gara stāvokļa krišana, strēlnieki domājot, ka mēs visi esot pazuduši, mums neesot ne cerības, ne iespēju tikt no mūsu lamatām ārā.

Es stāvēju pie pašiem vārtiem, flinti uz pleciem, un raudzījos uz mūsu nāves ieleju. Pāris soļus no mums guļ mūžīgā mierā vairāki nošauti zemgalieši, kuŗi mēģināja tikt ielai pāri, bet tika ar no kremļa mūriem raidītām lodēm nošauti. Turpat netālu uz ielas vārtās vairāki grūti ievainoti zirgi. Šinī brīdī notika savāds gadījums. Mēs dzirdam, ka mums gaŗām pa ielu mierīgiem soļiem iet uz kremļa pusi ložmetēju komandas zirgs ar piesietu ložmetēju mugurā. Viņš iet taisni uz kremļa vārtiem. No turienes nešauj. — „Mums vajag viņu nošaut, citādi kremlī dabūs ložmetēju,” iesaucas daži strēlnieki. — „Nav vajadzīgs,” es atbildēju, „viņš nes savu nastu godīgi, un viņš ir daudz vairāk cienības vērts nekā tie

tūkstoši cilvēku, kuŗi jau dienā aizbēga no saviem posteņiem, bez tam mums nevajag griezt uz sevi vērību.”

Pulka komandieris Briedis prasa atvēli aiziet uz semināra pusi paskatīties, kas tur notiek — — — Viņš aiziet caur pagalmu, paņēmis līdz vēl 13 cilvēkus... Mēs paliekam tikai 12 cilvēki.

Lietus pārgājis, no ielas un sienām paceļas migla.

Palet vēl dažas minūtes. Mēs visi esam kā sastinguši un gaidām, kas notiks.

Beidzot es pasaku savu lēmumu: „Biedri, mēs esam sva-badi. Laiks ir diezgan tumšs un miglains. Mēģināsim tikt ielai pāri lēniem soļiem, lai no kremļa neredzētu kustēšanos. Tad viņi nešaus. Iesim pa vienam. Es iešu pirmais.” Nekā vairāk neteicis, es kāpu uz trotuāra un lēni kustēdamies virzījos uz priekšu. Pus ielas jau bija noiets. No kremļa puses klusums. Visi stāv kā sastinguši. Katra minūte izliekas kā mūžība. Vēl pusotras minūtes — un es stāvu pieslējis pie mājas stūra un dodu zīmi nākt otram.

Tādus brīžus vajag pārdzīvot, tad tikai var saprast viņu nozīmi.

Trīs un pus minūtes demonstrēt ar savu personu: vai dzīvs, vai miris... To var tikai ar tērauda nerviem.

Visiem atspīdēja kā saules stars cerība uz izglābšanos.

Otrs gāja Dilans. Tāpat lēnām.

Trešais Cirītis, ceturtais Ektermanis. Visi trīs tika pāri laimīgi. Piektais un sestais, divi strēlnieki, lēnām un uzmanīgi ejot, arī tiek laimīgi pāri. Septītais neizturēja raksturu un gāja skriešus — tika ieraudzīts un krita. Astotais tāpat — citi baidījās parādīties uz ielas.

Mums par ceļa vadoni bija strēlnieks Ektermanis, kuŗš kā šejienes iedzīvotājs labi zināja Kazaņu un viņas apkārtni.

Redzēdams, ka no „lamatām” vairs neviens nenāk, es nolēmu, ka mums vajag mēģināt izslapstīties cauri pilsētai. Mēs domājām, ka esam jau visām lielākām briesmām cauri. Bet ielu kaŗā nevar gandrīz nekā paredzēt uz priekšu. Dažādi atgadījumi krīt pavisam negaidot, kā no debesīm. Mēs bijām seši cilvēki, mūsu spēcīgš bija ļoti vājš, tādēļ vaja-

dzēja izvairīties no jebkādas sadursmes ar pretinieku. Bijām jau nogājuši pāris simt soļu uz teātra pusi. Izlikās, ka viss ir kluss un mierīgs. Te uzreiz no kādas šķērsielas, soļus piecdesmit no mums izdzirdām: „Stoi, stoi, stoi! Kto vi takije? Nazovites! Čto propusk?!”*

No balsīm varēja noprast, ka kliegšana nāk no jaukta koŗa. Vīriešu balsis bija droŗas un bargas, sievieŗu likās uztrauktas un niknas. Sanācāmies arvienu tuvāk. Pretinieku bandā mēs uzreiz ieraudzījām baltos apsienamos uz piederuknēm un revolverŗus rokās.

— Iesim tikai uz priekŗu pilniem soļiem, — es teicu pusbalsī.

— Stoite! Nazovites, nazovites! Kto vi takije? Čto propusk? — kliezda jauktais koris, soļus divdesmit no mums.

Ap sirdi palika auksts. Pār muguru sāka iet drebuļi. Daŗi no mūsējiem ķērās pie flintēm, daŗi pie rokas granātām. — Nav vajadzīgs, nav vajadzīgs. Iesim tikai kā mēmi, — es uzsaucu.

— Da stoite ņel! Nazovites. Kto vi takije? — soļus desmit no mums kliezda jauktais koris.

Man ienāca prātā negaidīta atbilde: Idite vi k... materi.**

— Čevo rugaites? k dikarjam priŗli, čto-ŗi? Kto vi takije? Nazovites! Čto propusk?***

Es atbildēju: Idite vi k... materi.

No tumsas iznāk septiņi vīrieŗi un četras dāmas, visi ar Nagana revolverŗiem rokās.

— Stoite! Nazovites! Kto vi takije! — noskan mūsu tuvumā.

Mēs apstājamies ielas vidū.

No mūsu puses izeju uz priekŗu es. Man pretim stāv balto vadonis.

— Kto vi takije? počemu vi rugaites? — niknā balsī prasa baltais, paceldams revolveri, viņa biedri un biedrenes dara

* Stāt! Kas ņūs tādī? Kā ņūs sauc? Caurlaidī!

** Eŗiet pie...

*** Kādēŗ lamāŗaties? Vai esat atnākuŗi pie meŗoņiem, ko? Kas ņūs tādī? Kā ņūs sauc? Caurlaidī! — Red.

to pašu. Mūsējie ķeŗas pie flintēm un rokas granātām, izņēmot mani.

Moments bija kritisks. Tagad visam vajadzēja izšķirties. Es ar flinti plecos paspēru dažus soļus uz dāmu pusi un sāku atvainoties viņu priekšā par nepieklājīgo atbildi. Saku, ka tas notika tumsas dēļ. Klātesošiem vīriešiem saku, ka mēs esam čechi.

Sievietes, gribēdamas pārliecināties, uzdod to pašu jautājumu citiem.

Atbild Ektermanis, ka mēs esot čechi.

Dāmas saka: Paldies jums, ka jūs iztriecāt lielniekus un atsvabinājāt mūs iz cietuma.

— Kur ir mūsējie? — prasa viņas tālāk.

Dabū atbildi, ka kremļi.

Sievietes ātriem soļiem aiziet, kopā ar viņām aiziet arī divi vīrieši.

Tagad mūsu priekšā stāv pieci vīrieši ar paceltiem revolveriem un dreb no uztraukuma.

Es paceļu cepuri un atsveicinos: — Uz redzēšanas, kungi.

Izskaidrojušies, abas puses ātriem soļiem pazuda viena no otras.

Netālu no teātra mums pretim skrēja automobilis, kuŗš, mūs ieraudzījis, apstājās.

Izrādījās, ka tas bija stāba automobilis ar šoferi Killo un vēl vienu.

Es pavēlēju visiem lēkt automobilī un visos joņos dzīties uz Kazankas upes pusi, uz jauno tiltu. Negriežot vērību uz kliegzieniem „stoi, stoi” un šaušanu, mēs laimīgi sasniedzām tiltu un izbraucām uz lielceļa uz Sloboda—Kozja pusi. Netālu no meža izrādījās, ka ceļš nav svabads: mēs ieraudzījām ap trīsdesmit jātnieku. Nekas neatlika kā pamest automobilī un drāzt mežā iekšā, kur kavalerija, it īpaši naktī, mums nekā nevarēja darīt.

Mēs atradāmies purvainā mežā.

Man tomēr gribējās uzzināt, kas tie ir par jātniekiem. Mēs sākām uzklausīties viņu sarunu. Dzirdējām, ka viņi strīdas, sadalījušies divās daļās. Galu galā viena daļa no vi-

ņiem aizrikoja uz Kazaņas pusi, otra pa meža celiņu nāca uz mūsu pusi.

Es izgāju viņiem pretim un prasīju, uz kuriem viņi jā. Iesākās saruna.

Izrādījās, ka tā bija Vitebskas brigādes stāba konvoja komanda, kuŗa 5. augustā bija ienākusi Kazaņā; stābs bija palicis kazarmā. Viņu bija ap 20 jātnieku. Lielākā daļa no viņiem aizrikoja atpakaļ uz stābu, bet šie izteica vēlēšanos nākt mums līdz. No šiem vēlāk nemanot seši aizšmauca atpakaļ uz Kazaņu.

Tā tad mēs palikām stiprāki.

Tālāk mums bija jāiet pa meža ceļiem, tādēļ ka visa Kazaņas apkārtnē bija sacēlusies pret mums, un ceļi un sādžas bija apbruņoti un apsargāti no posteņiem.

Laiks bija pēc pusnakts. Tagad mēs bijām izglābušies, bet mums bija jāsteidzas, lai tiktu drošībā no pakaludzīšanās. Mēs bijām ap versti — pusotras no Kazaņas kremļa. Pašā pilsētā un priekšpilsētās vairākās vietās bija ugunsgrēks; dūmi piekvēpināja debesis, kuŗas izlikās pavisam zemu, pie pašām torņu virsām, un izskatījās zilgani sarkani, asiņaini raibas.

Kazaņa izskatījās kā ar viņai pašai nodirātu ādu pārsegta.

Piepeši sāka dimdēt no visām malām baznīcu pulksteņi, milzīgs ļaužu pūlis klaigāja: „Tebja, Boga, slavim”...*

Šāva ar lielgabaliem.

Kazaņā liksmojās un gavilēja.

Kādā 7. augusta uzsaukumā balto priekšniecība paziņoja, ka lielnieku virspavēlnieks Vācietis esot ielas kaujā nošauts...

Ap plkst. septiņiem 7. augustā mēs nonācām pie stacijas Visokaja Gora un no turienes ar vilcienu pēcpusdienā ieradāmies miestīņā Vjatskije Poļani, kur atradās Pārtikas Komisāriāta stābs un Juza aparāts, caur kuŗu varēja sarunāties ar Maskavu un ar visiem Austrumfrontes armijas stābiem.

No šejienes es devu šādus rīkojumus:

1) 2. armijas komandierim — atstāt posteņus pie Kamas upes, ar Triecienu grupu ap 11. augustu no Čistopoles pil-

* *Tevi, Dievs, mēs slavējam.* Red.

sētas puses ierasties pie Kazaņas un uzbrukt baltajiem no muguras;

2) 5. armijas dažādiem formējumiem, ap 1500 štikū un 8 lielgabaliem, no Laiševas miestīņa puses (pie Kamas upes) ne vēlāk kā 8. augusta vakarā ierasties pie Kazaņas un uzbrukt baltajiem no muguras;

3) 4. armijai turpināt enerģisku uzbrukumu uz Samaras pusi;

4) Frontes stāba priekšniekam pie Svijaškas stacijas visādā ziņā aizstāvēt dzelzstiltu pār Volgu un nosviet baltos no Augšas Uslona kalna.

Ja visus minētos rīkojumus varētu izpildīt, tad pretiniekam būtu tikusi atņemta iespēja dzīties no Kazaņas uz rītiem.

Mūsu tālākais ceļš bija Sarapule, no turienes ar kuģi līdz Permai, — Vologda, Maskava un no šejienes uz Arzamasas pilsētu, kuļa bija turpmākā Austrumfrontes stāba vieta.

Vjatskije Poļanos mēs satikām ap piecīsimt izbēgušos no Kazaņas sarkanarmiešus.

Izīrums un disciplīnas krišana bija nogājuši līdz pēdējam. Lielākā daļa bija nosvieduši ieročus. Organizēt no viņiem nekā neizdevās; visi šie elementi vilkā tagad mums pakāļ, prasīdami naudu un uzturu.

Sarapulē es devu pavēli no visiem pūļiem, kuļi atvelkas uz Sarapulī, saformēt vienu bataljonu, piedot viņam divus lielgabalus un pa dzelzceļu vest atpakāļ pie Kazaņas un uzbrukt viņai no ziemeļiem.

Sarapules apkārtne kūšāja no dumpīniekiem, kuļi uz Kamas upes tika apšaudīti no krastiem. Iževskas un Votkinskas „zavodi” bija jau sacēluši tranšejas; te priekšgalā stāvēja vecie frontenieki, kuļi negribēja vairs iestāties armijā. Pa visiem Vjatkas upes krastiem, no Malmišas līdz Glazovas pilsētām, visa apkārtne bija pārņemta no dumpīniekiem; viņu priekšgalā stāvēja Pārtikas Komisāriāta bruņotie spēki.

12. augustā es ierados Arzamasā un iesāku organizēt pavisam no jauna Austrumfrontes stābu.

Īsos vārdos vispārējais stāvoklis bija tāds: 3. armija, pa-

zaudējusi Jekaterinburgu un Uralu kalnus, strauji atkāpās uz Permas pusi. 3. armijas stābā mēs dabūjām ziņas, ka kaujās pie Jekaterinburgas iznīcināts 6. latviešu strēlnieku pulks.

No dienvidiem, no Donas kazaku puses, ģenerāļa Krasnova armija dzinās uz Balašovas un Kamišinas pusi, gribēdama tikt ciešā kontaktā ar mūsu Sibīrijas pretiniekiem.

Uralu un Orenburgas kazaki centās izsisties cauri uz Saratovu. Izdošanās gadījumā kazaki būtu atņēmuši 4. armijai viņas bazi ar visiem viņas artilērijas un intendantūras piedesumiem. Saratovas guberņas pārvalde (guberņas izpildu komiteja) ieņēma pavisam separātu stāvokli: viņa atzina šo guberņu par patstāvīgu un neatkarīgu, pēc principa — *vlastj na mestach****, bet toreiz šis princips te dabūja sen vēsturē pazīstamā lozunga — *liberum veto* — nozīmi.

Tāda Saratovas pozīcija deva iemeslu lieliniekiem sarežģīto apstākļu dēļ steidzoši organizēt 4. armiju, kuŗa bija ļoti vajadzīga šīnī kritiskā brīdī priekš pašas Saratovas aizstāvēšanas.

Tambovu pārvaldīja atsevišķs diktators, kuŗš neatzina nekādu priekšniecību.

Petrograda raudzījās uz sevi kā uz absolūtu provinci, viņa stāvēja tā sauktās Ziemeļu Komūnas priekšgalā. Savus kuŗa līdzekļus viņa izdalīja pēc saviem ieskatiem un gribas.

Piemetināsim visam tam klāt, ka Maskavā bija divas kuŗa kollēģijas, lielā un mazā, un Augstākā kuŗa padome, no kuŗām katra centās atspēkot savu *raison d'être*.

Pats par sevi saprotams, ka tādā asā un draudzainā laikmetā, kāds bija augusta sākumā 1918. gadā, augšā minētā kārtība vai nekārtība, viņu var nosaukt kā grib, lika milzīgus šķēršļus ceļā kuŗa vadišanai.

Abas kuŗa kollēģijas sastāvēja no politiskiem darbiniekiem. Augstākā kuŗa padome sastāvēja no ģenerālstāba oficiēriem ar Bonč-Brujeviču priekšgalā. Pēc tam vēl bija tautas kuŗa komisārs, kuŗš izpildīja savas funkcijas kā tāds, un

* *Vara uz vietām*. Red.

bez tam viņš bija par kaŗa kollēģiju un Augstākās kaŗa padomes priekšsēdētāju.

Katrai augšminētai iestādei bija savi stābi; katra augšminētā iestāde bija pilnvarīga izvest patstāvīgu darbību.

Visu minēto iestāžu galvenā darbība bija saistīta ar sarkanās armijas formēšanu priekš kaŗa ar Vāciju. Bet, kā mēs redzējam, Pad. Krievijas tuvākie ienaidnieki bija pavisam no citas puses: no austrumiem un dienvidaustrumiem.

No tā laika, kad valdība bija spiesta atzīt Austrumfrontes kaŗa stāvokli par nopietnu un kritisku un iecēla atsevišķu virspavēlnieku, vajadzēja pieļaut, ka stāvoklis prasa atdot visu iniciatīvu armijas organizēšanas jautājumā pēdējā rokās.

Jau toreiz Padomju valdībai bija pārpilnam pretinieku ar gataviem kaŗaspēkiem, lai viņa saprastu, ka ir vajadzīgs virspavēlnieks ar plašu pilnvaru pār visiem republikas bruņotiem spēkiem, kuŗa rīcībā būtu padota aizmugure ar visām mobilizējošām un komplektējošām iestādēm.

Priekš tam bija vajadzīga vispirms centrālizēta valsts vara, uz kuŗu virspavēlnieks varētu attiekties savā darbībā.

Šīs pēdējās valsts funkcijas toreiz nebija.

Vienīgi ar to var izskaidrot faktu, ka bruņoto spēku formēšana gada sākumā nebija nostādīta uz radikālām sliekšņiem un tādēļ neizdevās.

Tagad sacēlās ar ieročiem rokās pret Padomju valdību visi vecās Krievijas sabiedrības slāņi; tagad bija redzams kā spoguļī, no cik savstarpēji svešiem — etnografiskā un sabiedriskā ziņā — elementiem bija sapresēta tā sauktā „Svētā Krievija”. Šo savstarpējo svešumu paturēt stāvēja birokratiskās Krievijas programmā. Divide et impera.

Revolūcijas vētras laikā reakcijai bija ļoti viegli šo tautību un sabiedrisko aprindu separātību izlietot valdošās partijas gāšanas nolūkā.

Ar šo ir izskaidrojams tas, ka 1918. gadā tik īsā laikā reakcijas vadoņiem izdevās organizēt nedzirdēti plašās frontēs tādu milzīgu kaŗaspēku.

Reakcijas virspavēlnieks ģenerālis Aļeksejevs ņēma noteikti radikālu virzienu.

Vienkārši, viņš organizēja kaŗaspēku uz rēgulārās armijas pamatiem, ar kazakiem priekšgalā. Bez tam viņa rīcībā bija čekoslovaku korpuss. Kazaki tika izlietoti kā naturāla, katrā laikā priekš kaŗa gatava, kavalerija; kazaku konservātīvisms bija derīgs kā cementējošais elements.

Uz kazaku konservātīvismu turējās visi reakcijas kaŗa pasākumi.

Jāatzīst, ka 1918. gada augustā reakcijai bruņotu kaŗaspēku ziņā bija pārsvars.

Ko varēja tādos apstākļos sviest pretim čekoslovaku korpussam un kazakiem?

Vispirms bija jāsūta tie, kuŗi bija labi organizēti un kaujas spējīgi, un tādi bija toreiz vienīgi latviešu strēlnieku pulki.

Steidzošā kārtā pie Kazaņas tika pārsviesti no Jaroslavas 1. un 6. (toreiz bija divi sestie pulki, abi bija nokomplektēti līdz pilnam sastāvam un pie katra bija artilerija) un no Maskavas 2. latviešu strēlnieku pulki.

5. strēlnieku pulks bija cietis Kazaņā lielus zaudējumus, šī pulka atliekas tika atsviestas uz Arzamasu pie frontes stāba.¹⁴³

Par varonīgo divu dienu Kazaņas aizstāvēšanu 5. latviešu strēlnieku pulks pēc Viskrievijas Izpildu Komitejas lēmuma tika apbalvots ar goda karogu. Šis bija pirmais tāds gadījums Padomju Krievijā.

PIELIKUMI

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in several paragraphs, but the characters are too light and blurry to transcribe accurately.

J. VĀCIEŠA IEVADS PIRMIZDEVUMAM

Ar slavu bija pušķots latviešu strēlnieku šūpulis Rīgas frontē, ar triumfa saucieniem viņus apsveica visas lielās Krievijas attālākās robežās. Ar savu pulku varoņdarbiem latviešu tauta var būt lepna pret cittautiešiem un priekš nākošām paaudzēm. Latviešu strēlniekiem nav vajadzīgs meklēt savas slavas koklētājus. Vēstures pulsa sitieni smagiem āmuriem iekala mūsu varoņu darbus visas cilvēces atmiņā. Vēl nav pienācis laiks rakstīt latviešu strēlnieku vēsturi. Materiāli izklaidēti pa visu plašo Krieviju, notikumu gaita tik tuvu pie mums, pārdzīvojušiem šo nopietno momentu, ka nav iespējams būt pavisam objektīviem. Vēl nav sadzijušas kaŗa un revolūcijas cirstās brūces. Tagad vēl katrs skatās un spriež par nesenās pagātnes notikumiem, raugoties no sava paša redzes aploka. Tautai vajag pacelties pāri atsevišķu personu un partiju ķildām, novērot notikumu gaitu, saprast viņu nozīmi un novērst pārpratumus, domājot par notikumiem pilnīgi objektīvi un vēsturiski; visneietecamāki ir griezties pie aizmigušās pagātnes ar sakostiem zobiem un noteiktu nelabvēlību pret nepatikamiem apstākļiem un faktiem.

Daži vientiesīgi ļautiņi negrib saprast, ka latviešu tautas jaunās paaudzes krūtīs no 1905. gada jau kvēloja revolūcionāra liesma — pēc brīvības, pēc savas vietas saules stūrītī. No tāda morāliska spēka dzīti, latviešu strēlnieki cīnījās ar neredzētu varonību kā Rīgas frontē, tā vēlāk visā plašā Krievijā.

Rīgas frontē latviešu tautas jaunā paaudze dabūja iespēju apbruņoties un organizēties kaŗapulkos. Par šo privilēģiju tautai bija dārgi jāsamaksā ar savu dēlu tūkstošiem upuriem: nošautiem, sakropļotiem, ievainotiem — Tīreļpurvā un Ložmetējkalnā*).

*) Latviešu strēlnieku pulku zaudējumi Rīgas frontē (arī ja tiem pieskaita zaudējumus brīvības cīņās) bija mazāki kā latviešu zaudējumi, cīnoties krievu pulku sastāvā neveiksmīgajās kaujās Austrumprūsijā. Skat. L. E., 1337; *A. Spekke* (prof. N. N.), Latvijas vēsture, 276; Zvaigžņu pulku amirdza, 68, 72, 74.

Ar revolūcijas sākšanos latviešu tautas jaunā paaudze, tā, priekš kuņas nu nobeidzās Jurgā dienas, iesāka cīnīties priekš Latvijas, iedama zem Krievijas Padomju Valdības sarkaniem karogiem. Viņas lozungs bija: — Latviju priekš Latvijas darba tautas!

Bet tie vēsturiskie notikumi, kuļiem ir bijusi vadoša nozīme, tie ir mūsu acu priekšā, un mums ir iespēja izpētīt viņu nozīmi un nākt pie noteiktiem slēdzieniem. Mēs varam ar vislielāko pārliecību teikt, ka latviešu strēlnieki Rīgas frontē tikai sagatavojās uz to vēsturisko lomu, kuļu viņiem bija jau tai laikā nolēmuši nenovēršamie apstākļi tuvākā nākotnē: jau 1915. gada rudenī, kad sāka organizēties latviešu strēlnieku pulki, Krievijas revolūcija, kā vēstures prokurors, stāvēja pie sliekšņa.

Tanī laikā liels daudzums, — it īpaši vecāko virsnieku, — to nesaprata; tas bija toreiz atvainojams.

Bet tagad — katram iespējams objektīvi caurlūkot neaizmirsto pagātni un objektīvi apsvērt vēsturisko notikumu intensīvo sakaru.

Latviešu strēlnieki sāka spēlēt noteiktu lomu 1916. gada rudenī, kad strēlnieku bataljonus pārformēja astoņos pulkos, kas tika savilkti divās brigādēs.

Toreiz latviešiem netika atļauts formēt artilēriju, kavaleriju un tehniskās kara spēka daļas.

Tikai 18. decembrī 1917. gadā, pateicoties maniem pūlīpiem, uz Padomju Krievijas Armijas Virspavēlnieka rīkojumu, tika pavēlēts abas latviešu strēlnieku brigādes pārvērst par divīzijām un savest viņas vienā latviešu strēlnieku korpusā (pēc Sibīrijas strēlnieku korpusa parauga), saformējot pie latviešu korpusa attiecīgās artilērijas, kavalerijas un speciālās tehniskās daļas. Ar šo pašu pavēli es tiku iecelts par latviešu strēlnieku korpusa komandieri. Šis korpusa mēnesī 1918. g. tika demobilizēts. 1918. g. 13. aprīlī ar Kr. Soc. Fed. Pad. Rep. kara komisāra atļauju es iesāku formēt Maskavā latviešu strēlnieku padomju divīziju.

Ar šo pašu pavēli es tiku iecelts par latviešu strēlnieku Padomju divīzijas priekšnieku.

Divīzijā tika saformēti deviņi latviešu strēlnieku pulki, artilērija visā pilnīgumā, kavalerijas brigāde un visas pārējās daļas. Šī divīzija tika demobilizēta 1921. gada iesākumā.

Abos šajos laikmetos latviešu pulki grib kalpot vienam un tam pašam mērķim: atbrīvot Latviju. Pirmajā laikmetā galvenā vadošā ideja, kā jau agrāk minēju, bija mēģinājums apvienot latviešu karavīrus, kas izklaidēti pa visām milzīgās Krievijas armijas daļām, lai vienotiem pašu spēkiem būtu palīdzīgi aizstāvēt Latviju pret

ģermāņiem. Kopā ar to latvieši mēģināja saistīt, virzīt uz priekšu un populārizēt nacionālo un kultūrālo pašnoteikšanos, cik tālu tas bija iespējams pie tā laika politiskiem apstākļiem un iekārtas. Latviešu strēlniekiem Rīgas frontē bija lieliski panākumi un lieliski upuri.

Visās pasaules malās sāka interesēties par latviešu tautas vēsturi un likteni, it īpaši pēc tā nosauktām Ziemeļvētku kaujām, kuŗas iesākās 23. decembrī 1916. g. un izbeidzās 18. janvārī 1917. gadā. Ziemeļvētku un janvāra kaujas pie Tīrelpurva un Ložmetējkalna atstāja dziļu un rūgtu pārdzīvojumu un vilšanās iespaidu uz latviešu strēlniekiem un visu tautu.

Varonīgie latviešu strēlnieki tika piekrāpti: viņiem tika stāstīts, ka Rīgas fronte iešot atsvabināt Kurzemi (23. decembrī par kaujas paroli bija: Jautrs—Jelgava). Bet ģenerāļi ļoti labi zināja, ka viņi būs pilnīgi apmierināti, ja izdosies ieņemt Ložmetējkalku un ar to apsvēikt Augstāko Virspavēlnieku Jaunā gadā.

Tā arī notika.

Ar ārkārtēju drošību un neaptvejamiem zaudējumiem latviešu strēlnieku pulki cīnījās no 23. decembra 1916. g. līdz 18. janvārim 1917. g., un rezultātā bija tas, ka tika ieņemtas divas kvadrātverstis liels zemes gabals Ložmetējkalnā, kuŗam nebija priekš mums nekādas ne stratēģiskas, ne taktiskas nozīmes.

Latviešu strēlnieki guva iespēju ar binokli noraudzīties Jelgavas fabriku skurstešos. — — —

Decembra un janvāra kaujas, kuŗas tā tiek cildinātas no zināmām aprindām, patiesībā ir bēdu kauja. Gāja bojā mūsu labākā un drošsirdīgākā jaunatne, piekrāpta, mērķi nesasniedzusi.

Viņai bija nolikts tikai cerēt...

Tā tad kur ir tās vēsturiskās paliekamās pēdas, kuŗas atstātas Latvijas kultūrai un nācijai kā latviešu strēlnieku asiņu, varonības un darba rezultāts Rīgas frontē?...

Latvieši pierādīja, ka viņi ir nacionāli pieaugusi tauta, ka viņi prot apvienoties un būt solidāri, lielus darbu darot. Ja šo latvieši arī turpmāk patur vērā, tad būs pierādīts, ka viņi prot no vēstures gaitas mācīties, viņu saprast un izmantot.

Kā jau minēts, šis latviešu strēlnieku kara darbības periods noderēja kā sagatavošanas mēģinājums uz lielāku vēsturisku darbību. Citas nozīmes šim periodam nav.

Otrs laikmets latviešu strēlnieku pulku dzīvē, turpretim, ir liels vēsturisks darbs Krievijas darba ļaužu revolūcijas laikā. 1918. gada aprīlī, formējot latviešu strēlnieku sarkano divīziju, tika ievilkti

viņas sastāvā veco pulku daudz pieredzējušie veterāni, kā strēlnieki, tā virsnieki. Kopējs liktenis, naidis pret seniem ienaidniekiem un cerība ar Krievijas Padomju valdības palīdzību reiz tomēr atbrīvot Latviju — bija viena no nesaraucāmām psihiskajām saitēm, kas cieši vienoja latviešu padomju pulkus. Bez veciem strēlniekiem divīzijā apvienojās arī pārējā pa visu Krieviju izklaidētā latviešu idejiskā jaunatne. Latviešu padomju divīzijai bija divējāda perspektīva: pirmkārt, viņai vajadzēja atbalstīt Krievijas Padomju varu viņas visgrūtākajā brīdī, 1918. gada pavasarī un vasarā; otrkārt, Latviešu strēlnieku divīzijai (kā vienīgam reālam latviešu darba tautas spēkam) bija jābūt gatavai iztīrīt Latviju no vācu okupācijas kaņķa spēka atliekām un citām bandām un ievest Latvijā Padomju iekārtu.

Vācijas sakaušanu varēja skaidri paredzēt jau 1918. gada pavasarī, kad sabiedrotiem par labu kaņķā iejaucās Amerika. Antānte dabūja sev palīgā milzīgos Amerikas kaņķa materiālus un pārtikas rezerves. No šī brīža par noteicošo faktoru kaņķā nepaliek vairs strātēģija, bet ekonomika.

Arvien pa šiem gadiem bija un vēl tagad ir sastopami cilvēki, kuri neizprot, kāpēc latviešiem vajadzēja jaukties krievu lietās, atbalstot tādu vai citādu valdību, lai krievi paši par sevi būtu tikuši pie kārtības savās mājās.

Tie, kuri domā tā, negrib saprast, ka Padomju Valdība bija vienīgā, kuķa atzina mazo tautu neatkarību, pat līdz viņu pilnīgai atdalīšanai no Krievijas sastāva. Neviena cita Krievijas politiskā partija to nesolīja, pat sociālistus revolūcionārus neizņemot. Kadeti, krievu nacionālisti, vēlākie Kolčaka, Deņikina un Judeniča varas izplatītāji, labprāt būtu mazās nomaļu tautiņas pilnīgi ar bruņotu papēdi nospīduši... Ne no viņiem bija Latvijai patstāvību gaidīt. Ka divdesmitā gadsimtenī nevar vairs mazās kultūrtautas izsūkt un izkalpināt mazkultūras lielvalsts imperiālistiskiem nolūkiem — to pirmie un vienīgie saprata Krievijas lielnieki un bija gatavi dot mazām tautām pilnīgu neatkarību. Tāpēc saprotams, ka latvieši nevarēja palaist gaŗām to izdevīgo vēsturisko momentu: viņiem vajadzēja atbalstīt Krievijas Padomju varu ar ieročiem rokās, lai gala rezultātā gūtu brīvu Latviju. Šinī jautājumā bezpartejisko latviešu un latviešu lielnieku ceļi gāja pagaidām cieši līdztekus. Vai tagad, pēc notikušiem faktiem, nav redzams, cik taisni un pareizi darīts no tiem latviešu virsniekiem, kuri 1918. gada pavasarī ķērās pie latviešu divīzijas formēšanas? Šinī ziņā lieli nopelni pieder man, kā lietas iniciātoram un vadītājam. Pateicoties

manai enerģijai un tālredzībai, tika apvienoti latviešu spēki Krievijā, un šie spēki — kā to redzēsim vēlāk — patiešām iztīrīja Latviju no okupācijas bandām un visvisādiem „Brēmenes tirgotāju” pēcnācējiem.

Padomju vara nāca pretim latviešu nolūkiem, un isā laikā man izdevās saformēt pirmklasīgu divīziju. *Latviešu divīzija bija pirmā regulārā un pēc kara mākslas prasībām noorganizētā padomju varas kaŗaspēka vienība.*

Tos nopelnus un pakalpojumus, kuŗus izdarīja latviešu divīzija priekš padomju varas, Krievijas vēsture nekad neaizmirsīs. Saprotams, ka Krievija par to arī atmaksāja, atzīstot Latviju par neatkarīgu darba tautas valsti.

Vienīgā vieta, kur latvieši toreiz varēja apbruņoties un organizēties, bija Padomju Krievija. To nevajag nevienam aizmirst, kas grib izprast Latvijas atbrīvošanas vēsturi.

1918. g. rudenī pasaules kara frontes stāvoklis izmainījās. Vācu vara pār Eiropu tika salauzta. Latviešiem bija laiks, un viņi bija gatavi atminēt un atmaksāt par vēsturiskiem 700 vergu moku gadiem. Ar saucienu „Latvija priekš Latvijas darba tautas!” latvju pulki devās uz dzimteni. Ar ko mums tur būs darišana, to mēs sapratām labi. 1905. un 1906. gadi mums ļoti labi pierādīja, kādā garā mums jāizturas. Mēs bijām pārliecināti, ka vācieši un pie viņiem piepinušie neaizies no Latvijas vēstures skatuves bez asiņainām sadursmēm.

Vācu elementi bija Latvijā labi noorganizēti un apbruņoti, flintes, lielgabalus un pārējos kara piederumus viņi dabūja no okupācijas irstošā kaŗaspēka; no šā paša kaŗaspēka volontieriem viņi saformēja savu „dzelzsdivīziju”. Bez tam bija labi noorganizēti vācu „selbstschutzvereini”, „skauti”, un katram baronam muižā apbruņota sava kliķe. Ar vārdu sakot, vācieši bija lieliski koncentrēti, un viņu nolūks plašs un varmācīgs, kā tas arvienu ir bijis — Kurzemes un Vidzemes bēgļu vietā ielikt vācu kolonistus, bet Latvijas bēgļiem un strēlniekiem aiztaisīt dzimtenes durvis. Viņiem vēl arvien gribējās būt par Latvijas valdniekiem: uz laukiem — baroniem, pilsētās — vācu un kārkļuvāciešu buržuazijai. Nevajag aizmirst, ka Baltijas vācieši pieder pie tās vienīgās vēsturiskās varas, viltīgās un gudri mācītās varmāku kastas, kuŗa aizvien ir pratusi lieliski laipot pa starptautiskās politikas kļūmaino ceļu Cik ātri un lieliski vācieši prot aptvert un izmantot starptautiskās kombinācijas, tam par ilustrāciju noder ģen. fon der Golca-Bermona avantūra.

Kad 1919. gadā, pēc Latvijas atstāšanas no sarkanās armijas,

nebija pietiekoši nostiprināta nekāda valsts vara Latvijā — tad Ber-monta vazaņķi bezmaz no jauna iegrūda Latviju postā. Tikai pateico-ties sabiedrotiem, Latvija tika izglābta. 1905. gads parādīja, ka ne-kādos kompromisos, ne kombinācijās latvieši nevar ielaisties ar jun-kuru kliķi. Te nav runa par vācu kultūrāliem elementiem, ar kuriem latvieši varēja atrast kopīgu modus vivendi.

1919. gada iesākumā latviešu tauta sajuta, ka viņai nokratīts no pleciem 700 g. smagais vēstures slogs, ko tēvu tēvi viņai bija at-stājuši kā vergu mantojumu. Pienākums pret pagātni tika izpildīts. Kalpu un darba tautas Latvija bija brīva. Valdība un vara nāca darba cilvēka rokās.

Tas bija to krietno tautas dēlu darbs, kas steidzās atbrīvot savu dzimteni, neprasot algu un goda vietu par pakalpojumu.

Priekš Latvijas ieņemšanas tika saformēta otra latviešu divīzija, līdzīga pirmajai.

Abas divīzijas tika savestas kopā un sastādīja Latvijas Armiju. No šī brīža latvieši tika par bruņotu darba tautu.

Tas ir lielisks vēsturisks darbs. Tagad Latvijā, pateicoties tam, ka politisko dienas jautājumu cīņa vēl nav zaudējusi savu aso un kliezdošo raksturu, ar nodomu tiek ignorēti darba tautas priekšā sarkanie strēlnieki un viņu milzīgie nopelni*).

Bet tiklīdz mudžeklis būs norimis un pašreklāmas kliedzieni ap-nikuši — tauta aptvers, ko priekš viņas ir darījuši tie viņas dēli, kuŗi vēl arvienu bez pajumta klist pa Krieviju. Latvijā vēl arvienu uz katru, kuŗš bijis Sarkanā Armijā, zem politisko partiju iespaيدا, tiek rādīts ar pirkstiem kā uz kaitīgu elementu. Sevišķi nelabvēlību pie Latvijas politiski vadošām aprindām ir ieguvuši tie Krievijas latviešu (kaut arī bezpartejiskie) vadoņi, kuŗu darbs ir izpaudivs latviešu strēlnieku pulku organizēšanā un vadišanā. Vēl līdz šim Latvija priekš viņiem tur aiznaglotas durvis uz praktiskas dzīves ierīkošanu**). Mūsu nolūks pašreiz nebūt nav spriest tiesu galīgi

*) Zināmā mērā arī ārpolitisku motīvu dēļ jaunā Latvijas republika centās norobežoties no latviešu sarkanajiem strēlniekiem. Daļa baltvācu pirmajā laikā ārzemēs attīstīja neiecietīgu propa-gandu, tēlojot Latviju kā boļševistisku valsti.

Tādus izteicienus kā „latviešu boļševisms 1919. gadā sagrāva vācu kultūras darbu Baltijā” lietoja arī Hitlera režīms (skat. SS-Leithefte 1941./42.).

***) Šai vietā plkv. Vācietis nepārprotami norāda pats uz sevi un skaidri izsaka savu vēlēšanos atgriezties dzimtenē. Tas viņam tika liegts (skat. *U. Ģermanis*, Pulkvedis J. Vācietis).

par tuvākās pagātnes vēsturiskiem notikumiem un viņu darboņiem. Katram saprotams, ka Latvija palika par tādu, kāda viņa tagad ir, ne īpašu cilvēku pūliņu dēļ; Latvijas neatkarību un patstāvību iekaroja kareivji, izcinādami līdz galam visādas revolūcijas kaŗa veidus. Mēs esam dziļi pārliecināti, ka vēsture neatradīs sarkano latvju strēlnieku darbībā kaut ko tādu, kas būtu vērstis pret darba tautu.

Nožēlojami, ka tika izlietas brāļu asinis savstarpējā cīņā***). Bet vai mazums mierīgu latviešu gāja bojā pa 700 verdzības gadiem, vai mazums apsmiekla un vergu darba panesām un darijām priekš kungiem, vai maz grašu un apziņas nodzērām, asinis izlējām, kau-damies kungu celtos krogos?...

***) Psiholoģiskā ziņā interesantu, bet, šķiet, samērā maz ievērotu laikmetīgu tēlojumu sniedz *K. Zariņš* novelē Dzīves posms, kur rādītas divu sarkanarmiešu pārbēdzēju — Patrika un Dūmiņa — gaitas un izjūtas: „...tie, kas bija izturējuši pārbaudījumu līdz galam (Sākot no Latvijas proklamēšanas. Red.), likās pašapzinīgi un lepni, kā kad viņi vienīgie drīkstētu ņemt dalību cīņās. Bet tanī pašā laikā vairojās to pārbēdzēju skaits, kas, līdzīgi Dūmiņam un Patrikam, bija nākuši no ziemeļiem. Šie cilvēki jūtās drusku vientuļi.” (*K. Zariņš*, Drāmas ikdienā, 69.)

— Saturā līdzīgu problēmu risina *A. Grīns* Dvēseļu putenis, tēlojot trīs ilggadīgu kaujas biedru, sarkano strēlnieku, šķiršanos: Vanags un dundadnieks Konrāds aiziet pie „zaļajiem”, bet drosmīgais pašpuika Miķelsons tiem neseko, jo „negrib būt pēdējais, ja nav bijis starp pirmajiem”:

„Miķelsons: „Ardievu, ļekatausi!”

„Ardievu, čomiņ’, elso dundadnieks, apskāvis Miķelsonu savām milzīgām rokām.” (Dvēseļu putenis, II, 36.)

— Mēģinot attēlot šaubu un prurunu cīņu latviešu sarkano strēlnieku dvēselēs, radusies viena no *J. Medeņa* spožākajām balādēm — simboliski tvertā Kromas spīgana:

„Atsa—roka—vēzējies!” — strēlnieks sauc un cērt ar sparū
Un aiz brīnu acīs berž: nocērt baltu ābeļzaru.

— *Izpērc, strēlniek—auļotāj, Dieva kokam cirsto rētu:
Ļauj man kaŗa kumelā tevi vest uz dzimto sētu, —*

(Miķelnicas, 67)

PIRMIZDEVUMA PRIEKŠVĀRDS

Mēs izdodam apcerējumu „Latviešu strēlnieku vēsturiskā nozīme” kā materiālu patiesai vēsturei par latviešu strēlnieku nozīmi Krievijas lielajā revolūcijā un proletāriskās diktatūras nostiprināšanā. Autors apcerējumu raksta galvenām kārtām pēc savām atmiņām, ne pietiekošā kārtā pamatotiem dokumentiem. Tādēļ apcerējumā ir diezgan daudz nepilnību un nepareizu viena otra strēlnieku darbinieka lomas novērtējumu. Ja rakstām par latviešu strēlniekiem, mums nopietni jākavējas pie viņu Kerenska laikmeta un tā laika darbiniekiem — stāba kapteiņa Ozola*), P. Bārdas, A. un K. Pētersona, Rostoka u.c., kuņi tai laikā saturēja latviešu strēlniekus kopā revolūcionārā saimē un kuņu darbība dažkārt varbūt pat pret viņu gribu (Ozola) vadīja strēlniekus pret Kerenska politiku, pret nacionālo, pat šovinistisko latviešu demokrātiju un izvērtā, beidzot, strēlniekus par proletāriskās valsts galveno atbalstu 1917. g. un 1918. gada pirmajos mēnešos.

Mums jāatzīmē, ka latviešu strēlnieku apvienošanā kopš vācu okupācijas vislielāko lomu spēlēja Latvijas Komunistiskā Partija un pašu strēlnieku kolektīvs. Atsevišķām personām te mazāka nozīme. Latvijas Komunistiskā Partija vienmēr un sevišķi tai laikā uzlūkoja strēlniekus par pamatkodolu bruņotā spēkā, kuņam vajadzēja atbrīvot Latviju kā no zilajiem, tā arī pelēkajiem baroniem. Partijas un viņas darbinieku iniciatīva un tālredzība te stādāma pirmajā vietā un nekādā ziņā paša autora iniciatīva un tālredzība. Šai laikā strēlnieku apvienošanā, ja jau minēt personas, pirmā vieta ierādāma

*) Plkv.-ltn. *Valdemārs Ozols* bija II. latviešu strēlnieku brigādes stāba pr-ks. Apdāvināts, dēkainu raksturu. Spānijas pilsoņu karā piedalījās kā „sarkanais ģenerālis”. Par viņa lomu latviešu strēlnieku pulku delegātu sapulcē 1917. g. 23 jūlijā Rīgā skat. *A. Krodērs*, Rīgas Interimteātri un *A. Plensners*, Pārags nekrologs. (Rakstu krājums Ģen. Goppers kara un laika biedru atmiņās. Stokholmā, 1951. 18. un 24. lp.)

biedram K. Pētersonam, Dozītim un daudziem citiem Izkolastrela darbiniekiem.

Autoram taisni tādēļ, ka viņš raksta īstenībā ne latviešu strēlnieku vēsturi, bet gan savas personīgās atmiņas, vienmēr liekas, ka notikumu galvenā vietā atrodas vienmēr viņš pats. Tas piešķir apcerējumam īpašu nokrāsu un pamudina izturēties pret to sevišķi kritiski.

Tas jādara vēl jo vairāk arī tādēļ, ka autors neslēpj, bet visur izcilus uzsvēj savu nacionāldemokrātisko credo, savu tautiskumu — tiro latviskumu. „Tautai vajag pacelties pāri atsevišķu personu un partiju ķildām”, lūk, — autora sabiedriskā dogma. Priekš viņa tas, kas pēdējos gados pārdzīvots, nav vairāk nekas, kā „personu un partiju ķildas”. Šķiru cīņu viņš neizprot, un tādēļ viņam maz saprotams arī tas, ka personas un partijas ir tikai šīs lieliskās šķiru cīņas un šķiru kaļa apzinīgi novērtētāji un vadītāji. Tauta nav viengabala sociāla masa, bet dažādu šķiru sakopojums, kuņas cīnās dēļ varas, nolūkā izmantot saimnieciskās un sabiedriskās priekšrocības savā labā. Tas vērojams it visās tautās, arī latviešu tautā, kuņu autors nekādi nevar iedomāties kā šķiru sabiedrību, kas stipri vien apgrūtināja viņa darbību 1918.—19. gadā, kad latviešu buržuazija kopā ar vācu muižniecību ieročiem rokās nostājās pret latviešu kalpu un strādnieku šķiru.

Naīvas ir autora vaimanas par šķiru kaļu Latvijā. „Nožēlojami, ka tika izlietas brāļu asinis savstarpējā cīņā”, gaužas viņš 7. lapusē. Mēs, saprotams, šķiru kaļu neuzskatām par kaut kādu vēlamu un patikamu lietu. Bet šķiru kaļš proletāriāta atsvabināšanās kustībā ir nenovēršams, ir fakts, ar kuņu jārēķinās, jo mantīgās šķiras ar labu nekad un nekur no savām īpašuma privilēģijām un līdz ar to no kundzības pār proletāriātu neatsakās. Un ja tas tā, mums jāgata-vojas uz kaļu, jo vara laužama tikai ar varu. Mēs neesam pacifisti, ne tolstojeiši. Mēs naīvi negaužamies par asinīm. Kaļš paliek kaļš. Un ja autors, pats būdams kaļavīrs, gaužas par asinīm, tas nozīmē, ka viņam gan saprotami buržujski imperiālistiskie kaļi, bet ka šķiru kaļš tam svešs un viņš nespēj būt tā konsekvents un izturīgs vadītājs. Pa daļai viņš tāds var būt tikai tur, kur šī „vadība” ir tīri profesionāla. Bet tur, kur tā saistās ar sabiedriskām, saimnieciskām un politiskām saitēm, tur roka un prāts pagurst, jo pārsvaru gūst birģeliski nacionālais moments.

Šis nacionālais moments autoru noved pat pie — Antantes slāvēšanas. Viņam šķiet, ka 1919. gadā pēc padomju varas krišanas „tikai pateicoties sabiedrotiem Latvija tika izglābta” no Bermonta. To autors piemirst, ka kopā ar tā paša Bermonta „vazaņkiem” (īste-

nībā labi organizētiem spēkiem) latviešu buržuazija gāja karā pret latviešu strādniecību un ka Antante ne Latviju glāba, bet gan traucēja Vācijas nostiprināšanos Baltijā, lai pati varētu nostiprināties Latvijas un Igaunijas ostās un mežos.

Autors vienmēr uzsver, ka viņa lozungs: „Latvija priekš Latvijas darba tautas”, bet ka viņa īstais lozungs ir gan „Latvija priekš latviešiem” (sk. 100. lapp.), tas vērojams visā apcerējumā. Lūk, fraze iz 65. lapp.: „Simtiem gadu latvieši cīnījās iegūt viņiem piederošās dabiskās domināta tiesības; tagad mēs jūtamies, ka esam saimnieki savās mājās”. Te iet runa par 1917. gadu, Kerenska laikmetu. Kas gan tad jutās kā saimnieki mājās? Ne kalpi, ne strādnieki, pat ne sīkburžuazija. Valdīja visgarām lielburžuazija un pelēkie baroni, un ļoti satīcīgi, pie tam kopā ar vācu buržuaziju un muižniecību, tikpat satīcīgi kā pēc padomju varas sagraušanas, kā pēc vienotās latviešu un vācu buržuazijas un sabiedroto vienotās frontes uzvaras pār sarkanīem latviešu strēlniekiem 1919., 1920.—1922. gados. Valda vēl joprojām latvieši, lai gan savas varas labā viņi uzticīgi kalpo sabiedrotiem un izpārdod tiem Latvijas nelielās bagātības. „Latvija latviešiem” — kancelejās, departamentos, policijā, skolā, baznīcās, veikalos un visur. Bet kāds gan no tā labums Latvijas strādniekiem: viņus verdzina joprojām, jo vara un īpašumi kungu (latviešu) rokās. Tikai šķiru karā tas novēršams. Latviešu strādniekiem bruņotā cīņā jāpārvar latviešu buržuazija. Un šī cīņa būs jo sekmīgāka, jo ciešāk latviešu strādniecība organizātoriski, politiski, taktiskā un cīņas sākuma izvēlē savu darbību saskaņos ar starptautisko proletāriātu. Jo mazāk latviešu strādnieki šai ziņā būs latviski, jo vairāk viņi gūs kā strādniecība un arī kā latviešu strādniecība...

Par latviešu tautas demokrātismu daudz tiek runāts. Par to stāsta arī autors: „Latvieši ir viena no visdemokrātiskākām tautām pasaulē: mums nav Ritteršaftes; starp latviešiem pat ļoti maz lielgrundnieku. Latviešiem nav savas specifiskās buržuazijas, maz kapitālistu pasaules masštabā” (lapp. 150). Tas tiesa, ka „pasaules masštabā” latviešu kapitālistu maz, lai gan — blēžu un spekulantu šādā apjomā diezgan daudz: pat ministru aprindās. Bet strādniekiem no tā labāk netiek: izrādās, ka arī tīri tautiska buržuazija spēj izaudzēt tādas bendes*),

*) Sarkanarmijai atkāpjoties, Rīgā 22. 5. 1919. kā pirmās ienāca landesvēra un dzelzsdīvīzijas daļas. Uz šīm vienībām, pareizāk — viņu vadītājiem, arī gulstas atbildība par t.s. „balto terroru”, kam par upuri krita arī daudz nevainīgu latviešu.

K. Skalbe, kas skatījis kā sarkano, tā balto terroru Jelgavā, raksta: „Starp apcietinātiem ir tik daudzi no mūsu sīkās intellīgences, kas piespiesti un aiz bada strādājuši dažādās lielnieku komitejās. . .

kā Bergu, Niedru un veselu kompāniju ap tiem, kas apkāva 1919. gada maija dienās tūkstošiem neapbruņotu strādnieku un strādnieču uz Rīgas ielām un Vidzemes un Kurzemes ceļiem. Strādniekus slepkavot un verdzināt pret „visdemokrātiskākā tauta pasaulē”.

Nacionāldemokrātiem un arī nacionāl-revolūcionāriem tas grūti saprotams, un tādēļ nacionāl-revolūcionārs šķiru cīņas laikmetā bieži vien izvēršas par nacionāl-reakcionāru un strādnieku revolūcijas apspiedēju. To vērojam it visās mazajās valstīnās, kuŗas radās sakarā ar Krievijas revolūciju. Te nacionāl-sociāldemokrāti Žordaniņi un Cereteliņi izvērtās kontrrevolūcionāros un meklēja un meklē atbalstu pret strādniekiem pie Sabiedrotiem. Te sociāldemokrāti Skujenieki izvēršas antisemitos un aktīvos birģelības atbalstītājos pret kalpiem un proletāriešiem un... arī meklē atbalstu pie kapitālistu sabiedrotības pret proletārisku valsti. Tas ir nacionālista loģisks gājiens. Uz šī loģiskā ceļa stāv arī apcerējuma autors.

No šī ceļa krasi nogriezās latviešu strēlnieki jau 1917. gada maijā zem Latvijas sociāldemokrātu (lielinieku) vadības. Tas nebija viegli: latviešu strēlnieku bataljonus organizēja un sagatavoja latviešu nacionālā buržuazija un viņas nacionālā virsniecība, iz kuŗas vidus vēlāk izlobījās tādi kontrrevolūcionāri, kā palkavnieks Goppers (viens no Jaroslavas sacelšanās vadītājiem). Latviešu strēlniekus lasīja kopā Latvijas buržuazijas priekšstāvji — Goldmanis un Zālītis savas burģuiskās pašvaldības (ne autonomijas un ne pavisam ne patstāvības) izlūģšanai no cara valdības, kuŗai ļoti parocīgi bija uzticēt aizsargāt ceļu uz Petrogradu tādai kuŗaspēka daļai, kuŗa nacionāliem māņiem apmulģkota un bravurīgajām uzslavām apreibināta visnejēdzīgākā kārtā gāja nāvē. Par to raksta arī apcerējuma autors savās atmiņās. Un te ir rindas, kuŗas rāda, ka tiešām (vismaz pēc ilģiem gadiem) dažam virsniekam atvērušās acis uz lietu patieso stāvokli tanīs laikos: latviešu

Es tikai baidos, ka ar vainģiem netiek sajukti nevainģie.” (Sarkanās lapas, 409)

— *J. Veselis* romānā „Dienas krusts” (15.—16. lp.) šādi attēlo minētos notikumus: „Vācieši ienāca Rīgā. Nu sākās strādnieku un vispār latviešu apkaušana. Divus tūkstošus cilvēku nošāva dažās dienās, pie kam lodes pa lielākai daļai raidģja taisni ģimģos, lai tik briesmģgi sakropģotos piederģgie nevarētu uzzģmģt. Liģi ilģi gulģja ielās, pģc tos vezumiem veda uz kapiem, uz smģlģu kalniem, uz preģu stacģjas pļavām, no mģslu ratiem un raspuskām nokarģjās kājas un rokas, rģgoģjās asģnim noplģdušas galvas ar sadragātām smadzenģm, pārsautģm pierģm, vaģģiem, mutģm. Nģkošos gados neviens nepģeminģja šos nezinģmos upurģs, neviens nerakstģja viņu vēsturi. Viņģ nemantoģja pat to, ko manto katrs kareģvis: nģves atģģģi sava pulka sarakstos. Viņģ kģģta vieni un nezinģmi par nezinģmu mģrģģi.”

strēlnieki 1916. un 1917. gados bija ieroči nacionālās buržuazijas un arī lielmutīgo ģenerāļu rokās. Decembra—janvāra kaujas 1916.—17. gadā vienmēr paliks kā vistraģiskākais moments latviešu strēlnieku vēsturē.

Taču, pašai to neapzinoties, latviešu buržuazija, organizēdama savus nacionālos bataljonus, sagatavoja pamatu arī viņu revolūcionārizēšanai. Revolūcionārā sociāldemokratija vienmēr uzstājās par armijas organizēšanu pēc nacionālām un teritoriālām vienībām, jo šādos apstākļos kareivis ne tik drīz tiek atrauts savām parastām sociālām un kultūrālām saitēm un apdullināts kazarmā. Latviešu strēlniekos visstiprāk bija sajūtams strādniecības un sociāldemokratijas iespaids. Sākumā — nacionālisma ķņadā — tas nebija tā vērojams. Bet drīz vien, jau pēc 1917. gada janvāra asins kāzām, bezmērķa un bezprātīgām kaujām ap Ložmetēju kalnu, strēlnieki kalpi un pat saimniekdēli sāka nojaust, ka viņus vada nelieši un bezprāši.

Revolūcijas brāzieni atvēra acis un mutes daudziem. Strēlnieki sāka paši meklēt atbildi sarežģītiem jautājumiem: par kaņu un mieru, par savu likteni un vietu un lomu lielajās cīņās.

Mēs negribam un nevaram šeit rakstīt latviešu strēlnieku vēsturi. Bet ir jau laiks. Jau pieci gadi, kopš sanāca uz savu brīvo sapulci Valmierā 1917. gada 13. martā visu Latviešu strēlnieku pulku (oficieņu un zaldātu) priekšstāvji. Jau pieci gadi, kopš latviešu strēlnieki 1917. gada 17. maijā noteikti pret savu virsnieku vairākuma gribu nostājās padomju varas pusē un pasludināja sevi par proletāriāta armiju. Tie ir vēsturiski momenti. Apcerējuma autors viņus neatceras: viņš tais laikos stāvēja sāņus un... iepretim strēlnieku revolūcionārai gaitai.

Mūsu priekšā Izkolastrela protokolu grāmata, uz kuņas atzīmēts: „no 1917. gada 13. marta līdz 1917. gada 30. oktobrim”. Nav ilgs laiks, bet tas ir lielu notikumu laiks latviešu strēlnieku vēsturē. Šai laikā latviešu strēlnieki atmeta nacionāl-demokrātiskos māņus, padzina savus „tēvus” — Goldmani un Zāliti; šai laikā latviešu strēlnieki pārdzīvoja un atstāja nacionāl-sociāldemokrātu utopijas un Kerenska revolūcionārās plāpības; šai laikā latviešu strēlnieki izauga par lielu starptautisku proletārisku spēku un izvērtās par strādnieku šķiras, par padomju varas, par komūnisma kareivjiem; šai laikā latviešu strēlnieki garīgi izauga par milžiem, noorganizējās klints cietā proletāriskā armijā un aktīvi atspieda pie malas nacionāl-demokrātus, nacionālrevolūcionārus un nacionāl-sociālistus, kuji arvien noteiktāk pārvērtās par nacionāl-kontrevolūcionāriem...

1917. gada 13. marta sapulcē strēlnieku (un oficieņu) priekšstāvji

vēl stāvēja starp nacionāl-demokratiem un nacionāl-revolūcionāriem. To liecina pieņemta rezolūcija: „Tagadējā revolūcija vēl nav nobeigta; reakcijas atgriešanās vēl nav novērsta; brīvās Krievijas pastāvēšana un attīstība vēl nav nodrošināta; tagad mums jāved cīņa pret ārējo ienaidnieku un gāzto reakcionāro valdību; brīvās Krievijas nodibināšana piekrit visplašākām tautas masām un kaļaspēkam; zaldātu un plašo masu vadītāja un domu izteicēja ir strādnieku un zaldātu deputātu padome; tāpēc, lai stiprinātu atjaunoto Krieviju un izvestu vēl nenobeigtās cīņas līdz galam, jāaģitē par plašu organizēšanos kaļaspēkā un demokratiņā, jāizmanto visas tagadējās pilsoniskās brīvības un tiesības, Latviešu strēlnieku pulkiem jāstājas organizācijā sakarā ar zaldātu un strādnieku deputātu padomi Petrogradā, un galvenajam mūsu lozungam jābūt: „Autonoma Latvija demokrātiskajā Krievijas republikā”. —

Latviešu strēlnieki te vēl atrodas nacionāl-demokrātu valgos, bet tomēr jau instinktīvi sveķas uz strādnieku deputātu padomju pusi. Tas pats spriežams arī pēc 27.—29. marta strēlnieku pulku priekšstāvju sapulces lēmumiem Rīgā.

Te uzstājas nacionāl-sociāldemokrāts praporščiks Tilibs par kaļu līdz starptautiskam mieram bez aneksijām, bez kontribūcijām un dibinātu uz tautu pašnoteikšanās tiesībām un palkavnieks Goppers par kaļu līdz tam laikam, iekāms nebūs iespēja piespiest Vāciju slēgt mieru bez aneksijām. Strēlnieki aplaudē abiem, bet pieņem tomēr Tiliba priekšlikumu. Bet tai pašā laikā viņi noraida Tiliba priekšlikumu vadīt strēlnieku laikrakstu sociāldemokrātiskā garā. Tiek nolemts vadīt to „stingri demokrātiskā garā”. Skalbe, Timmermanis, Dreifelds vēl atrod piekritējus strēlnieku starpā savām nacionāldemokrātiskām plāpībām. Vārdi vēl mulsina. Bet nacionāldemokrātu darbi apriebrušies. Strēlnieku sapulce paziņo: „Apvienotā Latviešu pulku strēlnieku un virsnieku delegātu sapulce neatzīst Dienvidvidzemes pašvaldības Padomi par visas zemes priekšstāvju Padomi, bet ātzīs to par tādu tikai tad, kad viņi tiks izvēlēti no visas tautas priekšstāvjiem”. Zālītīm un Goldmanim tiek izteikta neuzticība, jo „viņi stājušies sakarā ar tiem elementiem, kas strādāja un strādā pretim sabiedrības gribai”. Krastkalna vietā strēlnieki pieprasa pagaidu valdībai, lai par komisāru uz Rīgu sūta Priedkalnu (drusiņ ar lielnieku nokrāsu tai laikā), bet 7. aprīlī Izpildu Komiteja atbalsta Ulmaņa kandidātūru uz virskomisāra amatu. Strēlnieki svārstās starp nacionāldemokrātismu un nacionālsociālismu*). Virsnieki izlieto visus

*) Lielinieku terminoloģijā šajā rakstā „nacionālsociālisms”, „nacionālsociālisti” nozīmē „sociāldemokrātisms”, „sociāldemokrāti”.

spēkus, lai saturētu strēlniekus savā vadībā. Nav vēl strēlniekiem pašiem savu vadoņu, strēlniekus vēl ievēl tikai par... balsu skaitītājiem. Prezidijā sēž kapitāni, stābakapitāni un praporščiki. Palkavniekam Gopperam vēl ir autoritāte. Bet frontes strēlnieki kļūst arvien nemierīgāki. Pagaidu valdības kaŗa politika apriebj: tā ne ar ko neatšķiras no carisma kaŗa politika. Un strēlnieki pieņem 27. martā lēmumu atbalstīt pagaidu valdību „tiklā, kamēr viņa... darbojas saskaņā ar strādnieku un zaldātu deputātu Padomi”. Bet tai pašā laikā uz praporščika Tiliba priekšlikumu tiek pieņemts uzaicinājums strādniekiem izbeigt streiku, kas kaitē kaŗa vešanai. Svārstišanās visos jautājumos. Ceļa meklēšana. Taču arvien biežāk skati vērsas uz revolūcionārās sociāldemokratijas pusi. —

Disciplīna tiek ieturēta samērā laba, cik vispār var runāt par disciplīnu tādā laikā, kad lūzt un grūst vecie žņaugi, vecās varas mūri un spēki, kuŗu rindās ne pēdējo vietu ieņēma arī armijas virsniecība. Ne velti jau 27. marta sapulcē strēlnieks Gricmanis vairākkārt uzsvēra, ka „virsniekiem, kā mantīgo šķiru priekšstāvjiem, nevar būt kopējas intereses ar strēlniekiem”.

Apcerējuma autors to nav izpratis vēl līdz šai dienai. Viņam vēl tagad liekas, ka revolūciju varēja izvest un kaŗu izbeigt arī bez veco virsnieku un visas virsniecības sistēmas laušanas. Tas ir naīvi. Virsniecība bija vecās valsts un buržuazijas varas sastāvdaļa un atbalsts: to nevarēja nesalauzt, ja gribējām iet tālāk līdz proletāriāta uzvarai. Tādēļ vajadzēja radīt disciplīnas uzturēšanai pagaidām jaunu institūtu virsniecības vietā — pulku, divīziju un armiju komitejas. Ne visur tām izdevās izpildīt savu vēsturisko lomu. Latviešu pulkos viņas veica to vispilnīgāk un tika atmestas kā visur citur tad, kad nostiprinājās disciplīnas uzturēšanai un armijas vadīšanai revolūcionārā priekšniecība un komisāru institūts. Ja apcerējuma autors būtu daudz maz uzmanīgāk papētījis šīs pārveidības, viņš tik nicīgi neizteiktos par tā laika darbiniekiem, tik labvēlīgi par tā laika virsniekiem. „Latviešu ofiŗierus nekādā ziņā nevarēja nosaukt par reakcionāriem (Goppers, Auzāns!) jeb konservātiem. Viņi bija no pirmajiem, kas apsveica revolūciju (kādu?)” (61. lŗ.). Autors uzskata, ka tā laika virsnieki notikumos lūkojās no valsts viedokļa un tādēļ saturēja spēkus kaŗam. Strēlnieki, kā kalpu masa, „pieslējās tuvāk revolūcijai nekā valsts darbībai, tas ir kaŗam” (t.p.). Mums šķiet, ka kalpi pareizāk izprata toreiz jau valsts darbības pamatu: revolūcija bija visistākais un galvenākais valsts darbības saturs un pamats. Revolūcija pārveidoja veco valsti pamatu pamatos un izrāva viņu no imperiālistiskā kaŗa briesmām. Tas ir liels valsts darbs. Turpināt

kaļu bija valsts noziegums. Šos uzskatus strēlnieki aizstāvēja sākumā nenoteikti, nemākulīgi, bet arvien apzinīgāk un loģiskāk, kas nebūt nenozīmēja frontes atstāšanu un pacifismu. 3. aprīlī, kad apcerējuma autors, 5. latviešu Zemgales pulka komandieris, atstāta strēlnieku Izpildu Komitejā savu sarunu ar kņazu Lvovu (ministru priekšnieku) par Latvijas autonomiju, strēlnieki klusē, bet, kad tam seko aizrādījums, ka karš jāturpina, tad Izpildu Komiteja nolemj paziņot presē, ka „šis ir vienīgi palkavnieka Vācieša personīgās domas, bet nevis visu strēlnieku domas”.

Gluži nepareizi ir atstāstījumi apcerējumā par to, ka „Iskolastrelā sāka ņemt virsroku tādu elementu daudzums, kuņi negribēja nekā zināt par kaļu, par par kaļa stāvokli. Atbraukuši pozīcijās, viņi sāka sagraut pulkos pēdējo kārtību” (62. lp.). Tālāk tiek nosodīta „brāļošanās” ar vāciešiem, ko autors apzīmē par provokatoru un spiegu darbību. Cik mums zināms, brāļošanos jo dedzīgi aizstāvēja sociāldemokrāts Bruno Kalniņš un arī tagadējais valdības sociālists antisemīts M. Skujenieks (25. aprīļa Izpildu Komitejas sēdē). Visā pilnībā brāļošanai bija liela revolūcionāra nozīme. Ne, tūlīt, ne 1917. gadā, bet 1918. gadā viņas sekas Vācijas armijā bija redzamas. Brāļošanās sagatavoja arī Vācijas ķeizara armijā sabrukumu un revolūcijas uzliesmojumu. Vācijas ķeizara armija sāka šķīst nevis rietumos, bet gan austrumos. Un tas stipri vien ir arī „brāļošanās” sekas. Tas viņas vēsturiskais nopelns. Bez šaubām, brāļošanos izmantoja kā no vienas, tā no otras puses izlūku interesēs. Arī anekdotisku gadījumu bija diezgan daudz. Bet tas viņas lomu tomēr nemazina. Pie tam brāļošanās Rīgas frontē īstenībā izbeidzās jau maija beigās...

Savāds ir autora paņēmiens aizstāvēt (!) lieliniekus pret apvainojumu, ka viņi sagravuši armiju: „Lielinieki nav vairāk vainīgi pie Krievijas armijas sagraušanas, kā visas citas toreizējās politiskās partijas: mazinieki, kadeti, oktobristi u.t.t.” (90. lp.). Varētu sacīt vēl plašāk: veco armiju sagrava revolūcija, lieliskais politiskais apvērsums, kuņš izmētāja it visus vecās varas elementus un balstus, starp citu, policiju, ierēdniecību un visādas vecās priekšniecības. Bet tikai lielinieki to darija sistematiski un apzinīgi, jo labi apzinādamies, ka visā visumā jaunās proletāriskās varas organizēšana iespējama vienīgi uz vecās varas gruvešiem. Var būt izņēmumi, tikai izņēmumi. Pa daļai tāds izņēmums ir arī latviešu strēlnieku pulki. Pateicoties strēlnieku apziņai, lielinieku ārkārtējam iespaidam un tam, ka kaļa dēļ latviešu strēlnieki palika svešatnē, — viņi nesašķīda, neizklīda, bet gandrīz nesadalīti ievērojās proletāriskās valsts varas elementos un sarkanā armijā. Tas ir lielinieku un Iskolastrela nopelns.

No tā brīža, kad lielinieki guva strēlnieku masā noteicošo lomu, varēja droši apgalvot, ka strēlnieki neizklidīs, ka viņi līdz pēdējam kā organizēta vienība paliks uzticīgi strādnieku šķirai, bet līdz ar to bija priekš katra skaidrs, ka virsnieki nu tik parādīs savu īsto pelēču dabu un nostāsies aktīvi pret strēlniekiem, pret strādniekiem un pret revolūciju. Tā arī notikās pēc 1917. gada 17. maija strēlnieku Padomes rezolūcijas par padomju varu un kaļa un miera jautājumiem. Šī rezolūcija ir vesels posms strēlnieku vēsturē. Tā ir atteikšanās no nacionāl-demokratisma un nacionāl-sociālisma, tas ir zvērēsts proletāriskai revolūcijai. Sarkano strēlnieku pirmais sarkanais zvērēsts, kuram viņi bija uzticīgi visos ilgajos pilsoņu kaļa gados, Pēterburgā, Maskavā, Jaroslavā, Kazanā, Rīgā, Viļņā, uz Ņevas, Volgas, Daugavas, Lielupes, Vislas un Dņepras krastiem, pie Baltijas un Melnās un Azovas jūrām, it visur, vislielākās grūtībās, pie vislieliskākām, dažkārt, netaisnībām un virsniecības kļūdām. Latviešu strēlnieku krūtim aizstāvēta Petrograda, Tula, aizstāvēts Kremlis, aizstāvēta Padomju vara, Padomju Krievija, proletāriskā revolūcija, proletāriskā diktatūra. Zvērēsts svēti izpildīts. Lūk, šī rezolūcija:

Attiecībā pret jauno Pagaidu valdību apvienotā latv. strēlnieku Padome pieņem šādu rezolūciju:

1) 5. maija rītā sastādītā Pagaidu valdība ir sīkpilsoņu un vienas daļas strādnieku mēģinājums izlīgt ar mēreni imperiālistisko buržuaziju un zemes īpašniekiem.

2) Šis izlīgums pierāda: a) ka Anglijas, Francijas un citu „sabiedroto” valstu un Krievijas imperiālisti pārliecinājušies, ka Krievijas revolūcionārā armija nav vairs piespiežama aizstāvēt neaizmaskotu iekāpošanas politiku, ka jāapmierinās ar „aktīvu aizsardzību”, izdevīgos apstākļos pārvēršot to uzbrukumā, ko izmantotu arī iekāpošanas nolūkos, — b) izlīgums liecina, ka sīkpiļsonība un viena daļa strādnieku tic, ka buržuazija un zemes īpašnieki spēj atsācīties no savām šķiras interesēm un no savas šķiras saimnieciskās politikas un pieņemt demokratijas platformu.

3) Mēs turpretim esam tai pārliecināti, ka „aktīva aizsargāšanās”, ja arī, kas nav ticams, tā izvērštos aktīvā uzbrukumā, tomēr visādā ziņā kļūtu par imperiālisma aktīvu aizsargāšanu, jo Anglijas, Francijas u.c. „sabiedrotie” no iekāpošanas neatsakās, un viņu armijas uzbrūk iekāpošanas un sagraušanas nolūkā; ar savu „aktīvu aizsardzību” mēs balstītu viņu politiku, balstītu iekāpošanu; Krievijas zaldāti ietu nāvē „sabiedroto” valstu un arī Krievijas kapitāla labā.

4) Bet mēs uzsveram arī to, ka no iekāpošanas un pretinieka sagraušanas neatsakās arī Vācijas—Austrijas savienības valdības. Mēs

esam pārliecināti, ka politiski un stratēģiski izdevīgā brīdī — Vācijas—Austrijas laupīšanas politikas vadītāji dzīs savu armiju pret Krieviju.

5) Mūsu armijas un revolūcionārās tautas rīcība šai traģisma pilnā stāvoklī, pēc mūsu domām, var būt tikai šāda: jāpamudina „sabiedroto” un „naidīgo” valstu demokrātijas pieņemt un uzstāties par Krievijas revolūcionārās demokrātijas miera platformu — bez aneksijām, bez kontribūcijām, par tautu pašnoteikšanos — un trenkt projām imperiālistiskās valdības; spiest revolūcionārās Krievijas valdību, piedraudēt gluži nošķirties no „sabiedrotiem”, ja viņi nepieņem demokrātijas miera platformu. Vācijas armijas revolūcionārizēšanās un miera idejas stiprināšanas nolūkā jāturpina brāļošānās un aģitācija, pie kam tās organizējamās zem Kareivju Padomju uzraudzības, lai brāļošanos neizmantotu neķītriem nolūkiem kā mūsu, tā arī pretējās puses stābi. Paredzēdami imperiālistiskās Vācijas uzbrukumu Krievijai, mēs uzdodam Padomēm uzmanīgi sekot pretņiekam un nostiprināt armiju, lai mēs būtu spējīgi atsist uzbrukumu.

6) Miera politika izvedama vienīgi tad, ja revolūcionārā demokrātijā noteikti nošķīras no savas zemes dažādu novirzienu imperiālistiem un uzstājas zem Str., Zaldātu un Zemnieku Padomju nedalītas vadības.

7) Tālāk, mēs esam pārliecināti, ka buržuazijas un zemes īpašnieku priekšstāvji Pagaidu Valdībā traucēs un neļaus izvest dzīvē nevien revolūcionārās demokrātijas ārlietu politiku, — bet arī iekšējo politiku: vecās varas palieku laušanu, jaunās iekārtas radišanu, zemnieku saimnieciskā stāvokļa nodrošināšanu, strādnieku likumu izvešanu dzīvē, nodokļu uzvelšanu mantīgo šķīrām, rūpniecības, banku u.t.t. uzraudzīšanas organizēšanas nokārtošanu un bada novēršanu. Buržuazija un zemes īpašnieki to traucēs tādēļ, ka šīs reformas un pasākumi vērsti pret šo šķiru patīgām interesēm.

8) Tādēļ mēs atzīstam: koalīcijas ministrija nespēj atsvabināt ne mūsu armiju no asiņu liešanas un kropļošanas kapitālistu, baņķiešu — visu iekāpotāju labā, ne arī izlietot visus iespējamus un nepieciešamos līdzekļus Krievijas glābšanai no saimnieciskā sabrukuma un kontrevolūcijas uzliesmojuma.

9) Sociālisti, kuŗi piedalās tagadējā Pagaidu Valdībā, tieši vai netieši atbalsta imperiālistu politiku un aizkavē Krievijas atsvabināšanu un glābšanu.

10) Mūsu lozungu paliek līdzšinējais revolūcionārās demokrātijas uzaicinājums: *Visu varu Strādnieku, Zaldātu un Zemnieku Deputātu Padomēm!*

11) Šinī virzienā mums jāturpina aģitācija un propaganda strādniekos, armijā un zemniekos, uzsverot, ka revolūcijas ieguvumi nodrošināmi un tālāk attīstāmi, tikai nošķiroties no kapitālistiem un lielgruntniekiem, no visu zemju imperiālistiem un apvienojoties ar visu zemju strādniekiem, un pastāvīgi jāaizrāda, ka kašs izbeidzams tikai revolūcionārā ceļā, visu zemju proletāriešiem cīņā pret visu zemju kapitālistiem.

12) Lai nedezorganizētu revolūcionāro armiju, latviešu apvienotā strēlnieku Padome atzīst, ka atsevišķiem pulkiem un armiju daļām jārikojas kaŗa taktikā demokratiski, izvēlēto vietējo armijas iestāžu aizrādījumu robežās.

Šī rezolūcija galīgā veidā pieņemta ar visām pret vienu balsi, astoņām atturoties.

1922. gada 3. maijā.

Izdevēji

J. VĀCIEŠA APCERĒJUMA
„LATVIEŠU STRĒLNIEKU VĒSTURISKĀ NOZĪME”
II DAĻA.

J. Vācieša apcerējuma otro daļu (tāpat kā pirmo) izdeva L. K. P. grāmatu apgāds „Spartaks”. Tā iznāca 1924. gadā, bet manuskriptu autors pabeidzis jau 1922. gada 10. jūnijā, Maskavā, kā tas atzīmēts darba beigās.

Otrai daļai pievienotas 15 kauju schēmas ar nosaukumu: „Pielikums J. Vācieša Latviešu strēlnieku vēsturiskā nozīme I daļai. Ložmetējkalna pozīcijas 22. dec. 1916. g. — 18. janv. 1917. g.”

(Tā kā no iegūtās mikrofilmas nav iespējams izgatavot labas klišejas, Daugavas apgāds nolēma atteikties no minēto karšu pārspiešanas. Pēc dotajiem norādījumiem, pētniekiem, kas nodarbojas ar Ziemassvētku kauju vēsturi, iespējams šos materiālus iegūt privātā ceļā. Red.)

Vācieša darba otro daļu izdevēji („Spartaks” bija Latvijas komunistu partijas apgāds), diemžēl, ir saīsinājuši, t. i. cenzējuši (skat. tālāk „Priekšvārdam”). Iespējams, ka pēc pirmās daļas iznākšanas tie saņēma norādījumus, lai turpmāk rīkojas uzmanīgāk.

Cik lielā mērā otrā daļa saīsināta, nav iespējams noskaidrot, un maz ticams, ka Vācieša manuskriptu kādreiz izdosies sameklēt. Kamēr pirmā daļa pirmizdevumā aptver 163, otrā — tikai 41 lp.

Stāstījums (jādomā, galvenā kārtā, minēto apstākļu dēļ) ir daudz aprautāks un fragmentārāks. Bez tam pēc 1919. g. 8. jūlija autors vairs aktīvi nedarbojas līdz militārajās operācijās. Tas, protams, jūtami mazina otrās daļas vērtību. Tomēr arī tur var atrast daļu interesantu norādījumu. Atklāti nepateiktais dažkārt izlasāms „starp rindām” (notikumi Latvijā 1919. g.). —

Vācieša apcerējuma otrā daļa šeit sniegta atreferējumā, sākot ar pirmizdevuma priekšvārdu. Vārdiski citēts teksts ievietots pēdiņās, nodaļu virsraksti iespiesti retinātā stilā, redaktora piezīmes liktas kvadrātiekvās.

Priekšvārdam.

(1.—2. lp.)

[To rakstījuši L. K. P. apgāda „Spartaks” vadītāji un tas skan]: „Izlasot „Latviešu strēlnieku vēsturiskā nozīme” otro un beidzamo daļu, arī uz šo daļu jāattiecina viss tas, kas jau teikts mūsu priekšvārdā pie pirmās daļas. Grāmatai ir vēsturiska materiāla nozīme, un tādā kārtā izdevniecība nekādi neuzņemas atbildību par autora politiskajiem uzskatiem un notikumu novērtējumiem. Tas it sevišķi attiecināms uz tām vietām, kurās iet runa par notikumu gaitas novērtēšanu Latvijā. Tā, piemēram, 1919. g. notikumus Latvijā autors cenšas izskaidrot vienīgi kā cīņu pret vācietību. . .

Līdz ar pilsoņu kara izbeigšanos noslēgts ir liels un varonīgām cīņām, slaveniem darbiem pildīts latviešu strēlnieku vēstures posms. Šajās cīņās kritušo daudzo simtu un tūkstošu varonīgo revolucionāru kapu vietas aizaugušas zālēm, varbūt arī pār tām zemnieks mierīgi dzen savu vagu. Šīs kapu vietas neviens neatradis un nesameklējis, nedēstis uz tām puķes un necels pieminekļus. Bet latviešu strēlnieks ierakstījis sev vēsturē un proletāriešu sirdīs dārgu piemiņu ugunīgām burtiem. To nevar vairs aizmirst. To apdziedās nākotnē, un katrs no dzīvajiem, skatot šīs atmiņas, iedegsies revolucionāras cīņas drosmē, smelsies spēku un pārliecību jauniem lieliem darbiem. Revolūcija vēl turpinās. Latvijas strādnieku loma revolūcijā nav izbeigusies. Latvijas sarkanie strēlnieki ir miruši, bet viņi vēl dzīvo!

Izdevēji.

P. S. Šīs grāmatas otrā daļā ir izdarīti daži saīsinājumi, kā tehniski, tā arī redakcijas iemeslu labad.”

Kara stāvoklis pie Kazaņas.

(3.—9. lp.)

Pēc Kazaņas ieņemšanas 1918. g. 6. augustā, balto armija svin uzvaru. Notiek kara spēka parāde, dievkalpojumi, sarīko loteriju.

Pa to laiku Vācietis organizē pretuzbrukumu Kazaņas atgūšanai. Krievu pulki ir pavisam iziruši. Vācietis raksta: „Operācijā pret Kazaņu piedalījās pieci latviešu pulki: 1., abi sestie, 2., 4., un kavalerijas pulks. Šinī operācijā visu grūtumu iznesa uz saviem pleciem latvieši. . . Vienā ziņā latviešu strēlnieki bija savādi — viņi prasīja labus komandierus. . . 18. augustā es aizbraucu uz Kazaņas pozīcijām, atvezdams līdz bij. palkavnieku Slavēnu, kuŗu es nodomāju iecelt par 5. armijas komandieri. 5. armijas stābs bija pie

Svijažkas stacijas. Te arī pāris dienas priekš tam bija ieradies Tautas kara komisārs Trockis." (4. lp.)

[Trockis pats situāciju raksturo kā ārkārtīgi kritisku: „Vis karājās diega galā. Dienu no dienas, bet tomēr revolūcija tika izglābta.” Trotski, Mitt liv, 144.]

Slavēnu arī ieceļ par 5. armijas komandieri. Vācietis paskaidro: „Es izstrādāju Kazaņas ieņemšanas plānu [tajā liela loma piešķirta artilerijai]... Uz šīs operācijas pamata Kazaņa tika ieņemta 9-tā septembrī.” (5. lp.)

[Slavēna vadītais latviešu strēlnieku uzbrukums Kazaņai noderējis par motīvu J. Medeņa balādei „Svijaga”].

Vācietis, [kas 1918. g. 4. sept. ir iecelts par visu Pad. Krievijas bruņoto spēku virspavēlnieku] cenšas ieviest kārtību krievu vienībās. — „Atbalstoties uz latviešu strēlnieku dūšību, izdevās ieviest disciplīnu arī krievu pulkos, kas tomēr nācās ļoti grūti: bija jālieto ļoti asi līdzekļi. Izirusi masa uz reizi saprata, ka arī masu noziegumus ir iespējams sodīt. Latvieši vienīgi izturējās pēc disciplīnas, kā kaujā, tā ārpus tās.” (6. lp.)

Kaujās pret Kazaņu latviešu strēlnieki bez atpūtas bija atradušies zem uguns veselu mēnesi. Zaudējumi bija lieli, krit arī III latviešu brigādes k-ris Judiņš. Viņu godinot, pirmo staciju no Kazaņas nosauc par „Judino”. (7. lp.)

Vācietis piemin latviešu strēlnieku lomu Petrogradā, padzenot Krievijas Satversmes sapulci, un saka: „Kā Petrogradā 1917. g. rudenī [pareizi jābūt — 1918. g. janvārī. Red.], tāpat pie Kazaņas 1918. gada rudenī latviešu strēlniekiem ir lieliski revolūcionāri un vēsturiski nopelni. Latviešu strēlnieki nekur negāja kā akls ierocis valdošo personu rokās. Nē!... Latviešu strēlnieku pulki sastādījās no istiem proletāriešiem.” (8. lp.)

Pēc uzvaras Kazaņā tiek ieņemta Simbirska ([tagad: Uljanovska] un Samara [tagad: Kuibiševa] — Volga nāk padomju varas rokās. Pad. Krievija dabū maizi, taukvielas, uzlabojas transports.

— „Liels daudzums latviešu strēlnieku tika pārcelti uz krievu pulkiem komandējošā sastāva, ieņemdami rotu un bataljonu komandieņu vietas... Latviešu strēlnieku pulki palika rīta frontē līdz decembra [1918. g.] beigām, kad viņi tika pārgrupēti uz rietumu fronti priekš Latvijas atbrīvošanas, kuŗa pēc Vācijas sakaušanas pasaules karā un viņas kara spēka aiziešanas palika bez sava saimnieka.” (9. lp.)

Latviešu strēlnieku pulki dienvidu frontē
1918. gadā.
(9.—12. lp.)

Kazaku spēki („visas kazacības”) pāriet reakcijas pusē. 1918. g. maija beigās tie izdzen no Donas apkārtnes visus sarkanarmiešus. Stratēģiskais uzdevums tādēļ ir — sakaut Donas un Kubaņas kazakus un ģen. Aļeksejeva armiju.

Sarkanie ir gan skaitliskā pārsvarā, bet tie pazaudējuši visas kaujas spējas. Grūti ievest disciplīnu dažādajās sarkano bruņoto spēku grupās. — „Balažovas, Caricinas un Kaukazijas grupu priekšgalā stāvēja ļaudis bez kādām kaļa zināšanām... Caricinas grupas [ap 126.000 vīru] priekšgalā stāvēja kollēģija no 3 bij. ogļraktuvju strādniekiem.” (11. lp.)

Vācietis sadala visas kaļaspēka grupas piecās armijās (8.—12. armijā). Caricinas grupu pārveido par 10. armiju. [Šo armiju komandē Vorošilovs un sadarbojas ar Staļinu. Skat. U. Ģērmanis, Pulkvedis Jukums Vācietis.] Lielākā daļa no Caricinas grupas izklist: 1919. g. janvārī no 126.000 vīriem paliek tikai ap 22.000. Tas pats notiek ar pārējām minētajām kaļaspēka grupām.

„Pēc Kazaņas ieņemšanas par dienvidus frontes komandieri tika iecelts *Slavēns*. Frontes stābs atradās Kozlovā. Ārstēšana tika iesākta no 9. armijas. Priekš šīs armijas dziedināšanas tika izraudzīta latviešu strēlnieku divīzijas III brigāde (11. lp.)... Pēc Kazaņas ieņemšanas latviešu strēlnieku slava palika ļoti plaša un impozanta arī citās frontēs un armijās. Bija diezgan tikai ar latviešu strēlnieku klātbūtni [lai ievestu disciplīnu]...” (12. lp.)

Taču kaujās pret kazakiem krievu sarkanarmieši atkārtoti meklē glābiņu bēgšanā, pametot latviešu strēlniekus vienus ciņas laukā. — „Nav vairs otra gadījuma frontē, kur panākumi būtu maksājuši latviešiem lielākus zaudējumus, nekā te. Abi pulki, 8. un 9., abas baterijas un jātnieku daļas divu mēnešu laikā, būdamas bez izmaiņas kaujā, zaudēja gandrīz visu savu sastāvu. Decembra mēnesī uz manu īpašu pavēli abu pulku atliekas tika izņemtas no armijas virsniecības pārraudzības un vēlāk pārvestas uz Daugavpili un tur papildinātas.” (12. lp.)

Latvijas ieņemšana 1919. gada sākumā.
(12.—14. lp.)

„[Latvijā] uz politiskās skatuves cīnījās Niedra un Ulmanis. Kārtību uzraudzīja vācu leitenanti. Tai pašā laikā organizētie vācu

elementi gaidīja izdevīgu brīdi nosviest masku un nobīdīt abus augšā minētos čempionus pie malas... Latviešu strēlniekiem bija jāizslauka no Latvijas visas vācu armijas atliekas, baroni un viņu kļiķe un citi pretendenti." (13. lp.)

„Latviešu strēlnieku Padomju divīzijā bija salasījušies vairāk desmit tūkstošu cīnītāju no latviešu jaunās paaudzes, kuņai bija griba ar ieročiem rokās izcīnīt savas tiesības zem saules un kuņai vēsture uzlika uzdevumu ieņemt Latviju. Sakarā ar šo uzdevumu bija nolemts pārvērst latviešu strēlnieku divīziju par Latvijas armiju. Latvijas armijas organizācijas pamatus izstrādāju es [2 strēlnieku un 1 jātnieku divīzija]. Par Latvijas armijas komandieri uz Latvijas Padomju valdības priekšlikumu tiku iecelts es (paturot arī virspavēlnieka vietu)." (14. lp.)

Rīgas un Jelgavas ieņemšana.

(14.—19. lp.)

Par vācu karaspēka operācijas bazi un atbalsta citadeli Vācietis apzīmē Karalauču, Kauņas un Liepājas cietokšņus. Tādēļ militārā darbība Latvijā un Lietuvā ir cieši saistīta.

Vācietis izstrādā operācijas plānu (3 uzbrukuma kolonnas). Otrās latviešu divīzijas formējamās daļas līdz to gatavībai paliek armijas rezervē. Īsā laikā tiek ieņemta gandrīz visa Latvija, un ap 1919. gada 15. janvāri fronte atrodas pie Ventas krastiem. — „Tā latviešu strēlnieki atsvabināja savu dzimteni un padarīja viņu par brīvu, neatkarīgu valsti un atdeva viņas pārvaldīšanu un tautas likteni — Latvijas strādnieku un zemnieku Padomju valdības rokās. Tas ir milzīgs vēsturisks darbs, nopirkts ar latviešu jaunās paaudzes varoņību un asinīm." (15. lp.) [Ar šo paskaidrojumu Vācietis netieši norāda, ka par turpmākajām neveiksmēm atbildīga ir Padomju valdība, t. i. komunistu partija].

Neveicas ar igauņu un leišu sarkano armiju formēšanu („garīdzniecības iespajds uz leiti"). Latviešu divīzija (9 pulki) paliek ar neaizsegtu aizmuguri un tai jācīnās nesamērīgi plašā frontē: Verava-Valka-Ainaži-Ventspils-Liepāja-Šauļi. — „Nebija iespējams tūlīņ ieņemt Liepāju. Nākošo dienu panākumi atkarājās no Krievijas un Latvijas Padomju valdību spējām organizēt kaujas spējīgus karapulkus." (16. lp.)

Vācietis, protams, nevar klāstīt savus politiskos uzskatus, tādēļ viņš paskaidro, ka „tēlo tikai tos faktus, no kuņiem redzama latviešu strēlnieku vēsturiskā nozīme." (16. lp.)

Seko apraksts par kritisko stāvokli lielinieku frontēs laikā no 1918. g. februāra līdz jūlijam: no austrumiem uzbrūk Kolčaks, no dienvidiem Krasnovs un Dežikins, no dienvidrietumiem ukraiņu atamans Petjura, no rietumiem poļi un vācieši [vācu brīvprātīgo spēku lielumu autors pārspīlē, minot 22 kājnieku bataljonus, artilēriju un dažus jātnieku pulkus. Jāievēro, ka viņš pats visu laiku atradās Krievijā, tālu no kauju laukiem rietumos.] Somija ieņem draudošu stāvokli, rietumu sabiedrotie izceļ desantus Archangeļskā un Murmanskā.

Vācietis norāda, ka nākotnes vēsturniekam būs grūti izprast notikumus visā visumā: „Revolūcijas kaņā katram notikumam ir sava sevišķa nozīme vai cēlonis, kuņi pa lielākai daļai nav nekur atzīmēti.” (17. lp.)

Kamēr Lietuvā lielinieki gūst panākumus ar krievu sarkanās armijas palīdzību, pavisam citādi tas ir Latvijā — „Brīvības nesēji bija pašu latviešu spēki: apbruņoti, apmācīti, labi organizēti un solidāri savos centienos [Vācietis norāda, ka 1919. gadā liela tautas daļa ar sajūsmu sagaida sarkanos strēlniekus. Tas, kā zināms, arī atbilst patiesībai, jo lielinieki vēl nebija parādījuši, kas notiek, kad viņu teorijas īsteno praksē.]... Latvijas Padomju valdībai stāvoklis bija ļoti labvēlīgs. Mēs varējām cerēt, ka Latvijas valdībai būs iespējams drīzumā saformēt vajadzīgos spēkus, it īpaši, ja ņemam vērā, ka ļaunu priekš tam bija vairāk kā vajadzīgs.” (18. lp.) [Tas jau ir nepārprotams norādījums par lielinieku valdības nespēju un nepareizo politiku.]

Seko diezgan atklāts paskaidrojums: „Nav mūsu nolūks izpētīt visus tos iemeslus, kuņi dēļ Padomju Latvijas valdību ķēra tāds pats liktenis, kāds toreiz bija jāpārdzīvo visām mazo tautiņu komūnistiskajām valdībām. Notikumi pie Rīgas krišanas 1919. g. maijā ir diezgan labi apstrādāti aiz robežām. Tagad vairs nav šaubu par to spēku sastāvu, kuņi toreiz no abām pusēm cīnījās Daugavas krastos. Spēki grupējās šādās trijās daļās: pirmā — Padomju varas piekritēji — *sarkanie*, otrā — *demokratiskās republikas piekritēji*, komūnisma ienaidnieki; trešā grupa sastāvēja no dažādām vācu kaņā daļām... piem., Šteinekera bataljons, te bija dzelzsdīvīzijas atliekas u. t. t. Viņu spēki nebija lieli... Bez šaubām, viņu nolūks bija sa-grābt Latviju savās rokās, izlietojot latviešu savstarpējo šķelšanās politiku, spēlējot tertius gaudet [trešais priecājas] lomu.

Vairākuma ziņā sarkanā grupa bija daudz lielāka par citām, bet kaujas spēju ziņā viņa palika arvienu vājāka. Laikam ar to ir izskaidrojams tas apstāklis, ka barona Šteinekera bataljonam, kuņš sa-

stāvēja no divām rotām, izdevās bez lieliem pūliņiem ieņemt Rīgu, neskatoties uz to, ka viņam pretī stāvēja vismaz desmitreiz lielāki spēki. Jūnija sākumā sarkanie tika atspiesti līdz Latvijas robežām. Te mums jāpiemin, ka saformēt Latvijas armiju, kā tādu, neizdevās. Visi grūtumi un pūliņi bija jānes latviešu strēlnieku divīzijai.” (18.—19. lp.)

*Latviešu strēlnieku divīzija pret
ģen. Deņikina armiju dienvidos.*
(19.—33. lp.).

„Mēneša laikā latviešu strēlnieku divīzija no jauna bija savesta savā agrākā sastāvā, bija atkal stipra, un devu pavēli sagatavoties uz pārsviešanos dienvidus frontē pret ģen. Deņikina armiju. Latvieši līdz šim bija nesuši tik lielus zaudējumus, ka man, patiesību runājot, daudzreiz nāca prātā, vai es daru pareizi, tik lielus upurus prasīdams no mūsu jaunās paaudzes. Bet tādā laikmetā, kāda bija 1919. gada vasara dienvidus frontē, kad no kaujas atkarājās ne tikai Krievijas, bet pat visas pasaules vēsture, kur lai ņem kritēriju tāda jautājuma izspriešanai? Tādos brīžos galveno lomu spēlē nepieciešama vajadzība, un, ja vien pareizi izprasta, tad ar to ir ataisnojami visi upuri.” (19. lp.)

Vācietis atzinīgi izsakās par Deņikina armijas kaujas spējām, sevišķi attiecībā uz trieciena grupu, kas atrodas šīs armijas centrā. Tā sastādās no I korpusa — Korņilova, Markova un Drozdova divīzijām.

Austrumu frontē Kolčaks ir galīgi sakauts, un par kaujas vietu ir kļuvusi Sibīrijas dzelzceļa līnija. Vācietis uzskata Deņikinu par bīstamāko pretinieku un gatavojas pārsviet lielākus spēkus uz dienvidu fronti. — „Bet šī mana rīcība tika bremsēta no dažādiem apstākļiem Maskavā, un rīta frontē turēja par vajadzīgu dzīties Kolčakam pakal ar visām sešām armijām, neskatoties uz to, ka uz Omskas pusi veda tikai viens dzelzceļš. Par *manas aiziešanas iemesliem*, kā mēs to lasījām 10. jūlijā 1919. gadā „Izvestijā”, bijis tas, ka es neesot gribējis skriet Kolčakam pakal uz Āziju.” (20. lp.) [Skat. U. Ģērmanis, „Pulkv. J. Vācietis”.] — „[1919. g.] jūlija mēneša sākumā vispārējais stratēģiskais stāvoklis bija šāds: ģen. Deņikina armija turpināja uzbrukumu plašā frontē starp Volgu un Dņepru. . . Vakarū frontē: pret Poliju, Baltkrievijas republiku, Latviju un Igauniju, tāpat kā ziemeļu frontē, sarkanā armija savu stāvokli vēl nebija izlabojusi pēc pavasara neizdevībām. Rīta fronte

tiecās uz Vakarāzijas pusi... Dzīt uz Āziju labākos sarkanās armijas spēkus tanī brīdī, kad pretinieki no dienvidiem (Deņikins) un vakariem (Polija, Golcs, Bermonts, Judeničs) centās mūs izdzīt no Eiropas Krievijas... tas bija neprātīgi... *Jūlija mēneša 8. dienā es tiku no virspavēlnieka vietas atcelts augšminēto iemeslu dēļ.*" (20. lp.)

*

„[1919. g.] oktobra mēneša pirmajās dienās latviešu strēlnieku divīzija tika savilkta netālu no Kromas pilsētas, kuŗa bija pretinieku rokās. Viņai tika piedotas divas brigādes, viena kavalerijas — Primakova, otra sarkanarmiešu — Pavlova. Kopā ar šīm daļām latviešu divīzija sastādīja trieciena grupu, kuŗai bija jāsadragā ģen. Deņikina trieciena grupa, kuŗa sastāvēja no viņa labākajām Korņilova, Markova un Drozdova divīzijām. Latviešu divīzija sastāvēja no 10 pulkiem: deviņi numuru pulki un desmitais īpašais latviešu pulks, bez tam viens kavalerijas pulks. Divīzijai tika dota laba artilērija un citas tehniskas nodaļas.” (20.—21. lp.) Lielinieku stāvoklis ir bīstams. Baltie ieņem Caricinu. Ģen. Mamontovs iesāk savu kavalerijas reidu, „līdzīgu senlaiku tatāru gājienam vai arī Pēterļa Lielā laika ģen. Šeremetjeva uzbrukumiem Baltijai”, un no Kozlovas tiek izdzīts dienvidu frontes stābs. Augusta sākumā sarkanie gatavo operāciju no Voronežas uz Harkovu, bet tā nobeidzas ar milzīgu katastrofu. — „Visa dienvidu fronte tika sakauta un, pamezdamā artilēriju un kuŗa materiālus, nāca atpakaļ uz Maskavas pusi. Ģen. Deņikina armijas dzinās pakaļ, iztrenkdamas pēdējos pretinieka organizācijas atlikumus. Septembra beigās dienvidu frontes stāvoklis bija katastrofisks. Ģen. Deņikina trieciena grupa bija sakopota Kromas—Orlas pilsētu apkārtnē. Ar šo grupu viņš sasniedza savus lielos panākumus, un viņas uzdevums bija turpināt uzbrukumu uz *Maskavu.*” (21. lp.)

Vācietis salīdzina Deņikina fronti ar līdz beidzamam izstieptu gumiju, kuŗai viens gals piesiets pie Volgas, otrs — pie Dņepras. — „Vajadzēja laba trieciena vidū, un visas frontes aktīvā nozīme ar to būtu pagalam. Pret ģen. Deņikina ‚trieciena dūri’ vajadzēja nostādīt otru ‚trieciena dūri’... *Tādu lomu vajadzēja spēlēt atkal — latviešu strēlniekiem.* Visa pasaule to brīdī raudzījās uz to, kas notiks Kromas pilsētas apkārtnē. No šejienes gaidīja izšķirošo kauju. Te lielgabaliem, ložmetējiem un cilvēku drošsirdībai un prātam vajadzēja pagriezt vēstures riteni. Ģen. Deņikins gribēja vēstures riteni griezt atpakaļ. Mēs — uz priekšu... Konkrēti runājot, šis svarīgais vēstures mezgls bija jāatraitsa *latviešu strēlniekiem, un viņi*

to izdarīja ar vislielāko pašuzpurēšanos un ne ar ko nesalīdzināmu varonību divu nedēļu ilgstošās kaujās sirmās Kromas pilsētas apkārtnē." (22. lp.)

Tad seko sīks apraksts, dienu pa dienai, par „operāciju Kromas pilsētas apkārtnē no 9. līdz 28. oktobrim.” Autors to dēvē par „pilsoņu kara beigu sākumu.” Viņš paskaidro: „Lai būtu objektīvs šīs operācijas vēsturē, es turu par labāku pievest viņas aprakstu tādā veidā, kā viņš izstrādāts 14. armijas vēsturiskā komisijā.” (22. lp.)

Ar dienvidu frontes komandieŗa 1919. g. 9. oktobra pavēli nr. 10726 latviešu strēlnieku divīzija kopā ar Pavlova un Primakova brigādēm sastāda triecienu grupu latviešu divīzijas priekšnieka Martusēviča vadībā. Sākumā tā ir padota 13., vēlāk — 14. armijai.

Autors atzīmē, ka „abas puses, sarkanie un baltie, parādīja savu komandieŗu un zaldātu drošsirdību un izveicību. . . Kromas pilsēta vairākas reizes pārgāja no rokas rokā.” (23. lp.) [Skat. J. Medeŗa simbolisko balādi „Kromas spigana”.]

Šīs operācijas laikā atkārtojas parastā parādība — krievu sarkanarmieŗi vairākkārt bēgot pamet kaujas lauku un latvieŗiem vietniem jāglābj stāvoklis.

Pēc vairāku dienu kaujām 5. un 6. latviešu strēlnieku pulks 15. oktobrī ieŗem Kromu [pirmo reizi]. 16. okt. notiek ienaidnieka pretuzbrukums, un Pavlova kavalerijas brigāde atkāŗjas pānikā. — „Izklīduŗo un pāniskā kārtā bēgoŗo Pavlova brigādi II latviešu brigādes komandieris Freibergis ņēma savā pārraudzībā un drīzumā ieveda viņā ar stingru roku kārtību.” (25. lp.)

18. okt. latviešu divīzija saŗem pavēli nākoŗās dienas vakarā ieŗemt Orlu un Stiŗas staciju. 5. latviešu pulks smagās kaujās piespieŗ atkāŗpties Markova un Korņilova pulkus. Pretinieks pamet ap 500 krituŗu. 5. latviešu pulkā krituŗo starpā ir 1., 4., un 5. rotas komandieŗi. Pavlova brigāde 18. okt. nespēŗ sasniegt pavēlē uzdotos mēŗkus.

19. okt. pie Sachonskajas stacijas un Orlas pilsētas ieraudzīti pretinieka ierakumi un drāŗu aizŗogojumi.

20. okt. III latviešu brigādes pulki sāk uzbrukumu Orlai. 6. latviešu pulks ieŗem Stiŗu, bet Korņilova divīzija to atgūst. 5. un 9. latviešu pulks plkst. 10 ieiet Orlā. Plkst. 15.30 saŗemta telegramma, ka par latviešu divīzijas priekŗnieku *Martusēviča vietā iecelts Kalniŗŗ.* (27. lp.)

21. okt. pretinieks uzbrūk ar pāŗākiem spēŗiem (Drozdova pulks u. c.). Latvieŗi uzbrukumu atsit, bet I brigādei lieli zaudēŗjumi. 5.

un 4. strēlnieku pulks par jaunu ieņem Stižu. Pretinieks raida kaujā bruņu vilcienu un spēcīgu artilēriju. Latviešu zaudējumi lieli, un palīdzība nenāk. Atkal jāatkāpjas no Stižas.

22. okt. ierodas palīgā 8. krievu strēlnieku divīzijas kavalerijas divīzions (2 eskadroni), un to piedala 3. latviešu pulkam. Bet, tiklīdz parādās pretinieks, krievu kavalerijas divīzions izklist. Nevērtīga izrādās arī 7. krievu strēlnieku divīzijas I brigāde. Šai dienā II latviešu brigāde atsit četrus ienaidnieka uzbrukumus. Tai pašā laikā atkāpjas viens Pavlova brigādes pulks. Balto zaudējumi ir ļoti lieli, bet tie tomēr ar lielu niknumu atkārtoti uzbrukumus. — „Pēc kaujas tika konstatēts, ka no lielā sakarsējuma šaujot 4. latviešu pulkā bija samaitātas liela daļa flinšu; 6 ložmetēji bija sadragāti. Šīs dienas kaujā 4. pulks izšāva 110.000 patronu.” (29. lp.) 9. krievu divīzijas četri pulki iesāk uzbrukumu uz Stižas pusi, bet drīz bēg atpakaļ pānikā [motīvs A. Čaka poēmai „Psichiskais uzbrukums”]. „Pretinieks, dzīdamies krieviem pakā, uzkrita ar lieliem spēkiem 5. latviešu pulkam no aizmugures. 5. latviešu pulks palika savās pozīcijās un ar uguni centās apturēt pretinieku, noplaudams viņa ķēdes ar ložmetēju un flinšu uguni, bet tomēr beidzot pats tika piespiests atiet uz Lušku sādžu.” (29. lp.) II latviešu brigāde 22. okt. zaudē 230 kritušus un ievainotus.

23. okt. 7. latviešu pulks ieņem Kromas pilsētu [otru reizi latviešu rokās].

24. okt. pāriet ārkārtīgi asiņainās kaujās. Starp citu ģen. Markovs raida cīņās divus virsnieku pulkus. Zaudējumi abām pusēm milzīgi. 3. latviešu pulkā krīt vai tiek ievainota lielākā daļa no komandējošā sastāva. 8. latviešu pulka komandējošo sastāvu izsūt no ierindas. (30. lp.)

25. okt. „turpinājās ģenerālsacīkste starp latviešu strēlnieku divīziju un ģen. Deņikina I korpusu — Korņilova, Markova un Drozdova divīzijām”. (31. lp.) Šai dienā I latviešu brigāde gūst panākumus, II brigādes frontē notiek pozīciju cīņas, III brigāde — zaudē Kromas pilsētu.

26. okt. „7. latviešu pulka komandieris no jauna uzdod ieņemt Kromas pilsētu, kuŗa tam bija jāatstāj dažādu no viņa neatkarīgu iemeslu dēļ”. (31. lp.) 7. latviešu pulks sakauj ģen. Markova 3. pulku, ieņem Kromu [trešo reizi latviešu rokās] un saņem dažādas trofējas. — „No šī laika Kromas pilsēta vairs nepārgāja pretinieka rokās. Pretinieks vairs neparādīja spējas aktīvos uzņēmumos. . . Pretinieks spiests atzīt sevi par sakautu. Kopā ar 7. pulka varoņdarbu arī citas latviešu divīzijas daļas virzījās uz priekšu.” (31. lp.)

27. un 28. okt. — „Pretinieks visā latviešu divīzijas frontē iesāka atkāpties. Latviešu divīzija kopā ar piedalītām daļām pārgāja uzbrukumā. Ar to iesākās ģen. Deņikina armijas galīga sakaušana. Latviešu divīzijas kaujas no 10. līdz 28. okt. 14. armijas vēsturnieks nobeidz šādiem vārdiem: „Ar to Kromas operāciju vajaga uzskatīt par izcīnītu taktiski un vēsturiski.” (31.—32. lp.)

Vācietis piezīmē, ka šīs kaujas iznākums „Deņikinu noved pie bezdibeņa malas — Melnās jūras krastiem. . . Ģen. Deņikina fronte iesāka savu atkāpšanos uz dienvidiem un galīgi saskaldījās 3 lielākos pulkos: viens devās uz Kaukaziju, otrs uz Krimu, trešais uz Besarabiju.” (32. lp.)

Autors salīdzina Kromas kauju 1919. g. oktobrī ar kauju pie Kazanā 1918. g. augustā un septembrī, ar kaujām pret Krasnovu dienvidu frontē 1919. g. janvārī un ar Kolčaka sakaušanu 1919. g. maijā pie Samaras. Visur tas pats princips: no izlases vienībām izveido „trieciena dūri” un ar to iznīcina pretinieka labākos spēkus svarīgākajā frontes iecirknī. Tam neglābjami seko visas pretinieka frontes sabrukums. (32.—33. lp.)

Notikumi vakaru frontē.

(33.—36. lp.)

Autors vispirms vēlreiz norāda uz Deņikina spēku izšķirīgo nozīmi Krievijas pilsoņu karā (Deņikina fronte — centrālais kaujas lauks). Deņikina sakaušana 1919. g. oktobrī maina ārējo politisko stāvokli. — „Antantes valstis negribēja tālāk pabalstīt dažādus avantūristus, un angļu un franču flotes iesāka aktīvu kara darbību pret Bermontu, Golcu un Judeniču no jūras puses.” (34. lp.) [Pēdējais Vācieša apgalvojums ir drusku pārspilēts, bez tam nav jāaizmirst, ka ģen. Vrangels vēl 1920. g. saņēma antantes atbalstu].

Tai laikā, kad Deņikina armija vēl virzās uz priekšu, ģen. Judeničs no Igaunijas sāk uzbrukumu Petrogradai (1919. g. septembrī). Oktobrī Judeničs jau atrodas Petrogradas priekšpilsētās. Stāvokļa glābšanai uz turieni pārsviež 5. Zemgales strēlnieku pulku ar pulka bateriju.

[Jāpiezīmē, ka Zemgales pulks neietilpst latviešu divīzijas sastāvā, kad tā cīnās pret ģen. Deņikina spēkiem pie Kromas un Orlas.] Zemgaliēši 1919. g. jūlija beigās no Maskavas tiek sūtīti pret Mamtova kavaleriju un cīnās ar to līdz pusoktobrim. Tad viņus steidzīgi nosūta pret Judeniču.

Notikumus Petrogrades frontē Vācietis tēlo pēc 5. Zemgales strēlnieku pulka komandiera Gregora relācijas (apraksta). 1919. g. 20.

okt. zemgalieši pāriet uzbrukumā. Kopā ar 188. un 189. krievu pulku. 5. Zemgales pulks sastāda trieciena grupu, „kuŗa cīņās pie Pavlovskas deva ģen. Judeniča armijai nāvīgu triecienu”. (34. lp.)

Padomju pulki pie Pavlovskas un Gačinas bija galīgi sakauti un nekārtībā atkāpās. Judeničs draud pārraut Nikolaja [Petrogradas-Maskavas] dzelzceļu. Bet viņa fronte, līdzīgi Deņikina frontei, ir ļoti izstiepta. — „Vajadzēja dot noteiktā vietā sitienu. Šī vieta bija Pavlovskas virziens: te viņam [Judeničam] bija vislielākie panākumi un vislabākie spēki.” (35. lp.) Zemgalieši triecienā sagrauj pretinieka labākās vienības — Volinska gvardiju un palkavnieka Drozdova virsnieku bataljonus.

22. okt. zemgalieši, kopā ar 188. pulku, ieņem Pavlovsku. 24. okt. ienaidnieks dodas pretuzbrukumā tanku atbalstā un sacel milzīgu pāniku krievu padomju pulkos. Zemgaliešiem izdodas dažus bēgošos krievu pulkus apturēt un daudz maz viņus sakārtot. Latviešu strēlnieki ātri atklāj, ka tanku uguns ir visai nesekmīga. Autors piezīmē: „Tanki neatstāja nekādu iespaidu uz aukstasinīgajiem zemgaliešu veterāniem.” (35. lp.)

Ar negaidītu triecienu 5. Zemgales pulks sakauj Semjonova pulku, ko atbalsta 3 tanki. Ģen. Judeniča armija sāk atkāpties uz Narvas pusi. Zemgalieši šajās kaujās iegūst „nedzirdētu slavu un popularitāti.” Pienāk pateicības telegrammas no tautas kara komisāra (Trocka) un republikas augstākās valdības. Viskrievijas Izpildu komiteja apbalvo 5. Zemgales strēlnieku pulku ar otru sarkano goda karogu. (36. lp.)

Pēc balto armiju neveiksmēm (it īpaši Deņikina) 1919. g. oktobrī sabiedrotie aizvāc spēkus no Murmanskas un Archangeļskas. Tie pavēl Vācijai atsaukt no Baltijas Golcu un Bermontu.

[Jānis Gregors (1893.—1944.), kas Krievijas pilsoņu karā komandēja 5. Zemgales strēlnieku pulku, vēlāk atgriezās Latvijā. Beidza L. U. tbu. fak., strādāja kā skolotājs. Bija Jelgavas-Bauskas apr. pamatskolu inspektors, rediģēja skolas grāmatas ģeografijā. Kā ģen. Kureļa stāba adjutantu vācu kara tiesa 20. 11. 1944. viņu Liepājā notiesāja uz nāvi un nošāva. — Gregors ir aprakstījis zemgaliešu kara gaitas, un šo aprakstu izmantojis plkv. Vācietis, tēlojot 5. Zemgales strēlnieku pulka cīņas pret ģen. Judeniča un ģen. Vrangela armijām. Deņikina armijas satriekšanā turpretī Zemgales pulks, kā zināms, nepiedalījās. Tāpēc kļūdaina ir Latvju Enciklop. atzīme, ka Gregors „Krievijas pilsoņu karā komandēja sarkano pulku pret Deņikinu”. (L. E., 8. gr., 718.)]

Latviešu strēlnieku cīņas pret Vrangela armiju.
(36.—41. lp.)

Ģen. Denikina armijas atliekas Krimā 1920. g. pavasarī nāk zem ģen. Vrangela vadības. Išā laikā Vrangelam izdodas stipri nocietināt šauro Perekopas zemes joslu. Viena sarkanā divīzija pēc otras tiek grūsta Perekopas koridorā, bet izsisties cauri neizdodas nevienai. — „1920. g. pavasarī ģen. Vrangela armija izlīda no savas ligzdas un uzsāka plašu aktīvu darbību dienvidu Krievijā. 1920. g. pavasarī pret ģen. Vrangelu tika sakopoti visi latviešu strēlnieku spēki: te mēs redzam latviešu strēlnieku divīziju un 5-to latviešu strēlnieku Zemgāliešu pulku, kuŗš 23. jūnijā izkāpa no vilciena Aleksandrovskas pilsētā. No 1920. g. sākuma līdz ģen. Vrangela armijas aiziešanai mēs redzam latviešu strēlniekus visās triecienu grupās par vadošo spēku... Arvien mēs redzam viņus priekšgalā un visatbildīgākajās vietās. Tas prasa lielus upuŗus... Daži latviešu pulki šeit atrada savu pēdējo gājienu... Jūnija mēnesī latviešu divīzija ir samazinājusies tik tālu, ka viņā skaitās tikai ap 2500 štiku.” (37. lp.) Tomēr „ši varoņu saujīņa” foršē Dņepras upī. 1920. gada rudenī, kad galīgi satriec Vrangela armiju, „latviešu divīziju redzam Kahovkas placdarmā triecienu grupas priekšgalā”.

Autora pēdējais plašākais apraksts ir veltīts 5. Zemgales strēlnieku pulka liktenim. „Zemgālieši... ierakstīja jaunlaiku vēsturē savu neaizmirstamo senču vārdu uz mūžīgiem laikiem caur savu pašuzpurēšanos līdz pēdējam kaujas spējīgam cilvēkam. Zemgāliešu vēsturi es te pievedīšu pēdējā pulka komandiera [pirmais Zemgales pulka k-ris bija Vācietis pats] Gregora aprakstā.” (37. lp.)

Kad Zemgālieši ierodas Vrangela frontē, sarkano pusē valda pānika. Tieši no vilciena strēlnieki iet kaujā un atsit ienaidnieku. — „Mēs atkal dzirdējām veco zemgāliešu kaujas saucienu: — Esat kā vīri! —”

Zemgales pulku piedala 3. krievu strēlnieku divīzijai. Sākas nepārtrauktu cīņu periods. 1920. g. 26. jūnijā sarkanie krievu pulki pamet zemgāliešus vienus kaujas laukā. Tie iekļūst „maisā” no trīs pusēm un cieš lielus zaudējumus. „27. jūnijā notiek tas pats, tikai lielākos apmēros [latvieši atkal „maisā”]. 28. un 29. jūnijā atkārtojas tas pats.” (38. lp.) Četrās dienās zemgālieši cieš ārkārtīgus zaudējumus — „sava tradicionālā kaujas spara dēļ”. Pulku vajadzētu aizvest atpūtā, bet to neatļauj apdraudētais stāvoklis frontē (nikas cīņas norisinās arī Polijā).

25. jūlijā ģen. Vrangela spēki pāriet uzbrukumā un sakauj krievu

vienības, kas atrodas zemgalešu flankos. Savās pozīcijās paliek zemgaleši un kāda maģāru vienība, savstarpīgi it kā sacenšoties varonībā. Ielenkti un ellšķīgā ugunī, zemgaleši turas, cerot, ka jātnieku armija nāks tiem palīgā. Bet tā nerādās. 26. jūlijā pēc artilērijas sagatavošanas vrangleši iet triecienā. Atkāpties ir par vēlu. Ierakumi ir pilni kritušiem un ievainotiem. — „Zemgaleši un maģāri pārdeva savu dzīvību slaveni un dārgi — zemgaleši nomira ar lozungu — ‚Esat kā vīri!‘ — uz lūpām. No uguns iznāca tikai 14 ievainotu strēlnieku, kuņi nākošā dienā, pastiprināti ar dažiem sarkanarmiešiem, no jauna gāja cīņā — *Finis Zemgaleši!*” (39. lp.)

*

1920. gada rudenī latviešu divīziju ieskaita Kahovkas trieciena grupā, kas salasījās pie Dņepras krācēm. „Latviešu divīzijai šai operācijā vairāk morāla nozīme [to nelielais skaits] ... Viņu izturēšanās pēdējās kaujās bija līdzīga viņu agrākiem varoņu darbiem, sākot no Rīgas frontes un beidzot pie Melnās jūras krastiem.” (39. lp.)

[Pēdējo Krievijas pilsoņu kara lielo kauju — kauju pie Perekopas, Vācietis neapraksta. Viņš arī nemin, kas komandēja latviešu divīziju šajā kaujā.]

*

Sava darba beigās Vācietis paskaidro: „Mans nolūks bija celt gaismā latviešu strēlnieku vēsturisko nozīmi visā visumā un padarīt viņu pieietamu literātūrai.” (40. lp.)

Latviešu strēlnieku vēsturi autors iedala divos laikmetos: 1) Rīgas fronte (= prologs), 2) kara darbība sarkanajā Krievijā (= galvenais skats). Vācietis vēlreiz norāda, ka strēlnieku varonība padarījusi latviešu vārdu pazīstamu pasaulē un ka bez viņu cīņām Krievijas pilsoņu karā (satriecot „nedalāmās” Krievijas atjaunotājus) Krievijas apspiestās tautas nebūtu ieguvušas savu brīvību. Pad. Krievijas nacionālā politika ir bijusi stimuls latviešu sarkano strēlnieku cīņām (41. lp.).

PIEZĪMES

PA AIZPUTINĀTĀM PEDĀM

¹ *Zālītis—Nagobads*, Latvijas vēsture, 236. lp.

² *K. Skalbe*, Mazās piezīmes, 41. lp. (1919. g. sept.)

³ Op. cit., 182—183.

⁴ Red. *J. Grīns*: „Nevarēja izšķirties, vai ar to lepoties, vai nelepoties.” (Interv. 20. 3. 1955.)

⁵ *J. Goldmanis*: „Strēlnieku melnotāji visvairāk tiem centās pārnest, ka to daļa pārgājusi Maskavas kalpībā.” Latv. strēlnieki mūžības gaismā, 15.

⁶ Šīnī grāmatā *Tecilas* citāti ņemti no Zviedrijā izdotās *J. Medeņa* dzejoļu izlases *Miķelnīcas*. (J. Abuča apgāds, 1952.)

⁷ *Miķelnīcas*, 71.

⁸ Iespējam, ka šai ziņā *Medeni* ietekmējusi *J. Vācieša* grāmata *Latviešu strēlnieku vēsturiskā nozīme*, kur ievadā teikts: „Šis latviešu strēlnieku kara darbības periods (Rīgas fronte. Red.) nodēra kā sagatavošanas mēģinājums uz lielāku vēsturisku darbību.” Pēc red. *J. Grīna* liecības *J. Medenis* šo darbu bija lasījis.

⁹ Mūžības skartie, 24—25.

¹⁰ Op. cit., 35.

¹¹ Op. cit., 412.

¹² Op. cit., 413.

¹³ Arī igauņu pulkv. *Arnolds Hinnoms*, kas pats bijis latviešu strēlnieku pulkos, norāda, ka šim apstāklim bija ļoti liela nozīme (*Arnolds Hinnoms*, *Lielā cīņa*). Skat. rec. *Latvju Ziņās*, nr. 7 (618), 7. 4. 1955. — Igauņu pulkvedis stāsta par latviešu strēlnieku cīņām.

¹⁴ Latvijas bij. ārlietu min. *Z. Meierovics*, pēc Latvijas atzīšanas de jure 1921. gadā, izteicies: „Versaļas miera līguma aizkulisēs visi baltieši tika ‚dancināti’ — kā krievu kontrrevolūcijas armijām frontē panākumi, tā sabiedrotie ar baltiešu pārstāvjiem nerunā, un otrādi. Ja *Kolčaks* un *Deņikins* nebūtu satriekti, sabiedrotie mūs būtu upurējuši.” (*A. Krodērs*, interv. 15. 1. 1955.)

— Bij. ārlietu min. *F. Cielēns* par šo pašu jautājumu raksta: „Baltijas valstis slēdza separātu mieru ar Pad. Krieviju, lai tādā ceļā sargātu savu dārgi iegūto de facto patstāvību un lai piespiestu Franciju un Angliju pasteigties ar savu de jure atzišanu, kas tika vilcināta, lai nesakaitinātu varbūtējās lielās Krievijas varbūtējos baltos valdniekus.” (*F. Cielēns*, Baltijas starptautiskā problēma, 11.)

— Ka Latvijas un Igaunijas valdības nepadevās stiprajam angļu spiedienam turpināt karu ar Pad. Krieviju, pastrīpo arī angļu vēsturnieks *E. H. Kers* (*Carr*). Beidzot Anglija atzina par labāku atstāt šīm valdībām brīvas rokas minētajā jautājumā. (*E. H. Carr*, *The Bolshevik Revolution*, III, 153 n.)

Kers arī paskaidro, ka „šīs abas pilsoniskās valdības (latviešu un igauņu) bija izrādījušas lielāku spēku un saskaņotību, kā bija gaidīts.” (*Op. cit.*, I, 312.)

— Angļu ārlietu ministrs *Balfūrs* paskaidro igauņu delegācijai, ka Baltijas valstu stāvokļa galīga nokārtošana nevar notikt bez (baltās) krievu valdības piekrišanas. *Skat. A. Fredborg*, *Storbritannien och den ryska frågan 1918—20*, 136.

— Par sabiedroto spiedienu uz Baltijas valstīm *skat. arī I. Deutscher*, *The Prophet Armed*, 444 n.

¹⁵ *Skat. A. Auzāna, J. Goldmaņa, K. Lobes, E. Medņa, Indr. Mežrozēs, J. Pētersona* rakstus krājumā *Latv. strēlnieki mūžības gaismā*.

¹⁶ *L. E.*, 14. grām., 1337 (1952. g.).

¹⁷ *A. Schwabe*, *A Story of Latvia*, 37.

— 1953. g. iznāca šī darba pārstrādāts izdevums franču valodā — *Histoire du peuple letton*, kur atrodam citādu formulējumu: „Cīnoties pret baltajām armijām, kuņas vadīja krievu monarchisti, latviešu strēlnieki naīvi ticēja, ka Kremlis turēs savus solījumus...” (178)

¹⁸ *B. Kalnins*, *De baltiska staternas frihetskamp*, Stockholm, 1950, 50.

¹⁹ *Prof. N. N.*, *Latvijas vēsture*, 285.

— Šis epizods aprakstīts arī divos *J. Goldmaņa* rakstos. *Skat. Zvaigžņu pulku atmirdza*, 14, un *Latviešu strēlnieki mūžības gaismā*, 12.

— *A. Čaks* to apdzejojis poēmā *Strēlnieku atgriešanās* (*Mūžības skartie*, 377—407.)

²⁰ Jāpiezīmē, ka *A. Spekkes* grāmatā minētais (286) latviešu sarkano strēlnieku skaits (ģen. R. Bangerska vērtējums) 1918. g. — 3000 ir daudz par mazu. Šais pulkos iestājās laba daļa uz Krieviju aizkļušo latviešu. Pēc Latvju revolūcionārā strēlnieka datiem pilsoņu karā piedalījās apm. 17.000 latviešu (*skat. K. Strūga*, Pirms 30 gadiem. *Tilts*. 1950, Nr. 5, 37).

— Līdzīgu skaitli — 17.000 — min arī kāds „New York Times” ziņojums (A. P. telegrafē no Stokholmas): „...latviešu vienības bija pēdējais, patiesi labi organizētais boļševiku spēks. Viņu skaits bija apm. 17.000, no kuņiem gandrīz 10.000 tika turēti Maskavas tuvumā, lai aizsargātu boļševiku vadoņus...” (N.Y.T., 4. 10. 1918.)

— Plkv. *Vācietis* raksta: „Latviešu strēlnieku Padomju divīzijā bija salasījušies vairāk desmit tūkstošu cīnītāju no latviešu jaunās paaudzes...” (*J. Vācietis*, II, 14).

²¹ *A. Spekke*, History of Latvia, 334 (minētais citāts ir interpolācija pēc *U. Ģērmaņa* manuskripta šajā jautājumā).

²² *A. Spekke*, Latvia and the Baltic Problem, 19—20.

²³ *A. Schwabe*, A Story of Latvia, 37.

²⁴ *P. Sudrabs*, Strēlnieki vēstures gaismā un vērtējumā. Zvaigžņu pulku atmirdza, 37.

²⁵ *B. Souvarine*, Stalin, 337—378.

Šajā darbā atrodam arī ziņas par citiem nežēlastībā kritušajiem latviešiem: Eichi, Kaktiņu, Knoriņu, Lāci, brāļiem Mežlaukiem, Peteru, Reķi, Rudzutaku, Smilgu.

²⁶ *K. Strūga* (pseudonims), Pirms trīsdesmit gadiem. Tilts (Vācijā izdots žurnāls H. Skrastiņa red.), 1950, nr. 3, 4, 5.

²⁷ Latvju revolūcionārais strēlnieks, 25. (Cit. pēc *K. Strūgas* Pirms 30 gadiem, Tilts, 1950, Nr. 3, 37.)

²⁸ *J. Zutis*, Latvijas pievienošanas Krievijai vēsturiskā nozīme, krievu val. Voprosi istoriji, 1954, Nr. 7, 105.

— Skat. arī *N. Kondratjevs*, Jānis Fabriciuss.

²⁹ *A. Surkovs*, Baltijas jūras vējš. Atdz. A. Imermanis. Ir manā dzimtenē pavasaris. Rīgā, 1952.

³⁰ *J. Scholmer*, Die Toten kehren zurück, 128. Šolmera minētais izteiciens radās pilsoņu kara laikā un bija labi pazīstams arī Latvijā. Interesanti konstatēt, ka tas pārdzīvojis visas „tīrīšanas” un eksistē Pad. Savienībā vēl 1950-tajos gados.

³¹ Skat. plkv. *K. Lobes* rakstu Latvijas kaņotāji. Londonas Avīze, nr. 442, 12. 11. 1954.

³² Šajā laikā *Leņins* rakstīja: „Ja šīs mazās valstis (Baltijas valstis un Somija) būtu mums uzbrukušas... mēs bez šaubām būtu sakauti.” *Leņina* vārdi attiecas uz boļševikiem ļoti kritisko laikmetu — 1919. gada rudenī. *Lenin*, Sämtliche Werke, XXV, 62.

— Skat. arī piez. 14.

— Šai sakarā jāatzīmē arī tās sarunas, ko divi latviešu sarkano strēlnieku pārstāvji (Bērziņš un Šmitčens) 1918. g. augustā Maskavā ievada ar angļu diplomātisko aģentu Lokartu. Šis jautājums jopro-

jām nav noskaidrots, bet angļu aģenti domā, ka tā nebija tikai provokācija. Skat. *Lockhart*, Som politisk agent, 335—344.

³³ Kamēr, piem., Deņikins saņēma no sabiedrotajiem materiālus par 26 milj. angļu mārciņu, Latvija kopā ar Igauniju un Judeniču — tikai par 2,8 milj. Skat. *A. Fredborg*, op. cit., 199.

— Par fantastisko korupciju Deņikina armijā skat. *A. Fredborg*, op. cit., 141—142 (cit. pēc *J. E. Hodgson*, With Denikin's armies. London, 1932. 157, 180—184): Kaut gan angļi nosūtījuši Deņikinam vairāk uniformu nekā tam kaņavīru, angļu žurnālists neredz nekad vairāk par 25 proc. ietērptus šajās uniformās. No otras puses — kāda Deņikina ģenerāļa rīcībā ir vilciens ar 44 vagoniem, savu orķestri un akrobatu trupu.

— Līdzīgi arī *I. Deutscher*, The Prophet Armed, 445 n.—446 n.

³⁴ Neaizmirsīsim, ka iespēju pakļaut Austrumeiropas valstis viņam deva Ād. Hitlers ar 23. 8. 1939. līgumu un otrā pasaules kara izraisīšanu. Fakts, kuŗu, diskutējot mūsu neatkarības zaudēšanu, diemžēl dažkārt piemirst.

PULKVEDIS JUKUMS VĀCIETIS

³⁵ Skat. *E. H. Carr*, The Bolshevik Revolution; *W. H. Chamberlin*, The Russian Revolution; *I. Deutscher*, The Prophet Armed; *I. Deutscher*, Stalin; *D. Shub*, Lenin; *L. Trotsky*, Stalin.

³⁶ L. P. E., 1 izd., Maskavā, 1928. IX, 100.

³⁷ M. P. E., 2 izd., Maskavā, 1934. II, 262.

³⁸ L. E., Stokholmā, 1954. 27. gr., 2543.

³⁹ Tā tas ir pēc L. P. E. ziņām, kas, protams, nav vēl nekāds pierādījums šim apgalvojumam, jo varētu būt parasta padomju klišeja par „sociālo izcelšanos”.

— Sarunās ar sava pulka virsniekiem 1917. g. pavasarī Vācietis ar uzsvaru teicis: „Esmu kalpa dēls!” Par savu jaunību nav neko stāstījis. *J. Bokalders*, interv. 15. 10. 1955.

⁴⁰ „Tā kā viņš ar Akadēmijas nozīmi pie krūtīm bija 102. pulka plkv.-ltn., tad tas nozīmē, ka viņš Akadēmiju bija beidzis ar otro šķiru un tāpēc nebija pieskaitīts ģenerālstābam.” Ģen. *R. Bangerska* vēstule, 8. 3. 1955.

— „Cara ģenerālstābā viņš bija maz pazīstams un maz ievērojama persona.” Plkv. *J. Ceplīša* vēstule, 18. 2. 1955.

— Arī *J. Bokalders* (vltn. Vācieša pulkā 1917. gada marta un aprīļa mēnešos) šaubās, ka Vācietis būtu beidzis Akadēmiju ar 1. šķiru,

kaut gan skaidrības nav. Vācietis par to nav runājis. *J. Bokalders*, interv. 15. 10. 1955.

— *A. Auzāns*: „[Vācietis] beidzis ģenerālstāba Akadēmiju bez papildu kursa ar 2. šķiru, kādēļ ģenerālstābā nebija ieskaitīts.” *A. Auzāns*, vēstule F. Cielēnam, 9. 1. 1952.

⁴¹ *K. Krastiņš*, Kas bija latviešu strēlnieku pulku ceļa līdzinātāji. Latviešu strēlnieki mūžības gaismā, 27.

— L. E., 14. gr., 1329—1330.

⁴² Skat. nod. 8. marta kaujas, Smārdes operācija.

→ *K. Strazdiņš*, Atmiņas par zemgaliešu gaitām. Latv. strēln. mūžības gaismā, 39.—41.

⁴³ *A. Čaks*, Mūžības skartie, 147.

— Šo Vācieša sprediķi atceras arī *J. Goldmanis*: „Tāpat savā sprediķī Piņķu baznīcā, kur tas bija sapulcinājis lielu daļu strēlnieku, tas bija teicis, ka strēlniekiem tik vajadzīga ticība, ka viņi vāciešus uzvarēs — tad tas notiks, tāpat kā Kristus, kas staigājis arī pa ūdens virsu.” *J. Goldmanis*, vēstule 29. 1. 1955.

— Arī *J. Bokalders* dzirdējis kaņavīrus runājam par minēto Vācieša sprediķi — tas bija atstājis ļoti lielu iespaidu. *J. Bokalders*, interv. 15. 10. 1955.

— Sprediķis Piņķu baznīcā nav bijis vienīgais Vācieša dievkalpojums. Ģen. *A. Auzāns* raksta: „Boļševiks viņš nebija. Bija noskaņots reliģiski. Pozīcijās noturēja pat dievkalpojumus.” *A. Auzāns*, vēst. F. Cielēnam, 9. 1. 1952.

⁴⁴ *A. Kroders*, interv., 15. 1. 1955.

— Raksturīgs arī šāds gadījums, ko atstāstījis kāds bij. strēlnieks (Latv. Nac. teātra skatuves meistars *E. Ūdris*): Kādā latv. strēlnieku pulkā pienāk virsdrēbju sūtījums. Pulka k-ris *A.* atrod, ka drēbju kvalitāte līdzinās virsnienu drēbju kvalitātei un sūtījumu nepieņem. To uzzinājis, plkv. Vācietis dabū minēto sūtījumu savā rīcībā un nekavējoties liek izdalīt saviem strēlniekiem.

— *Ed. Virza* izteicies red. *J. Grīnam*: „Vācietis no visiem strēlnieku virsnienu bija visnacionālākais. Viņš vienīgais ar mums sarunājās latviski.” *J. Grīns*, interv. 24. 2. 1955.

— *J. Bokalders*: „Vācietis visā pulkā bija populārs. Centās izcelt savu pulku, ļoti rūpējās un gādāja par kaņavīriem.” *J. Bokalders*, interv. 15. 10. 1955.

⁴⁵ *N. Strunke* atceras arī, ka Vācietis mēdzis kaņavīru valodā izteikties: „Mans pulks ir vaislas pulks!” Citu pulku strēlnieki tādēļ dažkārt dēvējuši zemgaliešus par „vaislas bulļiem”. *N. Strunke*, interv. 11. 1. 1955.

⁴⁶ *K. Lobe*, interv., 29. 12. 1954.

— *A. Auzāns*: „Tā ka 5. Zemgales pulka k-rim plkv. Vācietim bija no agrākiem laikiem lielāka kaujas pieredze nekā citiem II brigādes pulka k-riem...” Latviešu strēln. mūžības gaismā, 52.

⁴⁷ *N. Strunke*, interv., 11. 1. 1955.

— *J. Goldmanis*: „Vācietis labprāt pievāca savā pulkā redzamākos latviešu vīrus. Tā redzam tur Ādolfu Kaktiņu, dzied. J. Niedru, Pēteri Stērsti, vēlāko Latvijas senātoru, sabiedriskos darbiniekus...” *J. Goldmanis*, vēstule, 29. 1. 1955.

— Citādi uzskati šai jautājumā ir red. *A. Kroderam*: „Par latviešu intelligences iesaistišanu nacionālajā propagandā Vācietis bija vis skeptiskāks. (Šo domu gan enerģiski atbalstīja II brigādes stāba pr-ks plkv.-lt. V. Ozols.) Izpēmums bija Ed. Virza, kas ļāudīja sevišķu Vācieša labvēlību.” *A. Kroders*, interv., 15. 1. 1955.

— *J. Bokalders*: „Vācietis atbalstīja latviešu māksliniekus, centās iegūt populāritāti. Viņš meklēja arī sakarus latviešu sabiedrībā, rīkoja saviesīgus vakarus saviem virsniekiem Rīgā (1917. g.). Ar latviešu politiķiem viņam, šķiet, sakaru nebija.” *J. Bokalders*, interv., 15. 10. 1955.

⁴⁸ „Kā vecāks pulkvedis viņš pēc manām domām taupījās augstākam postenim nekā pulka komandieris.” *R. Bangerskis*, vēstule, 18. 1. 1955.

⁴⁹ Gen. *A. Auzāns*, piem., kritizē vadības pieļautās kļūdas un arī dažu krievu kaņaspēka daļu nepietiekamās kaujas spējas, taču nekur nerunā par kādu apzinātu nodevību: „Man nav zināms, kamdēļ savlaicīgi nepienāca rezerves latviešu divīzijas sekmju attīstīšanai 23. dec. un kamdēļ tās, pretēji mūsu cerībām, netika virzītas 25. un 26. dec. pa plaši atvērtiem vārtiem uz Jelgavu Kurzemes atbrīvošanai. Iespējams, ka tas paliks vēstures noslēpums, jo 12. armijas archīvs evakuēts uz Krieviju un revolūcijas laikā, iespējams, gājis bojā.” *A. Auzāns*, Kā strēlnieki sasniedza lielākos slavas augstumus. Latviešu strēln. mūžības gaismā, 59.

⁵⁰ Latviešu strēlnieki 7.—11. 4. 1917. pulku delegātu konferencē izvēlēja savu „Izkolastrelu” — latviešu strēlnieku izpildkomiteju. L. E. 14. gr., 1336.

— Skat. arī L. P. S. R. vēsture, II, 376.

⁵¹ *J. Bokalders*, interv., 15. 10. 1955.

⁵² *Br. Kalniņš*, vēstule, 9. 1. 1955.

⁵³ *Br. Kalniņš* apraksta arī kādu gadījumu 1917. g. aprīlī, kad Vācietis negrib viņam ļaut runāt 5. Zemgales pulka sapulcē. Pēc pulka komitejas uzstāšanās *Br. Kalniņš* atļauju tomēr dabū. Viņš piezīmē:

„Sociāldemokrātisks runātājs tā tad Vācietim vēl 1917. g. aprīlī bija par ‚kreisu’.”

— *A. Kroders*: „Nav nekādu pierādījumu, ka, atrazdamies Latvijas teritorijā, V. būtu izrādījis simpatijas lieliniekiem.” *A. Kroders*, interv., 15. 1. 1955.

— „Cik ‚liels’ komūnists viņš bija, liecina šāds gadījums: viņš bija licis kādam strēlniekam uzzīmēt gleznu, kurā redzami strēlnieku dzeļojdrāšu aizsprosti pret vāciešiem, un licis šo patiesi interesanto zīmējumu nogādāt man uz Valsts Doma, lai es to nogādātu troņa mantiniekam.” *J. Goldmanis*, vēstule, 29. 1. 1955.

⁵⁴ *A. Kroders*, Rīgas Interimteātri. Rakstu krāj. Ģ. Goppers, 18. *A. Plensners*, Pāragrs nekrologs. Rakstu krāj. Ģen. Goppers, 23.

⁵⁵ *R. Bangerskis*: „Es cīnījos par to, lai mums būtu 8 atsevišķi bataljoni, lai latviešus neizmantotu kā vienkāršu kaujas materiālu frontāliem uzbrukumiem. Vācietis otrādi — sapņoja un cīnījās, lai bataljonu vietā būtu divīzija vai korpuss. Arguments bija: kur lai paliek latviešu pulkveži pēc paaugstināšanas par ģenerāļiem.” *R. Bangerskis*, vēstule, 18. 1. 1955.

(Pret minēto argumentu var iebilst, ka latviešu virsnieki bija toreiz krievu armijas virsnieki, un tāpēc karjēristam nebija jābaidās par amatu trūkumu. Red.)

⁵⁶ Zvaigžņu pulku atmirdza, 43, 74.

— Latviešu strēlnieki mūžības gaismā, 115—117, 159.

⁵⁷ *J. Vācietis*, 80.

— *N. Strunke*, kam nācies vērot strēlniekus īsi pēc cīņām pie Juglas, atceras šādu rēgainu ainu: „Uz kāda pakalna uzsprauts zemgaliešu karogs, pie tā drūms stāv pulka k-ris Vācietis, kamēr trompētists pūš pulka signālu. — No visām pusēm lasās kopā strēlnieki — asiņaini, nokvēpuši pulveļa dūmos, tā ka vienīgi acis spīd.” *N. Strunke*, interv., 11. 1. 1955.

⁵⁸ *K. Strūga*, Pirms 30 gadiem. Tilts, 1950, Nr. 4, 36. (Cit. pēc Latvju revolūcionārais strēlnieks.)

⁵⁹ *J. Vācietis*, 116.

⁶⁰ Op. cit., 99, 112.

⁶¹ „II brigādei oktobra revolūcija neatnesa tik ātru galīgu sabrukumu kā I brigādei, kur virsnieki bija atdalījušies no strēlniekiem. Pēc oktobra revolūcijas no I brigādes aizgāja nopietnākie un enerģiskākie virsnieki — palkavnieki Goppers un Briedis — kuriem bija iespēja zināmos politiskos apstākļos turēt strēlnieku masas kaujas spēju vēlamā augstumā.” *J. Vācietis*, 111—112.

⁶² Op. cit., 98.

⁶³ „Savu tuvo attiecību dēļ ar strēlniekiem Vācietis palika kopā ar savu pulku un aizbrauca uz Maskavu.” *A. Kroders*, interv., 15. 1. 1955.

— Līdzīgās domās ir arī *N. Strunke*.

⁶⁴ „Jāteic, ka viņš [Vācietis] bija zināmā mērā godkārīgs cilvēks, bet citādi cilvēks ar latvisku sirdi.” *J. Goldmanis*, vēstule, 29. 1. 1955.

⁶⁵ *J. Vācietis*, 99.

⁶⁶ *Op. cit.*, 101.

⁶⁷ *Op. cit.*, 106. „Pēc Rogačevas ieņemšanas latviešu pulku komitejas pieņem lēmumu, ka uzdevums izpildīts un tālāk ar poļiem necinīsies, jo latviešiem, tāpat kā poļiem, esot jāsalasās, lai izcīnītu savu atsvabināšanu.”

⁶⁸ *Op. cit.*, 120.

⁶⁹ *Op. cit.*, 124: „Tādā konjunktūrā mazam, bet varonīgam, dūšīgam un labi saorganizētam spēkam ir arvien iespējams spēlēt noteicošu lomu.”

— 125. lp. V. raksta: „Daži grib noliegt to lielo vēsturisko nozīmi, kuŗa, bez šaubām, pieder latviešu divīzijai. Citu varoņdarbi tiek drīz aizmirsti. Tos aizmirst visātrāk tie, kuŗiem pašiem nav ko ierakstīt vēstures lapās.”

— „Viss, kas palika pāri [no vecās armijas], bija viena vienīga latviešu strēlnieku divīzija, ko komandēja pulkvedis Vācietis.” *I. Deutscher*, *The Prophet Armed*, 404.

⁷⁰ *J. Bokalders*: „Anarchistu apspiešanas laikā atrados Maskavā. Norisinājās gluži neticami skati. Kādu dienu Teātrja laukumu bija pārpludinājis anarchistu pūlis. Tad no kādas sānielas parādās 5—6 latviešu strēlnieki. Dažiem šautenes plecā, dažiem nē. Tie kaut ko uzkliedz pūlim un — laukums dažās minūtēs tukšs. Tā bija grandioza aina. Strēlnieku uzstāšanās bija reizē varonīga un rotaļīga.” *J. Bokalders*, interv., 15. 10. 1955.

⁷¹ L. P. E. minēts 10. jūlijs, Vācietis pats min 13. jūliju (*op. cit.*, 140).

⁷² Tur augusta pirmajās dienās Daniševski un Vācieti uz īsu brīdi satiek *F. Cielēns*, kas ieradies Kazanā noturēt latviešu kolonijās referātu par starptautisko stāvokli. Plkv. Vācietis viņam atstājis ļoti intelektuāla un pašapzinīga cilvēka iespaidu. *F. Cielēns*, interv., 23. 10. 1955.

⁷³ *J. Vācietis*, 146.

— Igaunju plkv. *A. Hinno*: „1918. g. sākumā latviešu strēlnieki bija vienīgās disciplinētās kara spēka daļas Pad. Krievijā, un tieši ar

viņu palīdzību Ljeņins Maskavā tika pie varas." Latvju Ziņas Nr. 7 (618), 7. 4. 1955.

— „... Latviešu kaņavīru vienības Krievijā, kuŗas savā starpā sarunājās pašu valodā, dziļi nicina [citas] mazāk disciplinētas vienības." N. Y. T., 23. 8. 1918.

⁷⁴ *Trotsky*, Mitt liv, 144, 159.

⁷⁵ „Kad Augstāko kaŗa padomi 1918. g. 2. septembrī pārveidoja par (Republikas) Revolūcionāro kaŗa padomi, tās sastāvs bija šāds: Trockis — priekšsēdētājs, Vācietis kā bruņoto spēku virspavēlnieks un šādi locekļi: Ivans Smirnovs, Rozenholcs, Raskoļņikovs, Skļjanskis, Muralovs un Jureņevs." *Trotsky*, Stalin, 276.

— Pavisam kļūdaini turpretī ir angļu vēsturnieka Kera (Carr) dati: „1918. gada maijā sarkanarmija ieguva ģenerālstābu un virspavēlnieku Vācieša personā, kas bija latvietis, un ko divus mēnešus vēlāk nomaiņija Sergejs Kameņevs, bij. cara ģenerālstāba pulkvedis." *E. H. Carr*, *The Bolshevik Revolution*, III, 67. (Skat. arī III, 273)

— Par Vācieša iecelšanu virspavēlnieka postenī skat. arī *W. H. Chamberlin*, *The Russian Revolution*, II, 37.

— „... No Svjažskas [neliela pilsētiņa Volgas rietumu krastā iepretim Kazanai] datējama Trocka draudzība pret Vācieti, kuŗu viņš iecēla par sarkanarmijas virspavēlnieku... Tādā kārtā Kazanā cīņu uzvarētājiem tagad tika nodota militāro lietu vadība." *I. Deutscher*, *The Prophet Armed*, 420, 423.

⁷⁶ Jāpiezīmē, ka Vācietis, būdams sarkanarmijas virspavēlnieks, kādu laiku skaitījās arī par Pad. Latvijas armijas virspavēlnieku. Vēlāk šini amatā iecēla plkv. Manguli.

⁷⁷ Par diskusijām bruņoto spēku organizācijas jautājumos skat. *Trotsky*, Stalin, 278—279; *I. Deutscher*, *The Prophet Armed*, 406—416.

⁷⁸ L. P. E., 1. izd., Maskavā, 1928. IX, 100.

— Vācieša virspavēlniecībā sarkanarmija ar latviešu strēlniekiem avangardā (5. armija) 1918. g. 10. sept. arī par jaunu ieņēma Kazanū. Trockis to apzīmē par pirmo lielo padomju uzvaru un lūzumu, kas izglāba jauno republiku no pilnīgas sakāves. *Trotsky*, Stalin, 310.

⁷⁹ *Trotsky*, Stalin, 309.

⁸⁰ Op. cit., 310.

⁸¹ Op. cit., 311.

— New York Times 1919. g. 15. februārī šādi ziņo par Vācieša lomu pilsoņu kaŗā: „Militārās operācijas vada ģenerālis Vācietis, kuŗa ro-

kās ir visu boļševiku armiju augstākā vadība. Vācietis, kas bija lielkņaza Nikolaja Nikolajeviča stāba pulkvedis, ir latvietis un ievērojams stratēģis (strategist of repute). Viņa galvenā mītne atrodas Arzamasā, netālu no Kazaņas, kur Trockis viņu bieži apmeklē. Militāros jautājumos Vācietis pilnīgi dominē par Trocki. Viņu apraksta kā iespaidīga izskata, gludi skūtu vīru, kuŗš, ļoti iespējams, seko personīgiem godkārijiem mērķiem un kuŗa loļalitāte boļševisma ticībai tiek apšaubīta.”

⁸² *Trotsky*, Stalin, 289.

⁸³ Op. cit., 290.

⁸⁴ Op. cit., 293—294.

⁸⁵ Op. cit., 296—297.

⁸⁶ Op. cit., 310.

⁸⁷ Op. cit., 312—313. (Trocka telegramma Lēņinam.)

⁸⁸ Izaks Deičers dēvē Vācieti par „Trocka favorītu (protégé), ko vēlāk nomaina Staļina atbalstītais S. Kameņevs. *I. Deutscher*, Stalin, 287.

⁸⁹ *Trotsky*, Stalin, 313.

— Par diskusijām stratēģijas jautājumos austrumu un dienvidu frontē 1919. g. vasarā skat. arī *B. Souvarine*, Stalin, 71—72.

— L. E. par Vācieša atcelšanu teikts: „Pēc Trocka liecības atcelts no amata, kad vakaros sācis pārlasīt Napoleona biogrāfiju.” Šis izskaidrojums labākā gadījumā uzskatāms par vēsturisku anekdotu.

— Plkv. Vācietis pats savu atcelšanu izskaidro ar domstarpībām stratēģijas jautājumos (*J. Vācietis*, II, 20).

— Boļševiku part. C. K. sēdes protokols par Vācieša atcelšanu atrodas *Trocka arhīvā*. Šajā sēdē piedalījās šādi latviešu boļševiki: Smilga, Stučka, Daniševskis.

⁹⁰ *Trotsky*, Stalin, 314—315; *I. Deutscher*, *The Prophet Armed*, 436.

⁹¹ Iepriekš cit. darbā Stalin *Trockis* min 5. 7. 1919.

⁹² *Trotsky*, Det verkliga läget i Ryssland, 179.

— *W. H. Chamberlins* par virspavēlnieku maiņu raksta: „Tie, kas aizstāvēja ofensīvas turpināšanu pret Kolčaku, ņēma virsroku. Vācietis atkāpās un tika aizstāts ar S. S. Kameņevu. . . Arī Trockis gribēja atkāpties, bet tika pārliecināts palikt savā postenī.” (*W. H. Chamberlin*, *The Russian Revolution*, II, 192.)

— Līdzīgi arī *I. Deutscher*, *The Prophet Armed*, 436.

⁹³ *Trotsky*, Stalin, 315—316. Skat. arī *I. Deutscher*, *The Prophet Armed*, 438.

⁹⁴ *J. Medenis*, Miķelnīcas, 70—71.

⁹⁵ Pēc ziņām, ko red. sniedzis Latv. Pal. Kom. Stokholmā darbinieks *K. Kuģis*, Latdivīziju šai kaujā komandēja kāds leišu pulkvedis *Martusēvičs*. (*K. Kuģis*, interv., 26. 4. 1955.)

— Sakarā ar Latdivīzijas kaujām pret Deņikina armiju Kromas un Orlas pilsētu apkārtnē 1919. g. oktobrī, Vācietis raksta: „[1919. g. 20. okt.] 15.30 minūtēs saņemta telegramma, ka par latviešu divīzijas priekšnieku Martusēviča vietā iecelts — Kalniņš.” (*J. Vācietis*, II, 27). Perekopu kauju Vācietis neapraksta un arī nepieņem, kas Latdivīziju komandējis 1920. gadā.

⁹⁶ *Br. Kalniņš*, vēstule, 9. 1. 1955.

⁹⁷ „J. Vācietis bija precējies ar kādu Rīgas namīpašnieci, bet viņa kundzi nekur sabiedrībā netiku redzējis.” (Attiecas uz 1917. g. pavasara mēnešiem.) *J. Bokalders*, interv., 15. 10. 1955.

⁹⁸ „Vācieša atgriešanos Latvijas valdība atzina par nevēlamu.” *J. Grīns*, interv., 20. 3. 1955.

— „Kādreiz [ministru] kabinetā iekšlietu ministrs par viņa atgriešanos runāja, bet ko isti — neatceros.” *R. Bangerskis*, vēstule, 18. 1. 1955.

⁹⁹ *J. Vācietis*, 7.

¹⁰⁰ M. P. E., 2. izd., Maskavā, 1934. II sēj., 262. (Sējums nodots sagatavošanā 1933. g. 26. aprīlī, parakstīts iespiešanai 1934. g. 28. jūlijā.)

¹⁰¹ *R. Bangerskis*, vēstule, 8. 3. 1955.

¹⁰² „Tīrīšanu laikā ‚Prometeja‘ apgādā Maskavā atrasta kartotēka ar apm. 10.000 (?) bij. strēlnieku adresēm Pad. S-bā. NKVD to uzskata kā reģistrētu spēku Tuchačevska savvērestībai.” *J. Grīns*, interv., 24. 2. 1955.

¹⁰³ Tā, protams, ir parastā klišeja apvainojumiem, kādus izlietoja Staļina režīms.

¹⁰⁴ Šī grāmata atradusies vecā latviešu politiskā emigranta *Jāņa Kļavas* bibliotēkā Bernē. J. K. miris 8. 5. 1956.

¹⁰⁵ Pleskavā no 1920. līdz 1930-iem gadiem atradās Latviešu kom. partijas Ārzemju birojs.

¹⁰⁶ *A. Fredborg*, *Storbritannien och den ryska frågan, 1918—1920*, 134—135.

¹⁰⁷ *J. Vācietis*, VI.

LATVIEŠU STRĒLNIKU VĒSTURISKĀ NOZĪME

¹⁰⁸ Šādi uzskati plkv. Vācietim bija jau pirms Ziemassvētku kaujām, viņš kritizēja uzbrukuma plānu un tā vajadzību (skat. *U. Ģērmanis*, Pulkvedis J. Vācietis).

— Kad plkv. Auzāns piedāvā, lai Vācietis ar savu pulku iet galvenās trieciena grupas priekšgalā, jo tam no II brigādes virsniekiem ir lielākā kaujas pieredze, viņš atsakās un lūdz to nozīmēt citam uzdevumam. (*A. Auzāns*, Kā strēlnieki sasniedza lielākos slavas augstumus. Latv. strēln. mūžības gaismā, 52; *A. Auzāns*, Manas atmiņas par ģen. Gopperu. Rakstu krāj. Ģen. Goppers, 13.)

— Plkv. *J. Ceplītis* par Ziemassvētku kauju plānu un armijas vadības nolūkiem raksta: „Par kaut kādu nopietnu uzbrukumu resp. par kaut kādu nopietnu uzbrukuma plānu runa nevar būt. Nevar taču iedomāties, ka krievu armijas augstākā vadība būtu nopietni izplānojusi vācu frontes pārrāvumu ar dažiem latviešu strēlnieku pulkiem? Priekš tam taču vajadzīgas vairākas armijas un daudz artilērijas; priekš tam vajadzīgi virzieni, kas var dot svarīgus rezultātus. Plaša pārrāvuma vadība tiek uzticēta armijas k-rim, bet Ziemassvētku kaujas vadīja krievu strēlnieku divīzijas k-ris ģen. Trikovskis (23.—25. dec. ģen. Misiņš. Red.), kuŗa rīcībā nebija nekādu lielāku rezervju. Vienīgā rezerve — viens armijas korpus — atradās 20 km no frontes. Visa tā lieta, šķiet, ir liels pārpratums, un viņš radās tāpēc, ka latviešu strēlnieku pulki parādīja neiedomājamu varonību. Neviens no augstākās vadības neticēja un nevarēja iedomāties, ka kaut kas līdzīgs varētu notikt. Lai apmierinātu latviešu sabiedrisko domu un latviešus, kuŗi ar notikumu norisi bija neapmierināti, — krievu vadība vienkārši deva latviešu strēlniekiem izdevību pamēģināt laimi, būdama pārliecībā, ka tas viss beigsies ar apšaudīšanos un atiešanu izejas pozīcijās. Tāda kārtība bija nodibinājusies visā frontē.” (Plkv. *J. Ceplītis*, vēstule, 18. 2. 1955.)

Plkv. *J. Ceplītis* arī domā, ka latviešu strēlnieku vecākajiem virsniekiem bijis pienākums celt icildumus pret vadības rīcību, ja tur bijuši kādi trūkumi, un rīkoties tā, kā to diktē apstākļi. (Vēstule, 15. 5. 1955.)

¹⁰⁹ Kādu no marta mēneša kaujām apdzejojis *A. Čaks* balādē *Marta* kauja, kur galveno lomu spēlē 1. Daugavgrīvas un 2. Rīgas bataljons: „... par diviem bataljoniem bij šī mana dziesma.” (Mūžības skartie, 107—135)

¹¹⁰ Ceļā uz Smārdes iecirkņa fronti plkv. Vācietis 1916. g. 17. jūlijā noturēja Piņķu muižas baznīcā savu slaveno dievkalpojumu.

Skat. A. Čaka Sprediķis Piņķu baznīcā. Mūžības skartie, 137—151:

... Brīnās ļaudis — kur tam vecam zvanam
Vēl tāds spars pie pašām beigām — ko nu!
Latvju strēlnieks torņa galā kāpis,
Savu spēku vaļa kalpam devis,
Lai nu vēstī tautai lielo brīdi:
Pulkvedis pēc pārgājiena grūta
Strēlniekus sauc savus dievnamā.

— — — — —
Isi nočīkst ģērbkambaņa durvis,
Ienāk Lerche, adjutants, vīrs stāvā
Tāds kā krāsns, ar smagu dūri kaujā:
— Pulkvedi, jūs zengalieši gaida;
Dziesma sāhta, kādu pavēlējāt. —

¹¹¹ Ka Vācietis apzinīgi centies saudzēt savus strēlniekus, to apstiprina arī laika biedri (skat. U. Ģermanis, Plkv. J. Vācietis).

— A. Grīns Dvēseju putenī, aprakstot Ziemsvētku kaujas, šādi raksturo Vācieša pulku: „... rītausmā izgājis, sākdamš staigāt savu nāves gaitu, komandieŗa un skaistu meitu *lutinātais* Zemgales strēlnieku pulks.” (Dvēseju putenis, II, 108.)

¹¹² Par 5. Zemgales pulka uzbrukumu ģen. A. Auzāns raksta: „II Latviešu brigādes 5. pulka iebrukums vācu pozīcijās, neraugoties uz kaŗavīru varonību un lieliem zaudējumiem, neizdevās. No tā, ka 5. pulka k-ris plkv. Vācietis pārmeta, it kā 7. pulks uzbrukumu iesācis par agru, tas ir pirms plkst. 5, var secināt, ka 5. pulka trieciens nāca mazliet par vēlu, nejaušības princips nebija pilnīgi ieturēts.” (A. Auzāns, Kā strēlnieki sasniedza lielākos slavas augstumus. Latviešu strēln. mūžības gaismā, 55)

— Skat. arī A. Auzāns, Manas atmiņas par ģen. Gopperu. Rakstu krāj. ģen. Goppers, 14; *Auzāne-Vitoliņa*, Auzāns, 22.

— Līterātūrā šo zengaliešu asiņaino uzbrukumu attēlojis A. Grīns (skat. Dvēseju putenis, II, 106—108, 129—130).

¹¹³ „[3. Sibīrijas divīzijas k-ris] *Trikovskis* sevišķi nerēķinājās ar savu pulku zaudējumiem un vēl mazāk saudzēja latviešus, ja tie kaujas laikā bija viņam padoti. Viņa rīcības dēļ kaujās sevišķi stipri cieta 6. latviešu bataljons, un tikai ar lielām grūtībām, lūdzot pat armijas k-ŗa iejaukšanos, man izdevās novērst 7. latviešu bataljona iznīcināšanu.” (A. Auzāns, Kā strēlnieki sasniedza lielākos slavas augstumus. Latv. strēln. mūžības gaismā, 60.)

— Ģen. Trikovski mēdza dēvēt arī par „latviešu bendi”. Skat viņa raksturojumu A. Grīna Dvēseju putenī, II, 7—10.

¹¹⁴ „Ziemassvētku — janvāra strēlnieku cīņu dienās vāci pārsviež 2 divīzijas uz austrumu fronti no rietumiem, kur tolaik plosās smagās Verdenas kaujas.” (*P. Sudrabs*, Strēlnieki vēstures gaismā un vērtējumā. Zvaigžņu pulku atmirdza, 36).

— Skat. arī L. E., 14. gr., 1337.

¹¹⁵ Petrogradas strādnieku un kareivju padome ar 1917. g. marta pavēli Nr. 1 deva izšķirīgu triecienu izirstošajai krievu armijai. Pēc šīs pavēles tika dibinātas kareivju padomes, kas noteica par iekšējo disciplīnu un vēlēja virsniekus. Šīs pavēles teksts iespiests *L. Trocka* darbā *Die Geschichte der russischen Revolution*.

¹¹⁶ 1917. g. 17. maija rezolūcijas tekstu skat. pielikumā Pirmizdevuma priekšvārds.

¹¹⁷ Skat. *J. Medeņa* Aizbraucēji:

... *Juglas krastos, kur vēl slava īsu mirkli pretī skrēja,
Un pie Mālpils, kur tik vakar beigu šāviens noskanēja.*

(Miķelnīcas, 56)

¹¹⁸ „Mācītāja sociālais stāvoklis Baltijā līdz 1918.—19. g. apvērsumam līdzinājās dižciltīga muižnieka stāvoklim... Arī baznīca ar tās organiem bija iesaistīta Zemes pārvaldē un ar savu morālo varu balstīja feodālo (uz kārtām dibināto) iekārtu... Tikai nedaudziem latviešu un igauņu mācītājiem (sevišķi līdz 1906. g.) izdevās dabūt darbu savas tautas vidū, pārsvarā bija vācu mācītāji.” (*R. Wittram*, *Baltische Geschichte*, 91, 138, 241.)

¹¹⁹ Rogačevas kaujas piemin arī *J. Medeņis* balādē *Pulkvedis Vācietis* Perekopā:

... *Celies, mana divīzija, celies augšā skatīt sauli
No tiem klajiem, kur zem zemes izkaisīti tavi kauli!
Nāc no Rogačevas purviem, kur pa nakti poļus trieci,
Kaut tai putenī ap vienu tavu griezās viņu pieci,*

(Miķelnīcas, 70)

¹²⁰ Autors piemirst, ka mongoļu uzbrukums 13. g. s. pirmajā pusē satrieca austrumslavu ciltis un pakļāva tās uz vairāk kā 200 gadiem.

Kārļa XII sakāve ir vairāku kļūmīgu apstākļu rezultāts, ne tikai „plašā Krievijas telpa”. Tas pats sakāms par jaunāko laiku kariem pret Krieviju.

¹²¹ Skat. *J. Medeņa* *Pulkvedis Vācietis* Perekopā:

*Celies, piektais pulks tu manējs, kas par visiem ātrāks esi
Un kas manas zemes vārdu karogā un sirdī nesi!*

— — — — —
*Šurp no Ļeņingradas sliekšņa, kur tu atspēries un lieci
Pulku pulkus un pa vējam Kalevdēlam virsū trieci...*

(Miķelnīcas, 71)

— Judeničs, būdams pārliecināts par savu uzvaru, bija licis Stokholmā iespiest vairāk simt miljonu jaunu naudas zīmju, lai tās būtu pie rokas, iemāršējot Petrogradā. (*Nya Dagligt Allehanda*, 7. 10.1933.)

¹²² Vācieša vadītā operācija pret Valku attēlota arī rakstu krājumā Latvju revolūcionārais strēlnieks. Skat. *K. Strūga*, Pirms 30 gadiem. Tilts, 1950., nr. 4. 36—37.

¹²³ 1918. g. aprīlī ģen. Pauls Skoropadskis ar vācu palīdzību izdarīja Ukrainā valsts apvērsumu. Viņa valdība sastādījās gandrīz vienīgi no krievu reakcionāriem, un viņš arī atļāva Deņikinam organizēt kaņaspēka vienības Ukrainas teritorijā. Sevišķu sašutumu radīja viņa cešanās ar varu atjaunot agrākās muižas. Tautas nemicam pieaugot, Skoropadskis proklamē Ukrainas federāciju ar „balto” Krieviju (kas nemaz neeksistēja). Pēc revolūcijas Vācijā Ukrainā, naktī no 14. uz 15. nov., 1918. g., notiek tautas sacelšanās, un tiek pasludināta Ukrainas republikas atjaunošana Ukrainu direktorijas (tās galvenā persona un ukraiņu armijas virspavēlnieks — Simons Petļura) vadībā. Jaunā Ukrainas valsts, cīnoties pret Deņikinu un lieliniekiem, beidzot spiesta kapitulēt lielinieku priekšā 1920. gadā. (*B. Kentschynskyj*, Sanningen om Ukraina, 86—89.)

¹²⁴ Par vācu muižnieku vadīto Latvijas kolonizāciju ar vācu zemniekiem pēc 1905. g. revolūcijas skat. *R. Wittram*, Baltische Geschichte, 235—236.

Vācu kolonistu skaits, kas ar baltvācu muižnieku un organizāciju gādību tika nometināti Latvijā no 1907. līdz 1914. gadam, pārsniedza 20.000.

¹²⁵ Bruņoto spēku organizācijas jautājumā Krievijas boļševiku partijas vadībā nebija vienprātības. Partijas kreisais spārn nostājās pret centrālizētas un rēgulāras armijas izveidošanu un pret agrāko kara lietu speciālistu (t.i. bij. virsnieku) iesaistīšanu armijā un gribēja iztikt tikai ar partizānu nodaļām. Pretēju viedokli aizstāvēja kara komisārs L. Trockis, panākot beigās rēgulāras armijas izveidošanu. Skat. *L. Trotsky*, Stalin, 277—279, 302—303; *L. Trotski*, Det verkliga läget i Ryssland, 179; *I. Deutscher*, The Prophet Armed, XII nod.

¹²⁶ Par svešautiešu (pat Hindenburga) un viņu preses cildinošām atsauksmēm par latviešu strēlniekiem 1. pasaules kara laikā skat. Zvaigžņu pulku atmirzda, 13, 27, 28, 31, 39, 61, 62, 64—66, 81; — *A. Spekke* (prof. N.N.), Latvijas vēsture, 283; Latv. strēln. mūžības gaismā, 11, 139.

— Beļģu dzejnieks Emils *Verharns* (1855.—1916.) veltījis latviešu strēlniekiem šādas rindas:

*Un mēs pie Verdenas,
Izeras klausāmieš,
— Elpa pat klust —
Kā Latvijas ozoli sasaucas,
— Tie locīties neprot, bet lūzt.*

¹²⁷ J. Goldmanis šai laikā sarunājies ar dažiem latviešu strēlniekiem pie Taurijas pils. Tie teikuši: „Rauj velns visus krievus, kaut tik ātrāk tiktu mājās un varētu aizdzīt vāciešus!” (Zvaigžņu pulku atmirdza, 13.)

— Par 6. strēlnieku pulka lomu Krievijas Satversmes sapulces padzišanā, „eseru” C. K.-as likvidēšanā, Kerenska milicijas atbrūpošanā u.t.t. skat. K. Strūga, Pirms 30 gadiem. Tilts, 1950., nr. 4, 37.

¹²⁸ Šķiet, ka latviešu vēstures literātūrā līdz šim nepareizi novērtēti latviešu sarkano strēlnieku spēki pilsoņu kara laikā. (Skat 20. piez.)

Br. Kalniņš grāmatā De baltiska staternas frihetskamp min skaitli 10.000 (50. lp.); ģen. R. Bangerskis — tikai ap 3.000 (A. Spekke, Latvijas vēsture, 286).

Tuvāk patiesībai būs dati, ko atrodam rakstu krājumā Latvju revolūcionārais strēlnieks. Pēc tiem latviešu skaits, kas Latdivīzijas sastāvā piedalījās Krievijas pilsoņu karā, bijis apm. 17.000 (K. Strūga, op. cit., nr. 5, 37.).

Ģen. A. Auzāns raksta: „Revolūcijas laikā daudzi [latvieši] iestājās [strēlnieku pulkos] no krievu kaŗaspēka daļām, kas agrāk nebija strēlniekos...” A. Auzāns, vēstule F. Cielēnam, 9. 1. 1952.

Tā arī labāk saprotama tā loma, ko viņi spēlēja šajā laikmetā.

¹²⁹ Vācieša vārdi par „pirmajām uzvarām pie Volgas 1918. g. septembrī” zīmējas uz Kazaņas ieņemšanu. Sava darba otrā daļā viņš raksta: „Es izstrādāju Kazaņas ieņemšanas plānu... Uz šiem operācijas pamata noteikumiem Kazaņa tika ieņemta 9. septembrī.” (J. Vācietis, II, 5.)

— Par šo uzvaru un par austrumu frontes nozīmi raksta Trockis: „Austrumu frontē, tā sakot, dzima sarkanā armija... 1918. g. 7. septembrī 5. armijas (šajā armijā cīnījās latviešu strēlnieki, red.) vienības sāka uzbrukumu Kazaņai. Tā bija sīva kauja. Zaudējumi bija smagi. Čehi neizturēja un atkāpās. 10. septembrī 5. armija ieņēma Kazaņu. Tā bija pirmā lielā padomju uzvara. Tas bija lūzums, kas izglāba jauno republiku no pilnīgas sakāves... Tā diena bija pagrieziena revolūcijas gaitā... Strādnieki visā zemē svinēja Kazaņas ieņemšanu kā lielu uzvaru. Vēl lielāka nozīme šai uzvarai bija attiecībā uz pašu armiju.” (Trosky, Stalin, 310.)

— „Šavu pirmo pastaigu es izdarīju 11. septembrī. Tā bija tā pati diena, kuŗā boļševiki bija atguvuši Kazaņu, un viss Kremlis līdzinājās sarkanu karogu un vimpeļu jūrai.” (*Lockhart*, Som politisk agent, 353—354.)

— Par Kazaņas ieņemšanas lielo nozīmi skat. arī *I. Deutscher*, *The Prophet Armed*, 421—422.

— Kazaņas ieņemšanā milzīgi nopelni bija latviešu strēlniekiem (viniem Kazaņā uzcēla pieminekli). Šo kauju izmantojis *J. Medenis* savai balādei *Svijaga*:

*... No plašiem ūdeņiem, tur stāvā klinšu krastā
Kāpj ķēdē strēlnieki un, celta durkļu mastā,
Tiem senu kauju slava pāri mirdz,
Vēl tālāk aicinot!*

*Lai liелgabali granda!
Tur Slavēns savus pulkus kaujā triec,
Tiem priekšā zengaliešu karogs planda, —
Un Kazaņa mums pretī torņus liec!*

(Miķelnīcas, 64—65)

— Uz šiem notikumiem zīmējas arī *A. Čaka* rindas:

*Kazaņas netīro ielu
Sausās un slāpstošās lūpas
Skūpstījāt asinīm savām
Jūs —
Brīvības dēļ.*

(Mūžības skartie, 30)

¹³⁰ Anarchistu likvidēšanu Maskavā, pieminot šai sakarā arī Peteru (čēkas vicešefs), apraksta Anglijas pirmais neoficiālais pārstāvis Pad. Krievijā, Lokarts. Skat. *Lockhart*, Som politisk agent, 275; *Lockhart*, *Mitt Europa*, 61; *U. Ģērmanis*, Skots, ko izmainīja pret Lītvīnovu. Latvju Ziņas, nr. 5 (592).

¹³¹ Līdzīgas domas savā balādē *Leģenda* izsaka *J. Medenis*:

*Kur gāji, izbailes un sajukumu sēja
Tavs zobens un tavs vārds,
Un apjost skrējiēnā pus zemes lodes spēja
Tavs kaŗa ratu dārds.*

(Miķelnīcas, 60.)

¹³² *N. Muralovu* reizē ar Vācieti 1918. g. 2. septembrī iecēla par Republikas revolūcionārās kaŗa padomes locekli. *Muralovs* krita neželastībā 1937. gadā.

Par *Muralovu* skat. *Trotsky*, *Stalin*, 272, 276, 390—391; *I. Deutscher*, *Stalin*, 176, 285, 404; *M. Eastman*, *Socialismens kris och Stalins Ryssland*, 44.

Sevišķi augstās domās par Muralovu ir bijis amerikāņu komūnists Īstmens (Eastman). Vēlāk Īstmens no komūnisma novērsās.

— *Podvoiskis* bija Augstākās kaŗa padomes loceklis. Šo padomi noorganizēja 1918. g. 4. martā, bet 1918. g. 2. sept. pārveidoja par Republikas revolucionāro kaŗa padomi. Skat. *Carr*, *The Bolshevik Revolution*, III, 62 n; *Trotsky*, *Stalin*, 236, 272, 276.

¹³³ Ka tām bija jābūt franču granātām, kas izglāba Ļeņina varu 1918. g. 7. jūlijā un satrieca to partiju (sociālrevolucionārus), kas vēlējās turpināt kaŗu pret Vāciju, ir viens no daudziem piemēriem likteņa izsmieklam.

Francija bija ilgu laiku viena no dedzīgākajām Viskrievijas restaurācijas aizstāvēm un, cik spēdama, balstīja monarchistu armijas. Tāpēc Francija bija arī sevišķi nelabvēlīgi noskaņota Baltijas valstu neatkarības centieniem. Galvenais iemesls bija franču kapitāla ieguldījumi vecajā Krievijā, ko Francija baidījās zaudēt (bet, protams, pazaudēja) sakarā ar „nedalāmās” Krievijas sabrukumu.

— 1920. g. 2. oktobrī *K. Skalbe*, polemizējot ar A. Tupiņu, rakstīja: „Es nebūt neesmu gribējis nopelt Franciju... Mēs še vērojam tikai Francijas politiskos soļus un viņu sekas priekš jaunām valstīm. Tās rindas es rakstīju tais dienās, kad Francija bija parakstījusi līdz Vilsona notu pret jauno valstu atzišanu. *„Mēs neatzīstam šīs valstis!”* — šis vārds gāja mums kā sirpis pār ādu... Es nešaubos par to, ka Francija Polijai ir draudzīga. Es domāju tikai par to, kam viņa ir vairāk draudzīga: Polijai vai Krievijai? Ja Polija tiek satriekta, lielā Krievija un vērtspapīri viņai vēl paliek... Lūk, tāpēc mēs drebam par Polijas likteni, un mums nav gluži viena alga, vai viņa top stipra uz savas zemes, jeb, palīdzējama Vrangelam atjaunot cara valdību Krievijā, pati iet bojā.” (Mazās piezīmes, 93—94.)

¹³⁴ Iemesli, kas daļai latviešu strēlnieku lika kļūt par Ļeņina stiprāko militāro balstu, viņu noskaņojums un mērķi tanī laikā daudziem ārzemniekiem bija nesaprotami (un nav īsti skaidri joprojām). Šai patiesi komplicētajai problēmai tika viegli pāri, nosaucot tos vienkārši par boļševisma algādžiem. Šai ziņā raksturīgs kāds raksts (nemas neskaitot uzbrukumus krievu emigrantu presē) zviedru laikrakstā *Stockholms Tidningen* 1920. g. 1. decembrī: „... Boļševiku cīņas taktika, šķiet, ir tāda, ka viņi avangardam pa daļai izlieto neapmācītas vienības, pa daļai latviešus un ķīniešus, kas ar saviem zaudējumiem paveŗ ceļu galveno spēku uzvarai. Bet kad šī lielgabalu gaļa būs izlietota, boļševiki stāvēs savas Sevastopoles (t.i. sakāves. Red.) priekšā. Un tad tā Krievija, kas tuvojas un sāk organizēties emigrācijā, atkal atgūs sevi, un igauņu un latviešu republikas, kas tagad aizsprosto

ceļu uz Pēterja Lielā kultūras jūru — Baltijas jūru — šķiet, dabūs par jaunu sajast savu veco pretinieku... Jaunas vēsmas visās gara dzīves nozarēs tad nāks no Krievijas.” (Alfred Jensen, Bolsjevikien. St. T., 1. 12. 1920.). Ja var atvainot autora apstākļu neizpratni un nelogiskos salīdzinājumus, tad atbaidoša ir viņa zemiskā nostāja pret brīvību ieguvušām latviešu un igauņu tautām.

— Ļoti asi par latviešu sarkanajiem strēlniekiem, gan gluži citādu iemeslu dēļ, rakstīja A. Plensners 1918. g. 1. oktobrī nekrologā, kas veltīts plkv. Briedim un ģen. Gopperam (par Gopperu tas izrādījās pārpratums): „Vēl ir tikai viena suga, kas ar šiem ‚latviešiem‘ sacenšas. Tie ir Krievijas āziāti, ķīnieši, kā viņus nepareizi apzīmē avīzes. Šiem nekultūrāliem mongoļiem arī ir tagad savi pulki. Ak, kas vēl būtu sarkanāks par viņiem! Man šķiet, viņi šos ‚latviešus‘ izkonkurēs: viņi strādā ne mazāk necilvēcīgi un pie tam lētāk. Un viņi paši nekauj viens otru kā latvieši, kur viena daļa izkauj kvalitatīvi spējīgākos tādēļ, ka viņiem par to samaksā; tādēļ, ka viņi paēduši, kad apkārtējie mirst badu; tādēļ, ka var savas netirās kājas staipīt pa gadsimtiem veciem parketiem.” (A. Plensners, Liktenīgi upuri. Līdums, 1. 10. 1918. Pārspiests rakstu krāj. Ģen. Goppers, 23.)

— Pretēju ainu par latviešu strēlniekiem rāda angļu diplomāts Lokarts, kas ar tiem personīgi ticies 1918. gadā Krievijā. Pēc atentāta pret Ļepinu (31. 8. 1918.) viņu apcietina. Lokartu pratina latvietis Peters, kas tam atstājis simpātisku iespaidu. Par saviem sargiem Kremlī angļu diplomāts raksta: „Latvieši bija vislabākie. Lielākā daļa no viņiem sajuta zināmu nicināšanu pret krieviem, kuŗus tie uzskatīja par zemāk stāvošiem. Kāds latvietis man teica, ka Krievija būtu noteikti uzvarējusi kaŗu, ja tā būtu varējusi sūtīt ierakumos vienu miljonu nekrievu. Katru reizi, kad latvieši gāja uzbrukumā, krievi tos pameta savam liktenim un nekad viņus neatbalstīja... Vislielākā skaitā [no latviešiem] bija skeptiskie, kas domāja, ka Krievijā viss ir iespējams, bet it nekas nav labs... Kādreiz mans sargs kādas pastaigas laikā noveda mani pie pamatnes, uz kuŗas bija stāvējis Aleksandra II piemineklis, un norādīja uz ierakstu, kas neveikli bija iecirsis augstās pamatnes vienā pusē. Tas skanēja šādi: ‚Šeit sarkanarmijas kareivjiem no 9. latviešu strēlnieku bataljona ir bijis ‚gods‘ pastaigāties ar Brusilovu, Lokartu, Spiridonovu un Sablinu.‘ Kā redzams, vārdu ‚gods‘ viņi bija likuši pēdīnās.‘ (Lockhart, Som politisk agent, 352—357.) Skat. arī Lockhart, Mitt Europa, 58—59 (par Jāni Peteru).

— Padomju rakstnieks Ostrovskis romānā Kā rūdiņās tērauds tēlo latviešu strēlniekus nevien kā varenus kaŗotājus, bet kā bandītisma

un noziedzību apkarotājus. Uzgājis kādu revolūcionāru patruļu, kas izvaro poļu virsnieka sievu, komandieris Briedis pavēl tos likt pie sienas — „Bandīti lai samaksā ar nāvi par savām nelietībām!” (Skat. Boļševisms krievu šovinisma kalpībā. Latvju Ziņas nr. 20 (607), 25. 10. 1954.

¹³⁵ Der salīdzināt šo plkv. Vācieša skicēto Latvijas neatkarības izcīnīšanas uztveri ar vēl joprojām izplatīto apgalvojumu, ka Baltijas valstis radās tikai sevišķi laimīgu starptautisku apstākļu dēļ un no rietumu sabiedroto žēlastības. Pēdējo apstākli sevišķi uzsvē Pad. Savienības historiografija, noklusējot, ka tieši padomju valdība ievadīja miera sarunas ar šīm valstīm un kā pirmā pasaulē atzina šīs valstis de jure.

¹³⁶ Salīdz. šo Vācieša tēlojumu ar Sokoļņikova ziņojumu par militāro stāvokli boļševiku partijas 8. kongresā, 1919. gada martā: „...tas, kas palika [armijā], bija vissliktāko elementu konglomerāts... Beigās tas rezultējās sistēmā, kur nelielas, neatkarīgas bruņotas nodaļas grupējās ap atsevišķiem vadoņiem. Šīs bruņotās grupas beidzot nodevās ne tikai cīņai par padomju valdību, par revolūcijas uzvaru aizstāvēšanu, bet arī bandītam un laupīšanai.” (*Trotsky, Stalin, 302.*)

¹³⁷ *Reinholds Bērziņš* bijis 1905. gada revolūcionārs, vēlāk latviešu strēlnieku virsnieks. Ieņēmis augstus posteņus sarkanarmijā, kādu laiku Latvijas sarkanarmijas inspektors. 1925.—26. gadā iejaukts politiskos strīdos un zaudējis savu militāro posteni, bet iecelts augstos saimnieciskos amatos. 1932. g. nozīmēts par „Dalstroja” (Tālo austrumu celtniecības) vadītāju. Tiek nolemts meklēt zeltu Ochotskas piekrastē („Kolimas zeltu”). Bērziņa vadībā cēla apgabala galvas pilsētu Magadanu un ar milzīgiem cilvēku upuriem (deportētie) ievadīja Tālo austrumu apgabala kolonizāciju, kur viņš valdīja kā sava veida vicekaralis. 1937. gadā Staļins nolēmis Bērziņu likvidēt: vienā eksemplārā iespieda kādu „Izvestijas” numuru, kur redzamā vietā ievietots paziņojums, ka viņam piešķirts Ļeņina ordenis. Ar šo laikrakstu Magadanā ieradās „apsveicēju komisija”. Pēc goda mīlasta nosvinēšanas Bērziņu ievilināja lidmašīnā un aizveda uz Maskavu, kur viņu kā tautas ienaidnieku nošāva. Tīrīšanas Kolimā turpinājās vēl veselu gadu. (*Dallin-Nikolaevsky, Slavarbete i Sovjet, 115, 126—128; skat. arī Dallin, Rysslands verkliga ansikte, 233.*)

¹³⁸ Pilnīgi līdzīgas domas savos rakstos vairākkārt izteicis *Kārlis Skalbe*. 1919. gada 20. septembrī — tā tad neilgi pēc lielnieku varas sabrukuma Latvijā — viņš raksta: „Vakar uz ielas es redzēju suni, kurš pacēla pātagu, ar kuru viņš tika sists, un pienesā to savam kun-

gam. Un tad es sev jautāju, vai ir starp mums politiķis, kas gatavs Kolčakam un Deņikinam palīdzēt atjaunot veco Krieviju un pāsniegt pātagu caram, lai viņš tur pār mums to kā senāk? Es apskatījos un redzēju, ka nav. Es šaubos, vai Andrievs Niedra Jelgavā tas gribētu būt, ja viņš būtu paskatījies uz šo suni.” (Mazās piezīmes, 41.)

— J. Medenis par Latvijas atbrīvošanas cīņu dalībniekiem un latviešu sarkanajiem strēlniekiem „Veterānu sarunā” saka:

*Mēs divi galotnes uz simtgadīga koka,
Ši stiprā ozola, ko niknas vētras loka,
Pret vienu otru sit, lai spējāk sulas trīs, —
Tās redzu ieaugam vēl augstāk debesīs!* (Miķeļnicas, 73.)

¹³⁹ Vācietis aizmirst pieminēt igauņu (un ar tiem apvienoto Ziemeļlatvijas) spēku izšķirīgo nozīmi landesvēra un dzelzsdivīzijas satricēšanā. Sabiedroto militārās misijas nostāja pēc Cēsu kaujām (Strazdmuižas pamiers) ir daudzkārt kritizēta.

¹⁴⁰ Izšķirīgu prettriecienu Deņikinam Kromas—Orlas rajonā deva latviešu divīzija 1919. gada oktobra kaujās, sadragājot viņa armijas izlases vienības — drozdovcus (virsnieku pulkus). Tas notika laikā, kad sarkanarmija pānikā atkāpās, un šķita, ka Deņikinam ceļš uz Maskavu ir vaļā. Kādu šīs kaujas epizodu (koncentrējot tanī šo vairāk kā divu nedēļu ilgo asiņaino cīņu norisi) apdzejojis A. Čaks Psihiskajā uzbrukumā:

*Kromas kaujas divpadsmitā diena
— Drozdovci — skauj visus sauciens baiss.
Pāri laukiem ceļas balta siena,
Zelta trompētēs trīc mitrais gaiss.*

— — — — —
*Baltais vilnis sit arvienu augstāk,
Pāri laukiem neapturams šļāc,
Pulkus beržot tā kā ziedus plaukstā,
Sādžas čukst: — Tos vada Dieva prāts.*

— — — — —
*Drozdovci. Kas viņiem pretim stāsies?
Latvieši, kas cits, kas cits. Un švirkst
Pavēles un komandas kā tāsis.
Telpu tausta prožektoru pirksts.*

*Atkal rīts. Kur bija mitra tumsa,
Bāls kā astra ceļas saules spulgs.
Drozdovciem no visu triekto gumzas
Pretim stājies latvju piektais pulks.*

— — — — —
*Strēlniek, ciešāk turi sauļā šautni, lai durklis zib:
Jo tu stāj vissmagā kaujā, ko no tevis liktens grib.
Spēks, kas plūst tev mirdzot pretī, tas ir viņu beidzamais,
Savā apmātībā pretīgs, savā nežēlibā baiss.*
— — — — —

Kaujas tēlojumu A. Čaks nobeidz vārdiem:

*Brīvi top no pašu spēka,
Brīvi,
Sev un citiem dodot jaunu
dzīvi,
Valsti.
Vecais, kalsti!*

(Mūžības skartie, 343—376.)

— Šai temai pieskaņas arī J. Medenis balādē Pulkvedis Vācietis Perekopā:

*... Kad tu uzvarēji Kromā, kas pie Orlas, kaujā baigā,
Kaujā ilgā — pāri spēku, asins sviedrūs slaukot vaigā,
Un kad kādu rītu juti, stāvu taisnu liecot krasi,
Ka no vingrās rokas raidī citā gaitā zemes asi...*

(Miķelnicas, 70—71.)

— Kromas—Orlas kaujas ir arī chronoloģiskais fons J. Medeņa simboliskai balādei Kromas spigana (Miķelnicas, 67—69):

*Un pa tumsu strēlnieks Gunts aizjoņo kā vēju garā
Komandierim ziņu dot: Kroma atkal balto varā!...*

¹⁴¹ Uz šo jeb līdzīgu notikumu Kazaņas frontē attiecas kāds Trocka apraksts: „Lielu briesmu brīdī (1918. g. rudenī) Petrogradas 2. (krievu) pulks, kas atradās svarīgā sektorā, uz savu roku atstāja fronti sava komandiera un komisāra vadībā, sagrāba savā varā kādu upes tvaikoni un no Kazaņas apkārtnes devās pa Volgu Nižnij—Novgorodas virzienā.” (Komandieri un komisāru vēlāk nodod tiesai un nošauj. Tas dod Staļinam izdevību intrigēt pret Trotcki „par labāko biedru nošaušanu bez tiesas sprieduma”.) (*Trotsky, Stalin, 299.*)

— Skat. arī I. Deutscher, *The Prophet Armed, 426—427.*

¹⁴² Motīvs par zelta fondu, ko ieguva čeči Kazaņā, iepīts J. Medeņa balādē Pulkvedis Vācietis Perekopā:

— *Celies, mana divīzija...*

— — — — —
*Steidz no Volgas un no Kamas, kas ap tavu ceļu lokās,
Saucot Kazaņā, kas krita trakās elsās roku rokās,*

*Līdz to — spožo — gūstā ņēmis, teikās celtu tālās audzēs,
Ļaujot čechiem velto cīņu atsvērt krievu zelta kaudzēs . . .*

(Miķelnīcas, 70.)

¹⁴³ Kazanū Vācieša virspavēlniecībā atkal ieņem 1918. gada 9.—10. septembrī. Skat. 129. piezīmi.

AVOTI UN LITERĀTŪRA

I. Rokrakstū:

1. VĒSTULES

- Ģen. Andreja *Auzāna* vēstule F. Cielēnam, 9. 1. 52.
Ģen. Rūdolfa *Bangerska* vēstules red., 18. 1. 55., 8. 3. 55., 9. 3. 55.
Plkv. Jāņa *Ceplīša* vēstules red., 18. 2. 55., 26. 2. 55., 15. 5. 55.
Strēlnieku pulka organizētāja Jāņa *Goldmaņa* vēstule red., 29. 1. 55.
Fil. dr. Bruno *Kalniņa* vēstule red., 9. 1. 55.

2. INTERVIJAS AR:

- Prof. Jāni *Bokalderu*, Stokholmā, 15. 10. 55.
Bij. Latvijas ārlietu min. Feliksu *Cielēnu*, Stokholmā, 23. 10. 55.
Red. Jāni *Grīnu*, Stokholmā, 24. 2. 55., 20. 3. 55.
Red. Arturu *Kroderu*, Stokholmā, 15. 1. 55.
L. P. K. darbin. Kārli *Kuģi*, Stokholmā, 26. 4. 55.
Plkv. Kārli *Lobi*, Stokholmā, 29. 12. 54.
Glezn. Niklāvu *Strunki*, Stokholmā, 11. 1. 55.

3. NORAKSTI NO L. TROCKA ARCHĪVA.

(Norakstus no Trocka archīva — Harvardā, U.S.A. — izdarījis un laipnā kārtā nodevis red. rīcībā vēsturnieks Alfreds *Blimbergs*.)

II. Iespieddarbi

1. VĒSTURISKI APCERĒJUMI, ROKAS GRĀMATAS, MEMUĀRI, BIOGRAFIJAS:

- Auzāne-Vītolīņa*, L.: Auzāns. Red. A. Plensners. Zelta Ābele, Stokholmā, 1955. 40 lp.
Auzāns, A.: Kā strēlnieki sasniedza lielākos slavas augstumus (skat. Latviešu strēlnieki mūžības gaismā).
Auzāns, A.: Manas atmiņas par ģenerāli Gopperu (skat. Ģen. Goppers).
Baumanis, M., kapt.: Atmiņas par vecajiem strēlniekiem (skat. Zvaigžņu pulku atmirdza).

- Bolšaja sovetiskaja enciklopedija*, 1. izd., IX sēj., Maskavā, 1928. Kungl. bibliot. Sthlm. (cit.: *L.P.E.*).
- Carr*, Edward Hallett: *The Bolshevik Revolution 1917—1923*. I—III. Macmillan & Co. Ltd., London 1950, 1952, 1953. X + 430, VI + 397, VIII + 614 lp.
- Chamberlin*, William Henry: *The Russian Revolution 1917—1921*. I—II. The MacMillan Comp. New York 1954. IX + 511, 556 lp.
- Cielēns*, Felikss: *Baltijas starptautiskā problēma*. V. Bumbēra apg. Burtnieks Vācijā. Stuttgart 1948. 63 lp.
- Dallin*, David J.: *Rysslands verkliga ansikte (Krievijas patiesā seja)*. Övers. av D. Henschen och H. Holmberg. Natur och Kultur, Stockholm 1947. 300 lp. — *Origināla nosauk.: The Real Soviet Russia*.
- Dallin*, David. J. och *Nikolaevsky*, Boris J.: *Slavarbete i Sovjet (Vergu darbs Pad. S-bā.)*. Övers. av Nils Holmberg. Natur och Kultur, Stockholm 1947. 284 lp. — *Origināla nosauk.: Forced Labour in Soviet Russia*. Yale University Press 1947.
- Deutscher*, Isaac: *Stalin. En politisk biografi*. Övers. av Aida Törnelli. Nordstedt & Söner, Stockholm 1951. 631 lp. — *Origināla nosauk.: Stalin. A political biography*. Copyright Oxford University Press London.
- Deutscher*, I.: *The Prophet Armed. Trotsky: 1879—1921*. Geoffrey Cumberlege. Oxford University Press. London, New York, Toronto 1954. XII + 540 lp. (Autors starp citu izlietojis nepublicētā *Trocka arhīva* materiālus, kas atrodas Harvarda universitātes Houghton'a bibliotēkā.)
- Eastman*, Max: *Socialismens kris och Stalins Ryssland*. Övers. av Margitta Hansson, förord av prof. H. Tingsten. Natur och Kultur, Stockholm 1941. 188 lp. — *Origināla nosauk.: Stalin's Russia and the crisis in socialism*.
- Fredborg*, Arvid: *Storbritannien och den ryska frågan 1918—20*. (Lielbritānija un krievu jautājums 1918—20). Studier i de anglo-ryska relationerna från vapenstilleståndet den 11/11 1918 till den begynnande avspänningen i januari och februari 1920. Norstedt & Söner, Stockholm 1951. XXIII + 327 lp.
- Goldmanis*, Jānis: *Latviešu strēlnieki vēstures svaru kausos (skat. Zvaigžņu pulku atmirdza)*.
- Goldmanis*, Jānis: *Tā radās un cīnījās latviešu strēlnieku bataljoni (skat. Latviešu strēlnieki mūžības gaismā)*.
- Generālis Goppers* kara un laika biedru atmiņās. Rakstu un materiālu krājums plkv. K. Lobes un M. Goppera red. Zelta Ābeles apg. Stokholmā, 1951. 64. lp. (Cit.: Gen. Goppers.)

- Kalnberziņš*, Jānis: Padomju Latvijas desmit gadi. Latv. Valsts izdevn. Rīgā, 1950. 146. lp.
- Kalnins*, Bruno: De baltiska staternas frihetskamp. Tidens förlag, Stockholm 1950. 321 lp.
- Kentrschynskij*, Bohdan: Sanningen om Ukraina. Helsingfors 1943. 214 lp.
- Kondratjevs*, N.: Jānis Fabriciuss. Biografisks apraksts. Tulkojis H. Rukšans. Latvijas Valsts Izdevn. Rīgā, 1954. 256 lp.
- Kroders*, Arturs: Rīgas Interimteātri 1917. gada vasarā (skat. Ģen. Goppers).
- Kroms*, A.: Kā ugunīgi ziedi (skat. Zvaigžņu pulku atmirdza).
- Latviešu strēlnieki mūžības gaismā*. Rakstu krājumu sakārtojis Jānis Goldmanis un Edvins Mednis. Izd. Strēlnieks (U.S.A.), 1953. 237 lp.
- Latvijas PSR vēsture*. II sējums: no 1861. g. līdz 1917. g. martam. Atbild. red. J. Krastiņš. Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas izdevn., Rīgā 1955, 445 lp.
- Latvju enciklopēdija*. Red. Arveds Švābe. Apg. Trīs Zvaigznes Stockholmā, 1950.—55. (Cit.: *L. E.*)
- Latvju revolūcionārais strēlnieks*. Izd. Prometejs, Maskavā, 1934. (Cit. pēc *K. Strūga*: Pirms trīsdesmit gadiem.)
- Leīše*, A.: Betlemes zvaigzne, kas veda pretim patstāvībai un brīvībai (skat. Zvaigžņu pulku atmirdza).
- Lenin*, W. I.: Sämtliche Werke. Einzige vom Lenin - Institut in Moskau auctorisierte Ausgabe. Ins Deutsche übertragen nach der zweiten, ergänzten und revidierten russischen Ausgabe. Bd. XXV: Das Jahr 1920. Strategie und Taktik der Proletarischen Revolution. Verlag für Literatur und Politik. Wien—Berlin. 1930. VIII+829 lp. (Arbetarrörelsens arkiv, Stockholm.)
- Lockhart*, Robert Bruce: Mitt Europa. Övers. av Nils Holmberg. Tidens förlag, Stockholm 1953. 245 lp. — Oriģināla nosauk.: My Europe.
- Lockhart*, R. H. Bruce: Som politisk agent. Övers. av Axel Claesson. 4:e uppl. Tidens förlag, Stockholm 1933. 372 lp. — Oriģināla nosauk.: Memoirs of a British Agent.
- Maizītis*, Vilis: Latviešu strēlnieks Latvijas valsts celšanas un organizācijas darbā (skat. Zvaigžņu pulku atmirdza).
- Malaja sovetskaja enciklopedija*. 2. izd., II sēj. Izd. „OGIZ”, Maskavā, 1934. (Ryska institutet, Stockholm.) (Cit.: *M. P. E.*)
- Mednis*, Edvins: Blakus svešiem karogiem (skat. Latviešu strēlnieki mūžības gaismā).

- Mežroze*, Indriķis: Vēsturiskas paralēles (skat. Latv. strēln. mūžības gaismā).
- Neimanis*, F.: Ko strēlnieki devuši savai tautai (skat. Zvaigžņu pulku atmirdza).
- Pētersons*, Jānis: Tā beidzās strēlnieku ērkšķainais ceļš (skat. Latv. strēln. mūžības gaismā).
- Plensners*, A.: Pāragrs nekrologs (skat. Ģen. Goppers).
- Scholmer*, Joseph: Die Toten kehren zurück. Bericht eines Arztes aus Workuta. Kiepenhauer & Witsch, Köln — Berlin 1954. 291 lp.
- Schwabe*, Arveds: Histoire du peuple letton. Bureau d'Information de la Légation de Lettonie à Londres. Stockholm 1953. 255 lp.
- Schwabe*, Arveds: The Story of Latvia. N. F. Stockholm 1950. 65 lp.
- Shub*, David: Lenin. En biografi. Övers. av Anders Byttner. Natur och Kultur, Stockholm 1949. 425 lp. Oriģināla nosauk.: Lenin, a Biography.
- Sināts*, Ed.: Tautiskās ticības spārnotāji (skat. Zvaigžņu pulku atmirdza).
- Skalbe*, Kārlis: Raksti, III. Sarkanās lapas. 1914.—1920. Daugavas apg. Stokholmā, 1952. 423 lp.
- Skalbe*, Kārlis: Raksti, IV. Mazās piezīmes. Daugavas apg. Stokholmā, 1953. 501 lp.
- Souvarine*, Boris: Stalin. En kritisk studie över bolsjevismen. Övers. av Nils Holmberg. 2:a uppl. Fahlcrantz & Gumælius, Stockholm 1940. 419 lp.
- Spekke*, Arnolds: History of Latvia. An outline. Publ. by M. Goppers (Zelta Ābele), Stockholm 1951. 436 lp.
- Spekke*, Arnolds: Latvia and the Baltic Problem. Sketch of recent history. English translation by Marjorie Miles. Latvian Information Bureau. London (1955). 96 lp.
- Spekke*, Arnolds (Prof. N. N.): Latvijas vēsture. Izd. M. Goppers (Zelta Ābele) Stokholmā, 1948. 338 lp.
- Strazdiņš*, K.: Atmiņas par zemgaliešu gaitām (skat. Latviešu strēlnieki mūžības gaismā).
- Sudrabs*, Pēteris: Strēlnieki vēstures gaismā un vērtējumā (skat. Zvaigžņu pulku atmirdza).
- Trotski*, Leo: Mitt liv. Försök till en självbiografi. Övers. av Bertil Hansson. Natur och Kultur, Stockholm 1937. 286 lp. — Tulkots no franču izd.: Ma Vie.
- Trotski*, Leo: Det verkliga läget i Ryssland. (Patiesais stāvoklis Krievijā) Övers. från tyskan. A. Bonnier, Stockholm 1929. 254 lp.

- Trotsky*, Leon: Stalin. An appraisal of the man and his influence. Edited and translated from the Russian by Charles Malamuth. Third edition. New York and London 1946. XV+516 lp.
- Trotski*, Leo: Geschichte der russischen Revolution. I—II. S. Fischer Verlag Berlin 1931, 1933. 455 + 735 lp.
- Vācietis*, Jukums: Latviešu strēlnieku vēsturiskā nozīme. I daļa. L.K.P. grāmatu apgādniecība Spartaks. Pleskavā, 1922. XII + 163 lp. (cit.: *J. Vācietis*).
- Vācietis*, Jukums: Latviešu strēlnieku vēsturiskā nozīme. II daļa. L. K. P. grāmatu apgādniecība Spartaks. 1924. g. 41 lp. + 15 kauju schēmas kā pielikums I daļai. (Ar vēsturnieka Jāņa Krēsliņa laipnu gādību šī grāmata fotografēta Ņujorkā un mikrofilma nosūtīta red. rīcībā.) (Cit.: *J. Vācietis*, II.)
- Virza*, Ed.: Pēdējā kauja aiz Rīgas (skat. Latviešu strēlnieki mūžības gaismā).
- Wittram*, Reinhard: Baltische Geschichte. Die Ostseelande Livland, Estland, Kurland 1180—1918. Mit sieben Karten nebst Erläuterung von Heinrich Laakman. Verlag R. Oldenbourg. München 1954. 323 lp.
- Zālītis*, Fr.—*Nagobads*, E.: Latvijas vēsture. (Salach) 1947. 288 lp.
- Zile*, A.: Latviešu strēlnieku piemiņai (skat. Zvaigžņu pulku atmirdza).
- Zvaigžņu pulku atmirdza*, 1915—1947. Rakstu krājumu sakopojis Latviešu strēlnieku pulku organizētājs Jānis *Goldmanis*. Rediģējis Edvins *Mednis*. L. Rumaka apg. Valka, Nürnberg 1947. 92 lp.

2. RAKSTI PERIODIKĀ

- Boļševisms krievu šovinisma kalpībā*. Sarkanās maldugunis aizvilina latviešu strēlniekus. Latvju Ziņas nr. 20 (607), 25. 10. 54.
- Ģērmanis*, Uldis: Skots, ko izmainīja pret Ļitvinovu. Latvju Ziņas nr. 5 (502), 4. 3. 54.
- Igauņu pulkvedis stāsta par latviešu strēlnieku cīņām*. (rec. par plkv. Arnolda *Hinnoma* grām. Lielā cīņā). Latvju Ziņas Nr. 7 (618), 7. 4. 55.
- Jensen*, Alfred: Bolsjeviki. Stockholms-Tidningen 1. 12. 1920. (Sigtunastiftelsens klipparkiv, K 4 e).
- Lobe*, K.: Latvijas karotāji. Londonas Avīze nr. 442, 12. 11. 54.
- New York Times*, 1918.—19. Cit.: N. Y. T. (Par norakstiem red. pateicību parādā vēsturniekam Alfredam Blimbergam ASV.)
- Nya Dagligt Allehanda*, 7. 10. 33. [Dā Judenitj tryckte rubler...]. (Sigtunastiftelsens klipparkiv, K 4 e).

Strūga, Kaspars (pseudon.): Pirms trīsdesmit gadiem. Tilts (latv. žurnāls Vācijā, izd. H. Skrastiņš) nr. 3., 4. un 5., 1950.

Zutis, Jānis: Ob istoričeskom značeņiji prisojedinenija Latviji k Rossiji. Voprosi istoriji. Nr. 7, Moskva 1954. 95.—105. lp.

3. DAĻLITERĀTŪRA

Čaks, Aleksandrs: Mūžības skartie. Daugavas apg. Stokholmā, 1950. 415 lp.

Grīns, Aleksandrs: Dvēseļu putenis. I—III. Jaunā Vārda apg. Vācijā (Delmenhorstā), 1948. 205+202+180 lp.

Ir manā dzimtenē pavasaris. Latvijas Valsts Izdevniec. Rīgā, 1952.

Medenis, Jānis: Miķelnīcas. Dzejoļu izlase. Izd. J. Abučs, Västerås 1952. 268 lp.

Veselis, Jānis: Dienas krusts. Romāns. Daugavas apg. Stokholmā, 1950. 184 lp.

Zariņš, Kārlis: Drāmas ikdienā. Noveles. Daugavas apg. Stokholmā, 1951.

Faint, illegible text at the top of the page, possibly a header or introductory paragraph.

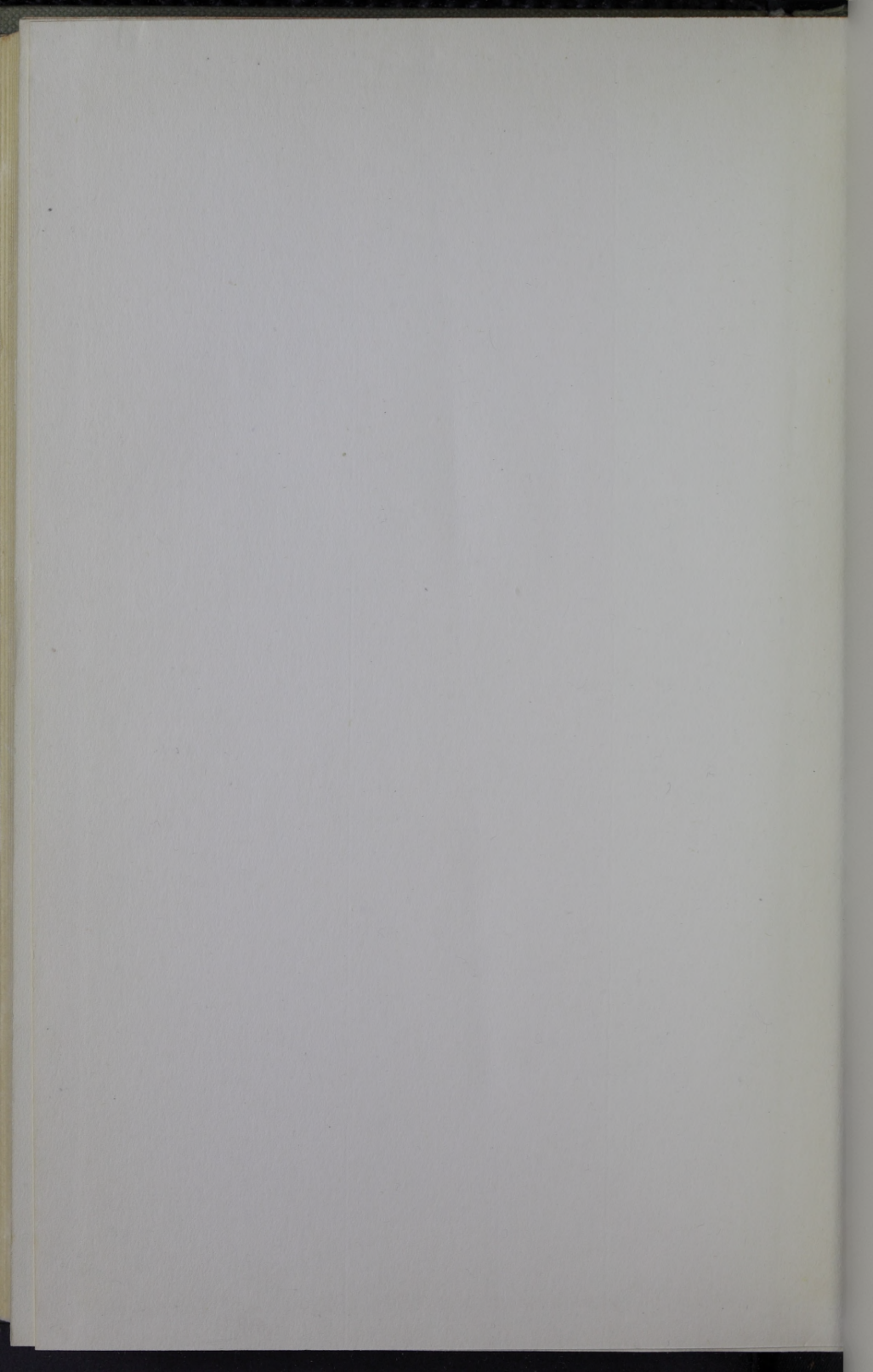
Second block of faint, illegible text, appearing to be a continuation of the document's content.

Third block of faint, illegible text, possibly containing a list or detailed notes.

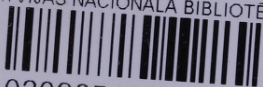
Fourth block of faint, illegible text, continuing the narrative or list.

Fifth block of faint, illegible text, possibly a concluding paragraph or signature area.

40
LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309054799

